

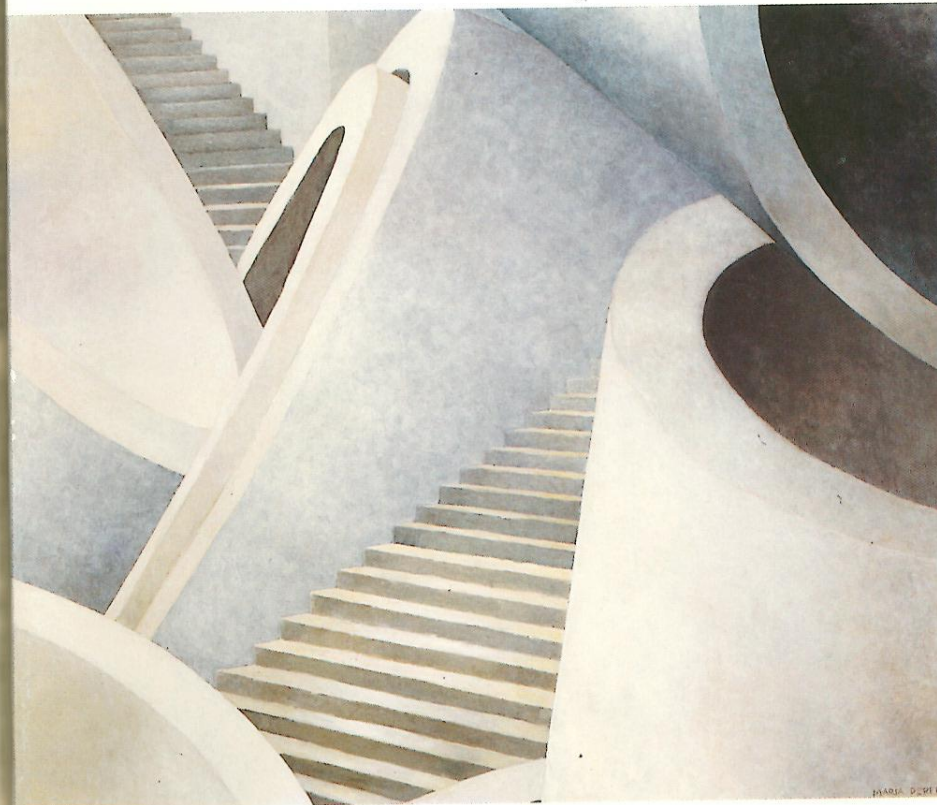
Ἡ Ποιμαντική ὡς ἐπιστήμη καὶ ὡς τέχνη διαποιμάνσεως προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες της στὸν συγκεκριμένο ἄνθρωπο, ὥστε νὰ τὸν βοηθήσει ἐνῶ θὰ μένει *κεντρομόλα* προσανατολισμένος στὸν βαθύτερο ἑαυτό του, νὰ μπορεῖ *κεντρόφυγα* νὰ ξεφύγει — ὑπερβαίνοντας τὸ ἀτομικὸ του ἐγὼ καὶ γινόμενος πρόσωπο — πρὸς τὸν ἄλλο, τοὺς ἄλλους, τὸν ὅλως Ἄλλο. Τότε ὁ ἐγὼ-κεντρισμὸς του δὲν εἶναι ἓνα *τέρμα* ἀλλὰ μιὰ *ἀφετηρία*. Τὸ *πέραςμα* ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀπαιτούμενη στροφή ἢ στροφές ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν κίνησή μας πρὸς τοὺς ἄλλους.

Στὸ βιβλίο αὐτὸ συγκεντρώσαμε ἓνα ποιμαντικὸ ὑλικὸ ποὺ τὸ ἐντάξαμε σὲ πέντε μεγάλες ἐνότητες: Ἐγὼ καὶ ἡ μέθοδος· ἐγὼ, ὁ ἑαυτός μου καὶ ὁ Ἄλλος (ὁ Θεός)· ἐγὼ καὶ ὁ ἄλλος (ὁ συνάνθρωπος)· ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι (ἡ κοινωνία)· ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος (ἡ φύση). Τὸ ὑλικὸ αὐτὸ ἔτσι διαρθρωμένο θὰ μπορέσουν οἱ ἀναγνώστες μας, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν εἴτε προσωπικὰ εἴτε στὴν ποιμαντικὴ τους διακονία.

Ἡ *ποιμαντικὴ μεθοδολογικὴ πρόταση* ποὺ ἐξυπακούεται εἶναι ὅτι ἡ ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση ὁποιοδήποτε προβλήματος δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται *μονοδιάστατα*. Ἡ *ποιμαντικὴ προσέγγιση* συνεπῶς ὀφείλει νὰ εἶναι *πολυδιάστατη*· αὐτὸ μάλιστα διαγράφει ἀνάλογα καὶ τὴ μέθοδο τῆς Ποιμαντικῆς. *Ποιμαντικὴ* λοιπὸν *πολλῶν διαστάσεων* ἢ καλλιτέρα *πολλαπλῶν διαδρομῶν* στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, ἔτσι ὥστε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπιθυμητὴ *κοινωνία* καὶ *ἐπι-κοινωνία*.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ πολλαπλῶν διαδρομῶν

ΑΘΗΝΑ 1995

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
πολλαπλών διαδρομών

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
πολλαπλῶν διαδρομῶν

Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου, Ἀλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος εἶναι ἀναπληρωτὴς καθηγητὴς στὸ Τμῆμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Σπούδασε Θεολογία στὴν Ἀθήνα, Πρακτικὴ Θεολογία στὸ Erlangen (Γερμανία), Οἰκογενειακὲς Ἐπιστῆμες καὶ Ψυχολογία στὴ Λουβαίν (Βέλγιο). Διδάκτωρ Θεολογίας καὶ Οἰκογενειακῶν Ἐπιστημῶν μὲ πτυχίο στὴν Ψυχολογία διδάσκει τὰ μαθήματα τῆς Ποιμαντικῆς, τῆς Ποιμαντικῆς γάμου καὶ οἰκογενείας, τῆς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς καὶ τῆς Εἰσαγωγῆς στὴν Ψυχολογία. Εἶναι τακτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ «Ὁ Ἐφημέριος» ἀπὸ τὸ 1983.

ΑΘΗΝΑ 1995

© Α.Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Έλ. Βενιζέλου 13 - 185 47 Νέον Φάληρον
Τηλ. 4812.090, 0295-35.957
Έκδοση Α' 1995

ISBN 960-90065-0-7

Άνάτυπο από το περιοδικό «Ο Έφημέριος» τών έ-
τών 1992-1994. Έκ του Τυπογραφείου τής Άποστολι-
κής Διακονίας.

Έξώφυλλο: Μαρίας Περετζή, Σκάλες, λάδι,
120X100. Άπό την έκθεση ζωγραφικής που έγινε στο
«TITANIUM» τόν Άπρίλιο του 1993, (Φωτογράφιση
Φώτη Τραγανουδάκη).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θεός, Άνθρωπος, Κόσμος

Άν ή Ποιμαντική χαρακτηρίζεται ως «τέχνη
τεχνών και έπιστήμη έπιστημών» είναι γιατί αυ-
τό «τό πολυτροπώτατον ζών και ποικιλώτα-
τον», τόν Άνθρωπο (Γρηγόριος ό Θεολόγος),
προσπαθεί να τόν έντάξει ή καλλίτερα να τόν
συντάξει και συνάξει στη μοναδική σύναξη
προσώπων και καταστάσεων που άποτελεί ή
Έκκλησία, στη μοναδική Ποίμνη υπό τόν ένα
Ποιμένα. Έπιχειρεί με ποικίλους και πολλούς
τρόπους χαράσσοντας πολλαπλούς δρόμους να
προσεγγίσει τόν Άνθρωπο και να του ύποδείξει
τη μία και μοναδική Όδό, που άν την ακολου-
θήσει θα μπορέσει να ζήσει άληθινά και να
βρεί την όρθή σχέση με τόν έαυτό του, τόν άλλο
Άνθρωπο μεμονωμένα, τους άλλους Άνθρώπους
ως ομάδες και κοινωνία στη στενότερη και ευ-
ρύτερη έννοια, τη φύση και τόν κόσμο, τόν Άλ-
λο με κεφαλαίο Άλφα, στην κοινωνία Του ως
τριαδικού Θεού.

Η Ποιμαντική είτε ως έπιστήμη είτε ως τέ-
χνη διαποιμάνσεως προσφέρει τις υπηρεσίες της
στον συγκεκριμένο Άνθρωπο, ώστε να τόν βοη-
θήσει ενώ θα μένει κεντρομόλα προσανατολι-
σμένος στον βαθύτερο έαυτό του, να μπορεί
κεντρόφυγα να ξεφύγει — ύπερβαίνοντας τό ά-

τομικό του εγώ και γινόμενος πρόσωπο — πρὸς τὸν ἄλλο, τοὺς ἄλλους, τὸν ὅλως Ἄλλο. Τότε ὁ ἐγώ-κεντρισιμός του δὲν εἶναι ἓνα *τέρμα* ἀλλὰ μία *ἀφετηρία*. Τὸ *πέραςμα* ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀπαιτούμενη στροφή ἢ στροφές πού χρειάζονται γιὰ τὴν κίνησή μας πρὸς τοὺς ἄλλους.

Τὸ Ἐγὼ ὡς συμπλέκτης

Εἶναι φορὲς πού αἰσθάνομαι ὅτι τὸ Ἐγὼ μας λειτουργεῖ ὡς *συμπλέκτης* πού πρέπει νὰ ἐνεργοποιηθεῖ ὥστε νὰ καταστήσει ἐλεύθερη τὴν κίνηση χωρὶς ἐμπόδια, πρὸς ὁποιαδήποτε κατεύθυνση ἢ ταχύτητα θελήσουμε νὰ προσανατολίσουμε τὸ ὄχημα. Ἔτσι λοιπόν, τὸ Ἐγὼ ὡς συμπλέκτης ἀποτελεῖ *ὄργανο-κλειδί* γιὰ νὰ κινηθοῦμε, γιὰτὶ ἀλλιῶς κινδυνεύουμε νὰ παραμείνουμε πάντα νεκροὶ καὶ ἀκίνητοι... Τὸ «νεκρὸ σημεῖο» («point mort»), ὡς γνωστόν, δὲν εὖνοεῖ καμία κίνηση. Ὁ συμπλέκτης ἄλλωστε ἀποκομμένος καὶ ἀπομονωμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους συντελεστὲς κίνησης εἶναι κι αὐτὸς ἄχρηστος. Παραμένουν ἀντικρουστά, τὸ Ἐγὼ, δηλαδή *καὶ οἱ ἄλλοι*, ἀδρανοποιημένοι.

Τί σύμπτωση ἀλήθεια, πού αὐτὸ τὸ *καὶ* στὴ γραμματικὴ ὀνομάζεται *συμπλεκτικὸς σύνδεσμος*. Στὴν περίπτωσή μας ὅμως δὲν λειτουργεῖ μόνον «γραμματικὰ» ἀλλὰ καὶ «πνευματικὰ» (γράμμα-πνεῦμα). Συμπλέκει τὶς σχέσεις τοῦ Ἐγὼ στὴ διαπλοκότητά τους καὶ στὴν ἀμοιβαιότητά τους. Τὸ *σχῆμα* ἐγὼ καὶ ὁ ἑαυτός μου, ἐγὼ καὶ ὁ ἄλλος, ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι, ἐγὼ καὶ ἡ φύση-

κόσμος, ἐγὼ καὶ ὁ Ἄλλος — ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι (ἐγὼ καὶ ἡ μέθοδος) πού καθιστοῦν αὐτὲς τὶς σχέσεις δυνατὲς — δὲν λειτουργεῖ παρατακτικὰ ἢ ἀντιθετικὰ ἢ ἔξω ἀπὸ μένα, ἀλλὰ ἐνωτικὰ-συμπλεκτικὰ.

Ὁ ποιητὴς καταφέρνει μὲ τὸ στίχο του καὶ τὴ μεστὴ εἰκόνα μὲ τὴν ὁποία μᾶς προικίζει νὰ διαζωγραφίσει τὸ *ὄνειρο* τῆς Ποιμαντικῆς.

«Βλέπεις, εἶπε, εἶναι οἱ Ἄλλοι
καὶ δὲ γίνεται Αὐτοὶ χωρὶς Ἐσένα
καὶ δὲν γίνεται μ' Αὐτοὺς χωρὶς, Ἐσὺ
.....»

(Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης).

Τότε δὲ χάνεσαι Ἐσύ· κι Ἐσὺ ὅπως σὲ ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἄλλοι ἔτσι καὶ τοὺς ἐκ-προσωπεῖς.

«Ἡμασταν ὅλοι μαζί,
μὰ θαρρεῖς πὼς αὐτὸς ἦταν ὅλοι»

(Μανόλης Ἀναγνωστάκης).

Ἐδῶ, σίγουρα, ἡ *ποίησις* ψελλίζει αὐτὸ πού μία Ὀρθόδοξη Ἀνθρωπολογία, ἰδιαίτερα στὴν ποιμαντικὴ τῆς διάστασις, προβάλλει ὡς ἀπαραίτητο θεμέλιο γιὰ τὴν οἰκοδόμησις ὀρθῶν *σχέσεων* μὲ τὸν σύμπαντα κόσμο*.

Ποιμαντικὴ προσέγγισις καὶ ἀποτελέσματα

Αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς *σχέσεις* προσπάθησα στὴν ἀρθρογραφία τῶν τελευταίων τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τὶς φιλόξενες στήλες τοῦ «Ἐφημερίου» νὰ προσεγγίσω *ποιμαντικὰ* καὶ νὰ προσφέρω ὡς «παντοπόρος ἄπορος» (Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη)

κάποια περάσματα (πόρους) στις άπορίες και κάποιες δι-εξόδους στα ά-διέξοδα της εποχής μας. Αυτό ακριβώς είναι και τὸ χρέος τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας σήμερα, νὰ βγάζει (ἐκβάλλει) σὰν πλούσιος οἰκοδεσπότης ἀπὸ τὸ θησαυροφυλάκιό του καινούριους καὶ παλιούς θησαυρούς (πρβλ. Ματθαίου ιγ' 52) γιὰ νὰ διακονήσει τὶς ἀνάγκες τῶν φιλοξενουμένων του. Τὸ ἴδιο ρῆμα μᾶς ὑποβάλλει τὴν εἰκόνα τοῦ ποταμοῦ ποὺ ἐκβάλλει στὴν ἀπέραντη θάλασσα τὰ πολλὰ ὕδατα ποὺ συγκέντρωσε ἢ παρέσυρε στὴ διάβασή του μέσα ἀπὸ ποικίλες πηγές καὶ τοπία.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι, ἂν θελήσουμε νὰ κατανεύσουμε στὶς ἐνότητες ποὺ ἤδη ὑπαινεχτήκαμε πρὸ πάνω τὰ ἄρθρα μας αὐτά, θὰ δυσκολευόμαστε νὰ βροῦμε μία αὐστηρὴ κατηγοριοποίησή τους. Κανένα ἄρθρο δὲν διαχωρίζεται κατ' ἀπόλυτο τρόπο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Οἱ σχέσεις ἐμπλέκονται στὴν πολλαπλότητά τους. Τὰ συνδέει ὅπως δὴποτε ἡ ποιμαντικὴ προσέγγιση τῶν θεμάτων ποὺ εἶναι ἡ «εἰδοποιὸς ἐνότητά» τους. Αὐτὸ τοὺς δίνει τὴν ιδιότητα τῶν συγκοινωνούντων δοχείων ποὺ ἐπικοινωνοῦν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο.

Παράλληλα ὅμως τὸ ἀντικείμενό τους καὶ ἡ σχέση τοῦ Ἐγὼ μὲ αὐτὸ προσδίδει τὸ «εἰδικὸ βάρος» καὶ τὴν «ὀπτικὴ γωνία» ὑπὸ τὴν ὁποία θεώμεθα τὴ σχέση αὐτή. Ἔτσι, παρὰ τὴ φαινομενικὴ δυσκολία, καθίσταται τελικὰ ἐφικτὴ ἡ κατανομή τους, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὑπάρχει ὁ καμβὰς πάνω στὸν ὁποῖο ἀποτυπώνεται τὸ διάγραμμα ἐνὸς Ἐγχειριδίου Ποιμαντικῆς Θεολογίας,

ποὺ οἱ ἐπὶ μέρους ἐνότητες καταγράφονται κατὰ καιροὺς στὸ περιοδικό, τοῦ ὁποῖου τὴν φιλοξενία ἀναγνωρίζουμε μὲ εὐγνωμοσύνη.

Ἡ μακρὰ ἐνασχόλησή μας μὲ τὴν ποιμαντικὴ ἐπικαιρότητα μᾶς ὑποχρεώνει σὲ μία συνεχῆ ἐγρήγορηση γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τὰ σπουδαῖα ἀπὸ τὰ ἀσήμαντα καὶ νὰ συγκρατοῦμε τὰ ἄξια προσοχῆς ἀπὸ τὰ ἐφήμερα ποὺ παρέρχονται. Ἄν ἡ ἐπικαιρότητα λειτουργεῖ καταλυτικὰ στὴ συγγραφὴ τῶν ἄρθρων, ἐν τούτοις «θύμησες παλιές, ἀνεξίτηλες στὸ εἰκονοστάσι τῆς μνήμης» παίζουν ἓνα σημαντικὸ ρόλο.

Τὸ ἀποτέλεσμα; Ἔχεις τὴ συναίσθηση ὅτι μέσα στὰ γραπτά σου «ὑποθηκεύεις» τὸ εἶναι σου. Ἐπιχειρεῖς μὲ τὰ γραμμάτια - ἄρθρα σου νὰ ἐξοφλήσεις τὸ μεγάλο σου χρέος, ἀλλὰ μένεις συνεχῶς μὲ ἀνεκπλήρωτες ἐπιθυμίες καὶ ὑποχρεώσεις, μιὰ ζωὴ στὸ δοῦναι καὶ στὴ χρέωση, μεταξὺ ἐπιθυμίας καὶ ἔλλειψης. Ὁ προὑπολογισμὸς σου ἐνῶ θέλεις νὰ εἶναι ἀναπτυξιακὸς μένει ἀθεράπευτα καὶ συνειδητὰ ἐλλειμματικὸς καὶ ἀπλὰ διαχειριστικὸς. Εἶναι σὰ νὰ ὑπογράφεις ἀκάλυπτες ἐπιταγὲς ἔχοντας τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποιο θαῦμα θὰ ἀναπληρώσει τὰ ἐλλείποντα καὶ θὰ θεραπεύσει τὴν ἀσθένειά σου.

Ἐν τούτοις ἐπιμένεις καὶ συνεχίζεις.

Ἐγὼ καὶ ἡ μέθοδος

Γράφεις καὶ καταγράφεις μεθοδικὰ ἀποτυπώνοντας φωτογραφικὰ αὐτὸ ποὺ μὲ ἔκπληκτα μάτια ἀντικρῶεις ἔχοντας σπουδάσει στὴ σχολῇ τῶν καλῶν τεχνῶν ποὺ σὲ ἱκανώνει νὰ κατορ-

θώνεις όχι μόνο τὸ ἐφικτὸ ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνέφικτο, *σὲ πείσμα ὄλων τῶν πιθανοτήτων* ἐσὺ νὰ πετυχαίνεις τὸ ἀπίθανο καὶ τὸ ἀκατόρθωτο. Νὰ μπαίνεις σὲ *περιπέτειες* όχι μόνο σὲ δύο ἀλλὰ σὲ *περισσότερους κόσμους*, νὰ θέλεις νὰ ἐνοποιήσεις τὶς ἐπιστήμες τοῦ ἀνθρώπου ὑποδεικνύοντας ταπεινὰ μιὰν *ἀνθρωπολογία* ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ σπλάχνα σου κι όχι μόνο ἀπὸ τὸ νοῦ σου. Στὸ «ἴδε ὁ ἄνθρωπος» νὰ προτείνεις ἐσὺ στοὺς συναδέλφους σου τὸ «ἴδε ἡ Ἀνθρωπολογία» ἢ σφίζουσα.

Νὰ στοιχεῖς στὴν παράδοση καὶ νὰ *προετοιμάξεις τοὺς μέλλοντες ἱερεῖς* μὲ μιὰ ἐπίκαιρα μοντέρνα σωματοψυχικὴ μέθοδο ἐντρυφώντας στὴν *ἱστορία* ἀκόμα καὶ *τῆς ἐνορίας* στὴν ὁποία θὰ ὑπηρετήσουν. Προβάλλοντας τὸν *Σταυρὸ* ὡς μοναδικὸ ἀήττητο τρόποιο καὶ ὡς *μέθοδο ποιμαντικῆς*. Πραγματικὰ εἶναι ὁ μόνος τρόπος σηκώνοντας τὸ *Σταυρὸ σου* νὰ μεθοδεύσεις τὸ βηματισμὸ σου ἀκολουθώντας τὸν Ἰησοῦ (μετὰ + ὁδός).

Ἐγώ, ὁ ἑαυτός μου καὶ ὁ Ἄλλος

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ παίρνοντας αὐτὸν τὸν δρόμο ἔχεις τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσεις τὸν ἑαυτό σου καὶ ν' ἀποκτήσεις μιὰ σχέση καλλίτερη μαζί του. Νὰ μαθαίνεις *ἔστω καὶ στὸ παραπέντε*, ἔστω καὶ ἐνήλικας, ὅτι ὅταν ἔχεις πάρει τὴ ζωὴ σου λάθος πρέπει νὰ τὴν ἀλλάξεις ὅσο *δύσκολη* κι ἂν εἶναι αὐτὴ ἢ *ἀπόφασή* σου, ὅπως καὶ κάθε ἀπόφαση. Ἐδῶ ὅμως ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὴν *εὐχὴ* διακριτικοῦ *γέροντα* γιὰ ν' ἀσκη-

θεῖς σωστὰ καὶ νὰ σὲ εἰσαγάγει στὴ σωστὴ σχέση μὲ τὸν ὄλως Ἄλλο ποὺ ἐσὺ δὲν ἀποτολμᾷς *καὶ ὅμως εἶναι δυνατόν* καὶ όχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ νὰ εἰσέρχου καθημερινὰ σὲ *στάση ἀναφορᾶς* ἀπέναντί Του προγευόμενος τὴ Βασιλεία καὶ ἐνεργοποιώντας τὶς λειτουργίες τῆς *μνήμης* καὶ τῆς *λήθης*.

Ἐγώ καὶ ὁ ἄλλος

Ἔτσι ὅμως ἀποκτᾷς μιὰ προπαίδεια γιὰ τὶς *ἀνθρώπινες σχέσεις* ποὺ κινδυνεύουν ἀπὸ τὴν *μία στιγμή* στὴν ἄλλη καὶ ξαναβρίσκεις μιὰ εὐχαριστιακὴ σχέση μὲ τὸν ἄλλο ποὺ ἔχει ξεχαστεῖ σὰν κάτι τὸ *αὐτονόητο* καὶ παραλείπεται ὡς εὐκόλως ἐννοούμενο... Αὐτὸ ὅμως προϋποθέτει νὰ κοιτᾷς τὸν ἄλλο *μὲ τὴν ψυχὴ* στὸ *βλέμμα* κι όχι μὲ μισὸ μάτι.

Ἐγώ καὶ οἱ ἄλλοι

Τότε ἔχεις τὴ διάθεση νὰ βγεῖς στὸν πηγάμιδὸ πρὸς τοὺς ἄλλους *ἐν πορείᾳ* κι όχι νὰ μείνεις ἐκεῖ ποὺ βρίσκεσαι ἀκίνητος. Καὶ μόνον ἢ πορεία σου γίνεται μιὰ *ἐξαγγελία*. Αἰσθάνεσαι τὴν ἀνάγκη νὰ κάνεις κάτι γιὰ τοὺς ἄλλους εἴτε μόνος σου εἴτε ὡς *Ἐκκλησία*. Εἴτε ἀπευθύνεσαι στὴν *ἐλληνικὴ κοινωνία* εἴτε στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση εἴτε σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τότε *μαθαίνεις* νὰ χιτίζεις σπίτια — καὶ τὸ κοινὸ μας εὐρωπαϊκὸ σπίτι — *ὡς καλὸς ἀρχιτέκτονας* μὲ τοὺς ὄρους καὶ τοὺς κανόνες τῆς πνευματικῆς τέχνης καὶ *τεχνικῆς*.

Δὲν σ' ἐνδιαφέρουν μόνον τὰ μεγάλα σύνολα.

Πηγαίνεις και στα μικρότερα, σε μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες. Σε ισχυρές ή περιθωριακές. Σ' ενδιαφέρει ή οικογένεια, ή σχέση των γονιών με το σχολείο και πώς μπορεί αυτοί να επηρεάσουν τις μορφωτικές διαδικασίες και σε υπερεθνικό επίπεδο. Προσπαθείς άκόμα το διεθνές να το προσαρμόσεις στο έθνικό. Δεν σε απασχολεί μόνο ή *Ευρώπη των γονέων* ή το *Διεθνές Έτος Οικογένειας*, κοιτάξεις τί κάνει ή 'Εκκλησία σου για τη *διαποίμανση του γάμου και της οικογένειας* στη χώρα σου ή άκόμα πώς μπορεί να συμπαρασταθεί σε ειδική κατηγορία οικογενειών που μέλη τους κρατούνται σε φυλακές ή στα άτομα με ειδικές δυνατότητες (ανάγκες).

Έγώ και ο κόσμος

Η Ποιμαντική όπως γνωρίζουμε μεριμνά για τη σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου. Αυτός ο κόσμος ο μικρός και μέγας είναι ένας τελικά όσο κι αν φαίνεται διαιρεμένος και διασπασμένος και γι' αυτόν ή 'Εκκλησία μεριμνά και συντάσσεται με όλες εκείνες τις δυνάμεις που αγωνίζονται για τη σωτηρία του.

Αν την απασχολεί ο κόσμος την απασχολεί κι ο τόπος μας και το περιβάλλον, ή φύση που καταστρέφεται και κάνει έκκληση να προσέξουμε. *Αυτός ο τόπος είναι δικός μας*. Προσπαθεί με το παράδειγμα των αγίων της σε *ιστορίες με ζώα* να μάς φιλοτιμήσει και να μάς υποδείξει τη σωστή σχέση με την κτίση, προβάλλοντας μία *σαρκωμένη θεολογική οικολογία* που σπλαχνίζε-

ται ζώα και φυτά, δρυμούς και δάση. Η απάντηση της 'Εκκλησίας είναι να εμπνεύσει το σεβασμό προς τη δημιουργία τονίζοντας την ιερότητα των χώρων και τη θεραπεία που απορρέει απ' αυτούς. Σ' έναν άδυσώπητο και άσεβαστο τουρισμό ή 'Εκκλησία αντίτασσει ποιμαντικά έναν προσκυνηματικό *θεραπευτικό τουρισμό* γνωρίζοντας ότι τα θεμέλιά της είναι στα βουνά, ψηλότερα ή χαμηλότερα.

Κατακλείδα

Στις παραπάνω γραμμές διατρέξαμε τη θεματική της πρόσφατης άρθρωσής μας εντάσσοντάς την στις μεγάλες ενότητες: 'Εγώ και ή μέθοδος'· εγώ, ο έαυτός μου και ο Άλλος (ό Θεός)· εγώ και ο άλλος (ό συνάνθρωπος)· εγώ και οί άλλοι (ή κοινωνία)· εγώ και ο κόσμος (ή φύση).

Μ' αυτόν τον τρόπο περιχαράκώσαμε γι' άλλη μιá φορά ένα ποιμαντικό ύλικό που οί άναγνώστες μας έτσι διαρθρωμένο θα μπορούσαν, όπως πιστεύουμε, να το εντάξουν στην ποιμαντική τους διακονία. Οί επί μέρους ενότητες έγγυώνται την *ένότητα* και τη *συνεργία* όλων εκείνων των παραγόντων που συμπλέκονται σε οποιαδήποτε κατάσταση καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε. Η *ποιμαντική μεθοδολογική πρόταση* που έξυπακούεται είναι ότι ή ποιμαντική αντιμετώπιση οποιουδήποτε προβλήματος δεν μπορεί να γίνεται *μονοδιάστατα*.

Κάθε ενότητα αφήνει να διαφανεί μία ή περισσότερες διαστάσεις που πρέπει να ληφθούν

ὑπόψη ἂν θέλουμε νὰ ὀριοθετηθοῦν οἱ προοπτικές ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων ποῦ ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἄσκηση τῆς ποιμαντικῆς τῆς διακονίας. Ἡ *ποιμαντικὴ προσέγγιση* συνεπῶς ὀφείλει νὰ εἶναι *πολυδιάστατη*· αὐτὸ μάλιστα διαγράφει ἀνάλογα καὶ τὴ μέθοδο τῆς Ποιμαντικῆς, ἢ ὁποία καλεῖται νὰ οἰκοδομήσει τὴν τακτικὴ τῆς πάνω σὲ τρεῖς τουλάχιστον διαστάσεις: τὸν Θεό, τὸν Ἄνθρωπο καὶ τὸν Κόσμο, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀποκλείει καὶ ἄλλες ἐπὶ μέρους διαστάσεις. *Ποιμαντικὴ* λοιπὸν *πολλῶν διαστάσεων ἢ ἂν θέλετε πολλοπλῶν διαδρομῶν* στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, ἔτσι ὥστε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπιθυμητὴ *κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία*.

Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁμως κάτι τέτοιο εἶναι ἀπαραίτητη ἡ τήρηση ὀρισμένων ἀποστάσεων. Νὰ οἰκονομήσουμε ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε νὰ ἐξοικονομήσουμε λίγο χρόνο, κάποια ἄνεση, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὴν κατάλληλη ἐπιλογή ὀδηγητικῶν — ψυχ-αγωγικῶν εἰκόνων βοθητικῶν στὴν πορεία μας, ἐνθυμούμενοι ὅτι «*ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος*» (Ψαλμὸς λη' 7). Ὡς κατακλείδα τοῦ βιβλίου, *ἀντὶ ἐπιλόγου*, θέσαμε τὰ δύο τελευταῖα ἄρθρα αὐτῆς τῆς περιόδου, τὰ *καλοκαιρινὰ* καὶ τὰ *φθινοπωρινὰ*, τὰ ὁποῖα μᾶς προσφέρουν τὸ κλειδί γιὰ ν' ἀνοίξουμε ἐκεῖνες τὶς θύρες ποῦ ὀδηγοῦν στὶς πολλαπλῆς διαδρομῆς ποῦ ἀναγγεῖλαμε.

Σὲ *παράρτημα* δώσαμε δάνεια κείμενα, ποῦ διαζωγραφοῦν καὶ ὑπομνηματίζουν θέσεις ποῦ προβλήθηκαν κατὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ ἐπεξεργασία συγκεκριμένων θεμάτων ἢ κείμενα ποῦ λό-

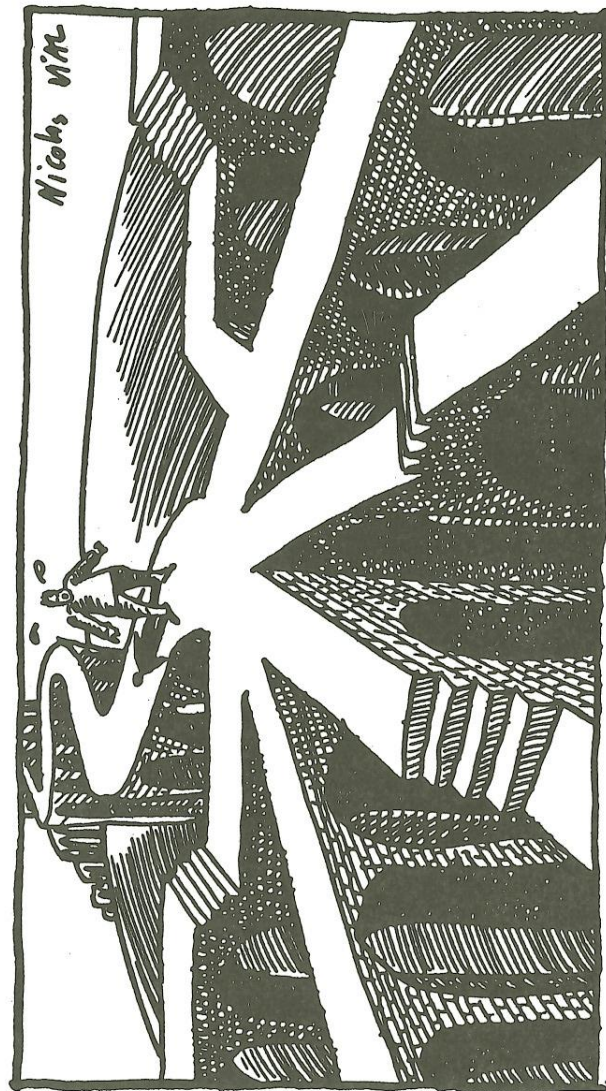
γω τῆς τεχνικῆς τοὺς φύσεως θὰ ἐπιβάρυναν τὴν ἀνάγνωση αὐτοῦ τοῦ ὄγδου στὴ σειρὰ τόμου μὲ τὸ γενικὸ τίτλο *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*. Σὲ ὅλους ὅσοι μᾶς ἐπέτρεψαν τὴν ἀναπαραγωγή αὐτῶν τῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκόνων, σκίτσων, καὶ τῶν φωτογραφιῶν ποῦ κοσμοῦν τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου ὀφείλονται ἄπειρες εὐχαριστίες.

Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἐπιθυμοῦμε γι' ἄλλη μία φορὰ ν' ἀπευθύνουμε τὶς θερμότες εὐχαριστίες μας πρὸς τὸν σεβαστὸ ὁμότιμο καθηγητὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διευθυντὴ τῶν περιοδικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Ε.Α. Θεοδώρου, γιὰ τὴν τιμητικὴ φιλοξενία τῶν ἄρθρων μας ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Ἐφημερίου».

Α.Μ. Σταυρόπουλος

Μήλεσι Ἀττικῆς, Χριστούγεννα 1994

* Ὁ Γέροντας Πορφύριος ἔλεγε χαρακτηριστικὰ ὅτι «εἴμαστε ὅλοι ἓνα καὶ νὰ κάνουμε προσευχὴ τόσο γιὰ τοὺς ζῶντες, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς κεκοιμημένους. Τόνιζε ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέμε “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησον τὸν τάδε” ἢ “ἐλέησον ἡμᾶς”, ἀλλὰ “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με”, διότι, ὅπως μᾶς ἐξηγοῦσε, ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἓνα σῶμα, μέσα στὸ “ἐλέησόν με” περιλαμβάνονται καὶ οἱ ζῶντες καὶ οἱ τεθνεῶτες. Καὶ ὅτι, ἂν ἡ προσευχὴ δὲν ἐπεκτείνεται σὲ ὅλους, τότε δὲν εἶναι ἐκκλησιαστικὴ». (Ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Κλείτου Ἰωαννίδη, *Ὁ Γέρον Πορφύριος, Μαρτυρίες καὶ ἐμπειρίες*, Ἀθήνα 1993, σ. 94, σὲ συνομιλία του μὲ τὸν Ἀρχιμανδρῆ π. Δανιὴλ Γουβαλι).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΓΩ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΣ	21
Ποιμαντική φωτογραφία	23
Τὰ ἐκπληκτα μάτια	29
Σχολή Καλών Τεχνών.....	35
Ἡ θεωρία τῶν ἀ-πιθανοτήτων.....	40
Περιπέτειες σὲ δύο κόσμους.....	46
Σκέψεις γύρω ἀπὸ μία ἔκδοση.....	57
Προετοιμασία γιὰ τὴν ἱερωσύνη.....	63
Οἱ Ἐνορίες καὶ ἡ ἱστορία τους.....	67
Καύχημα τῶν ἱερέων	73
ΕΓΩ, Ο ΕΑΥΤΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΛΛΟΣ	79
Ἐστω καὶ σὸ παραπέντε	81
Οἱ ἀποφάσεις καὶ οἱ δυσκολίες τους.....	86
Ἐνα χρόνο μετὰ... Εὐχήσου	93
Τρία χρόνια μετὰ	97
Καὶ ὅμως, εἶναι δυνατόν.....	106
Ἡ καλὴ ἀναφορὰ.....	112
Ποιμαντικὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης.....	118

ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΑΛΛΟΣ.....	125
'Ανθρώπινες σχέσεις.....	127
'Από τή μία στιγμή στην άλλη.....	133
Τὰ αὐτονόητα.....	137
Μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα.....	141
ΕΓΩ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ.....	147
'Εν πορείᾳ.....	149
'Εκκλησία καὶ ἑλληνικὴ κοινωνία.....	155
Μαθήματα Ἀρχιτεκτονικῆς.....	159
'Η Εὐρώπη τῶν γονέων.....	171
'Εκκλησία, γάμος καὶ οἰκογένεια.....	177
'Ο κρατούμενος καὶ ἡ οἰκογένειά του.....	180
'Ατομα μὲ εἰδικὲς δυνατότητες.....	197
ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ.....	203
'Ενας εἶναι ὁ κόσμος μας.....	205
Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι δικός μας.....	212
'Ιστορίες μὲ ζῶα.....	219
Αἰγαιοπελαγίτικες σελίδες.....	228
Στὰ ψηλὰ βουνά.....	237
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	241
Καλοκαιρινά.....	243
Φθινοπωρινά.....	249
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	255
<i>Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου,</i>	

Πῶς ἱερέως σχῆμα καὶ ὄνομα ὑποδύεσθαι, πρὶν.....	257
<i>Σταυρούλας Κάτσου - Καντάνη,</i>	
Μετὰ τὴ Λειτουργία.....	260
Καύχημα τῶν ἱερέων. Μικρὸ ἀνθολόγιο.....	262
<i>Πρεσβυτέρου Κ.Ν. Καλλιανού,</i>	
'Ο ἄλλος μας δρόμος: σταυρικός.....	262
<i>Σταυρούλας Κάτσου - Καντάνη,</i>	
'Ο Πατερούλης.....	263
<i>Μαρίας Γουμενοπούλου,</i>	
'Ο σταυρός σου.....	266
<i>Πρεσβυτέρου Κ.Ν. Καλλιανού,</i>	
'Ο ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς (Ἀπόπειρα ἰχνογράφησης).....	268
Ποιμαντικὴ γάμου καὶ οἰκογενείας (ἔρωτηματολόγιο).....	271
'Ο κρατούμενος καὶ ἡ οἰκογένειά του. 'Ανθολόγιο «ἔγκλειστης» λογοτεχνίας.....	280
<i>Στρατὴ Χατζηπαναγιώτη,</i>	
'Η ὁμορφὴ γυναίκα τοῦ φυλακισμένου.....	280
<i>Χαράλαμπου Τσαουσίδη,</i>	
Στὴ μάννα μου.....	282
<i>Στύρου Μ.,</i>	
Μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου στὸν πάτερ Κωνσταντῖνο.....	283
<i>Οὐρανίας Μπόνη (ἀπόδοση),</i>	
Τὸ φιλὶ τῆς συγγνώμης.....	285

<i>Ζαχαρία Παπαντωνίου,</i>	
Τὰ ψηλὰ βουνά.....	289
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΡΘΡΩΝ	297
ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ.....	298

ΕΓΩ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

Φωτογραφική προσέγγιση

Ἄν κάποιος ἤθελε νὰ ἀνατρέξει στὸ ξεκίνημα τῆς στήλης, στὴν ὁποία φιλοξενοῦνται ἄρθρα μας στὸν «Ἐφημέριο», θὰ διαπίστωνε, ὅτι ἡ προσέγγισή μας ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο φωτογραφική... Ὅχι γιατί χρησιμοποιοῦσε καὶ χρησιμοποιεῖ σκίτσα καὶ φωτογραφίες, ἀλλὰ γιατί ἡ ὀνομασία τῆς χρησιμοποίησε ὄρο προερχόμενο ἀπὸ τὴ φωτογραφικὴ τέχνη: «στιγμιότυπα», τὰ γνωστά μας ἐνσταντανέ.

Ὁ ὄρος σημαίνει ἔκθεση τοῦ φιλμ στὸ φῶς γιὰ τὴ λήψη εἰκόνας ἐπὶ κλάσμα τοῦ δευτερολέπτου καὶ τὴν εἰκόνα ποὺ ἐλήφθη κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Ἀποτύπωση λοιπὸν γεγονότων ποὺ συμβαίνουν σὲ μιὰ στιγμή —στιγμιαίων—, ποὺ ὅμως ὁ φακὸς προλαβαίνει νὰ τὰ συλλάβει καὶ στὴ συνέχεια νὰ τὰ ἀπεικονίσει. Τὸ ἄπιαστο καὶ φευγαλέο πιάνεται ἐπιτροχάδην στὴ στιγμή καὶ ἀναπαράγεται στὴ συνέχεια μὲ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὴν ἐκτύπωση τοῦ φιλμ.

Αὐτὰ λοιπὸν ποὺ συνήθως συμβαίνουν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη, καὶ διαφεύγουν καὶ χάνονται, συγκρατοῦνται. Γεγονότα ποὺ τὰ ἀντιλαμβανόμαστε μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ ἀποτυπώνονται ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ μποροῦν νὰ ἀνακαλοῦνται καὶ νὰ ἐπανέρχονται στὸ φῶς ὅποτε τὸ θελήσουμε.

Τέτοια γεγονότα, ποὺ μποροῦν νὰ εἶναι ὀδηγητικά κάποιες ὥρες καὶ τὰ ὁποῖα μᾶς ξεφεύγουν, εἶχε θελήσει ἡ στήλη μας νὰ συγκρατήσῃ. Τέτοια συμβάν-

τα μπορούν να φωτίζουν τον δρόμο μας, να μάς επηρεάζουν για καιρό, και σε στιγμές δύσκολες του παρόντος, οι παληές αυτές καλές «στιγμές» μπορούν να γίνονται τροφή για «τόν υπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Τέτοια «στιγμιότυπα» δὲν προέρχονται μόνο ἀπὸ τὴν προσωπική μας ζωὴ. Τὸ εὖρος τους ἦταν πολὺ μεγάλο· ἀντλήθηκαν ἀπὸ ποικίλες πηγές· ξέφυγαν ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἀφειτηρία καὶ μεγεθύνθηκαν στὶς διαστάσεις τοῦ ὑπερπροσωπικοῦ, τοῦ συμβολικοῦ. Χρησίμευσαν σὰν ὀθόνη προβολῆς, στὴν ὁποία ἐκβάλλουν καὶ συμβάλλουν πολλὲς εἰκόνες ποὺ καθίστανται ἔτσι δεγνητικές.

Ἀπόδοτε τὰ τῆς φωτογραφίας τῇ φωτογραφίᾳ...

Ἐὰν λοιπὸν χρησιμοποιήσαμε ἀπ' ἀρχῆς μὲ τρόπο μεταφορικὸ τὸν τίτλο τῆς στήλης, ἤλθε ὁ καιρὸς νὰ ἀποδώσουμε δικαιοσύνη καὶ νὰ δοῦμε κυριολεκτικὰ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει «ποιμαντικὰ φωτογραφικὰ στιγμιότυπα». Μέχρι τώρα, μὲ λόγια, μὲ λέξεις περιγράφουμε «ποιμαντικὰ» τὰ γεγονότα. Τώρα ἂς δοῦμε τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ἡ φωτογραφικὴ ποιμαντικὴ περιγραφή τους. Ὡπισθῆποτε αὐτὴ ἡ φωτο-ἀποψη¹ περὶ «Ποιμαντικῆς» παραμένει μὲ τὴν ἀποψη (τῆς στήλης). Ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἀσφαλῶς ἐλεύθερος νὰ ἔχει τίς δικές του ἀπόψεις γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει γι' αὐτὸν ποιμαντικὴ φωτογραφία.

Τί λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηρίσει μιὰ φωτογραφία ὡς ποιμαντικὴ; Εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸς ἓνας τέτοιος χαρακτηρισμὸς; Τί προσδίδει τὸν χαρακτηρισμὸ ποιμαντικὸς, ποιμαντικὴ, σὲ ἐνέργειες,

σὲ σχέσεις, σὲ ἀντικείμενο καὶ ποὺ θὰ νομιμοποιῶσε τὴ χρῆση τοῦ ἐπιθέτου στὴν φωτογραφία;

Μήπως ὅμως αὐτοῦ τοῦ τύπου τὰ ἐρωτήματα εἶναι περιττὰ καὶ μοιάζουν σὰν κτυπήματα σὲ μιὰ θύρα ἤδη ἀνοιχτὴ ἐνῶ ἡμεῖς περιμένουμε νὰ μάς τὴν ἀνοίξουν; Δὲν εἶναι αὐτονόητο τί εἶναι Ποιμαντικὴ καὶ τί εἶναι ποιμαντικὸ;

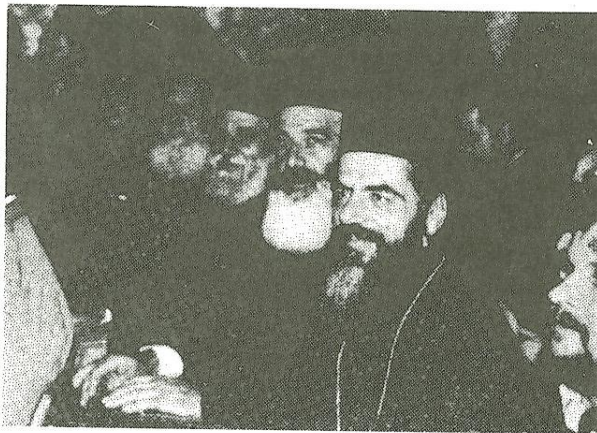
Ἐνας ἱερέας θὰ μπορούσε γιὰ παράδειγμα νὰ ἰσχυρισθεῖ, ὅτι ὅλες οἱ φωτογραφίες ποὺ παίρνει ὁ ἴδιος ἐφ' ὅσον εἶναι ποιμένες εἶναι ποιμαντικές. Ὁ φωτογράφος προσδιορίζει καὶ τὴν φωτογραφία! Ἐνας ἄλλος θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι ποιμαντικὴ φωτογραφία εἶναι ἐκεῖνη ἡ φωτογραφία ποὺ περιέχει ὡς θέμα τῆς ποιμένες. Μᾶλλον πολὺ περιορισμένη ἡ χρῆση τοῦ ὀρου. Ἐνας τρίτος θὰ ὑποστήριξε ὅτι ποιμαντικὴ φωτογραφία εἶναι κάθε φωτογραφία ποὺ προκαλεῖ ποιμαντικὴ παρέμβαση, μέριμνα, φροντίδα, ἐνδιαφέρον!

Τὸ ποιμαντικὸ ὡς ἐκ τούτου ὀρίζεται ἐξ ἀνωκατω, ἀπὸ τὸ θέμα δηλαδή; Ἐπειδὴ περιλαμβάνει ποιμένες, ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα, εἰκόνες ἀπὸ τέλεση Ἱ. Μυστηρίων, ἔργα ἀγάπης, ἐγκαίρια Ἱ. Ναῶν, περιοδεῖες ἐπισκόπων κ.τ.τ.;

Ἡ τὸ ποιμαντικὸ ὀρίζεται ἐξ ὑποκειμένου, ἀπὸ τὴν πρόθεση ἐκείνου ποὺ τραβάει τὴ φωτογραφία καὶ ἀπὸ τὸ σκοπὸ ποὺ θέτει ἡ συγκεκριμένη φωτογραφία νὰ λειτουργήσῃ ποιμαντικὰ; Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὁποιοδήποτε θέμα μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ ποιμαντικὰ ἢ νὰ δεχθεῖ ποιμαντικὸ σχολιασμὸ. Ἐξαρτᾶται δηλαδή ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ κοιτᾶς κάτι, ἀν τὸ ἔχεις «δεῖ» ἤδη ποιμαντικὰ. Τὸ βλέμμα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸν ποιμένα, ἢ ποιμαντικὴ ματιά. Βλέπεις

Ἐξ ἀντικειμένου...

... ἢ ἐξ ὑποκειμένου;
Ἡ ποιμαντική ματιά προσβλέπει στο «ἀντικείμενο» καὶ ἡ ποιμαντική φωτογραφία² ἀποδίδει αὐτὸ τὸ βλέμμα!

κάτι ἔτσι καὶ θέλεις νὰ τὸ συγκρατήσεις καὶ νὰ τὸ ἀποδώσεις καὶ νὰ κάνεις νὰ τὸ δοῦν ἔτσι καὶ οἱ ἄλλοι.

Καὶ θέμα καὶ βλέμμα

Θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ συγκερασμὸς τοῦ ἐξ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ἐξ ὑποκειμένου μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς καλῆς ποιμαντικῆς φωτογραφίας. Οὔτε τὸ θέμα χωρὶς τὸ βλέμμα οὔτε τὸ βλέμμα χωρὶς τὸ θέμα ἀρκοῦν γιὰ νὰ προσδώσουν τὸν ποιμαντικὸ χαρακτήρα στὴ φωτογραφία. Καὶ θέμα καὶ βλέμμα...

Ἐνα βλέμμα μὲ ψυχὴ καὶ ὄχι μὲ βουλιμία ποὺ ν' ἀπολιθώνει καὶ ν' ἀπογομνώνει. Τὸ θέμα ν' ἀποτυπώνεται «ὀλογράφως» καὶ ὄχι νὰ τονίζονται ἢ ν' ἀποκρύπτονται οἱ λεπτομέρειες. Ἡ λεπτομέρεια νὰ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀναφέρει στὸ ὅλον. Δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει ἡ ἀρχὴ «ἡ φωτογραφία γιὰ τὴν φωτογραφία» ἀλλὰ ἡ χρῆση τῆς φωτογραφίας «νὰ διέπεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Μαρτυρίας», ὅπως πολὺ ὠραία τονίζει ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀχελώου κ. Εὐθύμιος³.

Τὸ σημερινὸ μας ἄρθρο ἀσφαλῶς δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἐξάντληση ἑνὸς τόσο σημαντικοῦ ζητήματος ὅπως εἶναι ἡ «ποιμαντικὴ φωτογραφία» ποὺ ἐγγράφεται φυσικὰ στὸν εὐρύτερο κύκλο τῆς Ποιμαντικῆς ἐπικοινωνίας. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν μὲ κάποιον διαγώνισμὸ ποιμαντικῆς φωτογραφίας ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «Ἐφημερίου» στὸ μέλλον νὰ προκαλέσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν μας πρὸς αὐτὴν τὴν εὐαίσθητη καὶ ἐπίκαιρη μορφή ποιμαντικῆς διακονίας.

1. Ὁ δρος δανεισμένος ἀπὸ τὸ θαυμάσιο βιβλίον τῶν Ν. Κοντοῦ καὶ Π. Γράββαλου, Ὁ π τ ι κ ὶ ν, Περὶ Ἑλλάδος

νέα φωτοάποψη, με πρόλογο Μάριου Πλωρίτη, Έκδ. «Χρυσός Τύπος» Α.Ε., χ.χ.

2. Οι φωτογραφίες προέρχονται από το Παγκρήτιο Θεολογικό Συνέδριο, Ρέθυμνο 1 - 3 Νοεμβρίου 1990. Τα πρακτικά του Συνεδρίου που είχε τίτλο «*Εκκλησία και σχολική νεότητα: Ποιμαντική διακονία - Παιδεία - Προοπτικές*» εκδόθηκαν από τις Έκδ. «*Τέριος*», Κατερίνη 1992.

3. Ο θεοφιλέστατος, σε σειρά άρθρων του στον «*Εφημέριο*» για την Ποιμαντική δεοντολογία της *Εκκλησιαστικής Τυπογραφίας*, είχε αναφερθεί και στη χρήση της φωτογραφίας και του χρώματος στα ποιμαντικά έντυπα (1990, σ. 298-299).

ΤΑ ΕΚΠΛΗΚΤΑ ΜΑΤΙΑ

«Μεΐζω τούτων ὄψει»

Μιά φράση μου ἔχει καρφωθεί στη σκέψη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδόξιας. Δὲν ἐννοεῖ νὰ μὲ ἀφήσει ἦσυχο. Πιστεύω ὅτι τὸ ἴδιο θὰ εἶχε συμβεῖ και σὸν Ναθαναὴλ ὅταν ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἀποκρίθηκε μὲ τὴ φράση ἐκείνη «*μεΐζω τούτων ὄψει*» (Ἰωάννου α' 51).

Ὁ Ἰησοῦς εἶχε κάνει μία θαυμάσια ψυχοδιαγνωστικὴ παρατήρηση ποὺ ἀφοροῦσε τὸν Ναθαναήλ. Ὁ τελευταῖος ἀπόρησε καὶ μάλιστα ἐξέφρασε τὴν ἀπορία του: «*ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ ἐσὺ μὲ γνωρίζεις;*» Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔχασε τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ πεῖ ὅτι τὸν εἶχε δεῖ, πρὶν ἀκόμα καλὰ καλὰ τὸν φωνάξει ὁ Φίλιππος, κάτω ἀπὸ τὴ συκιά.

«Μὲ μιὰ ματιὰ καὶ μόνη νὰ μπορεῖ νὰ διακρίνει τί μοῦ συμβαίνει, σκέφτηκε, αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ Φίλιππος πρέπει νὰ ἔχει δίκιο, ὅταν εἶπε ὅτι βρήκαμε Αὐτὸν γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψαν ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ Προφῆτες».

Γιὰ τὸν Ἰησοῦ ὁμως αὐτὸ δὲν ἦταν καὶ τόσο σπουδαῖο. Ἦταν μόνο ἓνα μικρὸ δείγμα. Ὁ Ναθαναὴλ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάζεται νὰ δεῖ πολὺ

μεγαλύτερα ακόμη πράγματα. Μὰ πόσο μεγαλύτερα;

Ήταν ἤδη εὐχαριστημένος μ' αὐτὸ ποῦ εἶχε πει ὁ Ἰησοῦς γι' αὐτόν. Ἡ ζωὴ του εἶχε ἤδη καταξιωθεί... Τί μεγαλύτερο μπορούσε νὰ περιμένει; Αὐτὸ τοῦ ἔφθανε καὶ τοῦ περίσσευε. Στὴν προοπτικὴ ὅμως τοῦ Ἰησοῦ αὐτὸ δὲν ἀρκοῦσε. Ἡ συνάντηση μαζί Του καὶ μιὰ πρώτη διαπίστωση δὲν ἦταν ἓνα τέλος. Ήταν μιὰ ἀρχή. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα ἄρχιζαν τὰ ὠραία καὶ θαυμαστά. Κι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπισημάνει ὁ Ἰησοῦς. Ὅπως καὶ σὲ ὄλους μας. Δὲν εἶδατε τίποτα, ὅσα κι ἂν ἔχετε δεῖ μαζί μου. Πρέπει νὰ ἐτοιμάζεσθε γιὰ τὶς μεγάλες ἐκπλήξεις ποῦ θὰ συμβοῦν στὴ ζωὴ σας. Καὶ τὸ ἐξέφρασε μ' ἓναν τρόπο θαυμάσιο, ὅταν τοῦ εἶπε: «*Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἂπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγῶτα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου*» (στίχος 52). Μ' ἄλλα λόγια, ὅτι καὶ νὰ σᾶς συμβεῖ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα μὴν ἐκπλαγεῖτε, θὰ εἶναι ἀληθινό. Ἄς εἴσθε, λοιπόν, ἔτοιμοι γιὰ ἐκπλήξεις!

Πραγματικά, ἂν ἀναλογισθεῖ κανεὶς τὴ ζωὴ τῶν Ἀποστόλων κοντὰ στὸν Ἰησοῦ, τὴ βλέπει νὰ ἐκτυλίσσεται μέσα στὰ μεγαλειώδη καὶ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἀπόστολοι ζοῦσαν τὴν μία ἐκπλήξη μετὰ τὴν ἄλλη. Ἀρκεῖ ν' ἀναλογισθοῦμε τοὺς λόγους, τὴ συμπεριφορὰ, τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἰησοῦς κατὰ κάποιον τρόπο μὲ ὅσα ἔλεγε καὶ ὅσα ἔκαμε δοκίμαζε τὴν ἀντοχὴ τους, τὴν ὑπομονὴ τους. Ἀρκεῖ νὰ μελε-

τήσουμε μὲ προσοχὴ τὶς ἀντιδράσεις τῶν Ἀποστόλων στὰ διάφορα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου στὰ Εὐαγγέλια. Πάντα συνέβαινε κάτι τὸ ἀναπάντεχο ποῦ τοὺς ἐξέπλησσε.

Ἡ πιὸ μεγάλη ἀσφαλῶς ἐκπλήξη ποῦ τοὺς περίμενε ἦταν ἡ Ἀνάστασή Του: Τὴν εἶχε προαναγγεῖλει. Ποιὸς ὅμως εἶχε συνειδητοποιήσει τί ἤθελε νὰ πει ἀκριβῶς ὅταν μιλοῦσε γιὰ θάνατο καὶ ἀνάσταση. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ἦσαν τόσο διστακτικοὶ στὴν Ἀνάσταση καὶ στὴν παρουσία Του μετὰ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ θέλησε νὰ τοὺς διαβεβαιώσῃ καὶ γιὰ τὰ σημεῖα ποῦ θ' ἀκολουθοῦσαν στὴ ζωὴ ἐκείνων ποῦ θὰ πιστευαν (βλ. Μάρκου ιστ' 17-18).

«Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσι ταῦτα παρακολουθήσει»

Μήπως ὅμως κι ἐμεῖς, παρόλο ὅτι «*Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι*», δὲν πιστεύουμε πολλές φορὲς στὰ μάτια μας παρὰ τὰ θαυμάσια καὶ ἐκπληκτικὰ ποῦ συμβαίνουν στὴ ζωὴ μας; Εἶναι μήπως ἴσως γιὰτὶ ὁ κόσμος ἔχει σταματήσει νὰ ξαφνιαῖζεται εἴτε γιὰτὶ ἔχουν δεῖ τόσα τὰ μάτια του κι ἔχει ἀρχίσει νὰ δυσπιστεῖ εἴτε γιὰτὶ σὲ ὅλα προσπαθεῖ νὰ βρεῖ μιὰ λογικὴ ἀπάντηση εἴτε γιὰ ἄλλους πολλοὺς ἀκόμα λόγους;

Ἐμεῖς ὅμως γιὰτὶ ν' ἀκολουθοῦμε τὸν κόσμον σ' αὐτὴ του τὴν συμπεριφορὰ; Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε χίλιους λόγους νὰ πιστεύουμε στὶς ἐκπλήξεις; Ἡ ζωὴ μας δὲν διαδραματίζεται ἀπὸ ἐκπλήξεις εἰς ἐκπλήξιν, ἀπὸ θαῦμα σὲ θαῦμα; Ἡ μήπως

θεωρούμε ως αυτονόητα αυτά που μάς συμβαίνουν;

Να παρουσιάζονται δηλαδή διέξοδοι εκεί που όλοι οι δρόμοι ήσαν κλειστοί· να διευκολυνόμαστε εκεί όπου όλα παρουσιάζονταν δύσκολα· να υπομένουμε εκεί που δεν περίσσευε ή υπομονή· να δραστηριοποιούμεθα εκεί που μάς είχε κυριεύσει ή νωθρότητα· να καταλαμβάνουμε από χαρά εκεί που μάς έπνιγε ή στενοχώρια. Ή θλίψη μας να μη μάς οδηγεί στην απόγνωση· ή ανέχειά μας να μη μάς γκρεμίζει στην απελπισία· να βλέπουμε φώς εκεί όπου όλα τὰ σκέπαζε τὸ σκοτάδι. Αὐτὰ ὅλα καὶ πολλὰ ἄλλα δὲν εἶναι ἐκπλήξεις; Δὲν «*τοιμπιόμαστε*» πολλές φορές, ὅπως λέει ὁ λαός, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν ὄλ' αὐτὰ πράγματι μάς συμβαίνουν καὶ ὅτι δὲν τὰ ὄνειρευόμαστε;

«Ἡ ζώή μας ὅλη ὅταν ζοῦμε σιὸ Χριστὸ εἶναι ἓνα συνεχές θαῦμα πού μάς ἀφήνει κατάπληκτους ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε μάτια γιὰ νὰ τὸ βλέπουμε» ἀκούω τὸν Γέροντα Πορφύριο νὰ μοῦ ψιθυρίζει.

Τὰ ἄχρηστα μάτια

Ἐκεῖνο πού πράγματι μάς χρειάζεται εἶναι νὰ ἀσκήσουμε τὰ μάτια μας σιὸ νὰ βλέπουν· ὄχι μόνο νὰ μὴ τὰ κρατᾶμε κλειστά. Καὶ ἀνοιχτὰ νὰ τὰ ἔχουμε πρέπει νὰ μὴ μένουν ἀκίνητα. Καὶ προσηλωμένα νὰ εἶναι κάποια στιγμή σὲ κάτι πού μάς ἐντυπωσιάζει καὶ μάς ἐκπλήσσει νὰ εἶναι ἔτοιμα γιὰ τὴν ἐπόμενη κίνηση καὶ τὴν ἐπόμενη στάση. Τὰ μάτια μας πρέπει νὰ εἶναι ἀκίνητα. Σ' αὐτὰ τὰ μάτια πού εἶναι ἔτοιμα νὰ συλλάβουν τὸ ξεχωριστὸ ἀντιτάσσουμε τὰ «*ἄχρηστα μάτια*». Τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸ δανείζομαι ἀπὸ ἓνα θεατρικὸ ἔργο.

Ἄναζητοῦσα ἓνα ἐπίθετο πού θὰ χαρακτηρίζε αὐτὰ τὰ ἀκίνητα, νωθρά, μισόκλειστα ἢ ὀλοκλειστα μάτια πού ἀποστρέφονται ὅτιδήποτε πού μπορεῖ νὰ τοὺς κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ τοὺς ἐντυπωσιάσει ἢ καὶ νὰ τοὺς ἐκπλήξει καὶ τὸ βρήκα σιὸν τίτλο μιᾶς φοιτητικῆς θεατρικῆς παράστασης. Αὐτὸ εἶναι, εἶπα. «*Ἄχρηστα μάτια*». Ἐπιτυχέστερο ὄρο δὲν μπορούσα ἀσφαλῶς νὰ βρῶ, ἀνεξάρτητα ἴσως ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ συγκεκριμένου αὐτοῦ ἔργου. Καὶ ἐδῶ τὸ ἀποφατικὸ προσδιορίζει τὸ ἀντικείμενό μας ἀκριβέστερα ἀπὸ κάθε ἄλλη θετικοῦ τύπου διάτυπωση. Νὰ τί πρέπει νὰ ἀποφεύγω, εἶπα. Καὶ συνέχισα χαρούμενος τὸ δρόμο μου μὲ τὸ εὖρημά μου.

«Ὁ εὖρων ἀμειψθήσεται», σκέφτηκα. Ἐγὼ ἤδη εἶχα ἀμειψτεῖ... καὶ ἐξορκίζω τοὺς ἀναγνώστες μου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀναστάσιμης πε-

ριόδου στην οποία είσερχόμαστε, να μάθουν οί ίδιοι και να μάθουν σ' όλους τους άλλους με τους οποίους έρχονται σ' έπαφή, να είναι άνοιχτοί στο θαύμα, άνοιχτοί στην έκπληξη, έτοιμοι να δούνε... Σάν τη Μαρία τη Μαγδαληνή, που τελικά μπόρεσε να δει τόν Κύριο και ν' άπαγγείλει στους μαθητές «*ότι έώρακε τόν Κύριον*» ένώ κάποιες στιγμές πριν άπλώς «*έθεώρει ... και τους δύο άγγέλους και τόν Ίησοῦν*» (Ίωάννου κ' 11-18).

Χριστός άνέστη, άδελφοί μου!

ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Σύμπτωση τών άντιθέτων;

Μου είχε κάνει έξαιρετική έντύπωση τόν πρώτο καιρό τής μετεκπαιδεύσεώς μου στη Γερμανία ή φράση ότι «*ή Ποιμαντική όπως και ή Πολιτική είναι ή τέχνη του έφικτου*». Αυτό άραγε να έννοούσε ό άγιος Γρηγόριος ό Θεολόγος όταν όριζε την Ποιμαντική ως «*τέχνη τεχνών και έπιστήμη έπιστημών*»;

Διερωτώμαι, όμως, μήπως ακολουθώντας τη φράση γνωστού κεντροευρωπαϊού πολιτικού, ότι «*ή Πολιτική είναι ή τέχνη του μη έφικτου, του άνέφικτου*», θα μπορούσαμε να όρίσουμε ακόλουθως και την Ποιμαντική κατ' αυτόν τόν τρόπο. Ή Ποιμαντική κατά ταῦτα θα όριζόταν ως ή τέχνη του μη έφικτου, του άνέφικτου.

Μήπως, όμως, και οί δύο έκδοχές έχουν λόγο ύπάρξεως έτσι ώστε ή Ποιμαντική να μπορεί να είναι *και* ή τέχνη του έφικτου *και* ή τέχνη του άνέφικτου;

Υπάρχει άραγε κάποια αντίφαση ανάμεσα στις δύο αυτές διατυπώσεις ή υίοθετώντας τις έπιτυγχάνουμε τελικά μ' αυτόν τόν τρόπο την «*σύμπτωση τών άντιθέτων*»; Όλα όμως έξαρτώνται από τδ πώς έννοούμε τδ *έφικτο* και τδ *άνέφικτο*. Τί μπορεί και τί δέν μπορεί να γίνει ή τί μπορεί και τί, παρ' όλο πού εκ πρώτης ό-

ψεως δὲν μπορεῖ, μπορεῖ τελικὰ νὰ γίνει;
Καὶ οἱ δύο διατυπώσεις κρύβουν μία σοφία.

Κάνε ὅ,τι μπορεῖς

Πραγματικά εἶναι πολὺ σοφὸ αὐτό. Πόσες φορὲς δὲν στενοχωριόμαστε γιατί δὲν μποροῦμε νὰ τὰ καταφέρουμε ὅλα. Ἐνῶ θέλουμε νὰ σώσουμε ὅλον τὸν κόσμον στέκονται χίλια δύο ἐμπόδια μπροστά μας καὶ ἀχρηστεύουν ὅλες τὶς καλὲς μας καὶ προθέσεις καὶ προσπάθειες.

Τότε ἀκούς ἐσωτερικά αὐτὴ τὴ φωνὴ ποὺ σὲ ἐπαναφέρει στὴν τάξη λέγοντάς σου, ὅτι δὲν μπορεῖς ἐσὺ ντὲ καὶ καλὰ νὰ σώσεις τὸν κόσμον, νὰ τὸν ἀλλάξεις. Κάνε ὅ,τι μπορεῖς· ὅ,τι εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει ὑπὸ τὶς παρούσες περιστάσεις. Μὴ κοιτάξεις τὰ ἀνέφικτα· ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ γίνει.

Ἀπαιτεῖται ἀσφαλῶς *διάκριση* νὰ διακρίνεις τί μπορεῖς καὶ τί δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις. Δὲν καταπιάνεσαι μὲ αὐτὸ ποὺ σὲ ξεπερνᾷ. Οἰκονομεῖς τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις σου καὶ κάνεις ἔτσι οἰκονομία δυνάμεων. «Μαθαίνεις πῶς νὰ φέρνεις μεγάλα ἀποτελέσματα μὲ μικρὰ μέσα».

Δὲν ἐξαντλεῖσαι, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξαντλεῖς τοὺς ἄλλους. Μαθαίνεις νὰ διακρίνεις τί μπορεῖ καὶ ὁ ἄλλος. Δὲν ἀπαιτεῖς, αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις ἐσὺ, νὰ τὸ κάνει ὁ ἄλλος. Συνηθίζεις ἀκόμα νὰ κάνεις αὐτὸ ποὺ θέλεις κι ὄχι αὐτὸ ποὺ σοῦ ὑποβάλλουν οἱ ἄλλοι νὰ κάνεις ἀκόμη κι ὅταν δὲν τὸ θέλεις. Βέβαια γνωρίζεις ὅτι «τὸ θέλειν εἶναι δύνασθαι», ὅπως σὲ εἶχαν

μάθει στὴ χρηστομάθεια, ἀλλὰ ὄχι νὰ κάνεις καὶ ὅ,τι δὲν θέλεις.

Ἡ στάση τοῦ Κυρίου στὴ διήγηση γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ πύργου καὶ τὴν ἀνάληψη πολέμου, ἢ παραβολὴ τῶν ταλάντων καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν πειρασμῶν στὴν ἔρημο εἶναι ἐνδεικτικὴ γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει μία *Ποιμαντικὴ τοῦ ἐφικτοῦ*. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ μία ὄψη τοῦ νομίσματος, γιὰ τὸ τί νομίζουμε ὅτι μποροῦμε νὰ κάνουμε. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἄλλη ὄψη ποὺ μᾶς φέρνει ἀντιμέτωπους μὲ μιὰ ἄλλη *τέχνη*, ἐκείνην τοῦ *ἀνέφικτου*.

Ἡ τέχνη τοῦ ἀνέφικτου

Τί σημαίνει ὅμως νὰ υἰοθετήσεις αὐτὴ τὴν τέχνη; Ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει ὅτι σώνει καὶ καλά δὲν δέχεσαι τὰ ὄριά σου. Ὑπογραμμίζουμε ὅτι κι αὐτὸ εἶναι τέχνη, τὸ νὰ μπορεῖς νὰ δεχτεῖς ὅτι κάτι ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τῶν δυνατοτήτων σου.

Στὴν προκειμένη ὅμως περίπτωσι, ὀρίζοντας τὴν *Ποιμαντικὴ ὡς τέχνη τοῦ ἀνέφικτου* προσδιορίζουμε ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ καθιστᾷ δυνατὸ κάτι ποὺ ὑπὸ τὶς παρούσες συνθήκες καὶ δυνατότητες εἶναι συνήθως ἀνέφικτο. Καὶ ἡ Ποιμαντικὴ ἐπιχειρεῖ τότε νὰ ἀναδείξει ἢ νὰ φανερώσει τὶς *ἀπουσίες* ἢ ἀπουσιάζουσες *συνθήκες*.

Διακρίνει δυνάμεις ἐκεῖ ὅπου ἐκ πρώτης ὀψεως δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχουν. Ὑπενθυμίζει καὶ προσκαλεῖ νὰ δώσουν τὸ «παρῶν» οἱ ἄλλες δυνάμεις ποὺ κανεὶς δὲν τὶς θυμόταν καὶ κανεὶς δὲν τὶς προσκαλοῦσε. Καθιστᾷ δυνατὸν αὐτὸ

πού με άλλους τρόπους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθεῖ. Κάνει δηλαδή «τὰ ἀδύνατα δυνατά».

Αὐτὸ πού στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀδύνατο, εἶναι τελικὰ δυνατὸ παρὰ τῷ Θεῷ. Θυμίζει τὴ δύναμη τῆς πίστεως καὶ ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ἐκβιασμὸ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ὑπέδειξε αὐτὰ τὰ ἀνοίγματα, δὲν μᾶς ἔδειξε καινούργιες προοπτικές, ὅταν ὅλοι οἱ ὀρίζοντες ἦταν χαμένοι, δὲν μᾶς ἔδειξε διεξόδους ἐκεῖ πού ὅλοι μας εἶχαμε ἐντοπίσει ἀδιέξοδα; Στὴν Ποιμαντικὴ πράγματι δὲν ὑπάρχουν ἀδιέξοδα ἐνῶ στὴν Πολιτικὴ μόνο σὰν εὐχὴ ρητορικὴ, ἀκόμη καὶ στὴν πιδ κατηγορηματικὴ τῆς διατύπωση —«στὴν Πολιτικὴ δὲν ὑπάρχουν ἀδιέξοδα»— μπορεῖ νὰ ἰσχύει.

... καὶ πῶς θὰ τὴν κατορθώσουμε

Δυστυχῶς *γρήγορα* *ξεχνᾶμε* τὶς διαβεβαιώσεις πού ἔχουμε πάρει γιὰ τὸν «κόκκο σινάπεως», γιὰ τὸ «ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων», γιὰ τὴ Χάρη πού θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληρώνει τὰ ἐλλείποντα. *Γρήγορα* *ξεχνᾶμε* τὶς ἀνεκμετάλλευτες δυνάμεις πού εἶναι στὴ διάθεσή μας καὶ πορευόμαστε στὴ ζωὴ μας σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχαν. Κι ἂν δὲν τὶς ξεχνᾶμε, τὶς ἀγνοοῦμε. Καὶ ἢ πράγματι δὲν τὶς ξέρουμε ἢ ἐπιτηδες τὶς περιφρονοῦμε. «Κακὸ τοῦ κεφαλιοῦ μας»!

Καὶ μόνο ὅταν κινητοποιηθοῦμε ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀνάγκη, δική μας, τῆς οἰκογένειάς μας, φίλων ἢ γνωστῶν, ξυπνᾶμε ἀπὸ τὸ λήθαργο καὶ

θυμόμαστε ξαφνικά, ὅτι καὶ σκέπη ἔχουμε καὶ πού νὰ προσφύγουμε «οἱ ἄθλιοι».

Ἀσφαλῶς, ὅταν στηριχτοῦμε μόνο στὶς δικές μας δυνάμεις ἢ ζωὴ μας εἶναι «μιὰ κοπιαστικὴ πορεία σὺν ἀνέφικτο». Ὅταν ὅμως οἱ δικές μας μικρές, φτωχὲς δυνάμεις *συνταχτοῦν* με τὶς δυνάμεις τῶν ἀδελφῶν, τῶν πατέρων, τῶν μητέρων, τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀγίων, τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ Πατέρα, τότε συγκροτεῖται μιὰ *Ἱερὰ Συμμαχία* πού εἶναι ἱκανὴ νὰ συντρίψει κάθε ἐμπόδιο, κάθε δυσκολία ἐφόσον θὰ εἶναι θέλημα Θεοῦ αὐτῆ ἢ νίκη.

Γιατί ἐμεῖς, *συντασσόμενοι* με τὶς παραπάνω δυνάμεις, μένουμε *συντονισμένοι* —ὅπως μοῦ ἔλεγε χαριτολογώντας σοφὸς Γέροντας— με τὸ *Θέλημα τοῦ Θεοῦ*. Καὶ μόνο αὐτὸ εἶναι ἢ πρέπει νὰ εἶναι τὸ *κριτήριό* μας, ὅταν ποιμαίνουμε ἢ ποιμαίνομεθα, ὅταν ἀσκοῦμε τὴν *καλὴν ποιμαντικὴν τέχνην* εἴτε τοῦ ἐφικτοῦ εἴτε τοῦ ἀνέφικτου. Θεωροῦμε *καὶ τὶς δύο* ὡς ἐναλλακτικὲς ἢ ἐναλλασσόμενες *τέχνες*. Ἀνεξαρτήτως ἀποτελέσματος βγαίνουμε *πάντοτε* κερδισμένοι καὶ νικητές. Ἄρκει νὰ ἔχουμε μαθητεύσει στὴ *Σχολὴ* τῶν δύο αὐτῶν *Καλῶν Τεχνῶν*.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ Α-ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΩΝ

Με την πλευρά του άπιθανου

Στη συνέχεια του περασμένου μας άρθρου, θα ήθελα σήμερα να θίξω μία πλευρά της ποιμαντικής τέχνης ή των ποιμαντικών τεχνών. Αφορμή μου έδωσαν δημοσιεύματα στον καθημερινό ή ηλεκτρονικό τηλεοπτικό Τύπο. Ο λόγος ήταν για το τί μπορούμε να καταφέρουμε όταν με τις φτωχές μας δυνάμεις αντιτασσόμαστε σε λογικά σταθμισμένες δυνάμεις που μās ξεπερνούν και όλες οι πιθανότητες μās οδηγούν να συμπεράνουμε, ότι αυτά που επιχειρούμε είναι ακατόρθωτα και άπιθانا!

Το ερώτημα για το τί πρέπει να κάνουμε είχε ως απάντηση, ότι εμείς πρέπει να είμαστε «με την πλευρά του άπιθανου», «να επιχειρούμε το ακατόρθωτο». «Να μαχόμαστε για να πραγματοποιηθεί το άπιθανο». Κι αν κάτι το χαρακτηρισούμε ως ακατόρθωτο, αυτό γίνεται τότε μιὰ πρόκληση για να το κατορθώσουμε. Αυτό μās ώθει, έστω και αν από τους πολλούς θεωρηθούμε ως άθεράπευτα ρωμαντικοί, με ποιητική διάθεση, να ριχτούμε στη μεταποίηση της ιστορίας, σε μιὰ σύζευξη του λόγου με την πράξη, της πράξης με τη θεωρία. Τους δύο όμως αυτούς όρους — λόγο-πράξη, λόγο-θεωρία — θα τους παντρεύει ή ποίηση που τὰ όράματά της

θα τὰ μετουσιώνει σε μιὰ Ποιητική ζωής. Γιατί αυτή μόνο μπορεί να βλέπει αυτά που μία στεγνή και στυγνή λογική δεν μπορεί να δει και να διακρίνει².

Είναι φορές που όλα οδηγούν στο να πειστούμε ότι δεν υπάρχει σωτηρία. Όλες οι πιθανότητες είναι με το μέρος του αντιπάλου. Η νίκη του είναι βέβαιη. Ο κύβος έχει σχεδόν ριχτεί· ο Άννίβας είναι σχεδόν έτοιμος να διαβεί και να παραβιάσει σχεδόν ανοιχτές πόρτες. Και τότε συμβαίνει το έντελώς αντίθετο. «Το άπιθανο έμφανίζεται κατά τρόπο σωτήριο». Στην ιστορία συχνά οι πολιορκίες λύνονται, οι ναυμαχίες κερδίζονται από τους αδυνάτους, ή αντίσταση κάμπτεται τους ισχυρούς, ή έμμονη δικαιώνει την ύπομονή. Είναι σα να «στοιχηματίζουμε υπέρ του άπιθανου» όπως θα έλεγε ο Γάλλος φιλόσοφος στοχαστής Έντγκαρ Μορέν, που επισκέφτηκε πρόσφατα την Ελλάδα και έδωσε διάλεξη στο Γαλλικό Ίνστιτούτο στις 6 Απριλίου με βάση το μεταφρασμένο στα έλληνικά βιβλίο του «Γή - Πατρίδα» και πολλές συνεντεύξεις³.

Δεν μās βρίσκει ασφαλώς σύμφωνους «Το Ευαγγέλιο της άπωλείας» που κηρύσσει στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του και ή «θησκευτικότητα» του μηνύματός του για τη θεμελίωση της αδελφότητας ανάμεσα στους ανθρώπους που βασίζεται στην άπώλειά τους μέσα στο Σύμπαν. Θα οδηγούσε πολύ μακριά μιὰ τέτοια συζήτηση σήμερα παρόλο ότι θα ήταν χρήσιμη να γίνει κάποτε.

Ἡ ἰδέα του πάντως γιὰ «τὸ στοίχημα ὑπὲρ τοῦ ἀπίθανου» εἶναι ἄκρως ἐλκυστική. Σὰ γνήσιος νεοέλληνας ποὺ τοῦ ἀρέσουν τὰ ἐπίθετα στὸν ὑπερθετικὸ βαθμὸ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι ἀπίθανη...! Προσεγγίζει, θὰ ἔλεγα, τὴν ἔννοια τοῦ ἀνέφικτου γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε τὴν περασμένη φορὰ. Θὰ μπορούσαμε μάλιστα αὐτὸ ποὺ ἰσχυριστήκαμε γιὰ τὴν Ποιμαντική, ὅτι εἶναι ἡ «τέχνη τοῦ ἀνέφικτου», νὰ τὸ διατυπώναμε περιφραστικὰ μὲ τὸν τίτλο «σὲ πείσμα ὄλων τῶν πιθανοτήτων». Κάτι τέτοιο θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν πιθανοτήτων σὲ μιὰ θεωρία τῶν ἀ-πιθανοτήτων, παρόλο ὅτι ἡ θεωρία τῶν πιθανοτήτων περιλαμβάνει στίς πιθανότητες καὶ τίς ἀ-πιθανότητες...

Τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ

Σὲ πείσμα, λοιπόν, ὄλων τῶν πιθανοτήτων ἐμεῖς μένουμε ἀνοιχτοὶ στὸ ἀπίθανο. Θεωροῦμε μάλιστα ὅτι ἡ ἀπίθανη, ἡ μὴ πιθανή, δηλαδή, ἐκβαση τῶν πραγμάτων βάσει τῶν ὑπολογισμένων μεταβλητῶν καὶ σταθερῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὁποιασδήποτε τύχης ἢ τοῦ τυχαίου, τοῦ «ἔτσι ἦρθαν τὰ πράγματα», τοῦ «βλέποντας καὶ κάνοντας» ἢ τοῦ «κάνοντας καὶ βλέποντας», μιᾶς τυφλῆς ἀναγκαιότητας. Πιστεύουμε ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγεται περὶ Τύχης καὶ γιὰ τὴν παρεμβασὴ της στὴν ἱστορία εἶναι ἓνας ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ μιᾶμε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ μας καὶ στὴ ζωὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Τύχη εἶναι ἐκεῖνη ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ποὺ δὲν παρεμβαίνει ἐπωνύμως μὲ τρόπο συντριπτι-

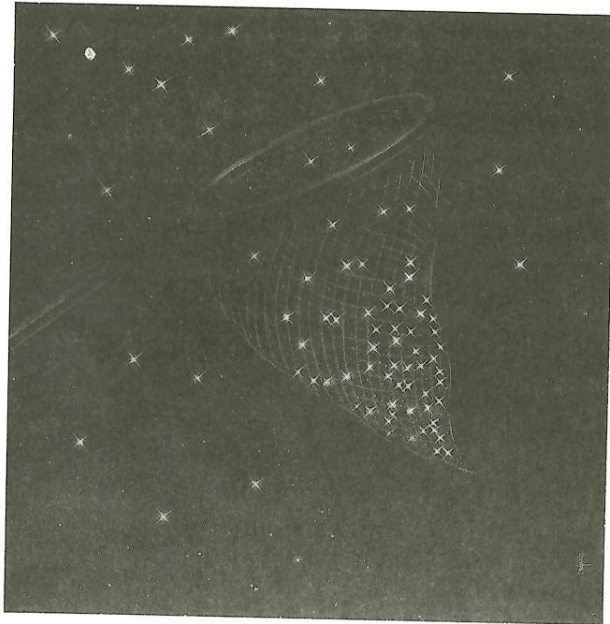
κὰ δηλωτικὸ τῆς παρουσίας Του, ἀλλὰ διακριτικά, διατηρώντας τὴν ἀνωνομία Του, δρᾷ ἀφήνοντας μέγιστα περιθώρια πολλαπλῶν ταυτίσεων καὶ μὲ κίνδυνο... νὰ τὸν ἀγνοήσουμε. Νὰ μείνει τελικά, ἓνας «Ἄγνωστος Θεός». Τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ποὺ κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία «ἀνώνυμη τύχη» — ἐνῶ στὸ βάθος γνωρίζουμε ποιὸς εἶναι «ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων» — εἶναι σὰν ἐκεῖνες τίς ἀνυπόγραφες βυζαντινὲς ἀγιογραφίες, ποὺ οἱ δημιουργοὶ τους ἐδίσταζαν νὰ τίς ὑπογράψουν γιὰτὶ ἤξεραν ὅτι ἡ τελειότητά τους δὲν ὀφειλόταν στίς δικές τους μόνο δυνάμεις. Ἐμεῖς ὅμως γνωρίζουμε ὅτι αὐτὸ «τὸ ἀπίθανο ποὺ ἐμφανίζεται κατὰ τρόπο σωτήριο» κρύβει τὸν Θεὸ ποὺ διατηρεῖ τὴν ἀνωνομία του καὶ «ἐγείρει τρόπαια».

Κατορθώστε τὸ ἀκατόρθωτο

Στοὺς συνήθεις (ὑπο)λογισμοὺς τῶν πιθανοτήτων φαίνεται ὅτι ἀνοίγεται μιὰ «νέα ἐποχὴ computing», ὅπως ἀναγγέλλει, πάλι μέσα στὸν Ἀπρίλιο, γνωστὴ ἑταιρεία ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν στὴ διαφήμισή της ποὺ λέγει ὅτι «προσφέρει σήμερον τὴν τεχνολογία ποὺ θὰ σημαδέψει τὸ τέλος τῆς χιλιετίας». «Σ' αὐτὴ τὴ νέα ἐποχὴ (computing) τίποτα δὲν εἶναι ἀκατόρθωτο». Γι' αὐτὸ καὶ τὴ διαφήμιση ἐπιγράφει: «Κατορθώστε τὸ ἀκατόρθωτο». Μιὰ ἀπόχη προσπαθεῖ νὰ μαζέψει χιλιάδες ἀστεράκια στὸ στερέωμα, ἴδια σὰν τὰ ὄνειρά μας. Τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα ποὺ οὔτε θὰ τολμούσαμε νὰ ὄνειρευτοῦμε καὶ ποὺ τὰ συγκεντρώνει τώρα γιὰ νὰ τὰ πραγματοποιήσει.

«Κατορθώστε τὸ ἀκατόρθωτο» μᾶς γράφει μὲ πολὺ μεγάλα γράμματα καὶ μᾶς προσφέρει τὴν ἀνάλογη τεχνολογία ὑπολογισμοῦ τοῦ ἀκατόρθωτου.

Συλλογίζομαι ὅμως πῶς ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νὰ εἰσαχθοῦμε σὲ μιὰ νέα ἐποχὴ ὑπολογισμοῦ ἢ ὑπολογιστῶν γιὰ νὰ κατορθώσουμε τὸ ἀκατόρθωτο, τὸ ἀπίθανο. Μιὰ μακρὰ μαθητεία στὴ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας μᾶς ἔχει δώσει συγκεκριμένα δείγματα πραγματοποιήσεώς του. Ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου πού μὲ λαμπρότητα γιορτάσαμε πρόσφατα.

«Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...» καὶ ὅσα σημεῖα ἔκαναν αὐτοὶ πού πίστεψαν, δὲν γίνεται παρὰ νὰ μᾶς πείθει νὰ ἐξακολουθοῦμε νὰ εἴμαστε ἀνοιχτοὶ στὸ ἀνέφικτο, στὸ ἀπίθανο, στὸ ἀκατόρθωτο πού μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἀναστάσιου γίνεται ἐφικτό, πιθανό, κατορθωτό⁴.

«Χριστὸς Ἀνέστη», πατέρες καὶ ἀδελφοί! Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ εἶναι τέχνη καὶ τοῦ ἐφικτοῦ καὶ τοῦ ἀνέφικτου· καὶ τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ ἀπίθανου· καὶ τοῦ κατορθωτοῦ καὶ τοῦ ἀκατόρθωτου. Ἐκεῖνο πού ζητᾶμε νὰ μάθουμε εἶναι «πῶς δ' ἂν τοῦτο κατορθωθεί...» (Μ. Βασίλειος).

1. Ἀναφερόμαστε σὲ συνεντεύξεις πού ἔδωσε ὁ Γάλλος Ἐντγκαρ Μορὲν (Edgar Morin) στὴν Ἀμάντα Μιχαλοπούλου («Ἡ Καθημερινή», 8.4.1994, σ. 19) καὶ στὸν Δ. Κ. Ψυχολογίδ («Τὸ Βῆμα» τῆς Κυριακῆς, 10.4.1994, σ. 46). Ἐπίσης σὲ ἀπόψεις τοῦ Μίμη Θεοδωράκη πού ἐξέθεσε στὸν Παῦλο Τοῖμα στὴν ἐκπομπή του «Μετροδ» στὴν τηλεόραση τοῦ Σκάι στίς 20.4.1994. Ἡ διαφήμιση πού κάνουμε λόγο εἶναι τῆς IBM πού ἐμφανίστηκε στὸν ἑλληνικὸ Τύπο μέσα στὸν Ἀπρίλιο ἀπὸ τὴν ὁποία δανειστήκαμε καὶ τὸ σάιτο. Τὰ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν κομμάτια στὸ κείμενό μας ἔχουν ληφθεῖ ἀπὸ τὶς πηλὲς πάνω πηγές.

2. Δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τοῦ παρόντος νὰ ἀναπτυχθεῖ ἐδῶ διεξοδικὰ κάτι πού ἐπιχειροῦμε σὲ συγκεκριμένο κεφάλαιο προσεχοῦς βιβλίου μας *Εἰσαγωγὴ στὴν Ὁρθόδοξη Ποιμαντικὴ Θεολογία*.

3. Τὸ βιβλίο μόλις κυκλοφόρησε ἀπὸ τὶς «ἐκδόσεις Ὀδυσσεύς». Ἐχει γραφτεῖ σὲ συνεργασία μὲ τὴν Anne Brigitte Kern. Σ' αὐτὸ ὁ Μορὲν ἀποπειράται νὰ δώσει «ἓναν ὄρισμό στοὺς στόχους μας πάνω στὴ γῆ».

4. Βλ. ἄρθρο μου στὸ περιοδὸ πασχαλινὸ τεύχος τοῦ «Ἐφημερίου» 1-15 Ἀπριλίου 1993, σ. 116-117: Τὰ ἐκπληκτὰ μάτια καὶ στὸν παρόντα τόμο σελ. 29-34.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΣΕ ΔΥΟ ΚΟΣΜΟΥΣ

Ἐρωτήματα καὶ προβληματισμοὶ

Μπορεῖ ἡ Ψυχολογία νὰ ἐρμηνεύσει τὰ θρησκευτικὰ φαινόμενα, τὸ φαινόμενο τῆς πίστεως; Μπορεῖ ἡ Ψυχανάλυση νὰ ἀναλύσει σὲ βάθος τὴν παθολογία ποὺ φανερώνεται μερικὲς φορὲς μὲ συμπτώματα θρησκευτικοῦ χαρακτήρα; Καὶ ὑπὸ ποιῆς προϋποθέσεις εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀποδεκτὲς αὐτοῦ τοῦ τύπου οἱ ἐρμηνεῖες; Ποιῆς εἶναι οἱ σχέσεις Ψυχολογίας, Ψυχανάλυσης, Ψυχιατρικῆς, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν ὅπως τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Ἰατρικῆς, μὲ τὴν θρησκεία γενικά, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ Θεολογία εἰδικότερα; Εἶναι σχέσεις ἁρμονικῆς, ἀντιθετικῆς, κριτικοῦ διαλόγου καὶ ἀντιπαλότητος; Ὑπῆρξαν πάντοτε φιλικῆς ἢ ἐχθρικῆς; Διάνυσαν διάφορα στάδια στὴν ἱστορία τους; Ἦταν μονοσήμαντες ἢ πολυσήμαντες; Πῶς ἀπάντησαν οἱ μὲν στὶς δέ; Μ' ἓνα καταφατικὸ «Ναί» ἢ μ' ἓνα ἀρνητικότερο «Ὅχι»;

Ὅπωςδήποτε ἂν θὰ θέλαμε ν' ἀπαντήσουμε σὲ τέτοιου εἴδους ἐρωτήματα οἱ ἀπαντήσεις μας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τοῦ τύπου ἄσπρο ἢ μαῦρο. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γραφεῖ κατὰ τρόπο συνοπτικὸ ἢ ἱστορία αὐτῶν τῶν σχέσεων. Τοῦτο μόνο ἐπιθυμῶ νὰ ἐπισημάνω, ὅτι στὴν ἱ-

στορία αὐτὴ ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ποὺ θέλησαν νὰ δοῦν μὲ ἀνοιχτὸ μυαλὸ τὶς προκλήσεις τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν γιὰ ἓνα ξεκαθάρισμα περισσότερο ἀπόψεων παρὰ ἀνοιχτῶν λογαριασμῶν.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι στὴ δεκαετία τοῦ πενήντα ὑπῆρξε μία ἔνταση ἀνάμεσα στὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς ἰδιαίτερα τῆς Ψυχανάλυσης καὶ στὴν ἀνθρωπολογία ποὺ ὑπέκειτο στὴν ἐπίσημη διδασκαλία τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔνταση αὐτὴ ὀφειλόταν σὲ ἀγεφύρωτες ἀντιθέσεις ἢ σὲ ἐντυπώσεις ποὺ καλλιέργησε ἢ μία καὶ ἡ ἄλλη πλευρά; Ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρξουν προσεγγίσεις ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ κόπος θὰ ἦταν μάταιος; Φάνηκε ὅμως, ὅτι μιὰ τέτοια προσπάθεια διερευνήσεως ἄξιζε πράγματι τὸν κόπο. Ἔτσι, ἐπιστήμονες ποικίλης καταρτίσεως, ποὺ ἀντιμετώπιζαν στὴ δουλειά τους προβλήματα στὰ ὁποῖα ἐμπλέκονταν τόσο ἡ θρησκευτικὴ ὅσο καὶ ἡ ψυχολογικὴ διάσταση, θέλησαν νὰ τὶς προσεγγίσουν, νὰ ἀρθρώσουν ἓνα λόγο ἐπιστημονικὸ καὶ νὰ διαρθρώσουν μία σχέση ἀνάμεσά τους.

Πρωτοβουλίες γιὰ ὑπέρβαση τῆς ἐντάσεως

Ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς ποὺ διαγραφόταν ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ — τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου — ἔτη, ὀδήγησε στὴ δημιουργία διαφόρων κύκλων ποὺ στόχο τους εἶχαν νὰ προωθήσουν τὴν ἔρευνα καὶ τὸν στοχασμὸ στὰ κοινὰ πεδία τῆς Ἰατρικῆς, τῆς Ψυχολογίας (καὶ ἄλλων συναφῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπι-

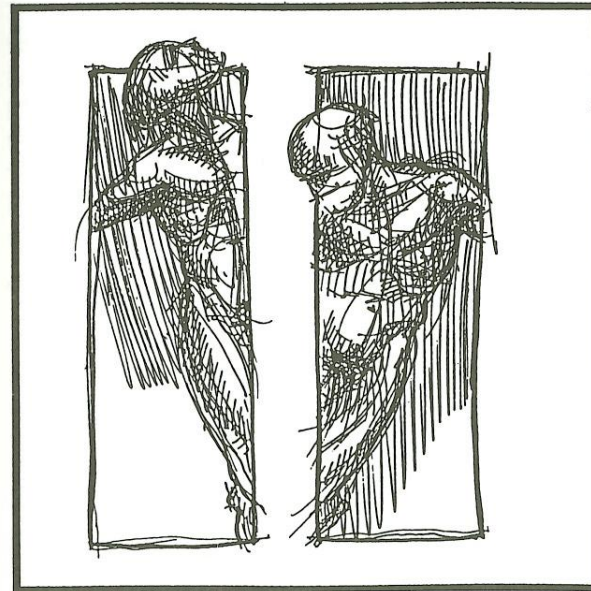
στημών) και τών επιστημών εκείνων αλλά και τών θεσμών στών όποιων τὰ ενδιαφέροντα και τή δικαιοδοσία εμπίπτουν τὰ θρησκευτικά φαινόμενα. Άσχολούμενοι τόσο με τή θεωρία όσο και με τήν πράξη, γιατροί, ψυχολόγοι, ψυχαναλτές, θεολόγοι και ιερείς συναντώντο πρὸς συζήτηση ἐπικαίρων προβλημάτων. Τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν ἦταν μόνο τοπικῆς φύσεως, πού ἀσχολοῦσαν μόνο ἓνα κράτος.

Έτσι, ξεπήδησε ἡ πρωτοβουλία γιὰ τή δημιουργία ἑνὸς διεθνoῦς (ρωμαιο)καθολικοῦ συνδέσμου ἱατροψυχολογικῶν μελετῶν (A.C. I.E.M.P.), πού στὰ 1948 πραγματοποιίησε τήν πρώτη ἐτήσια συνάντησή του στὸ Λονδίνο. Έτησιες συναντήσεις ἔγιναν μέχρι τὸ 1953 πού ἔλαβε χώρα ἡ τελευταία στή Ρώμη. Άπὸ τὸ συνέδριο τῆς Μαδρίτης (1955) και μετὰ καθιερώνονται τὰ διεθνή συνέδρια, τῶν όποιων ὁ ρυθμὸς κυμαίνεται μεταξύ τριῶν και τεσσάρων ἐτῶν.

Άναγκαία ἀνοίγματα

Ό κύκλος τῶν ἐνδιαφερομένων προσώπων ηὔξανε σὺν τῷ χρόνῳ και δὲν περιοριζόταν μόνο στοὺς ρωμαιοκαθολικούς. Συμμετείχαν και προτεστάντες και ὀρθόδοξοι. Αὐτὸ ὀδήγησε και στήν ἀλλαγὴ τοῦ τίτλου τοῦ συνδέσμου, ὁ ὁποίος ἀποφάσισε στὸ συνέδριο τοῦ Λουξεμβούργου τὸ 1972 νὰ μετονομασθεῖ σὲ *Διεθνή Σύνδεσμο Ἱατροψυχολογικῶν και Θρησκευτικῶν Μελετῶν (A.I.E.M.P.R.)*. Τὸ ἀνοίγμα αὐτὸ μάλιστα ἔγινε σὲ μιὰ προσπάθεια ἐμπλουτισμοῦ τοῦ συνδέσμου με τή συμβολὴ και ἄλλου τύπου

ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων πού προκύπτουν ἀπὸ τή σχέση ψυχολογίας και θρησκείας.

Τὸ σῆμα τοῦ συνεδρίου τῆς Άμβέρσας (1990). Θέμα: *Εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσουμε παρὸν τὸ ἀόρατο;*

Όρθόδοξη παρουσία και συμμετοχὴ

Τοῦτο ἔγινε φανερὸ και με τήν ἐκπεφρασμένη ἐπιθυμία μετὰ τὸ συνέδριο τῆς Άμβέρσας (1990) νὰ παρίσταται ὀρθόδοξος ἐκπρόσωπος στὶς ἐργασίες τοῦ ἐκτελεστικοῦ γραφείου τοῦ συνδέσμου, ἐπιθυμία πού πραγματοποιίηθηκε με τήν εὐλογία και τήν οικονομικὴ ὑποστήριξη τῆς

Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐτσι κατέστη δυνατὴ ἡ παρουσία καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ συντάκτου τοῦ παρόντος σὲ τις προπαρασκευαστικὲς ἐργασίες τοῦ 12ου Συνεδρίου ποὺ θὰ γίνῃ στὸ Bossey τῆς Ἑλβετίας μεταξὺ 21 καὶ 25 Ἰουλίου 1993.

Ὁ Σύνδεσμος προσδοκᾷ πολλὰ μὲ τὸ ἀνοιγμά του στὸν πλοῦτο τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως καὶ τῆ ζωντανῆ ἐπαφῆ του μὲ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Θεολογία. Τοῦτο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη στὴν Ἑλλάδα μιᾶς ομάδας ἐργασίας ἀνάλογης μὲ ἐκεῖνες ποὺ ὑφίστανται ἤδη — δεκαπέντε — σὲ «λατινογενεῖς» κυρίως χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς (Ἀργεντινῆ, Βέλγιο, Γαλλία, Ἑλβετία, Η.Π.Α., Ἰταλία, Ἰρλανδία, Ἰσπανία, Καναδά, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μ. Βρεταννία, Ὀλλανδία, Οὐρουγουάη, Περού, Χιλή). Ἡ δημιουργία μιᾶς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ομάδος ἐργασίας μὲ προϋποθέσεις τῆς ἰδικῆς μας Ὁρθοδόξου Παραδόσεως θὰ ἐμβαθύνῃ σὲ τις σχέσεις μεταξὺ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεολογίας, ποὺ ἄλλωστε συνιστᾷ καὶ τὸν κύριο στόχο τοῦ Συνδέσμου.

Ἡ συγκρότηση μιᾶς τέτοιας ομάδος μπορεῖ νὰ συμβάλῃ σὲ μιὰ πληρέστερη πληροφόρηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τις σύγχρονες ἐξελίξεις τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας — γιὰ τις ὁποῖες γίνεταί τὸς λόγος — μὲ ἰδιαίτερη μάλιστα ἀναφορὰ στὸ πρακτικὸ μέρος τῆς ποιμαντικῆς θεολογικῆς καταρτίσεως τῶν στελεχῶν

τῆς Ἐκκλησίας. Μία τέτοια «ὁμάς ἐργασίας» μπορεῖ νὰ *στηρίζῃ* καὶ τὸν διεπιστημονικὸ διάλογο ὅπως τὸν ἐννοεῖ τὸ Καταστατικὸ τοῦ Συνδέσμου ἐμπλουτισμένο καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο θεολογικὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέρους θέματα ἄμεσων ποιμαντικῶν ἐφαρμογῶν ποὺ θὰ τῆς θέσει πρὸς διερεύνηση ἢ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ τελευταῖο βέβαια προϋποθέτει μιὰ σὲ βάθος συζήτηση γιὰ τὸν προσδιορισμὸ συγκεκριμένων θεμάτων.

Τριάντα χρόνια συνεδρίων

Πιστεύω ὅτι ἡ παράθεση πρὸ κάτω τῶν θεμάτων τῶν διεθνῶν συνεδρίων τοῦ Συνδέσμου κατὰ τὴν τελευταία τριακονταετία εἶναι ἐνδεικτικὴ τῶν προβλημάτων ποὺ ἀπασχόλησαν τις κοινωνίες μας ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου, ποὺ θέλησαν ἔτσι νὰ διερευνήσουν τις ψυχολογικὲς καὶ θρησκευτικὲς διαστάσεις αὐτῶν τῶν προβλημάτων καὶ ν' ἀπαντήσουν στοὺς ἐγειρόμενους προβληματισμούς.

Μαδρίτη (1955): *Θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ καὶ ψυχικὴ υἰεία.*

Μιλάνο (1960): *Σφάλμα καὶ ἐνοχή.*

Τουλούζη (1963): *Γάμος καὶ ἀγαμία.*

Λουβαῖν (1966): *Ἡ ποιμαντικὴ σχέση.*

Πάδοβα (1969): *Τύποι ψυχολογικῆς βοηθείας στὴν ἱερατικὴ καὶ μοναχικὴ μόρφωση.*

Λουξεμβούργο (1972): *Ἡ πίστη ἐξεταζόμενη ἀπὸ τις ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου.*

- Τοιντσιννάτι (1975): *Ἡ βία: άτομα, θεσμοί, οργανώσεις και διαδικασίες.*
- Ρώμη (1978): *Ἡ επανεμφάνιση τοῦ παράλογου στίς κοινωνίες τῆς σήμερον.*
- Βρυξέλλες (1981): *Ἡ σχέση μας με τὸ θεσμὸ τῆς Ἐκκλησίας: οὔτε μαζί, οὔτε και χωριστά.*
- Βαρκελώνη (1986): *Οἱ ἐπιστήμες τοῦ ἀνθρώπου επανεξετάζουν τὴν πίστη μας.*
- Ἄμβερσα (1990): *Εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσουμε παρὸν τὸ ἀόρατο;*

«Τὸ ἀόρατον ὡς ὄρων ἐκαρτέρει».

Anton Van Dijck. Δύο σπουδές για ἓνα πρόσωπο.
Μουσείο Rockoxhuis, Ἄμβερσα.

Τὸ φετινὸ συνέδριο στὸ Μποσσέ

Τὸν τίτλο τοῦ συνεδρίου τοῦ προσεχοῦς Ἰουλίου «Être autre?» ἀποδώσαμε κατὰ παράφραση στὰ ἑλληνικὰ μετὰ *Τὸ δικαίωμα νὰ εἶσαι διαφορετικός*. Ἐπιστήμονες ἀπὸ εἴκοσι περίπου

χώρες, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδιαφέροντα ἐστιάζονται στοὺς στόχους τοῦ Συνδέσμου, θὰ συμβάλουν ἀπὸ κοινού στὴ μελέτη μιᾶς ἢ περισσότερων πτυχῶν τῆς θεματικῆς τοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθεῖ κυρίως μετὰ τὸν φανατισμὸ (fanatisme), φαινόμενο ποὺ μαστίζει τὶς σύγχρονες κοινωνίες.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ φανατισμὸ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα φαινόμενα τὰ ὁποῖα θὰ μελετηθοῦν ὡς πρὸς τὴ δυναμικὴ ἀμοιβαία σχέση τους, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ τάση ἐπικρατήσεως καὶ ἐφαρμογῆς ἀρχῶν ὡς ἔχουν στὸ ἀκέραιο, χωρὶς καμιά δυνατότητα προσαρμογῆς τους ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ (intégrisme). Ἀσφαλῶς μιὰ τέτοια τάση δὲν ἀναιρεῖ τὴν ὑπαρξὴ διαφορῶν, τὴν ἑτερότητα (altérité) οὔτε τὸν ναρκισσισμὸ (narcissisme). Πῶς ὅμως τὰ πρὸ πάνω φαινόμενα συνδέονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο; Οἱ τέσσερις αὐτοὶ ὄροι ἔχουν μόνο ἀρνητικὲς ὄψεις; Στὴν πρόθεση τῶν διοργανωτῶν τοῦ συνεδρίου παραμένει νὰ ἐπισημανθοῦν τυχὸν θετικὲς τους ὄψεις καὶ ἡ προσέγγιση νὰ μὴν ἐξαντληθεῖ στὴν ἠθικὴ διάσταση τῶν φαινομένων καὶ μόνο.

Τὸ τελικὸ ἐρώτημα μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: κατὰ πόσον ἡ ἑτερότητα προκαλεῖ τὴ φανατικὴ ἀντίδραση τοῦ ἄλλου, τὴ ναρκισσιστικὴ ἀποδοχὴ καὶ ἐπιβεβαίωση τοῦ ἑαυτοῦ μας ἢ τὴν ἀρνηση κάθε ἀλλαγῆς καὶ προόδου καὶ τὴν πεισματικὴ ἐμμονὴ σὲ σχήματα τοῦ παρελθόντος; Ἡ ἑλληνικὴ ὁμάδα θὰ ἀντιμετωπίσει τὸ θέμα ὅπως αὐτὸ τίθεται σήμερον στὴν

έλληνική κοινωνία και υπό τὸ πρίσμα τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως¹.

Παράλληλες πρωτοβουλίες

Ὁ Διεθνῆς αὐτὸς Σύνδεσμος Ἱατροψυχολογικῶν καὶ Θρησκευτικῶν μελετῶν δὲν εἶναι βεβαίως τὸ μόνο πλαίσιο συναντήσεων καὶ συζητήσεως γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Ψυχολογίας καὶ γενικῶν τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν μὲ τὴ Θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ἐταιρεῖες θρησκευτοψυχολογικοῦ χαρακτήρα, τομεῖς τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν μὲ τὸ ἀνάλογο ἐπιστημονικὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο, μεμονωμένοι ἐπιστήμονες ἀκόμη ἐρευνοῦν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καὶ συνεργάζονται πρὸς ἐπίλυση καὶ διασαφήνιση τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐρωτημάτων ποὺ ἀνακύπτουν.

Μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι σήμερα ὑπάρχει ἓνα καλὰ ὁργανωμένο δίκτυο πληροφοριῶν, στὸ ὁποῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνατρέχει ὅποιες φορὲς θὰ χρειαστεῖ κάποια ἐνημέρωση πάνω σ' αὐτὰ τὰ θέματα. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ προσκαλεῖ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν οἱ ἀναγκαῖοι πόροι, εἰδικοὺς ἐπιστήμονες γιὰ ν' ἀναπτύξουν σὲ στενότερο ἢ εὐρύτερο κύκλο ἐνδιαφερομένων, θέματα ποὺ προβληματίζουν καὶ ἐπιδέχονται τὴν μία ἢ τὴν ἄλλη ἐρμηνεία. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὴν πρόσκληση ἐκ μέρους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Ψυχολογίας τῆς θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβαίν (Βέλγιο) κ. Antoine Vergote, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε στὸ Κεν-

τρικὸ Ἀμφιθέατρο τῆς Σχολῆς, στὶς 29 Ἀπριλίου 1993, τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον θέμα «Ἡ ψυχολογία τῆς ἀπιστίας»².

Ἡ ἰδιοτυπία του

Ἄν ὁ Διεθνῆς Σύνδεσμος δὲν εἶναι, ὅπως ἀναφέραμε, τὸ μοναδικὸ πλαίσιο συναντήσεων καὶ διαλόγου, χαρακτηρίζεται ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη πρωτότυπη πρωτοβουλία: νὰ μπορεῖ νὰ συντονίζει τὴν ἐρευνα ἐπικαίρων θρησκευτοψυχολογικῶν θεμάτων σὲ εὐρεία διεθνῶς κλίμακα.

Ἡ διερεύνηση αὐτὴ νὰ μὴν ἀνατίθεται σὲ μεμονωμένους ἐρευνητὲς ἀλλὰ νὰ γίνεται ἀπὸ συγκεκριμένες ἐθνικὲς ὁμάδες, οἱ ὁποῖες ἐρευνοῦν πτυχὲς ποὺ εἶναι ἐπίκαιρες καὶ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ χώρα ἐκείνη.

Ἡ καθ' ὁμάδας ἐργασία δὲν ἐνεργοποιεῖ μόνο θεωρητικὲς ἀναζητήσεις ἀλλὰ καὶ εὐαισθητοποιεῖ τὰ μέλη τῆς στὴν ὅλη ψυχοδυναμικὴ τοῦ ὑπὸ διερεύνηση θέματος. Ὁ ἐρευνητὴς μετέχει στὸ πρόβλημα καὶ προβληματίζεται, παρατηρεῖ μετέχων καὶ μετέχει παρατηρῶν. Πρόκειται γιὰ μιὰ βιωματικὴ ἐμπειρικὴ διερεύνηση ποὺ συνδυάζει θεωρία καὶ πράξη καὶ ἀποβλέπει στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ σχέσεις Ψυχολογίας καὶ Θρησκείας, Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας δὲν ρυθμίζονται «προκατασκευασμένα» ἀλλὰ δυναμικὰ μέσα ἀπὸ μιὰ πράξη ποὺ δὲν φοβᾶται τὴ θεωρία καὶ ἀπὸ μιὰ θεωρία ποὺ ἐμπιστεύεται τὴν πράξη.

Ἄς ἐλπίσουμε καὶ ὡς εὐχηθοῦμε ὅτι σύντομα

θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ συστηματικὰ πλέον καὶ σὲ μόνιμη βάση στὴν Ἑλλάδα μὲ τέτοια ἐρευνητικὴ ὁμάδα ἐργασίας σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ἱ. Σύνοδο. Παρακαλοῦνται ὅσοι ἔχουν τὰ ἀνάλογα ἐνδιαφέροντα νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί μας ὥστε μετὰ τὸ συνέδριο τοῦ Ἰουλίου καὶ τὶς θερινὲς διακοπὲς νὰ τροχιοδρομηθεῖ ὁ τρόπος ὑλοποιήσεως αὐτοῦ τοῦ σχεδίου.

1. Στὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου ἔλαβαν μέρος οἱ Βασίλης Σαρόγλου, Μαρία Τρεμούλη καὶ ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος ἀρθροῦ. Ἡ ἀνακοίνωση τῶν Α.Μ. Σταυροπούλου καὶ Μαρίας Τρεμούλη εἶχε τίτλο: «Τὸ δικαίωμα (ἀλλὰ καὶ τὸ καθήκον) νὰ εἶσαι διαφορετικὸς. Προσέγγιση τοῦ γενικοῦ θέματος τοῦ συνεδρίου ἀπὸ μίαν ἑλληνορθόδοξη προοπτικὴ». Θὰ δημοσιευθεῖ προσεχῶς στὸν «Ἐφημέριο».

2. Ἡ ὁμιλία δημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὸν «Ἐφημέριο» τοῦ ἔτους 1994, σ. 40-41, 62-63, 80-81, 98-99, 110-111 καὶ 130. Τὴ μετάφραση ἐπιμελήθηκε ὁ συνάδελφος καθηγητὴς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ τώρα ἀποσπασμένος στὸ Παιδαγωγικὸ Τμῆμα τῆς Φλώρινας κ. Εὐστάθιος Γιαννῆς. Τῆς δημοσιεύσεως προηγήθηκε ἕνα σημείωμα δικό μου μὲ τίτλο: «Ἕνας Βέλγος θρησκευτοψυχολόγος στὴν Ἑλλάδα» (1993, σ. 384-385). Ἡ ὅλη ἐργασία ἀνατυπώθηκε στὴ σειρά *Οἱ εἰδηκοὶ σᾶς ἐνημερώνουν*, Ἀθήνα 1994, 48 σ.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

«Μεῖζων τέχνη»

Ἄν πάγιο αἶτημα τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας εἶναι ἡ συγκρότηση μιᾶς *Ποιμαντικῆς Ἀνθρωπολογίας*¹ μὲ τὴ συμβολὴ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ «γονιμότητα τῶν συγχρόνων ἀνθρωπολογιῶν γιὰ τὴ θεολογικὴ ἐργασία»², δὲν παύει νὰ εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητη ἡ διερεύνηση τῶν περὶ ἀνθρώπου ἀπόψεων καὶ ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως. Ἰδιαίτερα μάλιστα τῶν ἀπόψεων ἐκείνων ποὺ συνδέονται ἄμεσα καὶ συσχετίζονται μὲ ἀντικείμενα αὐτῶν τούτων τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τῆς Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας καὶ ἄλλων.

Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς διερευνήσεως συνιστοῦν πολύτιμα στοιχεία γιὰ τὸ διάλογο καὶ τὴν ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ κατάθεση αὐτῶν τῶν στοιχείων εἶναι προϋπόθεση γι' αὐτὴ τὴ *συνεργασία* μαζί μὲ τὴ *βοήληση* γιὰ ἑναρξη καὶ συνέχιση τοῦ διαλόγου.

Ὅταν μάλιστα ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ πῶς θὰ διαπαιδαγωγῆσει κάποιος καὶ θὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο «τὸ πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον» (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος). Τότε, ἡ συγκέντρωση τῶν πηγῶν καὶ ἡ μελέτη του θὰ μᾶς

βοηθήσει νὰ ἐπιτελέσουμε αὐτὸ τὸ σπουδαῖο ἔργο ποὺ κατὰ τὸν ἴδιο Πατέρα εἶναι «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν»³. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος μάλιστα ἀποφαίνεται κατηγορηματικά: «τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ρυθμίσει ψυχὴν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν;»⁴.

Ὁ ἱ. Πατὴρ ὁμως δὲν μᾶς ἀφήνει μόνους στὴν ἐκμάθηση αὐτῆς τῆς μείζονος τέχνης. Ἡ διδασκαλία του καὶ ἡ ἴδια του ἡ ζωὴ συνιστᾶ μία *Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία* ποὺ ἀποδεικνύει «τὸ μορφώσιμο τοῦ ἀνθρώπου» καὶ παρέχει τὰ μέσα σὲ γονεῖς, παιδαγωγοὺς καὶ ποιμένες νὰ διαπαιδαγωγήσουν σωστὰ τὰ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ τους παιδιὰ⁵.

Ἐνα βιβλίον Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας

Τῆ συγκρότηση ὁμως καὶ τῆ συστηματικῆς παράθεσης τῶν παιδαγωγικῶν ιδεῶν τοῦ ἱ. Χρυσόστομου τῶν ψυχολογικῶν του παρατηρήσεων γιὰ τὴν παιδικὴ καὶ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα τῶν ἀπόψεών του γιὰ τὶς ἀρετὲς, τὶς κακίες καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ γιὰ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, σ' ἓνα πολύτιμο καὶ πολύτομο corpus (σῶμα) μὲ τίτλο *Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία Ἰωάννου Χρυσόστομου*, τὴν ὀφείλομε στὴν πολύμοχθη καὶ ἐργώδη ἐρευνητικὴ προσπάθεια τοῦ συναδέλφου στὴ Μέση Ἑκπαίδευση Βασιλείου Δ. Χαρώνη, σὲ συνεργασία μὲ τὴν φιλόλογο Οὐρανία Α. Λανάρα⁶.

Ἔχουμε μπροστὰ μας τὸν ἐπιβλητικὸ Α' τό-

μο —θὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι τρεῖς— ποὺ περιλαμβάνει *Πρόλογο* (σ. 9-12), *Γενικὴ Εἰσαγωγή* (σ. 13-15), στὴν ὁποία καὶ ἐκθέτει τὴν οἰκονομία τῶν τόμων. Τὰ κείμενα, τὰ ὁποία θὰ ἀνέλθουν σὲ ἕξι καὶ πλέον χιλιάδες, καταχωρίζονται κατ' ἀλφαβητικὴ σειρὰ τόσο στὸ πρωτότυπο ὅσο καὶ σὲ ἐρμηνεῖα στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, ποὺ διευκολύνει τὴν κατανόηση.

Τὰ κείμενα αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν σχολιάζονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Προνόησε ὁμως γιὰ βοηθητικούς τίτλους καὶ ὑποτίτλους καὶ παραπέμπει στὰ σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Προτίμησε νὰ συντάξει *Εἰσαγωγικὰ κεφάλαια* (σ. 23-181) στὰ ὁποία ἀναπτύσσει τὶς ιδέες τοῦ ἱ. Χρυσόστομου πάνω στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀγωγῆς (ἡ ἀγάπη, ὁ ἀνθρώπος, ἡ αὐστηρότητα, ἡ γενετήσια ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀγωγή τῆς, ὁ δάσκαλος, ὁ διάλογος, ἡ διδασκαλία, ὁ ἔλεγχος, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ θέση τῆς στὴν ἀγωγή, ἡ ἐπιείκεια, ἐφηβεία - νεότης, καταναγκασμός, ἡ παιδικὴ ἡλικία, οἱ ποινές, συμβουλή - συμβουλευτικὴ).

Πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ κεφάλαια, ὁ συγγραφέας προτάσσει μία *Εἰδικὴ Εἰσαγωγή* (σ. 17-20), στὴν ὁποία ἐπιμένει ὅτι «ἡ ἀγωγή εἶναι ἓνα φαινόμενο πολυσύνθετο» καὶ μάλιστα «μείζων τέχνη» κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος θέλει τὸν πνευματικὸ ὁδηγὸ «καθαρὸν (ἀπὸ πάθη), λίαν συνειρόν, πολλῶν (πραγμάτων) ἐμπειρόν καὶ ποικίλον»⁷. Τὰ κείμενα μὲ τὴν ἐρμηνεῖα τους καταλαμβάνουν τὶς σ. 185-769 καὶ περιλαμβάνουν τὰ θέματα *ἀγαθότητα* ἕως *ἀχαριστία*. Ὁ Β' τόμος

θὰ περιέχει τὰ θέματα *Βασιλεία Θεοῦ* ἕως *Εὐαγγέλιο*.

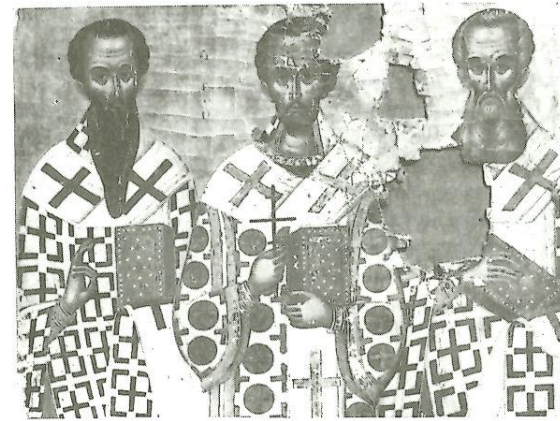
Νὰ εὐχηθοῦμε σύντομα νὰ κυκλοφορήσουν καὶ οἱ ὑπόλοιποι τρεῖς τόμοι⁸, οὕτως ὥστε νὰ ἔχουμε πλήρη ἐνώπιόν μας ἀποθησαυρισμένη τὴν παιδαγωγική, καὶ ὄχι μόνο, σκέψη τοῦ «*μεγαλύτερου Χριστιανοῦ Παιδαγωγοῦ*», ἀν ὄχι τοῦ μεγαλύτερου παιδαγωγοῦ ὅλων τῶν αἰώνων» (σ. 15). Ὁ συγγραφέας μας ὁμως ἀπονέμει καὶ ἓνα ἄλλο χαρακτηρισμὸ στὸν ἰ. Χρυσόστομο. Στὴν ἴδια σ. 15 ὑποστηρίζει: «Σὲ κάθε ὁμως περίπτωσι ὁ Χρυσόστομος δικαιούται νὰ ὀνομάζεται ἰδρυτὴς τῆς *Συμβουλευτικῆς καὶ Ὁδηγητικῆς*, ἀφοῦ ἀφιερώνει συνολικὰ 325 κείμενα στὰ θέματα *συμβουλή, νοουθεσία, ἔλεγχος, ὑπόδειξι, παρατήρηση, ἐπίπληξι, ἐπιτίμησι*».

Ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον

Θὰ ἦταν πράγματι ιδιαίτερα χρήσιμη ἡ ἐντρύφηση στὰ κείμενα αὐτὰ τοῦ ἰ. Χρυσόστομου ἀλλὰ καὶ στίς εἰσαγωγικὲς σκέψεις τοῦ συγγραφέα. Γράφω ἐντρύφηση γιατί περὶ τρυφῆς πρόκειται. Ἡ ἀνάγνωση συνδυάζει «τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου». Οἱ ποιμένες μας θὰ εἶχαν πολλὰ νὰ διδαχθοῦν σ' αὐτὴ τὴν «*Πατερικὴ Σχολὴ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν*»... Νὰ μάθουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ νὰ μάθουν στὰ πνευματικὰ τους παιδιά, γονεῖς καὶ διδασκάλους, νὰ ἐντρυφούν καὶ αὐτοὶ μὲ τὴ σειρὰ τους καὶ νὰ ἀντλοῦν πολῦτιμα διδάγματα.

Σ' ἓνα *Διεθνὲς ἔτος τῆς οἰκογενείας* ὅπως τὸ φετινὸ πολλὰ θὰ εἶχε νὰ ὠφεληθεῖ ἡ Οἰκογένεια

ἀλλὰ καὶ τὸ Σχολεῖο ἀπὸ τὴν *Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία Ἰωάννου Χρυσόστομου*⁹. Ἐλπίζουμε ὅτι σύντομα θὰ πληθυνθοῦν οἱ ἔρευνες σὲ ἐφαρμογὲς τῆς Πατερικῆς Ἀνθρωπολογίας οὕτως ὥστε ὡς «*ὀδηγητικὸ φῶς* νὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει ἀποτελεσματικὰ στὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς ποὺ ταλανίζουν σήμερα γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικούς καὶ τοὺς ὀδηγοῦν συχνὰ στὴν ἀμηχανία, στὴν ἀπελπισία καὶ στὸ ἀδιέξοδο» (σ. 14). **Γένοιτο!**

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, στυλοβάτες μᾶς «*Πατερικῆς Σχολῆς Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν*». Φορητὴ εἰκόνα τῆς Ἱεράς Μονῆς Βαλαάμ, Μετέωρα (16ος αἰώνας).

1. Γιὰ τὸν ὄρο «*Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία*», βλ. στίς σ. 99 καὶ 108 τοῦ βιβλίου μου *Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ*. Ἀθήνα, Ἐκδ. «*Λύχνος*», 1985.

2. Αὐτὸς ἦταν ὁ τίτλος διαλέξεως ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Α. Gessché στὰ πλαίσια συμποσίου μὲ θέμα «οἱ

Ευρωπαϊκοί πολιτισμοί: μία πρόκληση για τις (ρωμαιο)καθολικές θεολογίες», που οργάνωσε 28 και 29 Ιανουαρίου 1994 στην Louvain-la-Neuve το γαλλόφωνο βελγικό τμήμα του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Καθολικής Θεολογίας (A.E.T.C.). Μὲ τὸν ὄρο *Κλινικὴ Ἀνθρωπολογία* γιὰ παράδειγμα προβάλλεται σήμερα ἓνα ὁλόκληρο ρεύμα σκέψης πού βασίζεται στήν θεωρία τῆς διαμεσολάβησης ἢ μεσιτείας (théorie de la médiation) τοῦ γάλλου Καθηγητοῦ Jean Gagnepain, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Rennes. Σ' αὐτὴν εἰσηγοῦμεθα ὡς πληρέστερον τὸν ὄρον *Θεραπευτικὴ Ἀνθρωπολογία* ἀπώτερο στόχο κάθε Ποιμαντικῆς καὶ κάθε Ἀνθρωπολογίας. Γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ θέμα θὰ ἐπανέλθουμε προσεχῶς.

3. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος Β', *Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν* 16, PG 35,425.

4. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλία ΝΘ', ζ', PG 58,584.

5. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ στὰ γερμανικὰ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀντωνίου Δαναοῦ - Ἀφεντάκη, *Ἰωάννης Χρυσόστομος, παιδαγωγικο-ψυχολογικὲς ἰδέες στὸ ἔργο του*, Βόνη 1971 καὶ τὴν ὁμιλία τοῦ ἴδιου στὴν Ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τοῦ ἔτους 1988 στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μὲ τίτλο «Τὸ μορφώσιμο τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες. Ἡ ἀτομικὴ προαίρεση καὶ ἡ ὑπερατομικὴ εὐθύνη» (Παν. Ἀθηνῶν, *Ἐπίσημοι Λόγοι*, τ. 29 (μέρος Β'), Ἀθήνα 1992, σ. 637-650).

6. Ἀθήνα, ἐκδ. οἶκος Ἐλευθ. Μερεμετάκη «Τὸ Βυζάντιον», 1993, 786 σ.

7. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, Περὶ ἱερωσύνης, Λόγος ἔκτος, δ', PG 48, 681-682.

8. Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου... πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τὴν ἐκτύπωση καὶ τοῦ Β' τόμου.

9. Λίαν εὐστοχα ὁ συγγραφέας ἀφιερώνει τὸν τόμο «στοὺς ἔλληνες γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς πού πασχίζουν νὰ μορφώσουν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μέσα στὶς ψυχὰς τῶν παιδιῶν».

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΕΡΩΣΥΝΗ

Ποικίλη

Γνωρίζουμε ὅλοι ὅτι πολλὰ εἶναι τὰ ἐμπόδια, πολλές οἱ ἀντιρρήσεις καὶ πολλές οἱ ἀναστολές πού τίθενται σὲ νεώτερος καὶ μεγαλύτερος προκειμένου ν' ἀκολουθήσουν τὸ λειτούργημα τῆς ἱερωσύνης. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος ν' ἀναλύσουμε ἐπακριδῶς τὰ αἷτια τῆς μὴ προσελεύσεως τῶν νέων στὴν ἱερωσύνη. Οὐτε πάλι εἶναι ἀπόλυτα ὀρθὴ ἢ ἀποψὴ ὅτι οἱ νέοι δὲν θέλουν νὰ γίνουν ἱερεῖς. Καθημερινὰ ἀκοῦμε, διαδίδουμε, πληροφοροῦμεθα γιὰ νέες χειροτονίες, γιὰ νέους μὲ ζῆλο καὶ προθυμία νὰ ὑπηρετήσουν στὸ θυσιαστήριο καὶ νὰ διακονήσουν τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ στὶς ποικίλες καταστάσεις καὶ πραγματικότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ὅπως τουλάχιστον διαφαίνονται αὐτὲς οἱ προθέσεις τους στὶς ὀμιλίες καὶ προσλαλιές τὴν ἡμέρα τῆς χειροτονίας τους.

Στὶς ποικίλες προκλήσεις καὶ προσκλήσεις πού ἀντιμετωπίζει, πρέπει ὁ σημερινὸς κληρικὸς νὰ εἶναι καὶ ὁ ἴδιος «ποικίλος» ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ ἱ. Χρυσόστομος (P.G. 48, 681). Ποικίλη ἀκόμη ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ ἡ προετοιμασία ἐνὸς ὑποψηφίου κληρικοῦ. Κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὴ στήλη αὐτὴ ἔχουμε θίξει πρᾶγματι ποικίλες πτυχὲς αὐτῆς τῆς προετοιμασίας, ἰδιαίτερα μάλιστα μὲ ἀφορμὴ τὴν ἑβδομάδα Ἱερατικῶν Κλήσεων, πού ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια ἔχει καθιερωθεῖ νὰ ὀργανώνεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία μας τὴν Γ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, καὶ τὴν ἑβδομάδα πού ἀκολουθεῖ (ἐφέτος 29 Μαρτίου ἕως 4 Ἀπριλίου).

Σωματική προσέγγιση

Όλοι μας γνωρίζουμε ότι ο χριστιανός οφείλει να προσφέρει τον εαυτό του θυσία ζωντανή και άγια, εύρεστη στο Θεό· αυτό συνιστά τη λογική μας λατρεία (Ρωμαίους 16' 1). Πολλοί μάλλον τούτο συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για τον Ιερέα, ή έλλειψη της οποίας —της προσφοράς δηλαδή του εαυτού του ως ζωντανής θυσίας— του στερεί το θάρρος να προσφέρει την άλλη θυσία στο Ιερό θυσιαστήριο γινόμενος Ιερέυς.

«Πώς έμελλον θαρρήσαι προσφέρειν...» διερωτάται ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος στον 'Απολογητικό του Λόγο «ένεκεν τής εις τόν Πόντον φυγής» του, όταν διαπιστώνει τη βασική αυτή έλλειψη; Και ή παράκληση του 'Αποστόλου Παύλου προς τους Ρωμαίους να παραστήσουν τὰ «σώματά (εαυτούς) τους θυσίαν ζώσαν» τόν οδηγεί σέ μία ανα-παράσταση για τὸ πῶς τὰ ἐπὶ μέρους σωματικά μέλη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου και τοῦ μέλλοντος να Ιερωθεῖ εἶναι δυνατόν να συνεισφέρουν στήν πολύτιμη αὐτή προετοιμασία. Στὸ σῶμα τοῦ ὑποψηφίου συντελοῦνται ἐκεῖνες οἱ «ἐγγραφές» πού θά τόν καταστήσουν στή συνέχεια ικανὸ για τήν Ιερατική του διακονία.

Ἡ μετέπειτα ἄσκηση τῶν αἰσθητηρίων του για ν' ἀντιλαμβάνεται τὰ ἀπὸ ποικίλες πηγές προερχόμενα ἐρεθίσματα προϋποθέτει τήν ἐξάσκησή τους ἀ π ὸ π ρ ἰ ν σέ μία αἰσθητηριακή (διὰ τῶν αἰσθήσεων) προσέγγιση τής θείας, ἀνθρωπίνης και κοσμικῆς πραγματικότητος¹. Ὅχι μόνο ή ἀπλή πεντάδα τῶν αἰσθήσεων (τὰ μάτια, τ' αὐτιά, τὸ στόμα, τὰ χεῖλη, ή γλῶσσα) ἀλλά και τὰ χέρια, τὰ πόδια, ή καρδιά και κάθε μέλος τοῦ σώματός του πρέπει να γίνεῖ ὄπλον

δικαιοσύνης και να δεθεῖ με τή θεία αἴσθηση. Μόνο με τέτοια προπαρασκευή —και ποιός μπορεί να εἶναι βέβαιος ότι τήν ἔχει κάμει;— ὑπάρχει περίπτωση κάποιος να τολμήσει τὸ μεγάλο θῆμα ἔστω και αὐτὸ μετέωρο! Ὁ Ι. πατήρ τὸ λέει ξεκάθαρα, «τι ἐπ' αὐτοῦ δὲν μπορεί οὔτε να κρίνει οὔτε και να συμβουλεύει («οὐκ ἔμοιγε κριτῆ και συμβούλῳ» (παράγραφος 99).

Βασικά ἐρωτήματα

Εἶναι συγκλονιστικός ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο τίθενται τὰ ἐρωτήματα στον Λόγο τοῦ Ι. Πατρός. «Π ὦ ς»: διερωτάται «θαρρήσαι προσφέρειν» ή «ιερέως σχῆμα και ὄνομα ὑποδύεσθαι» «π ρ ἰ ν»...; Ἀκολουθοῦν ἔξι πρὶν (παράγραφος 95) και ἔπονται ἄλλα ἑπτὰ ἐρωτήματα εἰσαγόμενα με τήν ἔκφραση «τ ἰ ς, μ ἦ π ω...» (ποιός, ἐνῶ δὲν ἔχει...) στις παραγράφους 96 ἕως 99, τὰ ὁποῖα θέτουν ὅρους και προϋποθέσεις για «να δεχθεῖ κάποιος με προθυμία και χαρὰ να τεθεῖ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πληρώματος τής Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ». Αὐτὲς ὁμως οἱ προϋποθέσεις ἐμβάλλον μάλλον «σέ μεγάλο φ ὄ β ο ἐκεῖνον πού μπορεί να ἀντιληφθεῖ και πόσον μέγα εἶναι τὸ κατόρθωμα, και πόσον φοβερά ή καταστροφή εις τήν ὁποῖαν οδηγεί ἐνδεχομένη ἀποτυχία».

Ἡ ἀ γ ά π η ὁμως, και στήν προκειμένη περίπτωση, διώχνει τὸν φόβο (Α' Ἰωάννου δ' 18), καθώς μᾶς διαβεβαιώνει ὁ άγιος Γρηγόριος για τήν αἰτία τής ἐπιστροφῆς του ἀπὸ τήν φυγή του στον Πόντο (τέλος τής παραγράφου 102).

Τὸ ποίημα «Μετά τή Λειτουργία», τής θεολόγου Σταυρούλας Κ ά τ σ ο υ - Κ α ν τ ά ν η, φανερώνει τήν ὑπέρβαση ὄλων αὐτῶν τῶν ἀναστολῶν και ἀντι-

ρήσεων και τη δημιουργική πλέον ἐγκοίτωση τῶν δυνάμεων τοῦ ἱερέα ὑπὸ τὴν ζείδωρον πνοὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ ποίημα εἰκονογραφεῖ ἢ θαυμάσια φωτογραφία τοῦ Γιάννη Βορλίτη ἀπὸ τὸ Γύθειο. Ὁ βυζαντινὸς «σταυρὸς» ποὺ κοσμεῖ τὶς σελίδες ἔγινε διὰ χειρὸς τοῦ ἐκλεκτοῦ ζωγράφου καὶ ἀγιογράφου Ράλλη Κοψίδη.

Ἀπὸ τὸν τόσο ρεαλιστικὸ ὡς πρὸς τὶς δυσχέρειες τῆς Ἱερωσύνης Λόγο τοῦ ἁγίου Πατρὸς, ποὺ κάθε ὑποψήφιος ἢ ἐν ἐνεργείᾳ κληρικὸς θὰ ἔπρεπε νὰ μελετᾷ, παραθέτουμε στὴ συνέχεια τὶς παραγράφους 95 καὶ 96 ὡς δεῖγμα μιᾶς «αἰσθητικῆς ἢ αἰσθητηριακῆς», «σωματικῆς» προπαρασκευῆς τοῦ ἱερέως. Τὸ κείμενο τὸ δίνουμε σὲ μετάφραση μὲ ὑποσημειώσεις καὶ σχόλια Νικολάου Ἑμμ. Ἀποστολάκη². Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι ἡμετέρα.

1. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεία Λειτουργία, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Δύχνος», 1989, σ. 21-22, 24-26 καὶ τοῦ ἴδιου, Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, Ἀθήνα 1985, σ. 23-24.

2. Ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ κειμένου στὴ σειρά «Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας» ἀρ. 18 τῶν Πατερικῶν Ἐκδόσεων «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1975, σ. 189-193. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἄπαντα τὰ Ἔργα 1 Λόγοι (προσωπικαὶ σχέσεις καὶ ἐκκλ. διακονία). Βίος, συγγράμματα, θεολογικαὶ ἀντιλήψεις ὑπὸ Π. Κ. Χρήστου Ἐισαγωγή, κείμενον, μετάφρασις, σχόλια ὑπὸ Ν. Ἑμμ. Ἀποστολάκη. Τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἔλαβα γιὰ πρώτη φορά γνῶση ἀπὸ παράθεση τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, στὸ βιβλίο του Περὶ Ἱερωσύνης, Ἐν Ἀθήναις 1912, σ. 62-63. Ὁλόκληρος ὁ λόγος βρίσκεται καὶ στὴν PG 35, 408-513.

ΟΙ ΕΝΟΡΙΕΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥΣ

Ἐνα βιβλίο καὶ ἡ ἰδέα του

Αἰσθάνεσαι φανερὰ συγκινημένος, ὅταν ἓνα σχέδιο ποὺ ἔχεις συλλάβει ἀπὸ καιρὸ καὶ τὸ ἔχεις ἐκμυστηρευτεῖ σὲ φίλους καὶ συνεργάτες, βλέπεις νὰ ὑλοποιεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους μέχρι τώρα δὲν εἶχες καμμία ἐπαφή. Ὅταν βλέπεις, ὅτι ἀπὸ τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ διατήρηση τῆς μνήμης ξεκινοῦν νὰ καταγράψουν τὰ ὅσα στοιχεῖα ἔχουν ἀπομείνει σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ περισώσουν αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει, νὰ τὸ διαφυλάξουν καὶ νὰ τὸ προβάλλουν. Ὅταν τὸν ἱερὸ τὸν ζῆλο τὸν συγκροτοῦν σὲ ὀδοιπορικὸ καὶ σὰν ἔμπειροὶ ὁδηγοὶ σὲ ξεναγοῦν σὲ χώρους οἰκειοὺς γι' αὐτούς, ποὺ προσπαθοῦν νὰ τοὺς οἰκειοποιηθεῖς καὶ σύ, ὁ ξένος. Καὶ σένα τὸν ξένο σὲ πολιτογραφοῦν ἐνορίτη στὸν Ἅγιο Νικόλαο τῶν ξένων στὸν ὁποῖο ἀνήκουν ἐνοριακῶς ὅλοι οἱ ξένοι ποὺ ἐγκαθίστανται στοὺς Καρουσάδες Κερκύρας.

Δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς ναὸς σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ ποὺ βρῖσκεται βορείως τοῦ νησιοῦ καὶ σὲ ἀπόσταση 33 χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά της. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἐνοριακοὶ ναοὶ μὲ τὰ παρεκκλήσια - ἐξωκκλήσια τοὺς καθὼς καὶ κτητορικοὶ. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς ναοὺς προσπάθησε νὰ ἐντοπίσει, νὰ περιγράψει, νὰ ἀναφέρει τὴν

ιστορία τους και τὸ χρονικὸ τους, ὁ συνταξιούχος ἐκπαιδευτικὸς Κωνσταντῖνος Ἰωάννου ἱερέως Κλαδάς* στὸ βιβλίο του Ὀδοιπορικὸ στὶς Ἐκκλησίες μας, Καρουσάδες Κερκύρας, Αὐγουστος 1992, σ. 126.

Δὲν κάνει ἀπλᾶ μιὰ ξερὴ περιγραφή τῶν μνημείων. Εἰσάγει μὲ γλαφυρὸ τρόπο περιστατικὰ πού συνέβησαν, ἐντυπώσεις, ἱστορίες, ἀφηγήσεις ἀπὸ πανηγύρεις, ἔθιμα πού συνδέονται καὶ ἔχουν ὡς ἐπίκεντρο τοὺς Ἱ. Ναοὺς. Μὲ θλίψη διαπιστώνει τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κτισμάτων, τὴν ἐρήμωση, τὴν περιφρόνηση καὶ κάνει ἐκκλήση γιὰ ἀνανέωση, γιὰ ἀναζωπύρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὰ ἔσοδα μάλιστα ἀπὸ τὸ βιβλίο του ἀφιερώνει στὴν ἀντιμετώπιση τῆς δαπάνης στηρίξεως, συντηρήσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Βλαχέραινας, ὅπου στὶς 2 Ἰουλίου τιμᾶται ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας ἐσθήτης τῆς Θεοτόκου.

Τὸ βιβλίο διανθίζεται μὲ θρησκευτικὰ ποιήματα (Λάμπρου Πορφύρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, Βασ. Στεφανόπουλου, Γεωργ. Ἀθάνια, Κυρηναίας, Ἰωάννου Δ. Σκιαδόπουλου, Τάκη Παπατσώνη, ἀνώνυμα κ.ἄ.), ἱερὲς εἰκόνες, φωτογραφίες, στίχα, ἀπολυτίκια τῶν ἁγίων. Ἡ ἐκδοση ὁποσδήποτε δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ ὡς καλλιτεχνικὴ ἢ δαπάνη γιὰ κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ὑψηλὴ καὶ δὲν θὰ ἄφηνε περιθώρια κέρδους γιὰ τὸν ὑψηλὸ σκοπὸ τὸν ὁποῖο ἔθεσε ἐξ ἀρχῆς. Πλὴν ὅμως μεταδίδει ἓνα παλμὸ καὶ τοποθετεῖ τὸν ἀναγνώστη στὸ πλαίσιο ἐκεῖνο,

μέσα στὸ ὁποῖο καθίσταται δυνατὴ ἡ μέθεξι μὲ τὸν περιβάλλοντα χῶρο.

Δὲν διστάζει μάλιστα, νὰ ἀσκήσει καὶ ἔργο κριτικῆς σ' ἐκείνους πού θεωρεῖ ὑπευθύνους γιὰ τὴν ἐρήμωση αὐτῆ. Διατυπώνει ὅμως καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ ἀναζωογόνηση τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν θεραπευτικῶν ἀποτελεσμάτων ἀπὸ μιὰ ὄρ-

ΑΓΙΑΣΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥΣ ΑΓΑΠΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΪΑΝ ΤΣ ΟΙΚΟΥ ΣΣ

ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ ΕΥΛΟΓΕΙΤΕ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

ΚΩΝΣΤΑΝ. ΙΕΡ. ΙΩΑΝ. ΚΛΑΔΑ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΑΣ

θή βίωση τῶν ἑορτῶν καὶ συμμετοχὴ στὸν παραδοσιακὸ τρόπο τῆς λατρείας μὲ τὸν πρέποντα σεβασμὸ. Ἀνασκαλεύει τὴ μνήμη καὶ τὴν ζωντανεύει. Δικαίως ἐπισύρει τὸν ἔπαινο τόσον τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Καρυσάδων, Οἰκονόμου κ. Σωκράτη Μπάνου, τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδοῦλου, τοῦ Λογοτέχνου Ἱστοριοδίφου κ. Μιχάλη Γ. Λύκισσα καθὼς καὶ τοῦ Ταξιάρχου κ. Σπύρου Αὐγερινοῦ, τῶν ὁποίων περιέλαβε σημειώματα στὸ βιβλίό του.

Μιμηταί μου γίνεσθε...

Μὲ τὴν παρουσίαση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπανέλθω στὸν τονισμὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ ἐμφανίζει γιὰ τὶς ἐνορίες ἢ καταγραφὴ τῆς ἱστορίας τους ἀπὸ τὴν ἰδρυσή τους μέχρι σήμερα. Ἀποτελεῖ πολὺτιμο κεφάλαιο ἐκεῖ ὅπου μπορεῖ νὰ μελετηθεῖ ἡ βιογραφία τῶν ἱερέων ποὺ ἔδρασαν στὴν ἐνορία ἢ ἱστορία τῆς εἰκονογραφήσεως τοῦ Ἱ. Ναοῦ· στοιχεῖα τῶν ἀγιογράφων· στοιχεῖα τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου. Νὰ περισωθοῦν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀκόμα δυνατὸν νὰ γνωρίζουν ἄνθρωποι ποὺ ζοῦν τώρα καὶ ὑπῆρξαν παράγοντες τῆς ἐνορίας κατὰ ἓνα μεγάλο διάστημα.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια μπορεῖ ν' ἀποτελεῖ μέρος ἐκείνης τῆς ἀσκήσεως ποὺ ἔχουμε προτείνει ἄλλοτε καὶ ποὺ τὴν ὀνομάσαμε: «Γνώρισε τὴν ἐνορία σου καὶ γνώρισέ τὴν στοὺς ἄλλους». Εἶναι δυνατὸν, στὸ τέλος αὐτῆς τῆς προσπάθειας ποὺ μπορεῖ νὰ ἀναλάβει ὁ Ἐφημέριος μὲ ὀρι-

σμένα στελέχη, νὰ προέλθει ὡς καρπὸς μία ἀπλή ἔκδοση τῆς Ἐνορίας ποὺ θὰ μεταδώσει τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καὶ στοὺς ὑπόλοιπους ἐνορίτες καὶ σὲ ἄλλους τυχὸν ἐνδιαφερομένους. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ μπορεῖ νὰ λάβει καὶ τὴ μορφή ἐγκόλπου ἡμεροδείκτη γιὰ ἓνα συγκεκριμένο ἔτος ἢ μὲ τὴν εὐκαιρία μιᾶς ἐπετείου. Ἀκόμα μπορεῖ νὰ ὀργανωθεῖ εἰδικὴ ἔκθεση σὲ αἶθουσα τῆς Ἐνορίας ἢ σὲ αἶθουσα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως γιὰ περισσότερες Ἐνορίες.

Ἀσφαλῶς οἱ προηγηθεῖσες σκέψεις μποροῦν νὰ τύχουν ἐφορμογῆς στὸ μέλλον. Εἶναι ὅμως πολὺ πιθανὸν νὰ ἔχουν ἤδη τύχει ἐφαρμογῆς στὸ παρελθὸν καὶ πολλὲς ἐνορίες νὰ ἔχουν καταγράψει καὶ κυκλοφορήσει τὴν ἱστορία τους. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, παράκλησή μας εἶναι, νὰ ἀποστείλουν οἱ κατὰ τόπους καὶ ἐνορία ὑπεύθυνοι, ἓνα ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεώς τους πρὸς τὸν συντάκτη τῆς στήλης, ὁ ὁποῖος σὲ εὐθετο χρόνο θὰ δημοσιεύσει τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνταποκρίσεως στὸ αἴτημά του, ὥστε καὶ ἄλλοι νὰ παρακηθῶν στὴν καταγραφὴ τῆς ἱστορίας τῶν ἐνοριῶν τους.

Μιὰ ἐνορία εἶναι σὰν μιὰ οἰκογένεια. Σήμερα βλέπουμε νὰ ἀνανεώνεται τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν καταγραφὴ καὶ δημοσίευση τῶν οἰκογενειακῶν βιογραφιῶν. Ὅλοι θέλουν νὰ ξαναβροῦν καὶ νὰ ξαναβροῦν τὶς ρίζες τους. Χανόμαστε στὰ μεγάλα σύνολα καὶ ἀποζητοῦμε τὶς μικρὲς ἐνότητες ὅπου αἰσθανόμαστε οἰκτεῖοι καὶ ἐγγεγραμμένοι σὲ μιὰ προσωπικὴ ἱστορία. Τὸ ἴδιο ἀναζητοῦμε τὴν ἐγγραφή μας σ' ἓνα μικρὸ σύν-

ολο πού ἐπιθυμοῦμε νὰ γνωρίσουμε τὴν ἱστορία του. Δὲν ἐπιζητοῦμε ἀπλᾶ καὶ μόνο παροχὴ ἐνοριακῶν ὑπηρεσιῶν. Ζητοῦμε νὰ μάθουμε κάτι παραπάνω γιὰ τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο παρέχονται αὐτὲς οἱ ὑπηρεσίες κι ἀναλαμβάνουμε ὡς ἐκ τούτου ἓνα «ὀδοιπορικὸ στὶς ἐκκλησίες μας».

Τί ἄλλο νὰ εὐχηθοῦμε; Καλὸ δρόμο!

* Ἡ διεύθυνση τοῦ συγγραφέα τοῦ βιβλίου εἶναι γιὰ τὴ χειμερινή περίοδο: Εὐξεινίου Φωκαέως 12, 171 22 Νέα Σμύρνη, τηλ. 01-9349015· γιὰ τὴ θερινή περίοδο: Καρουσάδες Κερκύρας, 490 81 Καρουσάδες, τηλ. 0663-31589.

ΚΑΥΧΗΜΑ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ

Ἑβδομάδα ἱερατικῶν κλήσεων

Τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ

Πολὺ εὐστοχα, χρόνια τώρα, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔχει καθιερώσει τὴν ἑβδομάδα, πού ἀρχίζει μὲ τὴν Σταυροπροσκύνηση, ὡς «Ἑβδομάδα Ἱερατικῶν Κλήσεων» καὶ τὴν ἀφιερώνει στὸ Ἔργο τοῦ Ἱερέα (ἐφέτος 3 μὲ 9 Ἀπριλίου). Δίκαια, γιατί ἡ πορεία ἑνὸς Ἱερέα εἶναι σταυρική. Ὁ δρόμος του εἶναι σταυρικός. Θὰ λέγαμε, παραλλάσσοντας τὴ γνωστὴ φράση τοῦ Κίρκεγκωρ — «δὲν εἶναι δύσκολος ὁ δρόμος, ἀλλὰ τὸ δύσκολο εἶναι ὁ δρόμος» — ὅτι δὲν εἶναι ὁ δρόμος τοῦ Ἱερέα ἓνας Σταυρὸς ἀλλὰ ὁ Σταυρὸς εἶναι ὁ δρόμος του.

Πολὺ ὠραία ἐπιγράφει ἓνα σημείωμά του, ὁ γνωστὸς στὴ στήλη μας πρεσβύτερος π. Κωνσταντῖνος Καλλιανὸς ἀπὸ τὴ Σκόπελο, «Ὁ ἄλλος μας δρόμος: σταυρικός», καὶ πού τὸ παραθέτουμε στὸ «μικρὸ ἀνθολόγιο» πού ἐτοιμάσαμε γιὰ τὴν Ἑβδομάδα. Τὸ κείμενο αὐτό, ὑποστηρίζει ὁ π. Κωνσταντῖνος, «πὼς εἶναι μιὰ στιγμή ἀπὸ τίς πολλὲς τοῦ ποιμαντικοῦ μας βίου». Ἐχει μάλιστα τὴν καλωσύνη νὰ πεῖ ὅτι «στέλνεται ἀπλᾶ σὰ μαγιά γιὰ τὸ μεγάλο προζύμι, πού ἐδῶ καὶ χρόνια φτιάχνετε μὲ ὑπομονὴ γιὰ τὸν καταρτισμό μας».

Βλέπετε, ή στήλη κρατάει την άλληλογραφία της και βρίσκει πάντα πηγή έμπνευσης και στήριξη στην άμφίδρομη έπικοινωνία της με τους ταπεινούς λευίτες τής μαχόμενης Ποιμαντικής, σε μία σύζευξη θεωρίας και πράξεως, τέχνης και έπιστήμης, για τή σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου. *Όλοι μαζί προσπαθούμε ν' άποκρυπτογραφήσουμε τó Σταυρό του Χριστού και τή σημασία Του στη ζωή μας!* *Λαϊκοί, μοναχοί, ιερείς.*

Δέν άρκούμαστε μόνο στην άποκωδικοποίηση τής έπιγραφής I.N.B.I. Μεγαλόσχημοι και μη έχουμε «ανάλαβει» νά λύσουμε τó σταυρόλεξο ή μάλλον τó σταυρογράμματο πολυσταύριο, στο όποιο κατά κάποιο τρόπο είναι άποτυπωμένη «μνημοτεχνικά» όλη ή Θεολογία του Σταυρού².

Στή χριστιανική ζωή, καθώς γνωρίζουμε, δέν υπάρχουν στεγανά και διαχωριστικά μεσότοιχα: *άγαμοι - έγγαμοι, μοναχοί - κοσμικοί, κληρικοί - λαϊκοί.* Όλες οί καταστάσεις περιχωρούν ή μία την άλλη κι όλοι μας καλούμαστε νά μάθουμε τήν *άλφαβήτα του Σταυρού* που είναι τó άλφα και τó ωμέγα τής χριστιανικής ζωής.

Και γράμματα γνωρίζει...

Άραγε πόσοι από έμάς προσπαθήσαμε νά *συλλαβίσουμε* πλησιάζοντας ένα μοναχό τά έρυθρά γράμματα που είναι άποτυπωμένα πάνω στο μαύρο ύφασμα του ανάλαβου του; Πιθανόν ή διακριτικότητά μας δέν μάς έπιτρέπει ούτε νά κοιτάξουμε ούτε νά ρωτήσουμε τή σημασία αυτών των γραμμάτων. Έρχόμαστε, βλέπουμε και

άντιπαρερχόμαστε σά νά έχουμε νά κάνουμε με κινέζικη ή σφηνοειδή ή γραμμική Α ή Β γραφή.

Που καιρός για έρωτήσεις; Και τί περίεργη άλφαβήτος είναι αυτή; Άκου 42 γράμματα! Μοιάζει άναψηφισμός, 24 πρέπει νά είναι. Και όμως είναι 42!

Ίησους Ναζωραίος Βασιλεύς Ίουδαίων
Ίησους Χριστός

Νικᾶ

Τετιμημένον Τρόπαιον Δαιμόνων Φρίκη
Ρητορικωτέρα Ρημάτων Δακρύων Ροή
Χριστός Χριστιανοίς Χαρίζεται Χάριν

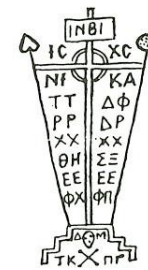
Θεός Ήγίασε Σταυρού Εύλον

Έωσφόρος Έπεσεν Εύρήκαμεν Έδემ

Φώς Χριστού Φαίνει Πάσι

Δύναμις Μοναχού

Τόπος Κρανίου Παράδεισος Γέγονεν.

Άνάλαβος.

Παραλλαγή αυτού του Σταυρού, ύψους τεσσάρων περίπου μέτρων, υπάρχει προ τής εισόδου τής Ί. Μονής των Ίβήρων με σκοπό νά άποδιώκει τους δαίμονες. Σύμφωνα με την παρᾶ-

δοση ὁ Σταυρὸς στὸν Γολγοθᾶ ἴστατο στὴν θέση πὺ ἦταν τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ³.

Αὐτὴ ἡ ἀνάγνωση φαίνεται πολὺ βοηθητικὴ στὸ νὰ ξέροῦμε τι ἀκριβῶς προσκυνᾶμε καὶ στὸ νὰ γνωρίζοῦμε μὲ τι δεσμοὺς συγγενείας εἴμαστε ἐνωμένοι ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον. Ἄλλωστε ὁ βαπτιστικὸς μας Σταυρὸς μᾶς ὑποχρεώνει σὲ μία *διὰ βίου σταυροφορία* μὲ παράδειγμα πρῶτο τὸν Κύριον, τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς μας, οἱ ὅποιοι δὲν ἀρνοῦνται μόνο στὸν δικόν τους, ἀλλὰ φέρουν καὶ τοὺς δικούς μας σταυροὺς ἔχοντας ἀνάλαβει ὅλους ἐμᾶς γιὰ παιδιὰ τους.

Σταυρωμένη ἀγάπη

Ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν πατρότητα τοῦ Ἱερέα ὑπογραμμίζει ἡ συνάδελφος καθηγήτρια στὴ Μέση Ἑκπαίδευση σὲ Γυμνάσιο τοῦ Ἀγρινίου Σταυρούλα Κάτσου - Καντάνη μὲ τὸ διήγημά της «Ὁ Πατερούλης», σκιαγραφώντας τὴ μορφή

τοῦ παπα - Χρήστου⁴. Μιὰ σπουδαία προσφορὰ στὴν Ἑβδομάδα Ἱερατικῶν Κλήσεων. Ἐλπίζω ὅτι οἱ εὐλαβεῖς ἀναγνώστες μας θὰ ἐκτιμήσουν ἀνάλογα καὶ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα μαζί μ' ἓνα τρίτο, τῆς συγγραφέως Μαρίας Γουμενοπούλου ἀπὸ τὸ βιβλίο της «*Τὸ Μαξιλάρι*» (Ἀθήνα 1985, σ. 66), πὺ ἐπιγράφουμε *Ὁ σταυρὸς σου καὶ ἀπευθυνόταν σὲ μιὰ μητέρα πὺ ἐκαλεῖτο νὰ σηκώσει ἓνα σταυρὸ, τὸ δικό της σταυρὸ.*

Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι ἓνα *ποιμαντικὸ κείμενο* πὺ μπορεῖ ὁ Ἱερέας νὰ ψελλίζει στοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἐναγώνια ἀναζητοῦν νόημα γιὰ τὸ σταυρὸ πὺ φέρουν. «Δὲν εἶναι ἀνθρώπινες σκέψεις... κάτι σὰ θεία σοφία, κάτι σὰν εὐλογία Θεοῦ» (σ. 67).

Καλὴ Σαρακοστή!

1. Πάνω σ' αὐτό, βλ. τὴν ὁμιλία τοῦ πανοσ. Ἀρχιμ. π. Γεωργίου Καψάνη, καθηγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου Ἀγίου Ὁρους, πὺ ἔκανε στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίου Δημητρίου στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1990 καὶ δημοσιεύτηκε στὸ περ. «Ὁ Ὁσιος Γρηγόριος», περίοδος Β', 1993, ἀρ. 18, σ. 29-55, μὲ τίτλο: Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ σημασία του στὴ ζωὴ μας. Βλ. ἐπίσης τὸ λήμμα «Σταυρὸς» στὴ Θ.Η.Ε. τ. 11, 1967, σ. 411-434 γραμμένο ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Γ. Γρατσέα. Πολλὰ ἔχει νὰ ὠφελῆθῃ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν *ἱστορικὴ μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, τοῦ Ἀγίου Νεκταρίου (Κεφαλαῖ), Ἀθήναι, Ἐκδ. Νεκτᾶριος Παναγόπουλος, 1987 (1914), 40 σ. Πρβλ. καὶ τὸ φυλλάδιο τῆς Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, Δύναμη, σημασία καὶ θαύματά του, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς 1993, 16 σ.

2. Ἐδῶ ὑπαινισσόμαστε τὸν «ἀνάλαβον», ἐξάρτημα τῆς

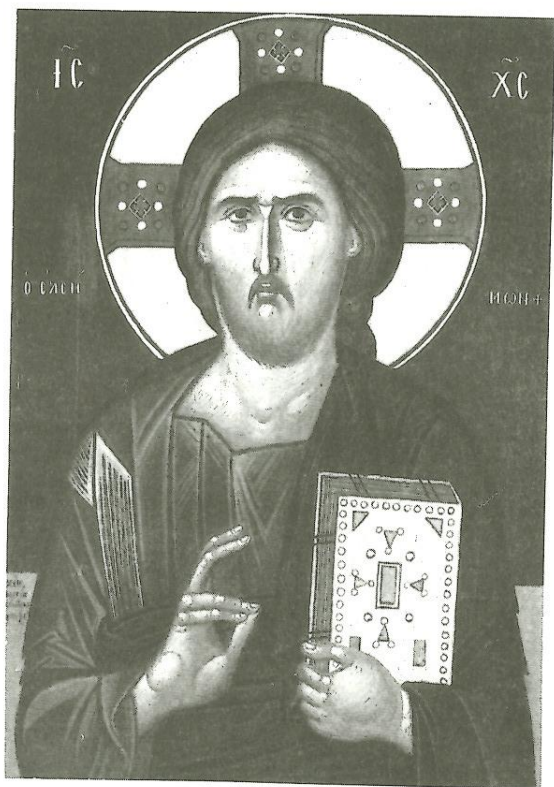
μοναχικής ἀμφίσεως, ὁ ὁποῖος πλὴν τοῦ πρακτικοῦ σκοποῦ ἔχει καὶ συμβολικὴ σημασία. Ὁ ἀνάλαβος καλεῖται κοινῶς «πολυσταύριον» καὶ θεωρεῖται ὡς διάσημον τοῦ μεγαλοσχήμου μοναχοῦ. Τὸ δημοσιευόμενον σχέδιο εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ σχετικὸ λήμμα τοῦ Παν. Παπαευαγγέλου στὴ Θ.Η.Ε. τ. 2, 1963, στ. 487-488.

3. Τὸ σχέδιο ἀναδημοσιεύουμε ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Franz Spunda, *Legenden und Fresken vom Berg Athos*, Stuttgart, J. F. Steinkopf Verlag, 1962, σ. 78.

Τὰ ὑπόλοιπα σκίτσα προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τῶν Étienne Charpentier καὶ Marc Joulin, *Five Roads to the Cross according to the Gospels*, SCM Press 1983· τὸ βιβλίο τῆς Ἁλτα Ἄννα Πάρινης, «*Εἰκόνες τῆς Μάνης*», Ἀθήνα, Ἐκδ. Γ. Κ. Ἐλευθερουδάκης, 1979, σ. 111· τὸ «ἐκκλησιάκι» εἶναι σχέδιο τοῦ π. Χριστοδοῦλου Φεργαδιώτη ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Π. Β. Πάσχου, «Ὁ φτωχὸς ἅγιος», Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἀστήρ», 1982, σ. 34.

4. Τὸ πρωτοδημοσιεύσαμε στὸ δελτίο τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαπομπάνσεως «Ποιμαντικὴ Ἐνημέρωση» τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1993, σ. 2. Τὰ κείμενα τοῦ «μικροῦ ἀνθολογίου» βλ. στὸ Παράρτημα σ. 262-267.

ΕΓΩ, Ο ΕΑΥΤΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΛΛΟΣ

Φώτη Κόντογλου, *Χριστός ὁ Ἐλεήμων*, 1965. Αὐγοτέμπερα, 61X43 ἐκ. Συλλογή Δ. Κόντογλου - Μαρτίνου. Ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Νίκου Ζία, *Φώτης Κόντογλου, ζωγράφος*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, 1991, ἀρ. πίνακος 458 (βλ. ἐπίσης σ. 148).

ΕΣΤΩ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΑΡΑΠΕΝΤΕ

Ἄλλα περιμέναμε

Εἶναι σύνηθες, σὲ περιπτώσεις ποὺ συμβαίνουν γεγονότα παράδοξα καὶ ἀπίθανα, ἀντίθετα ἀπὸ κάθε πρόβλεψη ἐξελιξεως τῶν πραγμάτων, ν' ἀναφωνοῦμε ἐκπληκτοί: «μά, εἶναι δυνατόν;». Ἄλλες φορὲς μάλιστα «νὰ πέφτουμε ἀπὸ τὰ σύννεφα», ὅταν ἄλλα περιμένουμε καὶ ἄλλα μᾶς ἔρχονται, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ μεριά φίλων ἢ καταστάσεων ποὺ δὲν μπορούσαμε ποτὲ νὰ φανταστοῦμε ὅτι θὰ ἔδειχναν διαφορετικὴ συμπεριφορὰ ἀπὸ τὴν ἀναμενόμενη ἢ τουλάχιστον ἀπὸ ἐκείνη ποὺ νομίζαμε ἢ ποὺ πιστεύαμε ὡς ἀναμενόμενη.

Πόσες φορὲς δὲν ἀπογοητευόμαστε ὅταν οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς καὶ οἱ περιστάσεις μᾶς ὀδηγοῦν σὲ τέτοιου τύπου διαπιστώσεις, ὅταν τὸ καλὸ ποὺ κάνεις ἀνταποδίδεται μὲ κακό, ὅταν ἡ εὐλικρινείᾳ σου συναντάει τὸ ψεῦδος, ὅταν ἡ εὐθύτητά σου ἀντιμετωπίζει πλαγιοδρομήσεις τοῦ ἄλλου, ὅταν ἡ συνέπεια βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ ἀνακολουθίες σὲ μόνιμη βάση.

Σ' ἔμαθαν νὰ εἶσαι συνεπῆς καὶ εὐθύς, εὐλικρινῆς, καλὸς κάγαθός, ἄδολος. Καὶ πίστεψες ἢ σ' ἔκαναν νὰ τὸ πιστέψεις, ὅτι τότε, ὅλα θὰ πηγαιναν ρολοῖ στὴ ζωὴ σου, ὅλα θὰ σοῦ ἔρχονταν βολικὰ καὶ καθὼς πρέπει καὶ στρωτά. Καὶ πο-

ρεύτηκες μιὰ ολόκληρη ζωὴ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σκέψεως καὶ συμπεριφορᾶς. Γιὰ ἓνα διάστημα πιθανὸν τὰ πράγματα νὰ κυλοῦσαν ἔτσι. Κάποιες ἐξαιρέσεις μέσα σου νὰ λογιζόνταν ὡς τονίζουσες τὸν κανόνα κι ἐξακολουθοῦσες νὰ πορεύεσαι μὲ τὸν τρόπο ποὺ σ' εἶχαν μάθει.

Ἄφελεια καὶ ἀφελότητα

Μεγαλώνοντας ὅμως, οἱ ἐξαιρέσεις ἄρχισαν νὰ πληθαίνουν κι ἀναρωτιόσουνα γιὰ τὸν ἢ τοὺς κανόνες. Γιατὶ δὲν μοῦ πᾶνε καλὰ τὰ πράγματα; Τί σήμαινε ἡ «εὐτυχία» στὴ ζωὴ ποὺ μᾶς ὑπόσχονταν μὲ τὰ τραγούδια τους οἱ καθοδηγοὶ μας («ὄσοι θέλουνε χαρὰ κι εὐτυχία στὴ ζωὴ τους...»); Μήπως ἐμεῖς ὑπῆρξαμε ἀρκετὰ ἀφελεῖς γιὰ νὰ πιστέψουμε σὲ μιὰ εὐτυχία ἀνέφελη, σ' ἓνα δρόμο ἀνθρώπαρτο, χωρὶς ἐμπόδια, χωρὶς στάσεις, χωρὶς πιασμοὶς.

«Ἄφελεις», βέβαια, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶχαμε «ἀφαιρέσει» συστατικὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητας. Κι ἀντὶ μὲ τὴν ἀφαίρεση νὰ τονίσουμε τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, ἀφαιρέσαμε στοιχεῖα ποὺ προφανῶς μᾶς δυσκόλευαν, μὲ ἀποτέλεσμα

νὰ ἔχουμε ψευδῆ εἰκόνα τῆς πραγματικότητας, ἀφοῦ εἶχαμε ἐκ τῶν προτέρων ἀποκλείσει τὰ μελανὰ σημεῖα μέσῳ πολλαπλῶν φίλτρων. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κρατούσαμε στὰ χέρια μας μιὰ ρετουσαρισμένη φωτογραφία ἀντὶ γιὰ τὴν πραγματικότητα, ποὺ συνήθως δὲν εἶναι οὔτε ἄσπρη οὔτε μαύρη ἀλλὰ μᾶλλον ἀσπρόμαυρη.

Χριστιανικὴ ζωὴ σήμαινε μιὰ ζωὴ χωρὶς δυσκολίες, χωρὶς ἐμπόδια. Τουλάχιστον ὄχι προερχόμενα ἀπὸ χριστιανούς. Πόσο καὶ πόσα δὲν μᾶς στοίχισε αὐτὴ μας ἡ «ἀφελεια», αὐτὴ ἡ μονομερῆς ἀντίληψη γιὰ πρόσωπα καὶ καταστάσεις. Γιατὶ ἀκόμα καὶ στὴν καλλίτερη περίπτωση τῶν καλῶν προθέσεων καὶ τῆς «καλῆς πίστεως» οἱ ἀδυναμίες ὄλων μας, τὰ πάθη, ὁ πονηρός, δίνουν καθημερινὰ τὸ «παρὼν» στὴ ζωὴ μας. Σ' αὐτὴ μας τὴν ἀφελεια πιστέψαμε στὸ μονοσημαντο, στὸ μονοδιάστατο, στὸ μονόφθαλμο καὶ μονόπλευρο κοίταγμα τῆς πραγματικότητας. Τὶς ἐσχατολογικὲς ὑποσχέσεις τὶς πήραμε γιὰ τωρινὲς πραγματοποιήσεις.

Διαβεβαιώσεις καὶ βεβαιότητα

Ξεχάσαμε, ὅτι ἡ μοναδικὴ ἐπαγγελία ποὺ περικλείει δυνάμει ὅλες τὶς ἄλλες ἐγκεῖται στὴ ρητὴ διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου ὅτι «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθαίου κη' 20). Αὐτὴ ἡ συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου κοντὰ μας μᾶς κάνει νὰ μὴ φοβόμαστε τὸ κακὸ κι ὅλα τὰ κακὰ τοῦ κόσμου. Ὁ προφητὰνὰξ Δαβὶδ μᾶς ὑποδεικνύει τὴν ὀρθὴ στάση σ' αὐτὲς

τις περιπτώσεις. «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ» (Ψαλμὸς κβ' 4).

Τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐπικρατοῦσε στὴν προτροπὴ τῶν γονέων μας νὰ ἐπαναλαμβάνουμε ὅταν εἴμαστε μόνοι καὶ φοβισμένοι τὴ φράση «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ κι ὅλα τὰ κακὰ σκορπᾷ», ποὺ ξόρκιζε τοὺς φόβους μας ὅταν εἴμασταν μικρά. Ἡ καρδιακὴ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με» —καταστάλαγμα τῆς Παραδόσεως καὶ πεμπτουσίας τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς καὶ πρακτικῆς— συνοδεύει τὴ ζωὴ μας στὰ ὠριμά μας χρόνια προσκαλώντας τὸν Ἰησοῦ ὡς συνοδοιπόρο μας.

Οἱ δύο φράσεις - κλειδιά: «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἶμι — σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ», μᾶς ὀδηγοῦν ἀπὸ τὴ διαβεβαίωση τοῦ Ἰησοῦ στὴ δική μας βεβαιότητα, ποὺ μὲ τὸ ἔλεός Του ριζώνει μέσα μας καὶ μᾶς δίνει ἐλπίδα. Μιὰ τέτοια σιγουριὰ ἀπαιτεῖ μακρὰ πορεία δική μας καὶ μέγα ἔλεος ἐκ μέρους Του.

Κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτὲ

«Δὲν περιμένα ποτὲ νὰ φθάσω στὰ πενήντα πέντε μου χρόνια γιὰ νὰ κατασταλάξω σὲ μιὰ τέτοια νοοτροπία ποὺ εἰρήνευσε τὴ ζωὴ μου», μού ἐξομολογεῖτο καλὸς φίλος ποὺ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ γιορτάζει ἐφέτος τὴν πεντηκοστὴ πέμπτη ἐπέτειο τῶν γενεθλίων του. «Πρὶν, τὰ ἔβλεπα ὅλα τελείως διαφορετικά, περιμένα τὰ πάντα νὰ κυλήσουν “κατ' εὐχὴν” μόνο ποὺ τὰ σκεπτόμουν ἢ τὰ διατύπων ἔλπιζα ὅτι θὰ πραγματο-

ποιοῦνταν κιόλας μὲ τὴ μαγικὴ ἐπιφώνηση “πέστο κι ἔγινε”. Ἀφοῦ ἤμουν “καλὸς” ὅλα ἔπρεπε νὰ πάνε καλά' πρὸς τί οἱ ἀντιθέσεις, πρὸς τί ὁ πόλεμος, πρὸς τί οἱ ἀντιξοότητες, οἱ ἀναποδιές, τὰ ἐμπόδια... Ἐμένα πάντα μ' ἓνα μόνιμο “πρὸς τί;” καὶ στενοχωριόμουν καὶ δὲν μπορούσα νὰ χαρῶ οὔτε καὶ τὰ λίγα, ἐλάχιστα καλά ποὺ μοῦ συνέβαιναν. Ἡ ὅλα ἢ τίποτε, ἀπαιτούσα.

» Ὁ καλὸς Θεὸς ὅμως “ἔστω καὶ στὸ παραπέντε” —τὸ 55 τῆς ἡλικίας μου μού ὑποβάλλει τὸ καὶ 55' τῶν ὠρῶν— μού ἀνοιξε τὰ μάτια, καὶ τὰ δυό, γιὰ νὰ σταματήσω νὰ βλέπω μονόφθαλμα ἢ νὰ περπατᾷ στὰ τυφλὰ μὲ σφαλισμένα καὶ τὰ δύο μου μάτια». «Ξέρεις», μού εἶπε στὸ τέλος: «αἰσθάνομαι ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε πολὺ ἐλεήμων μαζί μου ἀποκαλύπτοντάς μου καὶ κάνοντάς με νὰ κατανοήσω αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀλήθεια».

Πράγματι, σκέφτηκα, ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς ἄλλες προσωνυμίες τοῦ Κυρίου μας αὐτὴ τοῦ Ἐλεήμονος τοῦ ταιριάζει ἀπόλυτα. Δὲν εἶχε ἄδικο, λοιπόν, ὁ Φώτης Κόντογλου, ὁ μακαριστὸς ἐκεῖνος ὀρθόδοξος ἀγιογράφος, ποὺ ἀγιόγραψε ὡς τελευταία του εἰκόνα, λίγο πρὶν τὴν κοίμησή του τὸ 1965, τὴν εἰκόνα ποὺ ἐπέγραψε: «Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Ἐλεήμων».

Ἡ πεποίθηση τοῦ φίλου μου συναντᾷ τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἀποτυπωμένη θεοπέσια ἀπὸ τὸν χρωστήρα ἑνὸς ἐκλεκτοῦ τέκνου Της.

Κύριε ἐλέησον!

ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΟΥΣ

Θεμελιωκές και καθημερινές αποφάσεις

Ἐάν ὁ Ἡρακλῆς βρέθηκε μόνο μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ του μπροστὰ στὸ δῆλημα νὰ διαλέξει τὴν Ἄρσεντ ἢ τὴν Κοκία· ἐάν ὁ πλοῦσιος νέος τοῦ Εὐαγγελίου σὲ μιὰ ξηραετικὴ στιγμὴ τῆς ζωῆς του δὲν θέλησε νὰ ἀφήσει ἀπαντα καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν Ἰησοῦ, «ἦν γὰρ πλοῦσιος»· ἐάν ὁ Καβάφης μιλάει γιὰ τὴ στιγμὴ ποῦ ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ πει τὸ μεγάλο Ναι ἢ τὸ μεγάλο Ὁχι, ὁ καθημερινὸς ἀνθρώπος ἀντιμετωπίζει κάθε στιγμὴ περιπτώσεις ποῦ πρέπει νὰ διαλέξει ὄχι ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀλλὰ σὲ χίλια δυὸ πράγματα, ν' ἀποφασίσει γιὰ μιὰ ἀνάμεσα σὲ πολλές ἄλλες ἐπιλογές.

Εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι δυσκολεύεται πολὺ νὰ τὸ πράξει καὶ ὅταν ἀκόμα μπροστὰ του δὲν ἔχει παρὰ μία καὶ μοναδικὴ ἐπιλογή. Καί τότε ἀκόμα ὁμολογεῖ ὅτι αἰσθάνεται δυσκολία ν' ἀποφασίσει. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ κάνει αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο. Γιατὶ ἐπιλογή του μπορεῖ νὰ εἶναι νὰ κάνει κάτι ἢ νὰ μὴν κάνει καὶ τίποτε. Στὴν ἀβουλία του, νὰ μὴ μπορεῖ ν' ἀποφασίσει γιὰ κάτι, προστίθεται καὶ ἡ ἀπραξία του. Φαριγιέντε, ὄχι ὅμως ἐκ πεποιθήσεως γιὰ νὰ ζεῖ σὲ συνελήσχη, ἀλλὰ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ κάνει κάτι.

Ορφειδουμε νὰ τὸ δηλώσουμε εὐθὺς ἐξ ἀρ-

χῆς, ὅτι ἡ πιὸ μεγάλη δυσκολία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ μπορεῖ νὰ παίρνει ἀποφάσεις. Κι ὅταν ἀκόμα εἶναι σαφῆς ὁ σκοπὸς ποῦ ἔχει θέσει καὶ ἔξοδε ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ σωστὸ καὶ δὲν συγκρούεται ὁ ἕνας σκοπὸς μὲ τὸν ἄλλο καὶ γνωρίζει καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπο γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς ἀπόφασης, αἰσθάνεται ἕνα εἶδος ἀναστολῆς, ἐπιφυλάξης καὶ ἀναβάλλει τὴ λήψη ἀποφάσεως. Σὲ περίπτωση μάλιστα ποῦ ἀποφασίσει δυσκολεύεται στὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεώς του. Θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἶναι διαστακτικὸς καθ' ὅλη τὴν πορεία ποῦ διατρέχει τὰ ποικίλα στάδια ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ θέτει ἕνα σκοπὸ μέχρι ποῦ νὰ τὸν πραγματοποιήσει!

Ἄντλογη «παθολογία» χαρακτηρίζει καὶ τὸν ἄνθρωπο ποῦ χωρὶς σκέψη, χωρὶς διάσκεψη, ἀποφασίζει παρορμητικὰ γιὰ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο. Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς ἡ καλύτερη περίπτωση.

Βάσανο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους...

Ἄν εἰμασταν βέβαια μόνοι στὴ ζωὴ, θὰ ὑφίσταμεθα τίς συνέπειες μόνο γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας. Ἐπειδὴ ὅμως ζοῦμε μὲ ἄλλους ἢ δική μας ἢ ἀναποφασιστικότητα βασανίζει καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους: τὴν κοινωνία, τὴν τάξη στὴν ὁποία ἀνηκουμ, τὴν ομάδα μας, τὴν οἰκογένειά μας κ.ά. Στὴν περίπτωση αὐτὴ λογίσει σὲ πολὺ εὐρύτερο φάσμα ἢ γεωμετρικὴ παρὰ μιὰ ποῦ ὑποστηρίζει πὺς «ὅποιος ἔχει τὴν ἐκλογὴ, αὐτὸς ἔχει καὶ τὸ βάσανο». Ὅλοι, δυστυχῶς, βασανίζονται μαζί μὲ τὸν ἀναποφασιστο.

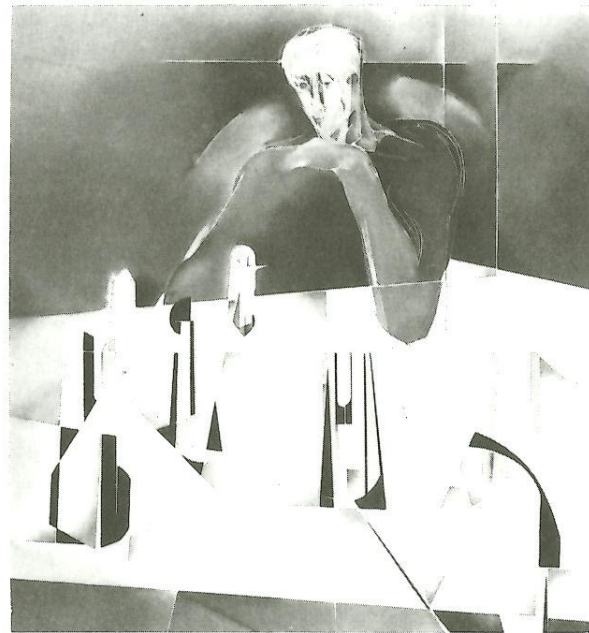
Ἄν ἀναπολήσουμε στὴ μνήμη μας διάφορα τέτοια περιστατικὰ θ' ἀντιληφθοῦμε τί σημαίνει αὐτό. Θὰ θυμηθοῦμε σκηνὲς ποὺ ὄλη ἡ οἰκογένεια ἐν χορῶ ἐκλιπαροῦσε τὸν πατέρα ἢ ἄλλο μέλος ν' ἀποφασίσει: «ἀποφάσισε ἐπὶ τέλους» τί θέλεις. Κι αὐτὸς ἐδήλωνε πλήρη ἀδυναμία ἂν θέλει νὰ πάει ἢ νὰ μὴν πάει διακοπές, ἂν θέλει βουνὸ ἢ θάλασσα, ἂν θέλει νὰ ταξιδέψει μὲ τὸ αὐτοκίνητο ἢ μὲ τὸ ἀεροπλάνο, ἂν, ἂν, ἂν... Καὶ δυστυχῶς γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ «ἂν» δὲν ὑπῆρχε ἡ γνωστὴ ἐταιρεία ποὺ μᾶς τὰ ἐξασφαλίζει τώρα! Τότε τὰ «ἂν» πῆγαιναν σὰν ἐκκρεμές, πέρα δώθε. Μόνο ποὺ τὸ τικ τὰκ τους δὲν προχωροῦσε τὸ χρόνο σὲ τίποτα. Ὁ χρόνος καὶ μαζὶ του καὶ μεῖς μέναμε ἀκίνητοποιημένοι στὸ διηνεκές. Ὑπῆρχε ὅμως καὶ ἡ περίπτωση κάποτε νὰ ἀποφάσιζε. Χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση τότε' χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ ὑπαναχώρηση...

«Παιδιά, περιμένετε... Ἄποφάσισα». Σχέδιο τοῦ Victor (1978). The New Yorker Magazine, Inc.

... καὶ γιὰ τὸν ἴδιο

Ἄν γιὰ τὸ περιβάλλον τοῦ ἀναποφάσιστου εἶναι αὐτὸ βασανιστικὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι καὶ γιὰ τὸν ἴδιο εἶναι ἐξαντλητικό, ἐξουθενωτικό. Φθάνει σὲ ἀκραίες καταστάσεις αὐτοῦποβιβασμοῦ, μειονεξίας, ἐξευτελισμοῦ. Αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἀδύναμος καὶ γιὰ τὴν παραμικρὴ ἀπόφαση. Εὐχεται νὰ ἔρθουν ἔτσι τὰ πράγματα ποὺ νὰ μὴ χρειαστεῖ ν' ἀποφασίσει ἢ

Ὁ ἀναποφάσιστος μοιάζει μ' ἐκείνον τὸν σκαμιστὴ ποὺ ἀπὸ τὸν πολὺ συλλογισμό δὲν ἀποτολμᾷ πλέον καμιά κίνηση. Μάρτias Τζοβαριδου «Ὁ σκαμιστὴς» (λάδι 0,80X1,00).

ἂν χρειαστεῖ νὰ μποροῦν ἄλλοι ν' ἀποφασίσουν στὴ θέση του. Κι ὅταν ἀκόμη ἀποφασίσει εὐχεται νὰ ἔρθουν ἔτσι τὰ πράγματα ποὺ κάτι νὰ συμβεῖ στὸ τέλος καὶ ν' ἀναβληθεῖ τὸ ταξίδι, νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἐκδήλωση, νά, νά, νά... Εἶναι πράγματι ἀξιοθρήνητη ἡ θέση του.

Βοήθεια στὴ λήψη ἀποφάσεων

Μὴ μοῦ πεῖτε ὅτι αὐτὸ εἶναι σπάνιο φαινόμενο. Θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι πολὺ σύνθητες. Ἐνα μεγάλο μάλιστα μέρος τῆς σύγχρονης Συμβουλευτικῆς ἀσχολεῖται μὲ τέτοιες περιπτώσεις, βοήθειας στὴ λήψη ἀποφάσεων². Γιὰ νὰ πάρεις μιὰ ἀπόφαση χρειάζεται μιὰ ὀλόκληρη μαθητεία. Συμβουλευτικὴ ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει νὰ σοῦ δώσουν μιὰ συμβουλὴ γιὰ νὰ κάνεις ἐτούτο ἢ τὸ ἄλλο ἢ νὰ πάρει κάποιος ἄλλος τὴν ἀπό-

«Δὲν ἔχει πλοῖο γιὰ σέ, δὲν ἔχει ὁδὸ» (Κ. Καβάφης). Σχέδιο τοῦ S. Gross (1974). The New Yorker Magazine, Inc.

φαση ἀντὶ γιὰ σένα. Κάποιες φορὲς ἴσως χρειαστεῖ κι αὐτό. Μιὰ συμβουλευτικὴ ποὺ βοηθεῖ στὴ λήψη ἀποφάσεων εἶναι μιὰ διαδικασία ποὺ σκοπεύει στὴ διάγνωση καὶ τὴ θεραπεία αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀτόμων γιὰ λήψη ἀποφάσεων³.

Αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτό μας, σὲ ἄλλα παθολογικὰ αἷτια, στὸ περιβάλλον μας, στὴν ἀγωγή ποὺ ὑποστήκαμε ὡς παιδιὰ μέσα στὴν οἰκογένεια, στὸ σχολεῖο· στὴν ἀγωγή ποὺ ὑποστήκαμε ἢ ὑφιστάμεθα ὡς πολῖτες στὴν κοινωνία ποὺ ζοῦμε.

Ἄν μέχρι τώρα ἄλλοι ἀποφασίζαν πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ μᾶς. Ἄν δική μας ἀπόφαση ἐθεωρεῖτο ἢ συμμόρφωση πρὸς τὰ ἤδη ἀποφασισμένα κατὰ τὸ «ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν». Ἄν στὸν τρόπο ζωῆς ποὺ μᾶς ὑπέβαλαν δὲν ὑπῆρχαν περιθώρια ἐπιλογῶν, ποῦ στὸ καλὸ θὰ μαθαίναμε ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχουμε δική μας γνώμη, δικὰ μας κριτήρια ἐπιλογῶν καὶ κατὰ συνέπεια δυνατότητα ν' ἀποφασίσουμε ἀπὸ μόνοι μας γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τοὺς δικούς μας;

Ἡ ἀναποφασιστικότητα ποὺ κυριαρχεῖ προδίδει ὅπωςδήποτε ἐκτὸς ἀπὸ ἀτομικὴ καὶ οἰκογενειακὴ καὶ μιὰ κοινωνικὴ παθολογία στὸν τρόπο ἀγωγῆς μας ὅπως ὑπαινιχθήκαμε καὶ πῶ πάνω. Θὰ ἦταν ἀσφαλῶς χρήσιμο νὰ διερευνησομε σὲ μιὰ πράξη αὐτογνωσίας τίς αἰτίες ποὺ τὴν προκαλοῦν καὶ νὰ ἐπιμερίσομε τίς εὐθύνες ὥστε νὰ μπορέσομε ἄλλες μὲν νὰ ἀναλάβομε ἄλλες δὲ νὰ ἀποποιηθοῦμε. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἀποδώσομε καὶ στὸν Καίσαρα καὶ στὸν

λέοντα... τή μερίδα τους και δέν θά κινδυνεύουμε νά τήν πάθουμε σάν τόν γαΐδαρο πού βρέθηκε ανάμεσα σέ δύο σωρούς άπό σανό και πέθανε άπό τήν πείνα, γιατί δέν μπορούσε τελικά νά αποφασίσει ύπέρ του ένός ή του άλλου.

1. Για τίς φάσεις τής βουλευτικής διαδικασίας στις όποιες περιλαμβάνεται και ή άπόφαση, βλ. Χριστοδούλου Χ. Τομασίδη, *Εΐσαγωγή στην Ψυχολογία*, Άθήνα, Έκδ. «Δίπτυχο», 1982, σ. 479-483.

2. Περί Συμβουλευτικής γενικά βλ. τό βιβλίο του Εύσταθίου Δημητροπούλου, *Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία*, Η θεωρία της, ή πράξη της, οι εφαρμογές της. Άθήνα, Έκδ. Γρηγόρη, 1992, 312 σ. Για τήν άσκηση τής Συμβουλευτικής στα πλαίσια του ποιμαντικού έργου, βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, *Συμβουλευτική Ποιμαντική*, Άθήνα, Έκδ. «Λύχνος», 1985, 124 σ. και του ίδιου, *Εΐσαγωγή στην Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική*, Άθήνα 1985, 112 σ. Παραπέμπω επίσης στο μικρό αλλά περιεκτικό λήμμα «Entscheidung» (άπόφαση) του Josef Sudbrack στο *Praktisches Lexikon der Spiritualität* (έκδ. ο Christian Schütz), Freiburg, Herder, 1988, στ. 297-299.

3. Βλ. σχετικά στο άρθρο τής Raymonde Nathan, «La psychologie de la décision individuelle» (Η ψυχολογία τής άτομικής άπόφασης), τ. II, *La vie psychologique normale τής έγκυκλοπαιδείας Uniers de la Psychologie*, Paris, Éd. Lidis, 1977-1978, σ. 399-403.

ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ ΜΕΤΑ...

Δέν θά τολμούσα νά πώ ότι ο χρόνος πού κύλησε μετά τήν κοίμηση του Γέροντα Π ο ρ φ υ ρ ί ο υ ήταν ένας χρόνος χωρίς τόν Γέροντα. Πώς θά μπορούσε νά συμβεί κάτι τέτοιο; Για όλους μας ισχύει λίγο πολύ αυτό πού μία γνωστή μου έλεγε αυτές τίς ημέρες. «Έγώ συνάντησα τόν Γέροντα μόνο μία φορά, αλλά άπό τότε άλλαξε κυριολεκτικά ή ζωή μου». Ο Γέροντας ήξερε νά καταφέρνει αυτές τίς μικρές και μεγάλες αλλαγές στη ζωή μας, τίς καλές αλλοιώσεις πού στη συνέχεια έμεναν αναλλοίωτες μέσα μας και συγκρατούσαν τά ίχνη τής παρουσίας του. Κάθε έπιστροφή στον έαυτό μας ήταν και είναι μία ίχνηλασία του Γέροντα.

Άν τώρα κρυφή μας επιθυμία είναι νά κατέχουμε και μία φωτογραφία του για στήριξη τής μνήμης μας αυτό γίνεται για νά αναπαύεται ή ψυχή μας και τό δλέμμα μας, γιατί πώς νά τό κάνουμε, «άνθρωπος έν εικόνη διαπορεύεται» (Ψαλμός λη' 7) και πολλές φορές μάς είναι άρκετό ν' άτενίζουμε τή μορφή του Γέροντα έστω και σέ φωτογραφία. «Άρκει μοι του δλέπειν σε, Πάτερ»! Ο ίδιος συνήθιζε, βέβαια, νά λέει: «Τί τίς θέλετε αυτές τίς φωτογραφίες άφού ο Θεός μάς φωτογραφίζει συνέχεια κάθε στιγμή και καμμιά πλάκα Του δέν καταστρέφεται»;

Θά ήταν άδικο όμως νά πούμε ότι στο χρόνο πού πέρασε άρκεστήκαμε μόνο στη «φωτογραφική» συμπαράσταση του Γέροντα. Άπ' ότι άκούμε, άπειρα ήταν τά δείγματα παρουσίας του δίπλα στους ανθρώπους πού τόν είχαν γνωρίσει κατά τή διάρκεια του επίγειου βίου

του. Πολλοί πού τόν ἐπιζητοῦσαν ἐπίμονα γιά τήν ἐπίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων τους καί στό τέλος εἶχαν χάσει τήν ἐλπίδα ὅτι θά παρέμβαινε, διαπίστωναν ὅτι μὲ τόν ἕνα ἢ μὲ τόν ἄλλο τρόπο ἦταν ἐκεῖ ὅπου τόν χρειάζονταν. Ὅταν κάποιες ἄλλες στιγμές ἀφηναιγαν ἕνα παράπονο νά τοὺς ξεφύγει, ὅτι τοὺς εἶχε ἐγκαταλείψει, ἀντιλαμβάνονταν στή συνέχεια ὅτι κάθε ἄλλο παρὰ αὐτὸ συνέβαινε.

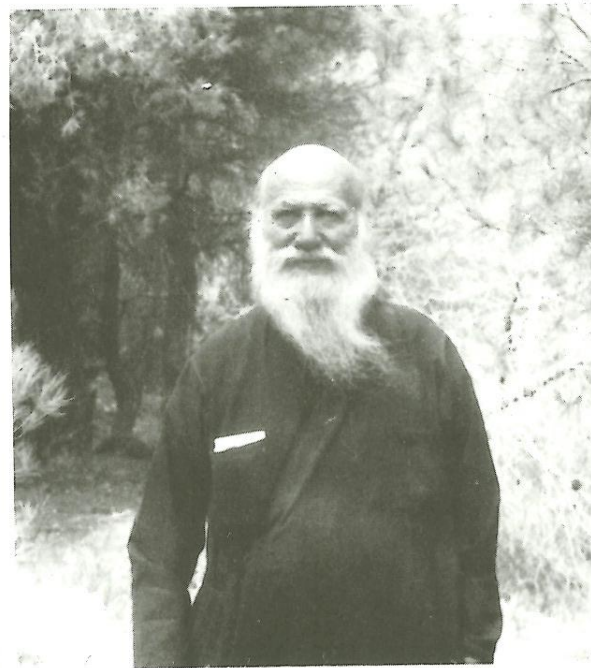
Ὅλοι μας ἴσως ἔπρεπε νά μάθουμε νά ζοῦμε μ' αὐτὴ τὴ νέα πραγματικότητα τῆς φεύγουσας παρουσίας καί τῆς παραμένουσας ἀπουσίας τοῦ Γέροντα. Ἡ μακρὰ μαθητεία ὀρισμένων ἀπὸ μᾶς στή στέρηση τῆς παρουσίας του, ὅσο ἐπώδυνη κι ἂν ἦταν, ὅταν ἀκόμη ζοῦσε στό ἐπίγειο σχῆμα του, μπορεῖ νά διδάξει καί ἄλλους ὅτι ἡ ἐντύπωση ἀπουσίας του δὲν ἀνταποκρινόταν στὰ πράγματα. Ὁ Γέροντας καίτοι σωματικῶς ἀπὸν ἔδιδε τὸ «παρὼν» καί συντρόφευε τίς δύσκολες ὥρες μας.

Ἔτσι καί τώρα, ἡ φαινομενικὴ ἀπουσία του διασκεδάζεται μὲ τὴν αἴσθηση τῆς σθεναρᾶς παρουσίας του ὅταν μᾶς περιβάλλει μὲ τὰ στιβαρὰ χέρια του, μᾶς στηρίζει καί μᾶς ὀδηγεῖ. Τὰ φαινόμενα... συνήθως ἐξάπατοῦν καί αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται γιά μιὰ ἀκόμη φορά στήν περίπτωσή μας. «Τὸ οὐσιῶδες παραμένει», συνήθως, ἀόρατο» ὅπως θά ἔλεγε κι ὁ Μικρὸς Πρίγκηπας. Ἀόρατο ἴσως δὲν σημαίνει καί ἀπὸν.

Ἡ ἰχνηλασία ἴσως συνεχίζεται. Ἡ ἐκκλήση πού κάναμε ἐδῶ καί μερικὸς μῆνες ὄρηκε ἀνταπόκριση. Γνωστοὶ καί ἄγνωστοὶ καταθέτουν τίς μαρτυρίες τους. Ὅλα αὐτὰ συγκεντρώνονται σιγά σιγά, μελετῶνται. Ἄλλοι γράφουν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ἄλλοι μὲ τὴν

εὐλογία τοῦ Ἱ. Ἡσυχαστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος στὸ Μήλεσι Ἀττικῆς. Τὸ ἴδιο τὸ Ἱ. Ἡσυχαστήριον κυκλοφόρησε μιὰ κασέτα («Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πᾶν») πού περιλαμβάνει μεταξύ ἄλλων νοηθεσίες τοῦ Γέροντα, συμμετοχὴ του στή Λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως καί ἀπαγγελία ἐκ μέρους του τοῦ Πιστεύω καί τοῦ Κατηχητικοῦ Λόγου τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος μιὰ πλήρης καταγραφή ὅλων αὐτῶν πού ἐγράφησαν, γράφονται καί θά γρά-

φονται για τον Γέροντα. Αυτό θα γίνει σε εύθετο χρόνο. Τὰ λίγα λόγια που κατατίθενται σήμερα είναι ἀπλῶς για νὰ μᾶς θυμίσουν τὴν ὀφειλή μας πρὸς αὐτὸν καὶ δι' ἣ τιμὴ καὶ ἡ μνήμη του συνεπάγεται τὴν μὲ ταπεινὸ φρόνημα μίμησὴ του, στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ καὶ δι' ἐὺ χ ῶ ν τ ο υ, ἐκ μέρους μας.

ΕΥΧΗΣΟΥ

Καλέ μου Γέροντα,
εὐχήσου ὅπως τότι
πὺ εὐχόσου
καὶ μᾶς σταύρωνες.
Ἡ δέησή σου
ξέχυνε πάνω μας
κρουνοὺς χάριτος
καὶ μᾶς ἐλευθέρωνε
ἀπὸ δεσμὰ
πὺ μᾶς κρατοῦσαν
σφικτὰ δεμένους
καὶ ἀκίνητους.
Τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια,
λευτέρα τότι, κινουῦνται
σιὰ τέσσερα σημεῖα
τοῦ ὁρίζοντα
καὶ ὁ λόγος σου
κάριτα πολλαπλῶν διαδρομῶν
μᾶς ἐπιβίβαζε
ἐπὶ πτερόγων ἀνέμων
σὲ πορθμεῖα γόνιμων γραμμῶν.

A. M. Σ.

ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ...

Ὁ οὐρανοδρόμος Γέροντας

Ἀρχὲς Δεκεμβρίου συμπληρώνονται τρία χρόνια ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ Γέροντος Πορφύριου. Ὁ τόπος μας ὀρφάνεψε ἀπὸ τότε, γιατί ὁ καλὸς Θεὸς ἐπέτρεψε, γιὰ λόγους πὺ μόνο Αὐτὸς γνωρίζει, νὰ ἀναχωρήσουν ἕνας-ἕνας γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι μορφῆς πὺ μᾶς στήριζαν καὶ μᾶς ἀνέπαυαν. Οὐρανοδρόμοι πήραν τὸ δρόμο γιὰ τὸν Οὐρανὸ καὶ βρῆκαν τὴ θέση τους στὸ πολύφωτο στερέωμα τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ δέονται γιὰ ὅλους μας· γιὰ τὸν κόσμον πὺ τόσο ἀγάπησαν καὶ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι «οὐ κατέλιπαι ἐν τῇ κοιμήσει» τους καὶ συνεχίζουσι νὰ πρεσβεύουν καὶ νὰ παραθέτουσι ὅλους μας ἐνώπιον τοῦ Ἐλεήμονος Χριστοῦ.

Ἐπιφάνιος (Θεοδωρόπουλος, 1930-1989), Ἰάκωβος (Τσαλίκης, 1920-1991), Πορφύριος (Μπαϊρακτάρης, 1906-1991), Γεράσιμος (Μικραγιαννανίτης, 1904-1991), Τιμόθεος (Τζανῆς, 1928-1991), Σωφρόνιος (Σαχάρωφ, 1896-1993), Παῖσιος (Ἐζνεπίδης 1924-1994) εἶναι ὀνόματα πὺ, ὅταν μᾶς βρίσκει τὸ κακό, πρέπει —κατὰ τὸν ποιητὴ— νὰ μνημονεύουμε γιὰ νὰ τὸ ξεορκίζουμε μὲ τίς δυνάμεις πὺ ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ μέσφ αὐτῶν. Γι' αὐτοὺς τοὺς Γέροντες ἔχουμε ἐντείνει τελευταῖα τίς ἐρευνητικῆς μας προσπάθειες, οὐ-

τως ὥστε νὰ ἀποτυπωθεῖ ὅσο γίνεται καλλίτερα ἡ πνευματικὴ τους φυσιογνωμία καὶ ἡ συμβουλευτικὴ τους δραστηριότητα.

Τὸ σημερινὸ ἄρθρο ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ τὸ ἀφιερῶσουμε στὸν Γέροντα Πορφύριο σκιαγραφώντας σὲ ἓνα ἀτελὲς ἰχνογράφημα μερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματά του ποὺ μὲ τὶς φτωχὲς μας ἀντιληπτικὲς ἰκανότητες μπορέσαμε νὰ διακρίνουμε στὸ πρόσωπο τοῦ Γέροντος. Ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν ἄς μᾶς συχωρέσουν γιὰ τὶς παραλείψεις καὶ τὶς ἀδυναμίες τοῦ λόγου μας. Θελήσαμε ἄλλα νὰ καταστήσουμε εὐρύτερα γνωστὲς στοὺς Ἐφημερίους τὶς σκέψεις μας καὶ τὶς ἐμπειρίες μας ποὺ εἶχαμε ἀπευθύνει σὲ συναδέλφους Θεολόγους τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως¹.

Δῶρο Θεοῦ

Ἄν θὰ θέλαμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὴν παρουσία τοῦ Γέροντα Πορφυρίου ἀνάμεσά μας, σ' αὐτὸ πολὺ θὰ μᾶς βοηθοῦσαν τὰ δύο ἀναγνώσματα, τόσο τὸ ἀποστολικὸ (Ἐφεσίους δ' 7-13) ὅσο καὶ τὸ εὐαγγελικὸ (Ματθαίου δ' 12-17), ποὺ διαβάστηκαν στὴ Θ. Λειτουργία, τὴν ἡμέρα τοῦ τεσσαρακονθημέρου μνημοσύνου ποὺ ἐψάλλη στὸ Ἱ. Ἡσυχαστήριο τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος στὸ Μήλεσι Ἀττικῆς, τὴν 12 Ἰανουαρίου 1992.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι ὁ Γέροντας Πορφύριος ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ δῶρα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἐκεῖνος «ἀναβὰς εἰς ὕψος... ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις». Μετὰ τὴ ζωὴ του ὁ Γέροντας φανέρωσε στὸν καθήμενο ἐν

σκότει λαὸ τὸ Μέγα Φῶς, τὸν Χριστό, καὶ κάλεσε ὅλους ἐμᾶς στὸ θαυμαστὸ φῶς Του. Στὸ πρόσωπό του συγκέντρωνε τὴν ποικιλία τοῦ ἀποστόλου, τοῦ προφήτη, τοῦ εὐαγγελιστῆ, τοῦ ποιμένα, τοῦ διδασκάλου καὶ πρὸ πάντων τοῦ πατέρα. Ὅλα αὐτὰ τὰ χαρίσματα τοῦ εἶχαν δοθεῖ μὲ γνώμονα τὴν οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ αὐτὴν ἐπεδίωκε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ.

Μὰ εἶναι δυνατὸν ὅλα αὐτὰ νὰ ὑπῆρχαν συγκεντρωμένα σ' ἓνα μοναδικὸ πρόσωπο; Βεβαίως καὶ εἶναι δυνατό, ἂν θυμηθοῦμε ὅτι στὸν καθένα μας δίνεται ἡ χάρις «κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ». Στὴν πάρα πάνω ἀπορία, ἀπάντηση δίνει τὸ αὐθόρμητο καὶ ἀποστοματικὸ «ἐπίγραμμα» ἐνὸς κρητικοῦ ἱερέως, ὁ ὁποῖος σὲ τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία του μαζί μου, πρὶν λίγες ἡμέρες, μοῦ εἶχε πεῖ: Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία,

*«τὸ πρόσωπο τοῦ Πορφυρίου
ἔχει ἀπύθμενο βάθος
οὔτε χώρος τὸ χωρεῖ
οὔτε νοῦς τὸ ἀπαλεύει».*

Τύπος ἀναστάσεως

Ἡ ζωὴ τοῦ Γέροντα Πορφυρίου εἶναι μία συνεχῆς ἐκπληξὴ εἴτε λίγα εἴτε πολλὰ περιστατικὰ γνωρίζουμε ἀπ' αὐτὴν. Κυρίως ὁμως εἶναι φανέρωση ζωῆς, ἐκείνης τῆς ζωῆς ποὺ ὁ Κύριος μᾶς διαβεβαιώνει, ὅτι ἦλθε στὴ γῆ «γιὰ νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ τὴν ἔχουν ἄφθονη» (Ἰωάννου ι' 10). Ἡ ζωὴ τοῦ Γέροντα ἦταν ἀνα-

στάσιμη, μαρτυρούσε την 'Ανάσταση, ήταν θα-
τολμούσα να πῶ «τύπος ἀναστάσεως» πού φα-
νέρονε ἐλπίδα, ὅταν μᾶς ζύγωνε, κι ὅταν τὸν
ζύγωνε ὁ θάνατος στὴν κάθε του μορφή.

Γι' αὐτὸ ἔχοντας αὐτὴ τὴν πεποίθηση, πα-
ραξενεύτηκα ὅταν μού ζητήθηκε νὰ γράψω κα-
τὰ κάποιο τρόπο «νεκρολογία» τοῦ Γέροντα.
'Αντέδρασα ἐσωτερικὰ χωρὶς νὰ πῶ τίποτα. Ὁ
ἀντίλογος ὅμως ἦταν διατυπωμένος σὲ ἐπιστολὴ
ἐκλεκτοῦ φίλου, πού ἀνταποκρίθηκε σὲ ἐκκλησίή
μου γιὰ συγκέντρωση στοιχείων ἀναφορικὰ μὲ
τὴ ζωὴ τοῦ Γέροντα καὶ πρόθυμα μού ἔστειλε
σημειώσεις ἀπὸ κατὰ καιροὺς συζητήσεις μαζί
του. Σ' αὐτὲς εἶχα βρεῖ λαμπρὴ εἰκόνα αὐτῶν
τῶν πραγμάτων, πού μόνοι μας προσπαθοῦμε μὲ
τόση δυσκολία νὰ προφέρουμε συλλαβιστά.
Ποῖος ἄραγε ἀπὸ μᾶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ «νε-
κρολογήσει» τὸν κοιμηθέντα Γέροντα, πού ἦδη
«μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν»;

Θὰ μεταφέρω αὐτούσιο τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ
τὸν λόγο τοῦ Γέροντα βάσει τῆς καταγραφῆς.
Τὰ δικά μου σχόλια περιπεύουν:

*«Ὅταν ἔγινα μοναχὸς ἐνοιωθα καλλίτερα.
Ἐγινα πιὸ δυνατὸς καὶ στὴν ὑγεία μου ἀκόμη.
Ἐνῶ προηγουμένως ἤμουν ἀσθενικός, ἔκτοτε
ἔγινα ὑγιέστερος μὲ ἀντοχὴ στοὺς κόπους, μὲ
κουράγιο ψυχικό. Κυρίως ὅμως ἐνοιωθα αιώ-
νιος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μυστήριον. Ὅποιος
μπαίνει στὴν Ἐκκλησία, δὲν ἀποθνήσκει, σώζε-
ται, εἶναι αἰώνιος. Ἔτσι αἰσθανόμουν πάντα
αἰώνιος, σὰν ἀθάνατος». Καὶ φωτιζόταν τὸ
πρόσωπο τοῦ Γέροντος καὶ ἔλεγε συνεχίζοντας*

στοχαστικά: «'Αφ' ὅτου ἔγινα μοναχὸς πίστευα
ὅτι δὲν ὑπάρχει θάνατος. Αὐτὴ ἡ ἰδέα μὲ κατέ-
χει».

Δάκρυα χαρᾶς κύλησαν ἀργὰ στὰ μάγουλά
μου ὅταν πρωτοδιάβασα αὐτοὺς τοὺς στίχους.
Εἶπα «στίχους»; Μὰ τί ἄλλο εἶναι αὐτὲς οἱ
γραμμὲς ἀπὸ ἓνα «στιχηρὸ ἀναστάσιμο»! Στίχοι
πού ἀποπνέουν τὴν ποιητικὴ δημιουργία μιᾶς ὁ-
λόκληρης ζωῆς πάνω στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό.

Στὴν ζωὴ τοῦ Γέροντα ἐφαρμόστηκε ὁ τόσο
φιλόδοξα ἀκουόμενος παλαμικὸς στίχος:

*«Καὶ τ' ἄγαλμα ἀγωνίστηκα, γιὰ τὸν Ναὸ
νὰ πλάσω*

*στὴν πέτρα τὴ δική μου ἀπάνω,
Καὶ νὰ τὸ στείλω ὀλόγυμνο
καὶ νὰ Γεράσω
καὶ νὰ περάσω δίχως νὰ πεθάνω».*

Νά γιατί μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν φαντα-
στοῦμε νεκρὸ καὶ τὸν αἰσθανόμαστε ζωντανὸ
δίπλα μας τρία κιόλας ἔτη ἀπὸ τὴν ἐξοδὸ του.

Φανέρωση εἶδους

Μία ἄλλη αἰτία εὐγνωμοσύνης μας στὸν κα-
λὸ Θεὸ εἶναι, ὅτι μὲ τὴν παρουσία τοῦ Γέροντος
Πορφυρίου στὴ ζωὴ μας ἀνάστησε πάλι στὸ γέ-
νος τῶν Ἑλλήνων καὶ στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
ἓνα εἶδος πού βρισκόταν καὶ βρίσκεται ἐν ἀνε-
παρκείᾳ: τὴ μορφή τοῦ «Γέροντα» στὴν Ὁρθο-
δοξία.

Λίγο πιὸ πάνω ἀναφέραμε πόσο περιεκτικὴ
σὲ ιδιότητες ἦταν ἡ μορφή τοῦ Γέροντα Πορφυ-

ρίου. Ξαναζήσαμε στο πρόσωπό του σὰ σὲ ὄνειρο πραγματικὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἡ παράδοση εἶχε καταγράψει σὲ ἱστορίες καὶ θαυμαστὰ συμβάντα στοὺς βίους ὁσίων Γερόντων. Ξαναζήσαμε συμπυκνωμένη τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας στὶς ὀποιας διάρκειας συναντήσεις μας μαζί του. Εἶναι ἓνα πραγματικὸ θαῦμα νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ κελλί του μὲ βεβαία τὴν πίστη, μὲ σταθερὴ τὴν ἐλπίδα, ἔχοντας γευθεῖ τοὺς γλυκοὺς καρποὺς τῆς ἀγάπης του.

Ξέρουμε ὅτι γιὰ πολλοὺς ἦταν «δένδρον ἀγλαόκαρπον», «ξύλον εὐσκιόφυλλον», ποὺ ἔτρεφε καὶ σκίαζε πολλοὺς. Θυμάμαι τὴν περίπτωση κάποιου ὑψηλὰ ἱσταμένου προσώπου, ποὺ ὅταν βρισκόταν στὶς μαῦρες του ἀπελπισίεις ἐπαιρνε τὸ αὐτοκίνητό του, πήγαινε καὶ στάθμευε σὲ ἀπόσταση ἀναπνοῆς ἀπὸ τὸ κελλί τοῦ Γέροντα καὶ τὸ πρωὶ ἔφευγε γιὰ τὸν κάματο τῆς ἡμέρας χωρὶς μάλιστα νὰ ἐπιδιώκει νὰ μιλήσει μαζί του. Ὁ Γέροντας αἰσθανόταν αὐτὴ τὴν παρουσία. Πολλὰ αἰσθανόταν ὁ Γέροντας καὶ πολλὰ ἔκανε ἐπίσης νὰ αἰσθανθοῦνε οἱ ἄλλοι.

Ὅταν ὁ Γιώργος Σεφέρης μιλοῦσε ἐξήντα χρόνια πρὶν γιὰ ἐκεῖνο τὸ πεῦκο ποὺ σκύβει κοντὰ σὲ μιὰ θάλασσα, νὰ γνώριζε ἄραγε μὲ τί μεσήτῃ εἰκόνα μᾶς προοίμιζε γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν Γέροντα;

«Κάποτε ξενύχτησα κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ δέντρο. Τὴν αὐγὴ εἶμουνα καινούργιος σὰ νὰ μὲ εἶχαν κόψει τὴν ὥρα ἐκεῖνη ἀπὸ λατομεῖο».

Στέλιου Μηλιάδη (1881-1965): «Τοπία», Λάδι σὲ μουσαμά².

Σμιλεύοντας τὴ μεταμόρφωση

Ἀλήθεια, μήπως παρασύρθηκα καὶ μιλάω μὲ ἄσχετες εἰκόνες, γι' ἀγάλματα, γιὰ λίθους καὶ ξεστρατίζω ἀπὸ τὴν πρόθεσή μου νὰ σχεδιάσω τὴ μορφή τοῦ Γέροντα Πορφυρίου; Νομίζω, πὼς ὄχι. Δὲν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ἀπλά, θέλησα πρὸς τὸ τέλος, νὰ περάσω τὴ βαθιὰ λαχτάρα τοῦ Γέροντα νὰ σμιλέψει τὴν ἄμορφη μάζα τοῦ

λίθινου ἑαυτοῦ μας καὶ νὰ μορφώσει τὸν Χριστὸ μέσα μας κι ἔτσι νὰ μᾶς μεταμορφώσει. Ὅλο αὐτὸ γινόταν μὲ ὠδίνες τοκετοῦ ἐκ μέρους του καὶ μὲ ἐνίσχυση τῆς ἐλπίδας μας, ὥστε ποτὲ νὰ μὴν ἀπελπιστοῦμε καὶ νὰ τὰ παρατήσουμε.

Τόσο στὴν προσωπικὴ μας ζωὴ ὅσο καὶ στὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας καὶ τῆς ἀνθρωπότητός μας ἔβλεπε σημάδια ἐλπίδας. Ἐνα βράδυ ποῦ τοῦ εἶχαμε ἐμπιστευθεῖ τὴ θλίψη μας καὶ τὴ στενοχώρια μας γιὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν γύρω μας, μᾶς ἐκμυστηρεύτηκε:

«Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι σὰν τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τότε ὁ κόσμος εἶχε φθάσει σὲ μία ἀθλία κατάσταση. Ὁ Θεὸς ὅμως, μᾶς λυπήθηκε. Καὶ τώρα δὲν πρέπει ν' ἀπελπιζόμαστε. Βλέπω μέσα ἀπὸ τὴ συμφορὰ νὰ ἐμφανίζεται κάποιος πολὺ σπουδαῖος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ συνεγείρει καὶ θὰ ἐνώσει τὸν κόσμο πρὸς τὸ καλὸ».

Ἄμην, Γέροντα, καὶ τότε!

Ὅλοι ἐμεῖς ποῦ γνωρίσαμε τὴ δύναμη τῆς ἰκεσίας σου, σὲ παρακαλοῦμε νὰ μεσιτεύεις στὸν Πανάγαθο Θεὸ καὶ στὴν Παναγία Μητέρα τοῦ Χριστοῦ μας γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ψυχῆς μας καὶ μὴ μᾶς ξεχνᾶς, ὅταν ἐμεῖς ξεχνᾶμε τὰ ζωηφόρα λόγια σου. *«Μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἐσπέραν ἐστὶ καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα»*. Αἰωνία ἡ μνήμη σου!

1. Περιοδικὸ «Κοινωνία» 1992, σ. 105-109.

2. Ἀπὸ τὸν κατάλογο ἐκθέσεως ἀφιερωμένης στὸ Δέντρο, πηγὴ ἐμπνευσης, ἀφορμὴ δημιουργίας στὴν ἐλληνικὴ τέχνη, ποῦ ἔγινε στὴν Πινακοθήκη Ἀβέρωφ στὸ Μέτσοβο (Μάιος - Αὐγουστος 1993 καὶ στὸ Κέντρο σύγχρονης τέχνης Λευκωσίας (Νοέμβριος '93 - Φεβρουάριος '94), Ἀθήνα, Πινακοθήκη Πιερίδη, 1993, σ. 44.

ΚΑΙ ΟΜΩΣ, ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ...

Διανθρώπινες σχέσεις

Ἄν σου ἔλεγαν ὅτι ὑπάρχει κάποιος, σὸν ὁποῖο ὅποτε καὶ ν' ἀπευθυνθεῖς εἶναι προσιτός, εἶσαι καλοδεχούμενος κι ἔχει χρόνο γιὰ σένα. Ὅτι δὲν χρειάζονται μεσολαβητές, γραμματεῖς, ἀτζέντες, τηλεφωνήματα ἐπὶ τηλεφωνημάτων γιὰ νὰ κλείσεις μία συνάντηση, ἀναμονὲς σὲ διαδρόμους, προθαλάμους ὥσπου νὰ ἔλθει ἡ ὥρα. Ὅτι δὲν ὑφίσταται κίνδυνος ν' ἀναβληθεῖ ἡ συνάντηση λόγῳ φορτωμένου προγράμματος ἢ ὅτι κι ἂν δὲν ἀναβληθεῖ νὰ ξέρεις ὅτι ὁ ἄλλος δὲν σὲ ἀνέχεται ἀπλῶς καὶ δὲν περιμένει πότε νὰ τελειώσεις γιὰ νὰ μπεῖ ὁ ἐπόμενος... Ἄν σου ἔλεγαν, λοιπόν, κάτι τέτοιο, σύμφωνα μὲ τὰ καθιερωμένα στὴν κοινωνία μας καὶ στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, θὰ ἀναφωνοῦσες ἔκπληκτος καὶ γεμάτος ἀπορία: Μὰ εἶναι δυνατόν;

Εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει κάτι τέτοιο σήμερα; Νὰ σὲ δεχτοῦν χωρὶς σχολαστικὴ τήρηση ὠραρίων, σειρᾶς, προτεραιοτήτων, χωρὶς προειδοποίηση; Εἶναι δυνατόν ἔτσι ἀπλᾶ νὰ καταργεῖται ἡ ἱεροτελεστία τῶν δημοσίων σχέσεων, οἱ γραμματεῖες, οἱ εἰδικὲς γραμματεῖες, οἱ κλητῆρες, ποὺ ἔχοντας πάρει ἐντολὴ ἢ νὰ σοῦ κωλύουν τὴν εἴσοδο ἢ νὰ σοῦ ἀνοίγουν διὰ πλάτα τὴν πόρτα καὶ νὰ σὲ καλοῦν νὰ περάσεις, κι

ἐσὺ νὰ μὴ τὸ πιστεύεις πὼς ἦλθε ἡ ὥρα τῆς περιφνημῆς συνάντησης ποὺ τόσο εἶχες περιμένει, ποὺ τόσο εἶχες ἐκλιπαρήσει καὶ ποὺ τόσα ἴσως ἀνέμενες ἀπ' αὐτὴν καὶ ἀπ' αὐτὸν ποὺ σὲ δέχεται. Καὶ μόνο νὰ σὲ δεχτεῖ εἶναι τόσο τιμητικὸ γιὰ σένα ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ συνάντηση δὲν φέρει κανένα ἀποτέλεσμα καὶ τελικὰ δὲν σὲ ὀδηγήσει πουθενά.

Αὐτὴ λὲς εἶναι ἡ κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ, ἢ φορὰ τῶν πραγμάτων' αὐτὰ συμβαίνουν καὶ αὐτὰ ὑφίστασαι. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκπλήσσεσαι, γι' αὐτὸ καὶ σοῦ φαίνεται παράδοξη ἡ ἄλλη κατάσταση πραγμάτων ποὺ σοῦ περιέγραψα πῶς πάνα καὶ γι' αὐτὸ ἀναφωνεῖς: Μὰ εἶναι δυνατόν;

Θεανθρώπινες σχέσεις

Καὶ ὁμως, εἶναι δυνατόν. Ἄν στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις αὐτὸ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον καὶ ἀπορίας ἄξιον, στὶς θεανθρώπινες σχέσεις εἶναι σχεδὸν ὁ κανόνας. Στὶς σχέσεις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀντιστρέφονται οἱ ὅροι ποὺ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἔχουμε ἐπιβάλλει στὶς μεταξύ μας σχέσεις.

Δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ περιμένει νὰ τοῦ κλείσουμε μιὰ συνάντηση. Εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ ξέρει νὰ περιμένει. Ποῦ εἶναι πάντα στὴ διάθεσή μας, ποὺ ὅταν δὲν κρούει τὴν θύρα εἶναι πίσω της καὶ περιμένει νὰ τὴν κρούσουμε, νὰ τοῦ φωνάξουμε τέλος πάντων νὰ μᾶς ἀνοίξει καὶ νὰ μᾶς ὑποδεχτεῖ. Κι ἐνῶ τὸ γνωρίζουμε, ἐμεῖς, ἂν δὲν ἀρνούμεστε πεισματικά, ἀμελοῦμε, ἀδιαφο-

ροῦμε. Ἐνῶ διαμαρτυρόμαστε κι ἐνοχλούμαστε πού συνήθως οἱ ἄλλες θύρες παραμένουν κλειστές ἢ ἡμίκλειστες, δὲν ἐκμεταλλευόμαστε τὴ μοναδικὴ θύρα πού εἶναι πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ προσπελάσιμη.

Φαίνεται ὅτι σὲ μιὰ ἐποχὴ διεκδικήσεως τῶν δικαιωμάτων μας — καὶ εἶναι φορὲς πού καλὰ κάνουμε καὶ τὰ διεκδικοῦμε μεταξύ μας οἱ ἄνθρωποι — ξεχνᾶμε βασικά μας προνόμια. Ἐνῶ κλαιγόμαστε γιὰ μιὰ ζωὴ μίζερη, στερημένη ἀπὸ «ὑπέροχα» δικαιώματα, ξεχνᾶμε ὅτι εἴμαστε προνομιούχοι ἀπὸ τὴ γέννησή μας. Μόνο πού ἴσως δὲν ἔχουμε συνείδηση αὐτῶν τῶν μεγάλων προνομίων καὶ πλεονεκτημάτων, γιατί δὲν εἶναι προνόμια γιὰ μερικοὺς μόνον, οὔτε πλεονεκτήματα πού ὀρισμένοι μόνο τὰ κατέχουν. Ὅλοι εἴμαστε προνομιούχοι καὶ ὅλοι εἴμαστε κατὰ κάποιον τρόπο «πλεονεκτικοὶ» στὴν ἐφαρμογὴ τῆς στὴν πράξη τῆς πλέον ἀταξικῆς κοινωνίας.

«Ἄμεσος δρᾶσις»

«Χριστέ μου» λές, κι ὁ Χριστὸς εἶναι ἔτοιμος νὰ τρέξει κοντά σου ἔστω κι ἂν ὅλες τὶς ἄλλες στιγμὲς τοῦ βίου σου τὸν εἶχες ξεχάσει. «Θεέ μου» λές, κι ὁ Θεὸς σπεύδει σὲ βοήθειά σου. «Παναγία μου» λές, καὶ τὶς πιὸ πολλὰ φορὲς γίνεται αὐτὸ πού τῆς ζητᾶς καὶ μάλιστα ἀμέσως (Γοργοεπήκοος).

Ἀκρόαση θές, κι εὐθὺς ἀναπετάσσει τὰς πύλας καὶ σὲ δέχεται καὶ κουβεντιάζεις μὲ τὶς ὧρες μαζί Του. Τοῦ λές ὅ,τι θέλεις: παράπονα, αἰτήματα, «ρουσφέτια», γιὰ σένα, γιὰ τοὺς συγ-

γενεῖς σου, γιὰ τοὺς φίλους σου, τὴν οἰκογένειά σου, τὸ χωριό σου καὶ τὴν πόλη σου, γιὰ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς βασιλιάδες σου, γιὰ τοὺς κυβερνήτες σου, γιὰ τὸν προϊστάμενό σου, γιὰ τὰ παιδιὰ σου καὶ γιὰ τὴ γυναίκα σου, γιὰ τὸ συνεταῖρο σου, γιὰ τὸν κόσμο, γιὰ τὶς φυσικὲς καταστροφές, γιὰ τὸ ἠθικὸ κακό, γιὰ τὰ πάθη πού σὲ βασανίζουν. Ἄν τὸ θυμηθεῖς, ἔτσι ὅπως ἀκατάστατα συνωσιζονται ὅλ' αὐτά, τὸν εὐχαριστεῖς κιόλας γιὰ κάποιες δωρεὲς πού πιστεύεις πὼς ἔρχονται ἀπὸ τὸ μέρος Του. Πιθανὸν νὰ αισθανθεῖς τὴν ἀνάγκη καὶ νὰ τὸν δοξολογήσεις πού τὰ κατάφερε μὲ τόσο θαυμαστὸ τρόπο νὰ σὲ βγάλει ἀπὸ ἀδιέξοδα πού ἦσαν περικυκλωμένος.

Κι αὐτὸ τὸ προνόμιο πού ἔχεις δὲν περιορίζεται σὲ μιὰ εἴσοδο. Ἡ ἄδειά σου δὲν εἶναι μιᾶς χρήσεως, εἶναι ἓνα «πάσσο» διαρκείας γι' ἀπεριόριστες εἰσόδους καὶ ἐξόδους. Ὅπως μπαίνεις, μπορεῖς καὶ βγαίνεις. Δὲν σὲ ὑποχρεώνει κανεὶς νὰ μείνεις μέσα μὲ τὸ ζόρι. Μένεις ὅσο θέλεις, βγαίνεις ἔξω ὅποταν θέλεις κι ὄχι μὲ τὸ φόβο, ὅτι ὅσο ἐσὺ μένεις μέσα στερεῖς αὐτὸ τὸ μέσα ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Σ' αὐτὸ τὸ χωρὸ ὅλοι μποροῦμε νὰ εἴμαστε «in» (μέσα) ἀρκεῖ νὰ τὸ θέλουμε. Ὅλοι μποροῦμε νὰ εἴμαστε «out» (ἔξω) ἂν αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐπιθυμοῦμε.

Τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα δέν... παραλείπονται

Ὅλοι ξέρουμε ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἀναζητᾶει καὶ ἐπιδιώκει μὲ πάθος δικαιώματα

«Τὸ καλὸ μὲ τὸ Θεὸ εἶναι ὅτι εἶναι πάντα ἐλεύθερος!» (στίχοι Barrigüe).

καὶ προνόμια. Ἐπιζητεῖ ἐπαφές, σχέσεις μὲ ὑψηλὰ ἰστάμενα πρόσωπα καὶ μὲ ὄλους ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ τοῦ τὶς ἐξασφαλίσουν. Ξεχνᾷ ὅμως τὰ αὐτονόητα ποὺ στὴν περίπτωσή μας εἶναι πράγματι *αὐτονόητα*. Τὰ ὑπομνήσαμε καὶ τὰ ὑποδηλώσαμε. Ἄλλωστε ὅλοι γνωρίζουμε καὶ ἔχουμε ἰδίαν ἀντίληψη τῶν εὐκόλως ἐννοουμένων... Ἐκείνο ἴσως ποὺ δὲν ἀντιλαμβανόμεσθε ἀρκετὰ εἶναι ὅτι αὐτὰ τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα παραλείπονται μόνον κατὰ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γιὰ νὰ μὴ τοὺς κουράζουμε μὲ αὐτονόητα πράγματα, ὅχι ὅτι παραλείπονται στὴν πράξη καὶ τὴν καθημερινὴ πρακτικὴ. Εἶναι, ὅπως λέμε, γνωστὰ καὶ μὴ... ἐξαιρετέα!

Ἄς μὴ ξεχνᾷμε, λοιπόν, τώρα ποὺ μπαίνουμε σ' αὐτὴ τὴν εὐλογημένη περίοδο τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅτι ὁ Θεὸς μας εἶναι ἓνας Θεὸς ποὺ ξέρεي νὰ περιμένει, πιστὸς στὸ ραντεβού καὶ μ' αὐτὸν ποὺ ἔχει κλείσει συνάντηση στὴ μία ἢ ὡρα καὶ μ' ἐκείνον ποὺ ἔρχεται στὶς ἔντεκα.

Καλὴ Σαρακοστή, λοιπόν, πατέρες καὶ ἀδελφοί! Ἐν τῷ μεταξύ, σὰν πρόγευση τῆς ὑπέροχης νύχτας τῆς Ἀναστάσεως, ἄς ἐμβαθύνουμε ἤδη ἀπὸ τώρα στὸν Κατηχητικὸ Λόγο τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ποὺ στὴν ἀρχὴ τοῦ μᾶς ὑπενθυμίζει ὅλον αὐτὸν τὸν κύκλο τῶν χαμένων... ἢ μᾶλλον, στὴν περίπτωσή μας, κερδισμένων συναντήσεων.

Η ΚΑΛΗ ΑΝΑΦΟΡΑ

Με ανάμικτα συναισθήματα

Όλοι είμαστε ευαίσθητοι στις κρίσεις. Μια κρίση άδικη που γίνεται εις βάρος μας μπορεί να γεννήσει μέσα μας πολλών ειδών συναισθήματα καθώς και πολλών ειδών αντιδράσεις. Μια δίκαιη πάλι κρίση δεν μάς αφήνει αδιάφορους. Είτε θετική είτε αρνητική είναι αυτή. Στην περίπτωση αρνητικής κρίσεως και κριτικής ανάσφυρώνονται μέσα μας κρίσεις που έμεις οι ίδιοι έχουμε προλάβει να κάνουμε και έχουμε άπευθύνει στον ίδιο μας τον έαυτό.

Όσο και να προσπαθοῦμε συχνά να δικαιολογούμε τὰ άδικαιολόγητα στον έαυτό μας, μέσα μας μάς τριβελλίζει μια άπαίτηση να είμαστε άκριβοδίκαιοι στο έσωτερικό βήμα. Γι' αυτό και λέγεται ότι κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από τον έαυτό του. Το κακό όμως είναι, ότι όταν κάποιος τρίτος μάς καταδικάζει, έμεις, τίς περισσότερες φορές, έχουμε προλάβει και έχουμε ήδη καταδικάσει τον έαυτό μας.

Πιθανόν μάλιστα ή κρίση του τρίτου να είναι και έπεικότερη γιατί είναι φορές που εκείνος γνωρίζει λιγότερα άπ' όσα ξέρει ο νοικοκύρης έαυτός. Τίς ένοχές μας, λένε, δεν πρέπει να τίς γνωρίζει ο συνήγορός μας για να μάς υπερασπίζεται πειστικότερα. Άν γνωρίζει, ή θέση του είναι προφανώς δυσχερέστερη...

Οί πιο πάνω σκέψεις γεννήθηκαν σχεδόν αυθόρμητα με την άκρόαση του ευαγγελικού άναγνώσματος της Κυριακής της Άπόκρεω, του Ευαγγελίου της Κρίσεως. Η κρίση μπορεί να χαρακτηρίζεται μέλλουσα, έσχατη, πλὴν όμως δεν παύει να μάς άπασχολεί σχεδόν κάθε μέρα, σε κάθε θεία λειτουργία στην όποία ζητάμε να είμαστε τότε, σε θέση ν' αντιπαρατάξουμε μια «καλή άπολογία επί του φοβερού βήματος του Χριστού».

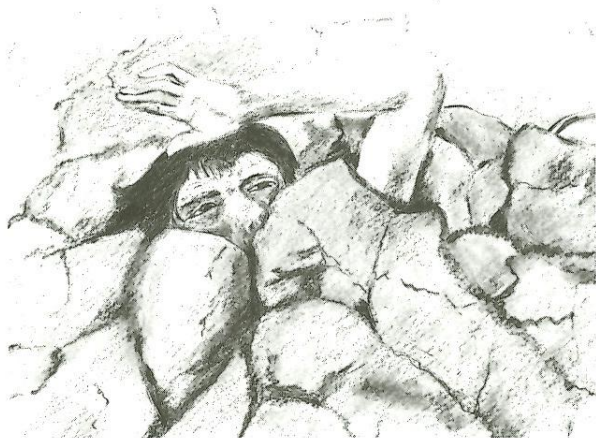
Άν οί «έλεήμονες», σύμφωνα με τη διαβεβαίωση του Κυρίου έχουν έξασφαλισμένη την εκ δεξιών καθέδρα σ' εκείνη την κρίση, ώστόσο κι έμεις οί άλλοι έλπίζουμε, ότι ο Έλεήμων Χριστός θα βρει να πεί δυο καλά λόγια για να μπορέσουμε να εισέλθουμε στη Βασιλεία των Ουρανών και να μη βρεθοῦμε στην πολλή δυσάρεστη θέση να μάς αποπέμψει. Όλοι έλπίζουμε να παραταχθοῦμε στην εκ δεξιών παράταξη των εύλογημένων του Πατρός. Γι' αυτό όμως χρειαζόμαστε καλές άναφορές και καλές συστάσεις άπ' όλους εκείνους από τους όποιους θα μπορέσουμε να τίς έχουμε. Μόνοι μας είναι δύσκολο ν' άπολογηθοῦμε. Το πολύ πολύ να ψελλίσουμε ένα «πότε σε είδομεν...».

Παρουσία καταλυτική

Παρ' όλο ότι συνήθως οί άνθρωποι θυμόμαστε πολλά, εν τούτοις ξεχνάμε και πολλά. Και καλά και κακά που έχουμε καμωμένα. Κι εκεί θα χρειασθεί όπωσδήποτε κάποιος να μάς τὰ υπενθυμίσει. Κι αυτός ο κάποιος δεν μπορεί να

είναι ἄλλος ἀπὸ τὸν «πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς», ποὺ θὰ δράσει καταλυτικὰ πάνω στὴ λήθη γιὰ νὰ λειτουργήσῃ ἡ *μνήμη* καθαρὴ χωρὶς διαλείψεις, χωρὶς κενά, σὲ μιὰ πληρότητα δεδομένων*.

Τότε, χωρὶς νὰ νὰ μᾶς ἀπευθύνει τὸν λόγο, χωρὶς νὰ μᾶς ἐλέγξει, θὰ συναισθανθοῦμε καὶ θὰ θυμηθοῦμε καὶ *πότε* Τὸν εἶδαμε καὶ *πότε* Τὸν ἀντιπαρήλαμε ἢ *πότε* Τὸν πλησιάσαμε καὶ στάξαμε λάδι στὶς πληγές καὶ βάλαμο παρηγοριᾶς στὴν καρδιά. Δὲν χρειάζεται νὰ ν' ἀνοιχτοῦν βιβλία καὶ ν' ἀνατρέξει κάποιος σὲ καταγραμμένα ἐπεισόδια, σὲ σημειώσεις. Ἡ μνήμη

Λεπτομέρεια ἀπὸ τὸ πολύπτυχο τῆς Μελλούσης Κρίσεως τοῦ φλαμανδοῦ ζωγράφου Rogier Van der Weyden (1443-1451) στὸ Νοσοκομεῖο (Hôtel - Dieu) τῆς πόλεως Beaune τῆς Βουργουνδίας, Γαλλία. Ἡ μεταγραφή ἀπὸ τὸν πίνακα σὲ ἰχνογράφημα ἔγινε, εἰδικὰ γιὰ τὸν «Ἐφημέριο», ἀπὸ τὴ βελγίδα Annie Van Puyvelde.

τοῦ καθενὸς μας θὰ ζωντανέψῃ· καὶ τότε θὰ περάσουν σὰν σὲ κινηματογραφικὴ ταινία σκη- νές ποὺ σὲ ἄλλους θὰ προκαλέσουν γαλήνη, σὲ ἄλλους ἀγαλλίαση, σὲ ἄλλους ὅμως φρίκη κι ἀ- ναστεναγμούς, ποὺ τὸ ἐνδεχόμενο ὕψωμα τῶν χεριῶν καὶ τὸ σκέπασμα τῶν ματιῶν μας δὲν θὰ μπορέσουν ν' ἀποκρύψουν.

Θὰ εἶναι ὅπως τότε ποὺ μᾶς ἔρχονται στὸ μυαλὸ εἰκόνες ἀπὸ πράξεις μας ποὺ δὲν θὰ θέ- λαμε νὰ εἶχαμε κάνει σκέψεις ποὺ θὰ εἴμασταν εὐτυχεῖς νὰ εἶχαμε ἀποφύγει. Ἡ στενοχώρια μας τότε εἶναι ἀφόρητη καὶ προσπαθοῦμε νὰ τίς ἀποδιώξουμε εἰσάγοντας στὴ νοητὴ ὁθόνη προ- βολῆς πὺρ εὐχάριστες καταστάσεις ἀπὸ ἄλλα σε- νάρια ποὺ εὐτυχίσαμε νὰ ζήσουμε καὶ νὰ παί- ξουμε στὴ ζωὴ μας.

Ἡ «λογοδοσία» κατὰ κάποιον τρόπο θὰ γί- νει, ὅπως ἔλεγε γνωστὸς Γέροντας, στὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό. Τί νὰ σοῦ κάνουν τὰ βιβλία, ὅ- ταν πρὶν τ' ἀνοίξεις τὰ ἔχεις κιόλας διαβασμένα ἢ γνωρίζεις ἤδη τὸ περιεχόμενό τους. Ἡ πὺρ δύσκολη πράγματι λογοδοσία!

Καθημερινὴ λογοδοσία

Γι' αὐτὸ εἶναι πολὺ σπουδαῖο, αὐτὸ τὸ Κρι- τήριο, αὐτὸ τὸ Βῆμα ποὺ θὰ στηθεῖ κάποτε, —ὅταν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ καὶ τοῦ ὁποίου τῆ χρονικῆ στιγμῆ κανένας ἀκόμα δὲν γνωρίζει γιὰ νὰ μᾶς τὴ γνωστοποιήσῃ— νὰ τὸ στήνουμε μόν- νοι μας ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἢ καὶ καθημερινὰ καὶ ν' ἀνοίγουμε μόνον τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς μας. Νὰ θέτουμε ἤδη ἀπὸ τώρα τὰ ἐρωτήματα ἐκεῖνα

πού περιμένουμε νὰ μᾶς γίνουν τότε. Σὰν μιὰ ἀναπαράσταση πραγμάτων πού θὰ γίνουν ὅμως στὸ μέλλον, τὰ ὁποῖα ἡ μνήμη λειτουργώντας μὲ παράδοξο τρόπο μᾶς παρουσιάζει τώρα (μνήμη τοῦ μέλλοντος).

Σ' αὐτὴ τὴν ἀναπαράσταση ἔχουμε τὴν εὐκαιρία ν' ἀναφερθοῦμε στὸ παρελθὸν καὶ στὸ παρὸν, νὰ δοῦμε τί καλὸ κάναμε, τί καλὸ παραλείψαμε, τί κακὸ κάναμε καὶ πῶς μπορούμε νὰ ἐπανορθώσουμε. Ἐνεργώντας ὅμως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σιγουρευόμαστε καὶ γιὰ τὸ ποιὰ πορεία θὰ πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε στὸ ἐγγὺς μέλλον ὥστε νὰ βρισκόμαστε σὲ μεγαλύτερη συμφωνία καὶ ἁρμονία μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ τὰ κριτήρια πού ὁ Ἰδιος ἔχει θέσει καὶ θὰ θέσει ἀμείλικτα στὴν μεγάλη Παρά-σταση, ὅπου τὸ ζητούμενο θὰ εἶναι σὲ ποιὰ μεριὰ θὰ παρασταθοῦμε: ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων;

Μὲ τὴ λογοδοσία μας αὐτὴ ζοῦμε ἀπὸ τώρα τὸ μελλοντικὸ καὶ συνηθίζουμε στὴν ιδέα τῆς μέλλουσας Κρίσης καὶ τυχὸν κατάκρισης καὶ καταδίκης μας. Αὐτὸ ὅμως μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ἐνεργοποιοῦμε τὴν ἰκεσία μας νὰ μὴ μᾶς ἀξιώσει ὁ Θεὸς μᾶς τέτοιας τύχης, ἀλλὰ μέσα στὸ μεγάλο Του ἔλεος νὰ εὐδοκήσει νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὰ δεξιὰ Του.

Ἅλα ὅσα εἰπώθηκαν πρὸ πάνω δὲν εἶχαν οὐδὲ σκοπὸ νὰ παρουσιάσουν μὲ λεπτομέρειες τὴν περὶ τῶν ἐσχάτων καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὐτὰ εἶναι γνωστὰ ὅσο γνωστὰ μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ὅλα ἐκεῖνα πού ὁ Θεὸς μόνο γνωρίζει καὶ ἐπι-

τρέπει καὶ σ' ἐμᾶς νὰ γνωρίζουμε ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐπὶ μέρους.

Στόχος μας ἦταν κυρίως ἡ υἰοθέτηση μιᾶς στάσεως ὡς πρὸς ἐκείνη τὴν Κρίση, μιᾶς στάσεως προετοιμασίας κατὰ τὸ «ἠτοιμάσθην καὶ οὐκ ἔταράχθην» τοῦ ψαλμοῦ. Ἄν ἡ μνήμη καὶ ἡ μελέτη θανάτου μᾶς ἐτοιμάζει γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προσωπικοῦ μας θανάτου, ἡ καθημερινὴ μνήμη τῆς Δευτέρας Παρουσίας καὶ τῆς Κρίσεως μᾶς ἐτοιμάζει γιὰ τὴ Μεγάλῃ ἐκείνῃ Ἄναφορᾷ.

Ἄς εὐχηθοῦμε, ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου πού θὰ γιορτάσουμε ὅλοι σὺν Θεῷ στὸ τέλος αὐτῆς τῆς εὐλογημένης περιόδου τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, νὰ εἶναι πρόγευση τῆς ἄλλης Ἀνάστασης ἡ ὁποία καὶ νὰ ἀποβεῖ τελικὰ ἀπὸ Ἀνάσταση Κρίσεως Ἀνάσταση Ζωῆς!

* Πρβλ. αὐτὸ πού ἔλεγε ὁ Γέροντας Πορφύριος: «Νὰ ξέρεις, παιδί μου, ὅτι τὰ πάντα ἐναποθηκεύονται μέσα στὴ μνήμη μας, καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς κρίνει κατάλληλη τὴν ὥρα μᾶς τὰ ἀποκαλύπτει» (Α. Σ. Τζαβάρα, Ἄναμνήσεις ἀπὸ τὸν Γέροντα Πορφύριο, Ἀθήναι 1992, σ. 40).

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ

Πρὶν πέντε περίπου χρόνια ολοκληρώνονταν ἡ ἔρευνά μας καὶ ἡ καταγραφή τῶν ἀποτελεσμάτων της πάνω σὲ ἓνα ζωτικό γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ζήτημα. Στους στόχους ἐκείνης τῆς ἔρευνας ἦταν νὰ ἐντοπίσει τίς ποικίλες λειτουργίες ἢ διαστάσεις τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης, ἔτσι ὅπως αὐτὲς ἐνεργοποιοῦνται κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία (ΘΛ), ἀλλὰ καὶ νὰ προϋδεάσει γιὰ τίς δυνατότητες μεταφορᾶς τους ἐκτὸς αὐτῆς, στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν¹.

Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ὄν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης, ὄν ποὺ ξεχνάει, ποὺ θυμάται· ποὺ θυμάται ὅτι ξεχνάει καὶ ξεχνάει ὅτι θυμάται... Πραγματικὰ εἶναι περιέργο ὅτι πολλὲς φορὲς ξεχνᾶμε αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ θυμόμαστε καὶ θυμόμαστε αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε. Νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ ἡ λήθη ἐκτὸς ἀπὸ ἀρνητικὲς ἐμπεριέχει καὶ θετικὲς πλευρὲς· ἐπιτελεῖ μία χρήσιμη λειτουργία στὴ ζωὴ μας («καλότυχοι αὐτοὶ ποὺ λησμονᾶνε»)². Ἀσφαλῶς ἡ «παθολογία» τῆς μνήμης δὲν συμπίπτει καὶ δὲν ταυτίζεται μόνο μὲ τὴ λήθη³.

Στὴν ἔρευνα ἐκείνη ἐπισημάνθηκαν οἱ ἑξῆς λειτουργίες: ἡ ἀναπλαστικὴ, ἡ ποιητικὴ, ἡ ὀλιστικὴ ἢ συνολικὴ (πανοραμικὴ), ἡ οἰκουμενικὴ ἢ

συμπαντικὴ, ἡ διαπροσωπικὴ καὶ ταυτοποιητικὴ, ἡ ἀναμνηστικὴ ἢ παροντοποιητικὴ τοῦ μέλλοντος (ἐσχατολογικὴ), ἀλλὰ καὶ ἡ συγχωρητικὴ (ἀπὸ τὴ μνησικακία στὴ συμφιλίωση) λειτουργία. Ἐπισημαινόταν ἐπίσης ἡ εὐαίσθητοποίησις τῶν πιστῶν καὶ ἡ συνειδητοποίησις ἐκ μέρους τους τῶν λειτουργιῶν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης κατὰ τὴ ΘΛ, καὶ ἀκόμη ἡ ἀνάγκη μιᾶς «Ποιμαντικῆς τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης». Γεννάται ὅμως τὸ ἐρώτημα: ποιό θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ περιεχόμενο ἐνὸς «ἀναλυτικοῦ προγράμματος» γιὰ μιὰ τέτοια *Ποιμαντικὴ*;

Ἀρκούμαστε σήμερα στὸ νὰ ἐκθέσουμε κάποιες γενικὲς κατευθύνσεις, ποὺ κρίνουμε ὅτι θὰ εἶναι πολὺ βοηθητικὲς στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ποιμαντικὸ ἔργο καὶ νὰ ἐπανέλθουμε προσεχῶς σὲ ἄλλες πτυχὲς τοῦ ζητήματος. Ἄν τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἐκλάβουμε ὡς ἓναν ἀκόμα δρόμο ποιμαντικῆς διακονίας οἱ κατευθύνσεις αὐτὲς θὰ θεωρηθοῦν ὡς *βήματα* σ' αὐτὴ τὴν πορεία.

1. Ὡς πρῶτο βῆμα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἡ ποιμαντικὴ μας φροντίδα νὰ μὴ περιέλθουν σὲ λήθη αὐτὸ ἢ αὐτὰ ποὺ ὑπομνήσθηκαν κατὰ τὴ ΘΛ. Ἡ οὐσία μιᾶς τέτοιας Ποιμαντικῆς θὰ συνοψιζόταν ὡς «ὁ ἀγῶνας τῆς μνήμης ἐναντίον τῆς λήθης». Πρόκειται γιὰ πάλι ἀέναη καὶ ἀδυσώπητη. Ἡ λήθη παραμονεύει νὰ μᾶς καταδικάσει ἐγκλειστους «εἰς τὸ τῆς λήθης φρούριον»⁴. Ἡ λήθη καὶ ἡ μνήμη εἶναι μεγέθη ἀντιστρόφως ἀνάλογα. Ὅσο χωρὸ ἀφήνει ἡ μνήμη τὸν καταλαμβάνει ἡ λήθη· τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ἀντίθετη περίπτωσι. Ἡ παρουσία τῆς μνήμης δὲν

συνεπάγεται ακριβώς την απουσία της λήθης. Πρόκειται για μιὰ παράδοξη συνύπαρξη, για ἕνα δίδυμο, για τὸ ὁποῖο θὰ χρησιμοποιοῦσα κατὰ τὸ «χαρμολύπη» τὸ σύνθετο οὐσιαστικὸ «μνημολήθη».

2. Ὡς ἓνα δεύτερο βῆμα θεωροῦμε τὴν κατάλληλη ἐτοιμασία τῶν πιστῶν ἀπὸ πρῖν, ὥστε νὰ προσέξουν στὴ ΘΛ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ βιώσουν κατ' αὐτὴν καὶ νὰ τὰ θυμοῦνται στὴ συνέχεια ἐκτὸς αὐτῆς. Θὰ τὸ ὀνομάζουμε λειτουργικὸ «μνημόνιο». Πρόκειται κυριολεκτικὰ γιὰ μιὰ *ποιμαντικὴ ἀγωγή* τῆς μνήμης («μνημαγωγία»). Εἶναι εὐνόητο ὅτι πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸ ἀπαιτεῖται κατάλληλη διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία, προφορικὴ καὶ γραπτὴ τῆς ΘΛ (ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τὴ γλώσσα τῆς λατρείας, διευκρινήσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τῆς, διασάφηση ἐννοιῶν, συμβόλων, τελετουργικῶν καὶ προβολῆ τοῦ νοήματος πολλῶν λεπτομερειῶν). Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «λογικὴ λατρεία».

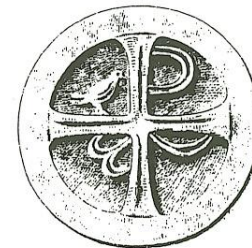
3. Ἡ βιωματικὴ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας (θριαμβεύουσας καὶ στρατευομένης) κατὰ τὴ ΘΛ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς κύριους στόχους καὶ τίς κατευθύνσεις τῆς ποιμαντικῆς μέριμνας. Ἡ ΘΛ μᾶς ἔφερε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν σύμπαντα κόσμον τοῦ Θεοῦ. Ἐξερχόμενοι μποροῦμε νὰ φέρουμε καὶ νὰ περιφέρουμε μαζί μας «ἅπασαν τὴν Οἰκουμένην».

4. Ἡ συναίσθηση αὐτὴ ἐνισχύει τοὺς δεσμούς τῶν πιστῶν μὲ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ

τὸ μέλλον, τὴ *διαχρονικὴ ὄντοτητα* τοῦ ἀνθρώπου. Μποροῦμε ἴσως νὰ σημειώσουμε μιὰ συνειδητὴ στροφή καὶ προτίμηση πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον: «*Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*». Ὁ πιστὸς πάντως δὲν ζεῖ πλέον ἀποσπασματικά. Σκοπεύει στὸ ὄλον: ζητάει ἀναμάρτητη «*τὴν ἡμέραν πάσαν*»· νὰ ζήσει ἐν μετανοίᾳ «*τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς*» του· «*χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς*» του.

Ταυτόχρονα σφρηλατεῖται ἡ *ὑπέρβαση* τοῦ τοπικισμοῦ καὶ τὸ ἀνοιγμα πρὸς μιὰ *οἰκουμηνικὴ συνείδηση*. Ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν του δεσμῶν καὶ ὀρίων. Τίποτα ἀπ' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν στὸν κόσμον δὲν ἀφήνουν τὸν ἄνθρωπο ἀδιάφορο, ἀφοῦ ἐνώνει τὴ φωνή του μὲ ὄλους καὶ προσεύχεται γιὰ ὄλους, γιὰ ὅλα. Τὰ βιώματα αὐτὰ συνιστοῦν σαφῆ *ποιμαντικὸ προσανατολισμό*.

5. Στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις, στὶς σχέσεις μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ στὶς σχέσεις μὲ τὸν Θεό, ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει ποιὸς εἶναι, ξέρει νὰ συγ-

Ὁ Χριστός, ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ μὲ περισσότερα. Ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου.

χωρεί και να ζητάει συγγνώμη και ν' αναγνωρίζει ποιό είναι το σημείο αναφοράς του. Τουτό πρέπει να αποτελεί διαρκές μέλημά του και έ-
κτος ΘΛ. *Να συγχωρεί και να συν-χωρεί!*

6. Έάν ή μνήμη δέν είναι μόνο νοητική λει-
τουργία αλλά έξωθει και στην πράξη, ή Ποιμαν-
τική διακονεί τόν άνθρωπο, όταν τού τó θυμίζει
αυτό συνεχώς. Η μνήμη με την πράξη βρίσκον-
ται σέ συνεχή αναδραστική σχέση. Θυμάμαι
τους φτωχούς, σημαίνει κάνω κάτι γι' αυτούς·
και κάνοντας κάτι γι' αυτούς, θυμάμαι ότι τó
κάνω για τόν Κύριο (ταυτοποιητική λειτουργία
της μνήμης), θυμάμαι τόν Κύριο. Αυτό με κάνει
να θυμάμαι πάλι τη Βασιλεία Του και τó φοβε-
ρό βήμα, στό όποίο θα κριθώ γι' αυτά που θυ-
μήθηκα ή δέν θυμήθηκα να κάνω. Η σκέψη μου
όδηγείται στό θάνατο· κι ό θάνατος γίνεται ά-
φορημη και αντικείμενο μελέτης και μνήμης. Οί
μνήμες τών άγιών και τών μαρτύρων γίνονται
άφορημη για μίμησή τους («μνήμη μάρτυρος, μί-
μηση μάρτυρος»). Γι' άλλη μιá φορά έχουμε να
κάνουμε με την «ποιητική» της μνήμης.

7. Έτσι κινούμαι από έκπλήξεως εις έκπλη-
ξιν (άπό τά θεία στά ανθρώπινα, από τόν Ίη-
σοῦ στοῦς άδελφούς του, από τó τώρα στό πάν-
τοτε). Όλα μέσα στη ΘΛ αποκτοῦν μιá βαθειά
σχέση μεταξύ τους. Έχοντας μάθει από τη ΘΛ
να συναρτώ τó ένα με τó άλλο, έξακολουθώ και
στην καθημερινή μου ζωή να έξαρτώ τó ένα ά-
πό τó άλλο, να μην είμαι άδιάφορος στίς ό-
ποιεσδήποτε συναρτήσεις και σχέσεις, πίσω από
τις όποιες λανθάνει ή σοφία της Πρόνοιας τού
Θεοῦ.

8. Έάν ή «συνειρμική» αυτή κίνηση φαίνεται
έγκυστική, ή μεταφορά της στην πράξη είναι
πολύ δύσκολη και άπαιτεί έπιμελή συμπαράστα-
ση έκ μέρους της Έκκλησίας. Ό πιστός χρειά-
ζεται τη βοήθειά Της, όταν, έχοντας ξεφύγει ά-
πό τη «γοητεία» τού λατρευτικού πλαισίου, μέσα
στό όποίο είναι έτοιμος για όλα, βρεθει στη
σκληρή προσωπική, οίκογενειακή και κοινωνική
πραγματικότητα.

Έκει, σέ πλαίσια που άρνοῦνται κάθε συμ-
φιλίωση και καταλλαγή και λήθη, πώς να συγ-
χωρήσεις και να ξεχάσεις; Έκει που έξορίζουν
τόν θάνατο, πώς να άσκηθείς στη μελέτη και τη
μνήμη τού θανάτου; Έκει που ή δυστυχία είναι
άπωθητική κι ό καθένας άποζητά την προσωπι-
κή του ευτυχία, πώς να στρέψεις τó ενδιαφέρον
σου προς τούς δυστυχισμένους, τούς αποκλή-
ρους και άποβλήτους της ζωής και της κοινω-
νίας; Έκει που τó κλίμα εὔνοεί τη συγκεκριμέ-
νη «μακαριότητα» μιás «άβάσταχτης έλαφρότη-
τας τού είναι», πώς να άντιτάξεις τó πνεῦμα
τών μακαρισμών τού Κυρίου και να έξωθήσεις
σ' αυτό;

Ό ποιμένας χρειάζεται να διαθέτει αυτό,
που μιá μοναχή χαρακτήρισε ως τόν «ένατο»
μακαρισμό τού Κυρίου, την *αΐσθηση τού χιού-
μορ*, για να μπορέσει να σταθεί δίπλα σέ άν-
θρώπους που «γοητεύτηκαν» μέσα στη ΘΛ, άλλ'
άπογοητεύτηκαν έξω άπ' αυτήν.

9. Άπλή υπενθύμιση τών ευαγγελικῶν άλη-
θειών δέν άρκει. Χρειάζεται κοινός άγώνας
ποιμένων και ποιμαινομένων, ώστε είτε ή μνήμη

εἴτε ἡ λήθη νὰ γίνουιν πράξη. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ποιμένας νὰ ἐνεργοποιήσῃ τὸν πιστὸ μόνο μὲ ὑποδείξεις καὶ χωρὶς τῆ δικῆ του ἐμπειρία καὶ τὸ δικό του παράδειγμα τῆς μεταφορᾶς τῶν λειτουργιῶν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης σὲ ὄλο τὸ φάσμα τῆς ζωῆς. Ὁ ἴδιος γίνεται παράδειγμα πρὸς μίμησιν πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας... Ἔτσι «τὸ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαὸν» καθὼς μᾶς διδάσκει ὁ ἱ. Χρυσόστομος⁵.

ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΑΛΛΟΣ

1. Βλ. τὴ μονογραφία τοῦ Α.Μ. Σταυροπούλου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Λύχνος, 1989, 134 σ.

2. Ὁ στίχος τοῦ Α. Μαβίλη στὸ γνωστὸ ποίημά του «Λήθη» ἀναφέρεται στὴν καλὴ τύχη ποὺ ἔχουν οἱ νεκροὶ νὰ λησμονᾶνε. Οἱ ζωντανοὶ «θέλουν, μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν». Ὁ Ἐλύτης ὀμιλεῖ γιὰ «τὸ φοβερὸ τῆς μνήμης ἔντομο» ἀναφερόμενος σὲ τίς τύψεις.

3. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀναπτυχθεῖ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζον μὰ «θεραπευτικὴ τῶν ἀναμνήσεων» μὲ κύριους ἐκπροσώπους τοὺς Dennis, Matthew Linn καὶ Sheila Fabrican.

4. Ἡ ἔκφραση ἀναφέρεται στὸ συναξάρι τῆς Ἁγίας Μάρτυρος Γολινδούχ, ἡ ὁποία ἐπειδὴ πίστεψε στὸ Χριστὸ «εἰς τὸ τῆς λήθης φροῦριον ἐκπεμφθῆναι καταδικάζεται» (Μηνναῖον ΙΓ' Ἰουλίου).

5. *Περὶ Ἱερωσύνης* Λόγος Β', δ', PG 48, 635.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Οί σχέσεις καὶ οί δυσκολίες τους

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὅλοι πάσχουμε στίς διαπροσωπικές μας σχέσεις. Εἶναι, φαίνεται, πολὺ δύσκολο νὰ σταθεῖς σὲ μία σχέση σωστή μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, κι αὐτὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν σχέση μὲ τὴν ὁποία ἔρχεσαι σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄλλο. Εἴτε γιὰ μέλος τῆς οἰκογενείας σου πρόκειται σὲ ὁποιοδήποτε βαθμὸ συγγενείας κι ἂν βρισκεται, εἴτε γιὰ συνάδελφο, προϊστάμενο ἢ ὑφιστάμενο, εἴτε γιὰ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποία ἀναπτύσσεις ἐμπορικὴ ἢ πελατειακὴ σχέση, εἴτε γιὰ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποία συναλλάσσεσαι στὸν εὐρύτερο κοινωνικὸ χῶρο: ὑπάλληλος-πολίτης, γιατρὸς-ἀσθενής, πολιτικὸς-ψηφοφόρος, πολιτικὸς πρὸς πολιτικὸ, ἀσφαλιστικὸς φορέας καὶ ἀσφαλιζόμενος, ποιμὴν-ποιμαινόμενος κ.τ.τ.

Σὲ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς οἱ δυσκολίες αὐτὲς χωρὶς νὰ περνοῦν ἀπαρατήρητες δὲν τυγχάνουν καὶ ἰδιαίτερης ἐνασχολήσεως. Παρ' ὅλο ὅτι μᾶς δυσκολεύουν δὲν τοὺς δίνουμε ἰδιαίτερη σημασία· νὰ σταθοῦμε καὶ νὰ τίς θεωρήσουμε βαθύτερα, νὰ κατανοήσουμε τίς αἰτίες πὸν τίς προκαλοῦν, νὰ διορθώσουμε τυχὸν στάση καὶ συμπεριφορὰ μας, νὰ ὑποδείξουμε ἐνδεχομένως ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἄλλου. Παραμένουμε στίς πρῶτες ἢ φευγαλέες ἐντυπώσεις μας,

διαμορφώνουμε αντι-δραστικά τη στάση μας και τη διαγωγή μας, χωρίς εξήγηση, χωρίς συνεξήγηση και καταλήγουμε σε συνεχείς παρεξηγήσεις.

Τò άλλο είναι πιò δύσκολο. Τò να παρατηρήσεις προσεκτικά τò τί συμβαίνει. Στη συνέχεια να θελήσεις να επικοινωνήσεις με τòn άλλο, να έκτεθείς έκθέτοντας τις πιò μύχιες σκέψεις σου, τò πώς σὺ αντιλήφθηκες τὰ πράγματα, εισέπραξες τὰ λόγια ἢ τις κινήσεις τού άλλου. Μπορεῖ ἀκόμη να πέσεις σε στάση ἀδιαλλαξίας, κωφότητος τού άλλου, να μὴ θέλει κὰν να σ' ἀκούσει και να διαπραγματευτεί μαζί σου. «Μ' αὐτὰ τώρα θ' ἀσχολούμαστε; Αὐτὸς εἶναι ὁ δικός μου τρόπος. Ἔτσι τὸ εἶδα, ἔτσι τὸ πῆρα, ἔτσι και ἀντέδρασα. Δὲν ὑπάρχει καιρὸς για χάσιμο».

Δὲν λείπουν βέβαια και οἱ στιγμὲς πού ὁ άλλος ἀποδέχεται τὴν πρότασή σου, τις ἐξηγήσεις σου, τις προθέσεις σου, τὴν εἰλικρινειά σου, τὸ ἀνοιγμά σου. Τότε εἶναι μιὰ ὄραση για σένα, ἕνας τόπος ἀναπαύσεως πού ἀφοῦ ξεκουραστεῖς ξεκινᾷς με καινούργιες δυνάμεις και ἄλλη διάθεση για τὴ ζωὴ και τις σχέσεις πού αὐτὴ συνεπάγεται σε ὁποιοδήποτε ἐπίπεδο.

Ἄνα-μέτρηση και προ-υπολογισμὸς

Αὐτὸ ὅμως τὸ ἀνοιγμα ἀπαιτεῖ μαθητεία. Ἄπαιτεῖ μιὰ διακινδύνευση. Οἱ κινήσεις πού θὰ κάνεις μπορεῖ να σ' ἐκθέσουν σε κίνδυνο. Δὲν μπαίνεις κατ' εὐθείαν στη μάχη. Οὔτε μπορεῖς ν' αὐτοσχεδιάζεις ἐκεῖνη τὴν ὥρα τῆς συναντή-

σεως με τὸν άλλο. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει να χάσεις και τὸν αὐθορμητισμό σου, ὅτι ὅλα πρέπει να τὰ ἔχεις μετρήσει ἐκ τῶν προτέρων με τὸ ὑποδεκάμετρο. Οὔτε πάλι εἶναι φρόνιμο να τ' ἀφήσεις στὴν τύχη, ὅσα πάνε και ὅσα ἔλθουν. Γιατὶ στὴν ἀνα-μέτρηση πού θὰ κάνεις με τὸν άλλο πᾶς να τὰ φτιάξεις μαζί του κι ὄχι να τὰ χαλάσεις. Ἡ ἀναμέτρηση με τὸν άλλο δὲν εἶναι λοιπὸν σύρραξη, δὲν εἶναι σύγκρουση· εἶναι μέλημα ἀπὸ τὴν ἀρχή, για τυχὸν λάθη στη μέτρηση και με σωστὰ μέτρα και σταθμά. Πρὶν ὅμως αὐτὸ τὸ νέο ἀπο-λογισμὸ πρέπει να ἔχει προηγηθεῖ ἕνας σωστὸς ὑπολογισμὸς, εἶναι δηλαδὴ ἀναγκαῖος ἕνας προ-υπολογισμὸς τῶν κινήσεών σου.

Δὲν ξέρω ὅμως πόσο μετράει σε ὅλους μας αὐτὸς ὁ προὑπολογισμὸς κι ἂν τελικὰ ὑπάρχει πάντα ἢ διάθεση γι' ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων μεταξύ μας. Μπορεῖ κάποιες φορὲς να συμφέρει ἢ ἔνταση, ἢ ψυχρότητα, ἢ φαινομενικὴ ἀδιαλλαξία, ἢ ἀγέρωχη στάση, τὸ ἀσυμβίβαστο ὕψος, τὸ ἀνυποχώρητο και ἀσυγκατάβατο ὕψος, οἱ ἀναντίρρητες ὑποδείξεις ἢ ἐντολές, ἢ ἀποστασιοποιημένη ἐπιφυλακτικότης πού δὲν δίδουν τελικὰ στὸν άλλο τὴν εὐκαιρία για προσέγγιση, για ἀνοιγμα, για ἀναθεώρηση και για ἀναθάρρημα, ὅτι μπορεῖ και να ὑπάρξει ἐλπίδα για βελτίωση.

Συνήθως μᾶς ἀρέσουν οἱ ἄσχημες καιρικὲς συνθήκες με τις πολλὲς χιονο- και βροχοπτώσεις, με τοὺς βορειοὺς ἀνέμους τῶν πολλῶν μποφῶρ πού μᾶς «ὑποχρεώνουν» να κλειστοῦμε

μέσα, γιατί «τί άλλο θα μπορούσαμε να κάνουμε μ' αὐτὸν τὸν βρωμόκαιρο». Ἡ μετεωρολογικὴ ὁμως ὑπηρεσία (ἐθνικὴ ἢ προσωπικὴ) καὶ τὸ μετεωρολογικὸ δελτίο δὲν ὑπάρχουν μόνο γιὰ νὰ κλείνεται ἡ χώρα μέσα κι ὁ καθένας μας στὸ καβούκι του. Μᾶς ἐφιστοῦν ἀπλῶς τὴν προσοχὴ τί θὰ πρέπει νὰ προσέξουμε σὲ περίπτωσι «κακοκαιρίας» καὶ ὑπὸ ποιῆς προϋποθέσεις ὀφείλουμε νὰ ἐπιχειρήσουμε τὴν ἔξοδο. Χρειάζεται νὰ βάνουμε κάτω τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ καὶ στὴ συνέχεια νὰ προχωρήσουμε ἢ νὰ μὴ προχωρήσουμε.

Ἀναπαράστασι καὶ ἄσκησι ἐπὶ χάρτου

Μερικὲς φορὲς εἶναι χρήσιμη μίᾳ ἀναπαράστασι μέσα μας τῶν διαφόρων φάσεων αὐτῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, μίᾳ ἄσκησι ἐπὶ ἐνὸς νοητοῦ χάρτου στὸν ὁποῖο θὰ σημειώνονται ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα θὰ διαζωγραφοῦν τὴν ἔκβασι καὶ θὰ βοηθοῦν στὴ λήψι τῆς τελικῆς ἀπόφασις. Μίᾳ τέτοιᾳ ἀναπαράστασι ἢ ἄσκησι ἐπὶ χάρτου δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλη γιὰ τὸν καθένα μας. Θὰ πρέπει νὰ συγκεντρώσουμε τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ποὺ γιὰ τὸν καθένα μας θὰ ὀδηγοῦν στὴ σωστὴ λύσι. Γιὰ τὴν κάθε περίπτωσι μπορεῖ νὰ διαφέρουν.

Ἄλλωὺς βλέπει τὸ ζήτημα ὁ σύζυγος, διαφορετικὰ ἢ ὁ σύζυγος, ὁ οἰκογενειάρχης, ὁ πατέρας, ἢ ἡ μητέρα, τὰ παιδιὰ, ὁ προϊστάμενος ἢ ὁ ὑφιστάμενος, ὁ δημόσιος ὑπάλληλος ἢ ὁ ἐξαρτώμενος πολίτης, ὁ πολιτικὸς σύμμαχος ἢ ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος, ὁ ἡγούμενος ἢ ὁ ὑποτακτικὸς, ὁ ἐπί-

σκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος, ὁ ἐξομολόγος ἢ τὰ πνευματικὰ του παιδιὰ, ὁ ἐφημέριος ἢ οἱ ἐνοριτεῖς του, ὁ ἱερατικῶς προϊστάμενος ἢ οἱ συναφημέριοι, ὁ ἄγαμος ἢ ἔγγαμος κληρικὸς. Καθένας ἀπ' ὅλους θέτει δικούς του ὅρους, δικές του προϋποθέσεις. Γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁμως κάποτε μίᾳ συνεξήγησι ὀφείλουμε νὰ τηρήσουμε κοινὸς κανόνες παιχνιδιοῦ. Γιατί μιὰ σχέση ὑποθέτει δύο ἢ καὶ περισσότερους. Ἡ σχέση θὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα ἂν ὁ καθένας παίξει μὲ δικούς του κανόνες.

Μιὰ πρότασι

Κι ὅταν ἀκόμα ἐτοιμάζουμε τὴν ἀναπαράστασι ἢ τὴν ἄσκησι ἐπὶ χάρτου γιὰ τὴν ὁποῖα κάναμε λόγο προηγουμένως καὶ βρισκόμαστε μόνοι μας, κι ἐκεῖ ἀκόμα πρέπει νὰ λάβουμε ὑπόψη τοὺς κανόνες τῶν ἄλλων. Μιὰ τέτοιᾳ προετοιμασίᾳ γιὰ τὶς κατηγορίες προσώπων καὶ καταστάσεων ποὺ ἀναφέραμε ἄς τὶς ἀφήσουμε στοὺς ἴδιους. Ἐμεῖς σήμερα μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς κειμένου τοῦ ἀγαπητοῦ πρώην φοιτητοῦ μας καὶ πρεσβυτέρου, τοῦ π. Κωνσταντίνου Καλλιανοῦ ποὺ ὑπηρετεῖ στὴ Σκόπελο, «θὰ ἀποπειραθοῦμε νὰ ἰχνογραφήσουμε» τὴν πορεία γιὰ μιὰ τέτοιᾳ συνάντησι καὶ ἀποκατάστασι *σχέσεων μεταξὺ ἐφημερίων*, γνωρίζοντας ὅτι ἡ προσωπικότητα τοῦ ἱερέως ὅπως καὶ ὅλων μας εἶναι κέντρο ποικίλων ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων ποὺ πρέπει νὰ μποῦν σὲ σωστὸ δρόμο γιὰ ν' ἀντιμετωπιστοῦν*.

Ὁ π. Κωνσταντίνος μᾶς προσφέρει σ' ἕνα

βαθειά εξομολογητικό κείμενο που το επιγράφει «'Ο αδελφός και συλλειτουργός», την αγωνία του για τις επικρατούσες εντάσεις αλλά και την ελπίδα του για την υπέρβασή τους. Στη συνοδευτική του επιστολή σημειώνει: «Προσπάθησα να δώ τα πράγματα μέσ' από το πρίσμα της φιλανθρωπίας και της κατανόησης, που καθώς πιστεύω είναι οι μοναδικοί δρόμοι για να προσεγγίσεις και να συμφιλιωθείς με κάποιον. Δυστυχώς γνωρίζω πως στο κείμενό μου υπάρχει και το στοιχείο της ουτοπίας αφού πάντα τα μικροσυμφέροντα και οι μικροδιαφορές στοιχίζαν και στοιχισαν πολλά στην 'Εκκλησία. 'Ωστόσο πιστεύω ακόμη με ρομαντική διάθεση πως μπορούμε να βελτιωθούμε».

Προσυπογράφοντας τις πιο πάνω φράσεις πιστεύω κι εγώ ότι η ιχνογράφηση που επιχειρεί ο π. Κωνσταντίνος θα μάς βοηθήσει ν' αποφύγουμε πολλούς σκοπέλους... σ' αυτές μας τις απόπειρες για συν-φιλίωση και συν-χώρηση. Γένοιτο!

* Βλ. Παράρτημα σ. 268-270.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ

Κεραυνός εν αιθρία

Χαρακτηριστικό του ανθρώπινου βίου είναι ή μεταβολή. 'Η μία στιγμή είναι διαφορετική από την άλλη. 'Από λεπτό σε λεπτό, από ώρα σε ώρα οι καταστάσεις αλλάζουν, οι διαθέσεις μας που τις συνοδεύουν μεταβάλλονται κι αυτές. Το θυμικό μας που στηρίζεται σε εϋθραυστες ισορροπίες αλλάζει, κι εκεί που ήμασταν ήρεμοι και γαλήνιοι νιώθουμε να χάνουμε τη γαλήνη, και η ψυχή μας, άγρια θάλασσα, να φουσκώνει και πελώρια κύματα να την κατακλύζουν.

'Εκεί, ακριβώς, που πιστεύαμε ότι κατακτήσαμε για λίγο μιὰ άνεση, ξαφνικά θρυσκόμαστε στρμιωγμένοι και στενάχωροι. 'Εκεί, που είχαμε την εντύπωση ότι επί τέλους «τά βρήκαμε» με τον σύντροφό μας και περνάμε ευχάριστες στιγμές μαζί του, εγείρεται μιὰ τεράστια παρεξήγηση για το τίποτε· άλλα να λέμε και άλλα να καταλαβαίνουμε. 'Ενώ είχαμε πιστέψει ότι το γάλα ήταν μέσα στον κάδο κι ήμασταν έτοιμοι να το γευτούμε με μέλι, μάς προκύπτει ένα κουταίλι με χολή, που αφήνει μιὰ πίκρα που εξαφανίζει όλη την προηγηθείσα ήδύτητα.

Διερωτάται τότε κανένας για τα αίτια αυτής της μεταβολής. Τί να συνέβη άραγε; Ποιό να είναι το φταίξιμο; Ποιός να φταίει από τους δύο; Σε μιὰ πρώτη ασφαλώς στιγμή ρίχνουμε τα δάρη στον άλλο. «'Ο άλλος έφταιξε. Του είπα εκείνο και το πήρε στραβά. Δεν έπρεπε να το παρεξηγήσει. 'Αλλά έτσι γίνεται

βαθειά εξομολογητικό κείμενο που το επιγράφει «Ο αδελφός και συλλειτουργός», την αγνία του για τις επικρατούσες εντάσεις αλλά και την ελπίδα του για την υπέρβασή τους. Στη συνοδευτική του επιστολή σημειώνει: «Προσπάθησα να δώ τα πράγματα μέσ' από το πρίσμα της φιλανθρωπίας και της κατανόησης, που καθώς πιστεύω είναι οι μοναδικοί δρόμοι για να προσεγγίσεις και να συμφιλωθείς με κάποιον. Δυστυχώς γνωρίζω πώς στο κείμενό μου υπάρχει και το στοιχείο της ουτοπίας αφού πάντα τα μικροσυμφέροντα και οι μικροδιαφορές στοίχιζαν και στοίχισαν πολλά στην Έκκλησία. Όσοσο πιστεύω ακόμη με ρομαντική διάθεση πώς μπορούμε να βελτιωθούμε».

Προσυπογράφοντας τις πιο πάνω φράσεις πιστεύω κι εγώ ότι ή ίχνογράφηση που επιχειρεί ο π. Κωνσταντίνος θα μάς βοηθήσει ν' αποφύγουμε πολλούς σκοπέλους... σ' αυτές μας τις απόπειρες για συν-φιλίωση και συν-χώρηση. Γένοίτο!

* Βλ. Παράρτημα σ. 268-270.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ

Κεραυνός εν αιθρία

Χαρακτηριστικό του ανθρώπινου βίου είναι ή μεταβολή. Ή μία στιγμή είναι διαφορετική από την άλλη. Από λεπτό σε λεπτό, από ώρα σε ώρα οι καταστάσεις αλλάζουν, οι διαθέσεις μας που τις συνοδεύουν μεταβάλλονται κι αυτές. Το θυμικό μας που στηρίζεται σε εϋθραυστες ισορροπίες αλλάζει, κι εκεί που ήμασταν ήρεμοι και γαλήνιοι νιώθουμε να χάνουμε τη γαλήνη, και ή ψυχή μας, άγρια θάλασσα, να φουσκώνει και πελώρια κύματα να την κατακλύζουν.

Έκει, ακριβώς, που πιστεύαμε ότι κατακτήσαμε για λίγο μια άνεση, ξαφνικά θρυσκόμαστε στριμωγμένοι και στενάχωροι. Έκει, που είχαμε την έντύπωση ότι επί τέλους «τά θρήκαμε» με τον σύντροφό μας και περνάμε ευχάριστες στιγμές μαζί του, εγείρεται μια τεράστια παρεξήγηση για το τίποτε· άλλα να λέμε και άλλα να καταλαβαίνουμε. Ένω είχαμε πιστέψει ότι το γάλα ήταν μέσα στον κάδο κι ήμασταν έτοιμοι να το γευτούμε με μέλι, μάς προκύπτει ένα κοκταίλ με χολή, που αφήνει μια πίκρα που εξαφανίζει όλη την προηγηθείσα ήδύτητα.

Διερωτάται τότε κανένας για τα αίτια αυτής της μεταβολής. Τι να συνέβη άραγε; Ποιό να είναι το φταίξιμο; Ποιός να φταίει από τους δύο; Σε μια πρώτη ασφαλώς στιγμή ρίχνουμε τα βάρη στον άλλο. «Ο άλλος έφταιξε. Του είπα εκείνο και το πήρε στραβά. Δεν έπρεπε να το παρεξηγήσει. Άλλα έτσι γίνεται

πάντα, δὲν παίρνει ἀπόσταση καὶ τὸ ρίχνει ἐπάνω μου».

Σὲ μιὰ δεύτερη στιγμή, παίρνοντας ἐμείς τὴν ἀνάλογη ἀπόσταση, βλέπουμε ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι. Κάτι εἶπαμε πὺ μποροῦσαμε νὰ τὸ εἶχαμε παραλείψει. Κάπως ἐπιμείναμε σὲ κάτι πὺ ἔπρεπε νὰ τὸ εἶχαμε παραβλέψει. Ἐπηρεαστήραμε ἀπὸ λεπτομέρειες καὶ χάσαμε τὴ συνολικὴ εἰκόνα.

Ἡ δυσκολία ἐγκτεται στὴν ἐπανέυρεση καὶ τὴν ἐκ νέου σύμπτωση ἀπόψεων. Πῶς θὰ γίνετ ἡ ἐπαναπροσέγγιση, πῶς θὰ ἐνωθοῦν τὰ διεστῶτα;

Εἶναι φορές, πὺ ἐνῶ σκεπτόμαστε ὅλ' αὐτά, τίς ἀνυπέρβλητες δυσκολίες γιὰ μιὰ συνεξήγηση μεταξὺ μας, αὔρα λεπτὴ δροσίζει τὴν ψυχὴ μας, σπάει τὸν πάγο καὶ ἐπιτελεῖ τὸ πλησίασμα. Κι ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ἀπορούσαμε πῶς ξέσπασε ὁ κεραυνὸς ἐν αἰθρία, τώρα διερωτώμαστε πῶς προέκυψε καλωσύνη μετὰ τὸν κεραυνό.

Βαρομετρικὰ χαμηλὰ καὶ ὑψηλὰ

Εἶναι φαίνεται πράγματα πὺ μᾶς ξεπερνοῦν κι ὅλη ἡ συλλογιστικὴ μας δὲν μπορεῖ νὰ καταλογίσει εὐθύνες γιὰ τὸ πῶς συνέθη τὸ κακὸ οὔτε νὰ διαπιστώσει τὰ αἷτια τῆς θελιώσεως τοῦ κλίματος. Τὰ βαρομετρικὰ μας, χαμηλὰ ἢ ὑψηλὰ, δὲν εἶναι δυνατὸ πάντα νὰ μετρηθοῦν ἀκριβῶς ἢ νὰ προσδιορισθεῖ ἡ πρόελευση καὶ ἡ κατεύθυνσή τους. «Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ»... Ἵπάρχουν πνεύματα ἀγαθὰ, ὑπάρχουν πνεύματα κακά. Ἵπάρχουν οὔριοι καὶ ἐναντιοὶ ἄνεμα πὺ πέρα ἀπὸ δικές σου εὐθύνες σὲ πᾶνε καὶ σὲ φέρνουν.

Σὲ ὥρες πὺ ἀδυνατῶ νὰ ἐπιρρίψω ἐδῶ ἢ ἄλλοῦ

τὴν εὐθύνη γιὰ τίς ξαφνικὲς αὐτὲς μεταβολὲς μέσα μου ἢ στὶς σχέσεις μου με τοὺς ἄλλους, ἰδιαίτερα ὅταν ἡ ἀλλαγὴ γίνετ ἐπὶ τὰ θελιτῶ, συλλογίζομαι ὅτι κάποιος πὺ με ἀγαπάει π ρ ο σ ε ὑ χ ε τ α ἰ ἀσφαλῶς αὐτὴν τὴν ὥρα γιὰ μένα στὸν Κύριο, κι Αὐτός, στὴ φιλανθρωπία του, στέλνει Ἵγγέλους νὰ με καθοδηγήσουν εἰς ὁδὸν σωτηρίας καὶ νὰ κρατήσουν τὴν παρειμένη μου χεῖρα.

Τότε τὸ κλίμα ἀλλάζει. Χωρὶς νὰ χρειαστεῖ οὔτε κᾶν νὰ ἐξέλλοιμε ἀπὸ τὴν κάμινο ἢ παρουσία τους μᾶς δροσίζει. Τὸ κυριώτερο δὲν εἶναι ἡ ἔ ξ ο δ ο ς ἀλλὰ ἡ δι - ἔ ξ ο δ ο ς. Ἐκείνη τὴν ὥρα εἶναι σπουδαία ἡ συναίσθηση πὺ ἔχουμε, ὅτι κάποιοι μᾶς σκέπτονται καὶ με τὴ δέησή τους, κι ὅταν δὲν τὸ ἀξίζουμε, ἐπιστεῦδουν τὴ θεία ἀρωγὴ καὶ σωζόμαστε ἀπὸ τὴν κακὴ ἢ τίς κακὲς στιγμές. Με τὴν προσευχὴ τους οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοὶ «συντομέου» τὸ χρόνο τῆς σκληρῆς δοκιμασίας (πρβλ. Ματθαίου κδ' 22) καὶ μᾶς σώζουν ἀπὸ τὴν κακιὰ ὥρα πὺ φέρνει ὅσα δὲν φέρνει ὁ χρόνος.

Ἵγρυπνεῖτε

Οἱ καλὲς αὐτὲς παρεμβάσεις πὺ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς ἀναψυχὴν δὲν μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὴν φροντίδα πὺ πρέπει νὰ ἔχουμε ὥστε νὰ μὴ μᾶς ξεφεύγουν οἱ καταστάσεις ἀπὸ τὰ χέρια μας. Δὲν πρέπει ν' ἀφηνόμαστε καὶ νὰ ἐφησυχάζουμε σὲ μιὰ ἀπλοϊκὴ πίστη καὶ ἀφέλεια ὅτι ὅλα θὰ πᾶνε καλά, οἱ ἀντίξοες περιστάσεις θὰ ξεπεραστοῦν ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ τὸ θελήσουμε. Εἶναι πολλὲς φορές πὺ δὲν τὸ θέλουμε κιόλας. Ἵξ-ἀλλοῦ, ὅπως διαπιστώνουμε ἀγαθὲς δυνάμεις πὺ συ-

στρατεύονται μαζί μας, υπάρχουν επίσης δυνάμεις του κακού που μάς αντιστρατεύονται.

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχουμε αὐταπάτες πάνω σ' αὐτὰ τὰ πνευματικά ζητήματα. Ἡ αὐταπάτη μάς ἀποκοιμίζει ἐνῶ ἀντίθετα ὀφείλουμε νὰ ἀγρυπνοῦμε καὶ νὰ θρυσκόμαστε σὲ ἐγρήγορηση. Ὁ ἐχθρὸς παραμονεύει γιὰ νὰ μάς πιάσει στὸν ὕπνο. Ὅταν πολλὲς φορές παγιδεύομαστε στὸ ξύπνιο μας πόσο πιὸ ἐπικίνδυνο γίνεται αὐτὸ ὅταν ἀφηνόμαστε καὶ πέφτουμε σὲ λήθαργο καὶ ὕπνο βαθύ.

Τὸ καλύτερο ἀντίδοτο σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις εἶναι ἡ πνευματικὴ νήψη ἢ πού μάς βοηθάει νὰ ἀντιλαμβανόμαστε καὶ νὰ διακρίνουμε ὀρθὰ αὐτὰ πού συμβαίνουν γύρω μας καὶ μέσα μας. Καλοῦ κακοῦ ὁμῶς μαζί με τὴν ἀγρύπνια ἄς προσευχόμαστε στὸν καλὸ Θεὸ νὰ μάς φυλάει ἀπὸ τὴν κακιὰ τὴν ὥρα, γιατί «ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη» δὲν ξέροῦμε τί μπορεῖ νὰ μάς συμβεῖ. . .

ΤΑ ΑΥΤΟΝΟΗΤΑ...

Μικρὲς εὐεργεσίες

Σκέπτομαι πόσες ζωὲς χρήσιμες κυκλοφοροῦν δίπλα μας, τῶν ὁποίων θεωροῦμε αὐτονόητη τὴ χρησιμότητά τους, σὰ νὰ μάς τὴ χρωστᾶνε. Ἀπολαμβάνουμε τὰ ὀφέλη τους, χωρὶς κἄν νὰ διερωτηθοῦμε ἂν ὄντως τὰ δικαιούμεθα. Εἶναι παράδοξο πόσο εὐκόλα καρπούμεθα διευκολύνσεις πού μάς παρέχουν καὶ τὶς ἀντιπαρερχόμαστε, χωρὶς κἄν νὰ μάς ἐντυπωσιάσουν, βέβαιοι γιὰ τὶς συνεχόμενες ἐπαναλήψεις τους. Σὰν ἄρθρα περιοδικῶν πού ἡ λεξούλα «συνεχίζεται» στὸ τέλος μάς ἐφησυχάζει γιὰ τὴν ἐπόμενη συνέχεια.

Κι αὐτὲς οἱ παροχὲς προέρχονται ἀπὸ χίλιες δυὸ κατευθύνσεις. Αὐτονόητο μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς βρύσης νὰ ῥχεται τὸ νερό· αὐτονόητο μὲ τὸ πάτημα τοῦ διακόπτη ν' ἀνάβει τὸ φῶς ἢ νὰ ζεσταίνεται τὸ μάτι ἢ νὰ δροσιζόμαστε μὲ τὸν ἀνεμιστήρα. Αὐτονόητο νὰ κόβουμε τοὺς καρπούς ἀπὸ τὰ δέντρα, νὰ συλλέγουμε τὰ ὀπωρικά, νὰ θερίζουμε τὸ σῆμα, νὰ ψαρεύουμε. Αὐτονόητο ὁ ἥλιος νὰ βγαίνει, ἡ βροχὴ νὰ ποτίζει τὴ γῆ.

Αὐτονόητο νὰ βρίσκουμε τὴν ἐφημερίδα στὰ περίπτερα, τὰ κουλούρια στὸν ταμπλά τοῦ κουλουρά, τὴ ζεστὴ φρατζόλα στὸ φούρνο καὶ κάθε εἶδος ἐμπορεύματος στὰ μαγαζιά. Ὁ ἄλλος, πιστεύουμε, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μάς τὰ παρέ-

χει μὲ τὴν καταβολὴ τοῦ ἀντιτίμου ἐκ μέρους μας. Αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀγορᾶς: ζήτηση, προσφορά, τελειώσαμε, ξοφλήσαμε κάθε μας ὑποχρέωση.

Μόνο ὅταν ὅλα αὐτὰ περικλοποῦν κάποια στιγμή αἰσθανόμαστε ὅτι τὰ αὐτονόητα δὲν ἦταν καὶ τόσο αὐτονόητα. Σημασία ἔχει νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλλειψή τους. Γιατὶ τότε θὰ εἶναι πλέον ἀργὰ γιὰ νὰ μπορέσουμε στὴν αὐτονόητη λήψη ποὺ πιστεύαμε, ν' ἀνταποδώσουμε τὴν ὄχι καὶ τόσο αὐτονόητη ἀπὸ τοὺς περισσότερους στάση εὐχαριστίας, ὡς συναίσθηση τῶν μικρῶν αὐτῶν εὐεργεσιῶν ποὺ τακτοποιοῦν καὶ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ μας.

Μέγα ἔλεος

Συνήθως ὁμως περνᾶμε ἀσυναίσθητα δίπλα σ' ὅλα αὐτά. Μιὰ ζωὴ συμπεριφερόμαστε ὡς «ἐλθῶν, ιδῶν, ἀντιπαρῆλθεν», ἂν καὶ γιὰ τὸ «ιδῶν» ἔχω ἰσχυρὲς ἀμφιβολίες. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουμε χάσει τὴν ὄρασή μας. Βλέπουμε κατ' εὐφημισμὸν. Κι ἂν δὲν βλέπεις, δὲν παρατηρεῖς, κι ἂν δὲν παρατηρεῖς δὲν τηρεῖς, δὲν συγκρατεῖς τίποτε, δὲν ἀντιλαμβάνεσαι τί συμβαίνει καὶ τί σοῦ συμβαίνει καὶ τί σημαίνει νὰ δέχῃσαι ὅλες αὐτὲς τὶς «δωρεές».

Γιατὶ, τελικὰ, πρόκειται γιὰ δωρεές ἔστω κι ἂν τὶς πληρώνεις. Εἶναι μάλιστα φορὲς ποὺ τὶς περισσότερες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπολαμβάνεις χωρὶς ἀντικαταβολή, δωρεάν. Ἐξάλλου ὅποιαδήποτε τιμὴ καὶ νὰ προσφέρεις δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀντί-τιμο.

Σημασία ἔχει ν' ἀντιληφθεῖς ὅτι, τελικὰ, δὲν δικαιούσαι τίποτε δικαιωματικὰ κι ὅτι ὅλα ὅσα σοῦ δίδονται ἀπὸ τὸ πῶς παραμικρὸ ὡς τὸ πῶς μεγάλο εἶναι ἔλεος γιὰ σένα.

Πόρρω ὁμως ἀπέχουμε σήμερα ἀπὸ μιὰ τέτοια στάση. Στὴν ἐποχὴ τῶν διεκδικήσεων καὶ τῶν ἀνταγωνισμῶν ὅλα εἶναι δικαιώματα καὶ μάλιστα κεκτημένα ἢ ὑπὸ κατάκτηση. Ὅποτε ὅταν δικαιούσαι κάτι, πῶς νὰ εὐχαριστήσῃς ὅταν τὸ λαμβάνεις ἢ πῶς νὰ ἀντιληφθεῖς ὅτι ὁ ἄλλος σὲ προσφέρει ἀπὸ δική του διάθεση κι ὄχι ἐπειδὴ ὑποχρεοῦται νὰ σὲ δώσει. Καὶ τέλος πάντων νὰ καταλάβεις, ὅτι κάτι πρέπει καὶ σὺ ν' ἀντιπροσφέρεις, νὰ βάλεις τὸ μικρὸ κόπο σου σὰν ἐλάχιστο δείγμα συμμετοχῆς ἢ τουλάχιστο νὰ μὴ τὸ θεωρεῖς ὡς αὐτονόητο.

Ἡ μόνη ἀντικαταβολή

Ὁ Θεός, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία, «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς» καθημερινὰ (Ματθ. ε' 54). Αὐτὸ εἶναι αὐτονόητο γιὰ ὅλους μας. Δὲν ἦταν ὁμως τὸ ἴδιο αὐτονόητο γιὰ τοὺς μικροὺς βραζιλιάνους σ' ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ τῆς Βραζιλίας ὅπως τοὺς παρουσιάζει στὴ θαυμάσια ταινία τοῦ «Μαῦρος Ὁρφέας» ὁ γάλλος σκηνοθέτης Ρενουάρ.

Κάθε πρωτὶ ξύπναγαν μὲ τὴν ἀμφιβολία ἂν ὁ ἥλιος θὰ ἐμφανιζόταν καὶ πάλι. Κι ἔπιαναν τὴν κορυφὴ ἐνὸς λόφου κοιτάζοντας πρὸς τὴ θάλασσα ἀπ' ὅπου ἀναμενόταν νὰ φανεῖ, μὲ τὴν ἀγω-

νία στὰ ματάκια τους: θὰ ρθει ἢ μπορεῖ καὶ νὰ τὸ ξέχασε; Σιγόπαιζαν τὶς κιθάρες τους μῆπως καὶ ἡ μουσικὴ ἐφελκύσει τὴν ἔλευσή του καὶ ξέσπαγαν σὲ ἰαχὲς χαρᾶς μόλις ξεμυτούσε, εὐχαριστημένοι ποὺ ἀνταποκρίθηκε στὸν κόπο τους καὶ γιὰ μιὰ ὀλόκληρη μέρα θὰ τὸν εἶχαν νὰ τοὺς φωτίζει, νὰ τοὺς ζεσταίνει νὰ ἀπομακρύνει τὶς σκιὲς καὶ τὰ σκοτάδια.

Αὐτὰ τὰ παιδιὰ μοῦ θυμίζαν πανάρχαιες συνήθειες τῶν ἀνθρώπων ποὺ μὲ τὴν ὀρθρινὴ ἐμφάνιση τοῦ ἡλίου ἀνέπεμπαν δοξολογίες στὸν Ὑψιστο. Ἐμεῖς οἱ χριστιανοί, στὸ μέτρο ποὺ ἡ λειτουργικὴ ζωὴ διατηρεῖ ὅλες ἐκεῖνες τὶς λεπτότατες εὐαισθησίες γιὰ ἀναγνώριση ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ προέρχονται οἱ μικρὲς καὶ μεγάλες προσφορὲς καὶ τὰ δωρήματα, ἐκφράζουμε τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη ποὺ μᾶς πλημμυρίζει στὸ τέλος τοῦ Ὁρθρου μὲ τὴ μεγάλη Δοξολογία: «Δόξα σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ...», καὶ τὸν εὐχαριστοῦμε «διὰ τὴν μεγάλην του δόξαν». Ἦδη μετὰ τὸ ἐγεροθῆναι ἀπὸ τοῦ ὕπνου εἶχαμε εὐχηθεῖ: «Λάμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν ἀληθινὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης σου». Ἥλιος ἡλίου ἐπικαλεῖται...

Αὐτὴ μας ἡ στάση, μαθητευθεῖσα στὴ Θ. Λειτουργία μπορεῖ νὰ κλιμακώνεται καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ὅταν συναντᾶμε τὴν καθημερινότητα καὶ συναλλασσόμαστε μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τὰ ὑπόλοιπα πλάσματα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ τόσο χρησιμεύουν στὴ ζωὴ μας. Μιὰ τέτοια στάση κάνει τότε καὶ τὴ δική μας ζωὴ αὐτονόητα... χρήσιμη.

ΜΕ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΣΤΟ ΒΛΕΜΜΑ

Τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ μάτι

Ὅχι ἄδικα ὁ λαὸς φοβᾶται τὸ κακὸ τὸ μάτι, τὸν βάσκαγο ὀφθαλμὸ. Φοβᾶται νὰ τὸν πάρει κάποιος μὲ κακὸ μάτι. Ἀντίθετα προτιμᾷ νὰ τὸν καλοβλέπουν καὶ νὰ τὸν παίρνουν μὲ καλὸ μάτι. Θὰ μπορούσε νὰ γράφει κάποιος σελίδες ἐπὶ σελίδων μὲ τὸ νὰ καταγράφει ὅλες τὶς ἐκφράσεις ποὺ περιέχουν λέξεις ὅπως βλέπω, μάτι, μάτια, βλέμμα κ.τ.τ. Ἡ «πρῶτη τῆ τάξει» αἰσθησιὴ ἔχει πλουτίσει τὸ λεξιλόγιό μας μὲ ποικιλία διατυπώσεων, στὶς ὁποῖες ἀποδίδεται ἀπειρία ἐννοιῶν.

Τὸ πῶς κοιτάζεις κάποιον θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσει προβλητικὸ τέστ προσωπικότητας. «Πές μου πῶς κοιτάζεις κάποιον γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι!» Ὅλο τὸ εὖρος τῶν αἰσθημάτων ἐκβάλλεται στὸ βλέμμα: μῖσος, ἀγάπη, συμπάθεια, περιφρόνηση, οἶκτος, εὐσπλαγχνία, ἐπιθυμία, ἀγριάδα. Ἀκούμε συχνὰ τὴ φράση: «τί μὲ κοιτᾶς ἔτσι, δὲν σοῦ σκότωσα τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα!» Ποιὸς ξέρει τί ἐκφραση παίρνουν τὰ μάτια μας καὶ τί διαβλέπει ὁ ἄλλος ποὺ τὸν κοιτάζουμε ἔτσι. Τέτοια μάτια εἶναι ἀνυπόφορα. Θυμᾶμαι κάποιον γνωστό μας παιδάκι ποὺ ἔλεγε στὴ γιαιγιά του: «Δέρνε με ὅσο θέλεις ὅταν φταίω, μ ὁ ν ο νὰ μὴ βλέπω τὰ μάτια σου». Ποιὸς ξέρει μὲ τί ἄγριο τρόπο κοιτάζε τὸ παιδί ἢ γιαιγιά του.

Τὸ φῶς ἐνὸς βλέμματος

Αὐτὸ τὸ «μόνο» τοῦ μικροῦ μοῦ θυμίζει ἓνα ἄλλο «μόνο πού ἔχει κι αὐτὸ σχέση μὲ τὸ πῶς κοιτᾶμε τὸν

ἄλλο καὶ τοῦ δίνουμε τὴ θεβαίωση τῆς ὑπαρξῆς του μέσα στὸ βλέμμα μας. Πάντα μ' ἐντυπωσίαζε τὸ ποίημα τῆς Μαρίας Πολυδούρη «Μονάχα γιατί μ' ἀγάπησες»¹. Ἐκεῖ, γίνεται φανερό πὼς τὴν ἀξία μας τὴν συνειδητοποιοῦμε μέσῳ τοῦ καταξιωτικοῦ βλέμματος τοῦ ἄλλου. Ἡ σχετικὴ μὲ τὸ βλέμμα στροφή τοῦ ποιήματος εἶναι εὐγλωττη.

*Μόνο γιατί τὰ μάτια σου μὲ κύτταξαν
μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα
περήφανα σιολίστηκα τὸ ὑπέροιο
τῆς ὑπαρξῆς μου στέμμα,
μόνο γιατί τὰ μάτια σου μὲ κύτταξαν.*

Τοῦτο συμβαίνει ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους μὰ καὶ στὰ ἄψυχα καὶ στὰ φυτά. Ἄν ἡ Μαρία Πολυδούρη μιλάει ἐξ ἀντικειμένου — αὐτὴ ὡς ἀντικείμενο ἑνὸς βλέμματος —, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος στὸ ποίημά του «Τὸ βλέμμα μου» μιλάει ἐξ ὑποκειμένου². Αὐτὸς μὲ τὸ βλέμμα του δίνει ἀξία στὰ πράγματα, αὐτὸς θεβαίνει ὅτι ὑπάρχουν. Ἄς παρακολουθήσουμε λίγους στίχους τοῦ ωραίου αὐτοῦ ποιήματος.

*Τὸ βλέμμα μου ὑπῆρξε ὁ καθρέφτης σου,
θάλασσα. Μέσα του ἐφάνη τὸ ὕδατινο
σῶμα σου. Ἐσὸν δὲν ἐγνώριζες τὴ μορφή,
τὴ δοῆ, τίς πότε λαμπρὲς καὶ τίς πότε
ταραγμένες μεταμορφώσεις σου.*

*Σὲ μένα ἢ χάρη καὶ ἢ τιμὴ
καὶ ἢ δόξα. Γιατὶ ὅλα ὑπῆρχατε
δίχως νὰ γνωρίζετε πὼς ὑπάρχετε,
θάλασσα. Ἡ θεβαίωση ἔγινε
μέσα στὸ βλέμμα μου.*

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πράγματι ἀμφιταλαντευόμαστε στὸ νὰ διακρίνουμε τὴν ὑποκειμενικὴ ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴ ἀξία ἑνὸς πράγματος. Ἄξιζει ἀπὸ μόνο του ἢ μόνο γιατί τὰ μάτια μας τὸ «κοίταξαν», μόνο πού τὸ «παρατηρήσαμε»; Ὅπως γιὰ παράδειγμα ἓνα λουλούδι πού μαζέψαμε στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, πηγαίνοντας στὸ σπίτι μας. «Αὐτὸ τὸ λουλούδι, ὅσο ταπεινὸ κι ἂν εἶναι, μπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ πιὸ ἐξάλιστο λουλούδι πού μάζεψε ἄνθρωπος ποτὲ ἂν αὐτὸς πού ἔσκυψε νὰ τὸ μαζέψῃ ἀπ' τὸ γυμνὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς, τὸ περιγράφει θάροντας σ' αὐτὸ τὸ λουλούδι καθετὶ πού ἐνωθε γιὰ τὰ λουλούδια, πού εἶναι σὰν νὰ λέμε σύμπαν. Τὸ ἔκανε ἀθάνατο μόνο πού τὸ παρατήρησε»³.

Ἡ λοξὴ ματιὰ

Τὸ πᾶν ἐγκριταί στὸ νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὸ τυχαῖο, τὸ ἐξωτερικὸ πού φαίνεται ὅταν παρατηροῦμε κάτι. Ἡ ματιὰ μας νὰ εἶναι διεισδυτικὴ, νὰ φθάνῃ ὡς βολίδα στὸ βάθος τοῦ ἄλλου. Νὰ μποροῦμε νὰ βλέπουμε καὶ αὐτὰ πού δὲν φαίνονται. Ὅχι μόνο τὴ μία του πλευρά, ἀλλὰ νὰ περιμένουμε τὴν πλήρη περι-στροφή του, νὰ δείξει ὅλες του τίς πλευρές. Γιὰ κάτι τέτοιο δὲν ἀρκεῖ μόνο ἢ ἀπ' εὐθείας ματιὰ· ἀπαιτεῖται ἢ «λοξὴ ματιὰ», τὸ κοίταγμα ὑπὸ γωνίαν.

Νὰ μὴν ἀρκεῖσαι σὲ μία ὀφθαλμολογικοῦ τύπου ἐξέταση τῶν ὀπτικῶν πεδίων, στὴν ὁποία εἶσαι ὑποχρεωμένος κοιτάζοντας μόνο κατ' εὐθείαν μπροστὰ νὰ ἀντιλαμβάνεσαι ὅλα τὰ παράπλευρα σήματα. Οἱ ἀλλοιώσεις τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πλήρη ἐποπτεία. Χρειάζεται τότε νὰ μὴν ἐπαναπαύεσαι στὸ ὅτι δὲν τὰ διακρίνεις ὅλα ἐπειδὴ

κρατᾶς τὸ βλέμμα σου ἀκίνητο μπροστά, ἀλλὰ νὰ κινεῖς τὸ βλέμμα σου δεξιά, ἀριστερά, πάνω, κάτω γιὰ νὰ δεῖς ὅσο γίνεται περισσότερα σήματα. Τὰ περιορισμένα ὀπτικά πεδία ὀφείλεις νὰ τὰ διευρύνεις μὲ ἄλλους τρόπους.

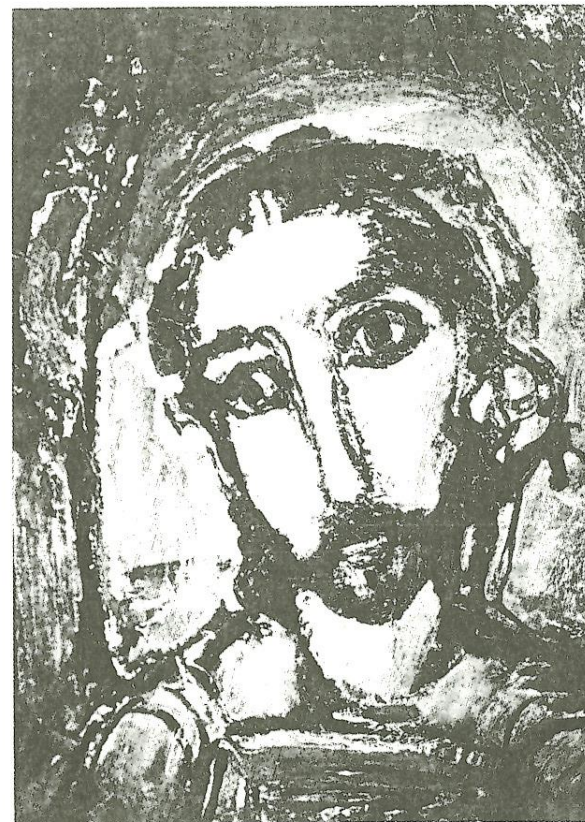
Ἡ λοξή σου ματιὰ μπορεῖ νὰ προσδίδει τότε στὰ καθημερινὰ πράγματα ἀπρόβλεπτες διαστάσεις⁴. Ἡ λοξή ματιὰ μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσει αὐτὸ πὺ εἶχαμε δεῖ νὰ ἐπιτελεῖ τὸ «τρίτο αὐτί» στὴ συνακρόαση⁵. Δὲν τολμῶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ «τρίτο μάτι» γιὰτὶ εἶναι φορτισμένο μὲ ἀνεπιθύμητες ἐμπνεύσεις φιλοσοφικο-θρησκευτικοῦ χαρακτήρα ἢ ἀκόμα τοῦ προσδίδονται ἀμφιβόλου ἐρμηνείας πολιτικοὶ προσανατολισμοὶ καὶ συμμαχίες.

Ἡ σπλαγχνική ματιὰ

Ἀλλὰ, ὅπως εἶδαμε, δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ κατεύθυνση τοῦ βλέμματος· νὰ εἶναι, δηλαδὴ, μόνο εὐθεία ἢ λοξή. Χρειάζεται ἡ ποιτικὴ του διαφοροποίηση. Νὰ μὴν εἶναι μόνο ἐπιφανειακὴ ἐπαφή, ἐξωτερικὴ σχέση ἀλλὰ νὰ ὑπειέρχεται κάτι τὸ ἐσωτερικό. Αὐτὸ πὺ μᾶς ὑπέδειξε ἡ ποιήτρια πὺ πάνω: τὸ κοίταγμα μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα. Εἶναι τὸ βλέμα πὺ δὲν εἶναι ἀδιάφορο, ψυχρὸ, ἄψυχο ἀλλὰ προέρχεται μέσα ἀπὸ τὰ σωθικά μας. Θωπεύει τοὺς γύρω μας, δίνει ἐλπίδα σ' αὐτοὺς πὺ δὲν ἔχουν, διώχνει τὸ φόβο ἀπὸ τίς καρδιές τους.

Ἄσυναίσθητα ἐδῶ μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ τὸ βλέμμα τοῦ Ἰησοῦ ὅταν «ἐνέβλεπε» (κοίταζε κατὰ πρόσωπο) τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς διαβεβαίωνε γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ (Ματθαίου ιθ' 25-26) ἢ ὅταν ἔβλεπε τοὺς ὄχλους

καὶ τοὺς σπλαγχνίζοταν γιὰτὶ ἦταν κατακουρασμένοι καὶ παρατημένοι σὰν πρόβατα πὺ δὲν ἔχουν ποιμένα (Ματθαίου θ' 36). «Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν».

«Ἐπιβλεπον ἐν εὐμενειᾳ». Ὁ Χριστὸς τοῦ Rouault.

Μελετώντας σε βάθος αυτές τις στιγμές θα μπορούσαμε ίσως να γυμνάσουμε τα μάτια μας ν' αναπτύξουν αυτόν τον νέο τρόπο να βλέπουν πρόσωπα και πράγματα: με την ψυχή στο βλέμμα, με σπλαγχνική ματιά.

«Ένα βλέμμα άπεραντο,
σαν έγχειρση
άνουκτής καρδιάς.
Ζουλιέτ Μπενός,
Τὰ τρία χρώματα:
Ἡ μπλέ ταινία.

ΕΓΩ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ

1. Βλ. τὸ ποίημα στὴν προσωπικὴ Ἀνθολογία τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη, Ἀθήνα, Ἐκδ. Νεφέλη, 1990, σ. 182-183.

2. Συνάντηση μετὴ θάλασσα (Ποιήματα), Ἀθήνα, Φύλλα, 1991, σ. 23.

3. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἀνύφωση τοῦ ταπεινοῦ μέσθ τῆς κληρονομίας περιγράφεται θαυμάσια ἀπὸ τὸν Χένρυ Μίλλερ στὸν Κολοσσὸ τοῦ Μαρουσιοῦ (Ἀθήνα, Ἐκδ. Κάκτος, 1981, σ. 223) καὶ ἀποδίδεται στὸν Κατσίμπαλη, διηγητοῦ στὴ διήγηση ἱστοριῶν: «καὶ τὸ πιὸ ἀπλό ἐπεισόδιο ποὺ τύχαινε στὴ ζωὴ τοῦ Κατσίμπαλη γινόταν στὰ χέρια του κάτι τὸ σπουδαῖο». Δείγμα αὐτοῦ τοῦ ταλέντου μεταφέραμε σὲς γραμμὲς τοῦ κειμένου μας ποὺ προσηγήθηκα.

4. Τὴν ἔκφραση «λοξὴ ματιά» δανειζομὶ ἀπὸ ἕνα κριτικὸ σημείωμα τοῦ Γ. Μπακογιαννόπουλου γιὰ τὸν σκηνοθέτη Τσιώλη («Ἡ Καθημερινή» 2.11.1990).

5. Βλ. ὁμότιτλο ἄρθρο μου στὴ Θερραπειτικὴ διακονία, Ἀθήνα 1989, σ. 63-68.

ΕΝ ΠΟΡΕΙΑ...

Πορείες και πορείες

Ἡ «πορεία», ὅπως εἶναι γνωστό, ἔχει γίνει τὰ τελευταῖα χρόνια τρόπος μαχητικῆς διεκδικήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται καὶ μ' αὐτὸν τὸν συγκεκριμένο τρόπο γιὰ ψωμί, παιδεία, ἐλευθερία, καλλίτερες ἀμοιβές καὶ συνθήκες ἐργασίας, ἔστω κι ἂν ὀρισμένες φορές τὸ ψωμί φαντάζει ὡς παντεσπάνι γιὰ ὀρισμένους συνδικαλιστές.

Πορείες, λοιπόν, μικρὲς καὶ μεγάλες, ποικίλων ἀποχρώσεων καὶ κατευθύνσεων, ποὺ προβάλλουν διάφορα αἰτήματα καὶ ἀνάλογα ἐμποδίζουν τὴν κυκλοφορία, φθάνουν στὸν προορισμὸ τους ἢ ἐμποδίζονται νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ξεκίνησαν. Πρόκειται κυρίως γιὰ μαζικὲς πορείες καὶ κινητοποιήσεις.

Τελευταῖα, ὅμως, ἔχει ἐμφανισθεῖ τὸ φαινόμενο μεμονωμένων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα γιὰ νὰ προβάλλουν ἕνα συγκεκριμένο αἶτημα, ἀναλαμβάνουν μόνοι τους νὰ πορευτοῦν, νὰ ὁδοιπορήσουν ἀπὸ ἕνα σημεῖο στὸ ἄλλο, ἔχοντας κοινοποιήσει ἀπὸ πρὶν τί ἐπιδιώκουν μ' αὐτὸ τους τὸν ποδαρόδρομο, ἔχοντας κινητοποιήσει φίλους καὶ φιλικὲς ὀργανώσεις νὰ τοὺς συμπαρασταθοῦν, ἔχοντας συγκαλέσει τοὺς δημοσιογράφους ὥστε μὲ τὴ συνέγτευξη Τύπου νὰ γνωστοποιήσουν σὲ εὐρύτερους κύκλους τὸ ἀγωνιστικὸ τους φρόνημα καὶ τοὺς στόχους τους.

ἸΑθήνα - Βρυξέλλες

Ἐίδαμε μέσα στὸν Ἀπρίλιο, σὰν ἄλλο «ράλλυ - Ἀκρόπολις» νὰ ξεκινάει ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη τὴ μοναχικὴ του πορεία ὁ Pierre Galand, ἐκπρόσωπος τῆς Οxfain Βελγίου —μιας ὀργανώσεως ποὺ ἀγωνίζεται ἐνάντια στὴν πείνα ποὺ μαστίζει ιδιαίτερα τὸν τρίτο κόσμο—, νὰ τὴν συνεχίζει μέχρι τὴν Ἐλευσίνα καὶ νὰ ἐπεταὶ ἢ συνέχεια μέχρι Βρυξέλλες.

Ἦθελε νὰ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ ὑποσιτισμοῦ, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῶν τριτοκοσμικῶν χωρῶν ἀπὸ τίς χώρες τοῦ Βορρᾶ καὶ γιὰ ἄλλα πολλά. Ἡ «ἐπίδειξη» αὐτὴ μποροῦσε νὰ ἐπιδοτηθεῖ ἀπὸ ὄσους ἤθελαν νὰ συμβάλουν χρηματικὰ γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐκπροσωποῦσε ἡ ὀργάνωση τοῦ «ὀδοιπόρου».

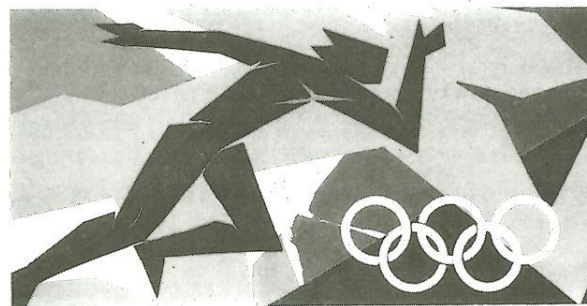
Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε δόθηκε ἀρκετὴ δημοσιότητα στὸν ἑλληνικὸ καὶ στὸν εὐρωπαϊκὸ Τύπο.

ἸΟντάριο - Ρίο ντὲ Τζανέιρο

Ἐπίκαιρη ἦταν καὶ ἡ πορεία τοῦ Καναδοῦ ἐκείνου, ποὺ ξεκίνησε ἀρχῆς τοῦ 1990 ἀπὸ τὸ Ἰοντάριο, διέσχισε ὄλες τίς Ἰνωμένες Πολιτείες, προχώρησε στὶς χώρες τῆς λατινοαμερικάνικης ἡπείρου γιὰ νὰ φθάσει περπατώντας, ἀρχῆς Ἰουνίου τοῦ 1992, στὸ Ρίο ντὲ Τζανέιρο, ὥστε νὰ βρισκεται ἐκεῖ κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Διεθνοῦς Σύσκεψης τῶν Ἰνωμένων Ἰθνῶν γιὰ τὸ Περιβάλλον καὶ τὴν Ἀνάπτυξη.

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο, ἐκεῖ ὅπου σταματοῦσε, ἀπὸ τὸ νὰ ἐνημερώνει τὸν κό-

σμο γιὰ τοὺς κινδύνους ἀπὸ τίς καταστροφές τῶν δασῶν, τῶν ποταμῶν, τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἦν ἢ φωνὴ του ἀκουγόταν στὶς πόλεις ἀπ' ὅπου περνοῦσε θὰ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ γίνουν κάποτε αὐτὲς οἱ πόλεις ἔρημος ὥστε στὴν κυριολεξία νὰ εἶναι τότε «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ἀπὸ τὴν ἀναμνηστικὴ σειρά γραμματοσήμων «Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες 1992» τῶν Ἰλληνικῶν Ταχυδρομείων.

Ἀσφαλῶς, τέτοιες φωνές δὲν ἔχουν πολλὲς πιθανότητες νὰ εἰσακουστοῦν ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς. Αὐτὸ τὸ εἶδος ὁμῶς τῆς «σαλότητος» δὲν ἀποκλείει κάποτε ν' ἀκουστοῦν καὶ οἱ χαμηλοὶ τόνοι, ἂν φθάσουν σὲ αὐτιὰ ὑψηλῆς εὐαισθησίας.

ἸΟλυμπία - Βαρκελώνη

Οἱ πορείες ὁμῶς συνεχίζονται καθὼς καὶ τὰ μηνύματα ποὺ ἀποθέτουν οἱ διοργανωτές τους στὰ πόδια τῶν ὀδιτῶν. «Ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην» μοῦ ἔρχεται νὰ ἀναφωνήσω βλέποντας τὴν ἐκκίνηση τῆς ὀλυμπιακῆς φλόγας στὰ στιβαρὰ χέρια τῶν σφριγηλῶν λαμπαδηδρόμων ποὺ θὰ τὴ με-

ταφέρουν από την αρχαία Όλυμπία μέσω Παναθηναϊκού Σταδίου στην Βαρκελώνη, αφού την περιφέρουν σ' όλη την Καταλωνία, για την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων στο τέλος του Ιουλίου.

Αυτή η φλόγα, πολλαπλών διαδρομών, είτε το θέλουμε είτε όχι είναι μία σπίθα ελπίδας ανάμεσα στις άλλες φλόγες των πολέμων γύρω μας και σ' εκείνες που καταστρέφουν τα δάση μας. Κρύβει λοιπόν ένα μήνυμα που πρέπει να το συνειδητοποιήσουμε και να κάνουμε το πᾶν ὥστε πέρα από παγανιστικές φορτίσεις να δείξουμε τί στην ουσία σημαίνει «ὕποδησάμενοι τούς πόδας ἐν ἔτοίμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης» (Ἐφεσίους ς' 15· πρβλ. πιδ πάνω Ρωμαίους ι' 15).

«Πορεία για τὸν Ἰησοῦ»

Ὅλες αὐτὲς οἱ σκέψεις μᾶς εἶχαν προετοιμάσει ἀρκετὰ ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἐκπλήξει τὸ περιεχόμενο ἐνδὸς φυλλαδίου ποὺ ἔπεσε τυχαῖα στὰ χέρια μας σὲ τελευταῖο ταξίδι μας στὴν Ἑλβετία τὸν περασμένο Μάιο. Τὸ τετρασέλιδο αὐτὸ καλοῦσε τοὺς Ἑλβετοὺς γιὰ τὴν 23 Μαΐου νὰ συμπορευτοῦν μαζὶ μὲ ἄλλους Εὐρωπαίους καὶ Ἀμερικανοὺς σὲ μία «Πορεία γιὰ τὸν Ἰησοῦ».

«Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Κύριος... αὐτοῦ τοῦ ἔθνους» ἔλεγε ἡ πρόσκληση. «Στὴν αὐγὴ τῆς νέας Εὐρώπης ἄς βγοῦμε στοὺς δρόμους νὰ διακηρύξουμε τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Θέλουμε νὰ ἀναγγείλουμε δημόσια τὴν παρουσία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Πορευόμενοι γι' αὐτὸν στὴν 23 Μαΐου, θὰ ἐκδηλώσουμε μὲ προσευχὴ καὶ αἶνους, τὴν ἐλπίδα μας γιὰ μιὰ νέα πνοὴ τοῦ Θεοῦ πάνω στὴν Ἑλβετία καὶ τὴν Εὐρώπη».

MARCHE POUR JÉSUS 1992:

UN ÉVÉNEMENT EUROPÉEN

Ἦταν καιρὸς εἶπα —σὰν ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ— νὰ διαδηλώσουμε γιὰ τὸ Θεό. Νὰ βγοῦμε στοὺς δρόμους καὶ νὰ δείξουμε —ἔστω καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο— ὅτι κινούμαστε. Ὅτι δὲν ἔχουμε τεληματώσει. Ἀσυναίσθητα μοῦ ἔρχονταν στὸ νοῦ εἰκόνας τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀπὸ ἀνάλογες πορείες στοὺς δρόμους τῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων ποὺ διεκήρυτταν τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ: «Ὁ Θεὸς πέθανε», καὶ μ' ἔπιασε ἀνατριχίλα. Εὐτυχῶς, οἱ καιροὶ ἄλλαξαν συλλογίστηκα.

Μακάριοι... προχωρεῖτε!

Θυμήθηκα ἀκόμα ὅτι ἡ ζωὴ μας ὡς χριστιανῶν

είναι μία συνεχής πορεία. Τό ξέρουμε καλά ότι «οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν» (Ἑβραίους ιγ' 14), ὅτι εἴμεθα «ὡς πάροιχοι» (πρὸς Διόγνητον ἐπιστολή). Καὶ πῶς μπορούσε νὰ εἶναι διαφορετικὰ ἀφοῦ ὁ Κύριός μας εἶναι ὁ ἴδιος ἕνας δρόμος, ὁ δ ρ ὁ μ ο ς; «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός...» (Ἰωάννου ιδ' 6). Ἄς μὴ ξεχνᾶμε μάλιστα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς κηρύσσοντας τὸ εὐαγγέλιο τῆς βασιλείας μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ δημόσιου βίου Του καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία, προτρέπει τοὺς μαθητὰς νὰ μποῦν σ' αὐτὸ τὸ δρόμο πού ὁδηγεῖ στὴ Βασιλεία πού πλησιάζει.

Ἡ ἀναφώνηση τοῦ Κυρίου «μακάριοι» τῶν Μακαρισμῶν, στὴν ἑβραϊκὴ ἐτυμολογία τῆς δὲν συνεπάγεται τὴν ἰδέα μιᾶς ἀχνῆς εὐτυχίας καὶ μακαριότητος δεδομένης ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἀνταποκρίνεται περισσότερο σὲ μιὰ ὀρθότητα βίου καὶ εὐθύτητα τοῦ ἀνθρώπου ἐν πορείᾳ σ' ἕνα δρόμο χωρὶς ἐμπόδια, πού ὁδηγεῖ στὸ Θεό. Ἡ ἀναφώνηση τοῦ Κυρίου «μακάριοι» ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ἴτε» (παῖδες Ἑλλήνων), «προχωρεῖτε», «δράμετε» στὸ δρόμο πού ἀνοίγεται μπροστά σας.

Κι αὐτὸς ὁ δρόμος ἔχει τὴ δική του ἱστορία, πού γράφεται μὲ τὸν προσωπικό μας μόχθο, τὸ δικό μας ἰδρώτα, τὸ δικό μας αἷμα. Μακάριος, λοιπὸν, αὐτὸς πού πήρε τὸ δισάκι του στὸν ὄμο γιὰ τὸ δρόμο!

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

«Κλάψε χώρα ἀγαπημένη!»

Αὐτὴ ἡ κραυγὴ μοῦ ἤλθε στὰ χεῖλη σὰν τίτλος τοῦ σημερινοῦ μου ἄρθρου, στὸ ὁποῖο ἤθελα νὰ περιγράψω τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα συμβάντα καὶ συμβαίνοντα στὸν τόπο μας. Μόνη ἐλπίδα οἱ δύο μέχρι τώρα ὀλυμπιακὲς νίκες πού κι αὐτὲς σηματοδοτοῦν τὴ ζωὴ μας. Σὲ ποιὰ ἄλλα ἀγωνίσματα θὰ μπορούσαμε εμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ διακριθοῦμε παρεκτός σ' αὐτὰ πού προνοήμαστε καθημερινά; Μιὰ ζωὴ σηκώνουμε βάρη καὶ ἐπαχθῆ μάλιστα καὶ μιὰ ζωὴ πηδᾶμε ἐμπόδια. Στὴν ἄρση βαρῶν λοιπὸν καὶ στὸ δρόμο μετ' ἐμποδίων οἱ διακρίσεις μας! Ἄλλωστε, ὅπως ἤδη ἔχει ἐπισημανθεῖ, ὁ δρόμος τῆς Ἑλλάδος θὰ εἶναι «μετ' ἐμποδίων» στὸ προσεχὲς μέλλον.

Ἐμπόδια ἐξωτερικὰ ἀλλὰ κυρίως ἐμπόδια ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ βρίσκονται καὶ θὰ βρίσκονται συνεχῶς στὰ πόδια μας. Ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, τὸ ἔθνικό μας ἄθλημα —καὶ εἶναι κρίμα πού δὲν περιλαμβάνεται στὰ ὀλυμπιακὰ ἀγωνίσματα— εἶναι ἡ τρικλοποδιά!

Δὲν θέλω νὰ συνταχθῶ μὲ ὄλους αὐτοὺς πού κατηγοροῦν τὸν τόπο μας, τοὺς συμπατριῶτες μας. Πραγματικὰ πληθαίνουν τὰ δημοσιεύματα πού ἐπισημαίνουν τὰ κακῶς κείμενα. Σὲ λίγο, μετὰ τὰ κακῶς κείμενα, θὰ κινδυνεύει νὰ «κεῖται ἐνθάδε» ἡ ἀγαπημένη μας χώρα καὶ οὐδεὶς θὰ βρισκεται νὰ μπεῖ στὸν κόπο «νὰ τρέξει γιὰ τὴν Ἑλλάδα» ἢ ἔστω γιὰ νὰ τὴν κλάψει.

Δὲν ἀρκεῖ μόνο μία ὀλυμπιονίκης νὰ πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ μπεῖ «νὰ τρέξει γιὰ τὴν Ἑλλάδα», ὅπως αὐτὸ συνέβη στὴν Βαρκελώνη. Χρειαζόμαστε νὰ μπούμε στὸ στίβο ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ὅλες οἱ Ἑλληνίδες. Ὅλοι ἡμεῖς, πὺ αἰσθανόμαστε περήφανοι γιὰ τὶς πρόσφατες νίκες, ἀλλὰ φοβερὰ ἀπογοητευμένοι γιὰ ὅλα αὐτὰ πὺ συμβαίνουν χωρὶς ἡμᾶς γιὰ μᾶς. Ὅλοι ἡμεῖς, πὺ τὰ ἔχουμε κυριολεκτικὰ χαμένα καὶ ἀναζητοῦμε κριτήρια γιὰ νὰ διακρίνουμε καὶ νὰ κρίνουμε, μέτρα καὶ σταθμὰ γιὰ νὰ μετρήσουμε καὶ νὰ ζυγίσουμε λόγια καὶ ἔργα ὥστε ν' ἀποφασίσουμε ἂν θὰ πάρουμε τοῖς μετρητοῖς ὅσα λέγονται καὶ ὅσα γίνονται.

Ποιὸν ἢ ποιὸς νὰ πρωτοπιστέψεις; Τὰ περιθώρια ἀνοχῆς σου ἔξαντλοῦντο. Ἀπὸ πὺ νὰ πάρεις κατεύθυνση;

Ἡ στιγμή τῆς Ἐκκλησίας

Φαίνεται ὅτι ἔφθασε ἡ μεγάλη στιγμή γιὰ τὴν Ἐκκλησία ν' ἀντιμετωπίσει τὶς παρούσες περιστάσεις καὶ νὰ φωτίσει μὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ τὶς συνειδήσεις πὺ ἀγωνιοῦν γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ τόπου. Οἱ φωνὲς πὺ τὴν ἐπικαλοῦνται, πέρα ἀπὸ ἐνδεχόμενες σκοπιμότητες, εἶναι μία πρόσκληση γιὰ νὰ λάβει θέση καὶ νὰ κατευθύνει μὲ τὸ λόγο Τῆς τὴν ἐξυγίανση καταστάσεων καὶ τὴν ἐξισορρόπηση ἐπικίνδυνων φορτίσεων καὶ φορτίων. Ἡ Ὁρθοδοξία ἄλλωστε διακρίθηκε πάντοτε στὴν τέχνη τοῦ σχοινοβατεῖν καὶ αὐτὴ τὴν πολὺτιμη πνευματικὴ τῆς ἐμπειρία μπορεῖ νὰ τὴν καταθέσει στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ κοινωνία πὺ παλεύει μὲ ἄλλου εἶδους «καταθέσεις».

Δὲν εἶναι τυχαῖο πὺ ξαφνικὰ διάφορες ομάδες νεοελλήνων ἀπευθύνονται στὸν προκαθήμενο τῆς Ἐκκλη-

σίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ σοβαρὰ κοινωνικο - οικονομικά προβλήματα καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ παρέμβει. Ἐἴτε ἔμποροι λέγονται αὐτοὶ πὺ ζήτησαν τὴν βοήθειά του στὸ ζήτημα πὺ προέκυψε τῆς καταργήσεως τῆς Κυριακῆς ἀργίας, εἴτε ἐργαζόμενοι στὶς συγκοινωνίες στὸ θέμα τῆς καταργήσεως τῆς Ε.Α.Σ. Οὔτε πάλι εἶναι τυχαῖο, ὅτι ὁ ἴδιος ἔκανε ἔκκληση στὸν ἑλληνικὸ λαὸ νὰ σταματήσει τοὺς ἐμπρησμοὺς τῶν δασῶν!

Ὅλα αὐτὰ δείχνουν ἴσως μιὰ ἀλλαγὴ νοοτροπίας. Μέχρι πρόσφατα δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐπιθυμητὴ μιὰ τέτοια παρέμβαση. Αὐτὸ πάλι δὲν σημαίνει ὅτι οἱ ἀπειθούμενοι στὴν Ἐκκλησία εἶναι καὶ πρόθυμοι ν' ἀκούσουν τὴν «ἄλλη φωνή» στὶς κοινωνικὲς «συχρότητες». Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὅμως παρουσιάζεται μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία, κατόπιν ἐπίμονης προσευχῆς γιὰ φώτιση, συνετῆς σκέψεως καὶ προσεκτικῆς μελέτης τῶν πραγμάτων νὰ ὀρθοτομήσει λόγον ἀληθείας γιὰ τὰ τεκταινόμενα στὶς μέρες μας γεγονότα.

Τρόπος ἀντιμετωπίσεως

Ὅφειλε νὰ ἐπιστρατεύσει ὅλες τῆς τὶς δυνάμεις. Ν' ἀκούσει προσεκτικὰ ὅλες τὶς ὀμίλλες καὶ ὅλες τὶς συζητήσεις πὺ γίνονται γιὰ θέματα πὺ ἀφοροῦν στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον, στὴν ἐργασία καὶ στὴν ἀνεργία, στὰ μέτρα καὶ στὶς ἀνατιμήσεις, στὶς ἐντάξεις καὶ στὶς δεσμεύσεις πὺ προκύπτουν ἀπὸ αὐτές. Νὰ ἀπαιτήσει ὀπωσδήποτε νὰ ἔχει μιὰ σωστὴ ἐνημέρωση.

Νὰ κάνει ἀκόμη πὺς «ἀγνοεῖ» ὅσα γίνονται, γιὰ νὰ πάρει πληροφορίες ἀπὸ πρῶτο χέρι, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ἀκόμα καὶ μὲ κίνδυνο νὰ τὴν κατηγορήσουν ὅπως ὁ Κλεόπας τὸν ἀναστάντα Κύριον,

ὅτι «οὐ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ οὐκ ἔγνωσ τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις» (Λουκ. κδ' 18). Καὶ σ' αὐτῇ τὴν περίπτωση δὲν χρειάζεται νὰ κάνει πῶς τὰ ξέρει, ἀλλὰ μὲ πραότητα νὰ ἀποκριθεῖ ὅπως ὁ Κύριος στὸν ἐπόμενὸ στίχο: «ποῖα;» (19). Καὶ νὰ τοὺς ἀφήσει μὲ τίς ὥρες νὰ τῆς διηγῶνται καὶ στὸ τέλος νὰ ἐκφέρει τὸν λόγο ἐκεῖνο πού θὰ μπορέσει πιθανόν, ἂν γίνῃ ἀποδεκτός, νὰ βγάλει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τίς ἀντιμαχόμενες δριάδες τοὺς ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο, ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα.

Θὰ ἔπρεπε ἴσως κάποτε ἡ εὐαγγελικὴ διήγηση γιὰ τὴν πορεία πρὸς τοὺς Ἑμμαοὺς (Λουκᾶ κδ' 13-35) νὰ διαβαστεῖ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα κατανοήσεως γεγονότων πού μᾶς περιβάλλουν καὶ τῆς ἐρμηνείας τοὺς. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο γεγονός πού διηγεῖται, μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ μ ε θ ο δ ο ς δ ι α λ ὓ γ ο υ πὸς προτείνει.

Στὶς παρούσες περιστάσεις μιὰ τέτοια ἀκρόαση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ ἀποθεῖ σωτήρια γιὰ ὅλες τίς παρατάξεις πού ἀντιμάχονται ἢ μία τὴν ἄλλη, κι ἐνῶ πασχίζουν γιὰ λύσεις, τελικὰ διαλύουν τὰ πάντα μὲ κίνδυνο νὰ διαλυθεῖ καὶ ἡ Χώρα μας. Μιὰ τέτοια ἀκρόαση καὶ ἐνδεχόμενη παρέμβαση θὰ εἶναι ἓνα ἀκόμη δείγμα τῆς μακραιώνης κοινωνικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας μας. Κάτι πού μπορεῖ ν' ἀποτελέσει καὶ στόχο Τῆς μὲ τῆς φετινῆ ἐναρξῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Ἐμφίδρομα πρότυπα

Εἶναι τόσο σφιχτοδεμένα μεταξὺ τους τὰ ὄλικά μὲ τὰ πνευματικά, τὰ ψυχικά μὲ τὰ σωματικά ὥστε πολ- λές φορές νὰ μὴ μπορούμε νὰ ἐγκαταστήσουμε τίς προ- τεραιότητες γιὰ τὸ ποῖο εἶναι πρῶτο καὶ ποῖο ἀκολου- θεῖ. Ὅσο ἀληθινὸ εἶναι τὸ «οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει εἰ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει» ἄλλο τόσο ἰσχύει κατὰ παρά- δοξο τρόπο καὶ τὸ «οὐδὲν ἐν τῇ αἰσθήσει εἰ μὴ πρότε- ρον ἐν τῇ νοήσει». Μιὰ ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία λει- τουργεῖ ἔτσι πού τὸ ἓνα πρότυπο νὰ μεταφέρεται καὶ νὰ ἐφαρμόζεται σ' ἓνα ἄλλο χῶρο, σ' ἓνα ἄλλο ἐπί- πεδο.

Στὴν ποιμαντικὴ μεθοδολογία παρὰ πολλές φορές χρησιμοποιοῦμε εἰκόνες τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνι- κοῦ χώρου γιὰ νὰ τίς ἐφαρμόσουμε στὸν πνευματικὸ χῶρο. Ἡ ἄθληση, ἡ πανοπλία, ἡ ἱατρικὴ τοῦ σώμα- τος γίνονται τύποι γιὰ τὴν πνευματικὴ γυμνασία, θω- ράκιση καὶ θεραπεία τῆς ψυχῆς¹. Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος, δταν στὴ ΙΑ' Διδασκαλία του ὁμιλεῖ «περὶ οἰκοδομῆς καὶ ἀρμολογίας τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν» χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ οἴκου, τοῦ οἰκοδομήματος, τοῦ σπιτιοῦ γιὰ νὰ καθοδηγήσει τοὺς μαθητές του².

Ἡ εἰκόνα τῆς οἰκοδομῆς καὶ τοῦ οἰκοδομεῖν εἶναι λίαν προσφιλεῖς στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ὁ Ἀπ. Παῦ- λος μάλιστα χαρακτηρίζει τὸν ἑαυτό του σοφὸν ἀρχι- τέκτονα πού φρόντισε νὰ θέσει τὸ σωστὸ θεμέλιο πού εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴ ἐκείνων πού

χτίζουν την οικοδομή για τὸ ποιά ὕλικά θὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ νὰ μὴ ξεχνοῦν ὅτι εἶναι «Θεοῦ οἰκοδομή» καὶ «γαρὸς Θεοῦ» (Α' Κορινθίους γ' 9-16). Ἡ σωστὴ οἰκοδομικὴ τέχνη ἀπαιτεῖ ὅ,τι γίνεται νὰ γίνε-ται «πρὸς οἰκοδομήν» (ιδ' 26) καὶ ὄχι νὰ δημιουργοῦν-ται χαλάσματα.

Γιὰ τὸ σωστὸ χτίσιμο στὰ πνευματικὰ ἄς πάρουμε μαθήματα ἀπὸ τὰ ὕλικά. Ἴδου πόσο χαριτωμένα τὸ λέει ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος: «Πῶς δὲ οἰκοδομεῖται ὁ οἶκος τῆς ψυχῆς; ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ οἴκου δυνάμεθα μαθεῖν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πράγματος»³. Στὴ συνέχεια μὲ τρόπο μεθοδικὸ μᾶς μῦει στὰ μυστικὰ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ μεταφέρει τοὺς συντελεστὲς δομήσεως ἀπὸ τὴ μία οἰκοδομὴ στὴν ἄλλη. Ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ οἶκο στὸν οἶκο τῆς ψυχῆς.

Ὅταν ἐτοίμαζε τὴν ὁμιλία του εἶχε ἀσφαλῶς ὑπό-ψη του τὶς ἀπόψεις τοῦ Γέροντά του Μεγάλου Γέρον-τος Βαρσανουφίου, ὁ ὁποῖος στὴν ρκα' (121) ἀπόκρι-σὴ του ἀναφέρεται συνοπτικὰ στὸ ἴδιο θέμα: «Εἰ οὖν τὸν οἶκον σου θέλεις οἰκοδομήσαι πρῶτον ἐτοίμασον τὴν ὕλην καὶ ὅλα τὰ ἐπιτήδεια· καὶ τοῦ τεχνίτου λοιπὸν ἔστι τὸ ἐλθεῖν καὶ οἰκοδομήσαι»⁴.

Ἐγχειρίδιο κατασκευῶν

Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος ἀναπτύσσει διεξοδικὰ τὸ θέμα του. Θέτει πρῶτα πρῶτα τὶς ἀρχές. Ἡ οἰκοδομὴ πρέ-πει νὰ ὑψωθεῖ ταυτόχρονα καὶ ἀπὸ τὶς τέσσερις πλευ-ρές. Αὐτὸ θὰ τὴν ἀσφαλίσῃ ἀπὸ κάθε κίνδυνον. Ἄλ-λιῶς θὰ ὑψώσουμε ἕναν τοῖχο ἐκτεθειμένο σ' ὄλον τοὺς ἀνέμους. Κι οὔτε πού μποροῦμε ἔτσι νὰ στεγάσουμε τὸ σπίτι. Ἔτσι, ἀφοῦ ρίξουμε τὸ θεμέλιο, σιγὰ - σιγὰ θὰ

βάνουμε δλόγυρα τὶς ἀνάλογες πέτρες καὶ στὸ τέλος θὰ χτίσουμε καὶ τὶς γωνίες πού σφίγγουν τὴν οἰκοδο-μὴ καὶ ἐνώνουν τοὺς τοίχους μεταξύ τους χωρὶς νὰ γέρνουν καὶ νὰ κάνουν ἐνδιάμεσα ρωγμῆς. Θὰ ὑψώσου-με τὴ στέγη περιτειχίζοντας τὴν ταράτσα γιὰ νὰ μὴ μᾶς ξεφύγουν τὰ παιδιὰ καὶ πέσουν. Τὰ λιθάρια ὁμως δὲν θὰ τὰ βάνουμε ἀπλᾶ τὸ ἕνα πᾶνω στ' ἄλλο (ξερο-λιθιά)· θὰ χρειαστοῦν καὶ λάσπη καὶ συνδετήρια δο-κάρια (σενάζια).

Βέβαια τὰ ὕλικά ἀπὸ μόνα τους δὲν ἀρκοῦν. Θὰ πρέπει ὁ οἰκοδόμος νὰ εἶναι τεχνίτης, νὰ ἐργάζεται μὲ ἐπίγνωση («ὁ ἐν γνώσει ποιῶν»). Νὰ μὴ θάνει καὶ θγάνει τὸ ἴδιο λιθάρι, ἢ νὰ θάνει ἕνα καὶ νὰ θγάνει δύο ἢ νὰ τὰ χαλάει, γιὰτὶ ἔτσι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ γκρεμίσει καὶ δλόκληρο τὸ σπίτι.

Οἱ ὁδηγίες πού δίδονται εἶναι πολὺ ἀκριβεῖς. Ἄ-παραίτητη καὶ σήμερα ἂν δεῖ κανεὶς πόσο ἐπιπόλαια ἐργάζονται οἱ μαστόροι στὶς οἰκοδομῆς ἄσχετο ἂν στὰ συμφωνητικὰ τους ὑπόσχονται νὰ ἐργασθοῦν σύμφω-να μὲ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης καὶ τῆς τεχνικῆς. Σὲ κουβέντα ἀπλῶς νὰ βρισκόμαστε, σήμερα πού «οἱ Ἑλ-ληνες οἰκοδομοῦν... τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ πόλεις μας ἀ-πλώνονται ὡς κάποιον εἶδος τομιεντένιας φωφίρας»⁵!

Ἡ μεταφορὰ ὁμως τοῦ ἀββᾶ Δωροθέου ἐπὶ τὰ πνευ-ματικὰ γίνεται κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικὸ. Ἄς δοῦμε τὶς ἀντιστοιχίες. Θεμέλιο εἶναι ἡ πίστη. Γιὰ λίθους θὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ὑπακοή, τὴ μακροθυμία, τὴν ἐγκράτεια, τὴ συμπάθεια, τὴν κοπή τοῦ θελήματος, τὴν πραότητα. Γιὰ λάσπη θὰ βάνουμε τὴν ταπεινώση. Τὶς γωνίες θὰ ἀποτελέσουν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἀνδρεία. Στέ-γη θὰ εἶναι ἡ ἀγάπη. Τὸ περιτειχίσμα τῆς ταράτσας

θά γίνει από ταπείνωση πάλι. Ἡ διάκριση θά αποτελέσει τὸ «σενάκι».

Ἐπιστροφή — μεταστοιχείωση

Πιὸ πάνω μιλήσαμε γιὰ ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία. Ἐὰν ὁ «αἰσθητὸς οἶκος» ἀποτελέσει γιὰ τὸν ἀββᾶ Δωρόθεο πρότυπο γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ «οἴκου τῆς ψυχῆς», δὲν μποροῦν ἄραγε οἱ ἀρχές καὶ τὰ οἰκοδομικὰ ὕλικά ποῦ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὸν «οἶκο τῆς ψυχῆς» νὰ «ἐπιστραφοῦν» πίσω στὴν οἰκοδομὴ γενικῶς καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ πνευματικὰ στὰ ὕλικά;

Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα μὲ θασανίζει ἐδῶ καὶ καιρὸ, ὅταν πρωτογενόταν λόγος γιὰ τὸ «κοινὸ εὐρωπαϊκὸ σπίτι» ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Γκορμπατσὸφ καὶ πολὺ πιὸ πρὶν ὅταν μιλούσαμε γιὰ τοὺς οἰκοδόμους ἢ ἀρχιτέκτονες τῆς νέας Εὐρώπης. Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ἀπασχολεῖ εἶναι πῶς θά γίνει ἡ μετακένωση, ἡ μεταστοιχείωση τῶν πνευματικῶν ὕλικῶν σὲ ὄρους μιᾶς καθημερινῆς πολιτικῆς πρακτικῆς ποῦ ὅταν θεωρηθοῦν καὶ ἐνεργοποιηθοῦν ὡς πνευματικὰ θεμέλια θά συμβάλουν στὴν οἰκοδομὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ ποῦ θά στεγάσει μιὰ ἐνωμένη Εὐρώπη, αὐτὴ τὴ μεγάλη οἰκογένεια ποῦ τὴν ἀπαρτίζουν τόσο λαοί⁶.

Ἡ ἀνάγκη γίνεται ἐπιτακτικὴ μετὰ τὴ σύνοδο τοῦ Μάαστριχτ. Γιατὶ ὅπως παρατήρησε πολιτικὸς παρατηρητῆς «ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ δώσει τὸ "στίγμα" τῆς συνόδου τοῦ Μάαστριχτ, θά ἔλεγε ὅτι σηματοδοτεῖ τὴ μετατροπὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος ἀπὸ σύναξη σὲ οἰκογένεια»⁷. Μιὰ οἰκογένεια ὅμως χρειάζεται σπιτι... .

Αὐτόματα ὅμως μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ αὐτὸ ποῦ λέει

ὁ λαὸς μας γιὰ ὅποιον δὲν ἔχτισε καὶ ὅποιον δὲν πάντρεψε... Καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση ὅποιος ἀναλάβει τὸ χτίσιμο ἔχει ἤδη ἀναλάβει καὶ τὸ πάντρεμα καὶ μάλιστα ἀπὸ συν-οικέσιο. Γιατὶ δὲν πιστεύω ὅτι ἡ σύζευξη τῶσων ἐταίρων προήλθε ἀπὸ κεραυνοβόλο ἔρωτα.

Διαπιστώσεις — δυσκολίες

Τί κάνουμε λοιπὸν γιὰ τὴ μεταστοιχείωση τῶν «οἰκοδομικῶν ὕλικῶν»; Ποιὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενό τους;

Ἡ π ἰ σ τ ἠ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ; Πολλοὶ μιλοῦν γιὰ ἐπανευχριστιανισμὸ καὶ ἐπανευαγγελισμὸ τῆς Εὐρώπης. "Ἄλλοι ὅμως διατυπώνουν τὶς ἀντιρρήσεις τους καὶ προβάλλουν τὶς ἀντιστάσεις τους⁸.

Σὲ μιὰ Εὐρώπη τῶν πολιτῶν πῶς θά μιλήσεις γιὰ ὕ π α κ ο ἠ ποῦ αὐτόματα σοῦ φέρνει στὴ μνήμη τὸ ὑπήκοος καὶ τὸ ὑποτελής. "Ἐστω κι ἂν φορολογεῖσαι ἄγρια τὸ ὑπο-τελής δὲν τὸ ἀνέχεσαι. Καὶ στὰ κράτη-μέλη ποιὸς θά δίνει ἐντολές καὶ ποιὸς θά ὑπακούει; Ἡ περιοδικὴ Προεδρία δὲν λύνει τὰ προβλήματα οὔτε ἡ διαφοροποίηση μετὰξὺ ὁδηγιῶν (directives) καὶ συστάσεων (recommandations) θά μᾶς ἐμποδίσει νὰ μιλοῦμε γιὰ διευθυντήρια καὶ γιὰ ξένα κέντρα ἀποφάσεων.

Γιὰ κοπή τοῦ θελήματος τί θά ποῦμε ὅταν ὅλοι κοιτάμε νὰ ἐπιβάλουμε τὴ θέλησή μας μὲ ὁμάδες πιέσεως καὶ ἐπηρεασμοῦ (lobbying);

Γιὰ τὴν ἐ γ κ ρ ἄ τ ε ἰ α πολλοὶ μιλοῦν μεταμφιεσμένα. Τὴν ὀνομάζουν λιτότητα: ἄλλοι τὴν ἐπιβάλλουν καὶ ἄλλοι τὴν ὑφίστανται. Στις προθέσεις πάντως

των περισσότερων είναι να εκταμιεύσουν όσα μπορέσουν περισσότερα.

Ἡ μακροθυμία μπορεί να μεταφράζεται σε περιόδους χάριτος για τους ασθενέστερους και αιτήματα εκ μέρους τους για παράταση των χρονικών ορίων της πλήρους εντάξεως και αποτελεσματικότητός τους.

Ἐνα δείγμα συμπαθείας μπορεί να είναι ή εκ μέρους των ισχυροτέρων αποδοχή, οι ασθενέστεροι να τρέχουν με «δεύτερη ταχύτητα» και να γίνονται ανεκτοί ως οι «φτωχοσυγγενείς» της Ευρώπης.

Ἡ πραότητα δεν φαίνεται να κυριαρχεί. Τό βλέπουμε στο ύφος και τον τρόπο διαπραγματεύσεων και συζητήσεων στις οποίες δεν περισεύει ή ύπομονη.

Ἡ ἀνδρεία κι αυτή παίζει το κρυφτούλι σε συνεχείς υπαναχωρήσεις και δημιουργίες μετώπων και στρατοπέδων ανάλογα με τὰ συμφέροντα της στιγμής· με άλλα λόγια «καιροσκοπεῖ».

Ἡ διάκριση που θα βοηθούσε στην εξακρίβωση του πραγματικά συμφέροντος δίνει τη θέση της σε επιλογές του τύπου ἄπαξ διὰ παντός.

Ἡ ἔπαρση της εξουσίας εκτοπίζει την ταπεινότητα και έτσι ἐμποδίζει τους ἡγέτες να ἔχουν μιὰ ἀπὸ τὰ κάτω ἀντίληψη των πραγμάτων. Ἡ ταπεινότητα όμως σε κάνει προσεκτικό ὥστε να μὴν περηφανεύεσαι για άλλες τυχόν κατακτήσεις σου και σε προφυλάσσει ἀπὸ τὶς κακοτοπιές.

Γιὰ ἀγάπη, βοήθεια, ἄς μὴ μιλάμε καλλίτερα. Είναι σάν, όταν στὰ ἔγγραφα διαγράφουμε μία λέξη, τὸ σημειώνουμε και μονογράφουμε. Ἡ ἀγάπη — ὑποστηρίζουν — είναι μειοτική για τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ

ἀνθρώπου. Ἐξισώνεται με τὴν φιλανθρωπία. Μιλάμε για δικαιοσύνη ἴσως, για ἀλληλεγγύη, για συντροφικότητα. Ἄλλα λόγια ν' ἀγαπιόμαστε... δηλαδή. Παρ' ὅλη όμως αὐτὴ τὴν ἀρνητικὴ στή σημερινή τους ἐφαρμογή στον εὐρωπαϊκὸ χῶρο ἀπαρίθμηση, ὑπάρχουν ἐν τούτοις περιθώρια για μία ἐκ νέου διατύπωση τοῦ περιεχομένου και τοῦ νοήματός τους πὸν να βρίσκει ἀνταπόκριση στήν κατά θετικὸ τρόπο ἐφαρμογή τους.

Ἄνταπόκριση και συγκλίσεις

Παρ' ὅλη όμως αὐτὴ τὴν φαινομενικὴ — για πολλοὺς ἴσως οὐσιαστικὴ — ἔλλειψη προϋποθέσεων για τὴν ἐφαρμογή στον εὐρωπαϊκὸ χῶρο σήμερα των πνευματικῶν οἰκοδομικῶν ὕλικῶν, νομίζω ὅτι ὑπάρχουν ἐν τούτοις περιθώρια για μία προσέγγιση πολιτικῶν πρακτικῶν πὸν ἐφαρμόζονται πρὸς τὸ περιεχόμενο και τὸ νόημα των προβαλλομένων ἀπὸ τὸν ἀββᾶ Δωρόθεο ὕλικῶν. Ἀσχέτως ἂν τὸ τελευταῖο μπορεί να ἤχει ἀντιφατικὰ πρὸς τὴν μόλις πάρα πάνω ἀρνητικὴ ἀπαρίθμησης μας, διαβλέπω δυνατότητες θετικῆς ἀνταποκρίσεως και συγκλίσεων.

Ἔτσι μπορεί να γίνει πραγματικὸτητα ἡ ἀνακύκληση ὕλικου - πνευματικῶν, πνευματικῶν - ὕλικῶν και ἕνα σχετικὰ παλαιὸ κείμενο να ἀνακαινίσει τὶς ἀντιλήψεις μας και να μᾶς ὑποχρεώσει σε ἕνα διαφορετικὸ ὕφος και ἦθος ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης για τὴν οἰκοδόμηση τοῦ κοινῶν εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ και τῆς ἐνωμένης Ευρώπης. Για κάτι τέτοιο όμως ἀπαιτεῖται πολλὴ ἐργασία και πολὺς κόπος. Μόνον ὁποιος δὲν ἔχτισε δὲν μπορεί να καταλάβει τὸ μέγεθος τῆς προσπάθειας.

Τὸ κοινὸ εὐρωπαϊκὸ σπίτι δὲν μπορεί κανένας μη-

χανικός να μάς τὸ προσφέρει «μὲ τὸ κλειδί στο χέρι». Οὐτε ἀπλῆ «ἐπίβλεψη» εἶναι δυνατό νὰ μάς ὁδηγήσει στὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ προτιμώμενη διαδικασία —καὶ ποῦ συμφέρει στὴν περίπτωσή μας— εἶναι αὐτὴ τῆς «ἐπιστάσιος». Ὅλα νὰ περνᾶνε ἀπὸ ἔλεγχο. Στις προτάσεις νὰ ὑπάρχουν ἀντι - προτάσεις. Στις προσφορές, ἀντι - προσφορές. Οἱ ἀποφάσεις νὰ εἶναι κοινές καθὼς καὶ οἱ εὐθύνες.

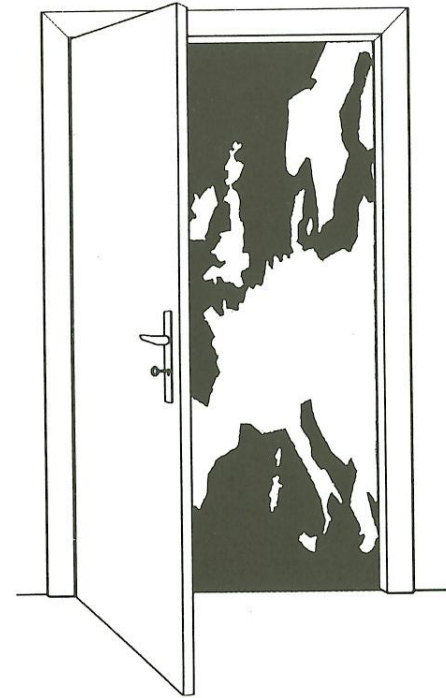
Ἔτσι σιγὰ σιγὰ θ' ἀρχίζουμε τὸ μέτρημα. Κι ὅταν μετρῶ τὰ ὕλικά τοῦ ἀββᾶ τὰ βρίσκω δώδεκα καὶ προσπαθῶ νὰ βρῶ τίς ἀντιστοιχίες τους καὶ τίς ἐφαρμογές τους. Σὰν παιδί «μετράω τ' ἄστρα»... καὶ τὰ βρίσκω κι αὐτὰ δώδεκα. Μόνο ποῦ τὸ «παιχνίδι» αὐτὸ ποῦ καλούμαστε νὰ παίξουμε δὲν εἶναι γιὰ παιδιά. Εἶναι «παιχνίδια ποῦ παίζουν οἱ μεγάλοι»⁹.

Τὸ ἐρώτημά μου εἶναι ἂν τὰ ὕλικά θὰ μείνουν σὰν «πλίνθοι, λίθοι, κέραμοι ἀτάκτως ἐρμυμένα», σκόρπια κι ἄχρηστα· καὶ τ' ἀστερία πλάνητες - πλανῆτες, ἀνένταχτοι σὲ κάποιον ἀστερισμό. Θὰ ἦταν πραγματικὰ κρῖμα ἂν ἀκολουθώντας μιὰν «ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σκόρπιας ζωῆς» δὲν ὁδηγηθοῦμε σύντομα στὴν οἰκοδομὴ τοῦ «κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ σπιτιοῦ» μὲ τίς προϋποθέσεις ποῦ ἀπαιτοῦνται.

Στὸ κλειδί αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ θὰ ἐμφανιστοῦν δι-
τεταγμένα πάλι τὰ δώδεκα μικρὰ ἀστεράκια. Μόνο ποῦ
τὸ κλειδί θὰ ἔχει διπλῆ λειτουργικότητα. Δὲν θὰ κλει-

δώνει καὶ θ' ἀμπαρώνει τὸ σπίτι σὰν ἀπόρθητο φρού-
ριο· θ' ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ θὰ καλοδέχεται καὶ νέους
ἐνοίκους στὸ κοινὸ πιά σπίτι. Οἱ καινούργιοι τηρών-
τας τοὺς κανόνες εὐγενείας μποροῦν νὰ προσφέρουν
μπαίνοντας στοὺς παλιούς τὴν ἄμορφη ἀνθοδέσμη ποῦ
θέσαμε προμετωπίδα στὸ ἄρθρο μας¹⁰.

«Θύρα γὰρ μοι ἀνέωγε μεγάλη καὶ ἐνεργής...» (Α' Κοριν-
θίους ις' 9· πρβλ. Ἀποκάλυψη γ' 8).

Οἱ εὐχὲς τῶν Πατέρων μας καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἁδ-
δᾶ Δωροθέου καὶ Βαρσανουφίου ἄς στηρίζουν τὰ θε-
μέλια τοῦ καινούργιου μας σπιτιοῦ.

1. Β' Τιμόθεον β' 3-5· Ἐφεσίους ε' 10-20. Κ. Δ. Μουρα-
τίδου, Ἡ Ἱατρικὴ τοῦ σώματος τύπος τῆς
κατὰ ψυχὴν θεραπείας κατὰ τὴν διδασκα-
λίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἀθήναι 1968.

2. Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἔργα ἀσκητικά, Ἀθήναι,
ἐκδ. «Ἐτομασία» Ἰ. Μ. Ἀγ. Ἰωάννου Προδρόμου Καρέα,
1981, σ. 324-347.

3. Ὁ.π. παρ. 150,1-3, σ. 324.

4. Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, Βίβλος ψυχωφε-
λεστάτη, Βόλος, «Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» Σωτ. Ν.
Σχοινᾶ, 1960, σ. 88α-89β.

5. Βλ. Τηλέμαχου Μαράτου, Ἡ ἄλλη πλευρά: οὐκ ἐν τῷ
πολλῷ... «Ἡ Καθημερινή» 18 Αὐγούστου 1990, σ. 4.

6. Καθοδηγητικὲς εἶναι οἱ σκέψεις τοῦ Ὁμοτ. Καθηγητοῦ
Εὐαγγέλου Θεοδώρου στὸ καταληκτικὸ μέρος τοῦ ἀφιερωμα-
τικοῦ ἄρθρου του ἐξ ἀφορμῆς συμπληρώσεως 1100 ἐτῶν ἀπὸ
τὸν θάνατο τοῦ Μ. Φωτίου (βλ. περ. «Ἐκκλησία» 1991,
σ. 449-452, 497-501, 661-663 καὶ 1992, σ. 7-11). Βλ. ἐπί-
σης τὴν μελέτη του Τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῆς
Εὐρώπης. Γιὰ τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῆς ἐνωμένης
Εὐρώπης σὲ συνάρτηση μὲ τὴν δεκάτη Γενικὴ Συνέλευση τοῦ
«Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν» (ΚΕΚ), ποῦ θὰ
συνέλθει τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1992 στὴν Πράγα, ἄρχισε νὰ
δημοσιεύει σειρά ἄρθρων του στὸ περ. «Ἐκκλησία» (τεύχος
1/15 Ἰανουαρίου 1992, σ. 34 κ.ε.) ὁ Πρωτοπρ. π. Ἀντώνιος
Ἀλεβιζόπουλος. Πρβλ. ἄρθρα μου στὸν «Ἐφημέριο» μὲ τίτλο:
Στὸν πηγάμιό γιὰ τὴν Εὐρώπη, Ἡ εὐθὴν τῆς
Ἐκκλησίας γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση (1988, σ. 184-186
καὶ 208-210). Ἐκδόθηκαν καὶ σὲ ἀνάπτυπο, Ἀθήνα 1989, 24 σ.

7. Κων. Κ. Καλλιγᾶ, Καίριος σταθμὸς τὸ Μάαστριχτ.
Θεμελιακὸς καὶ εἰδοποιὸς μετασχηματισμὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς
Κοινότητος, «Ἡ Καθημερινή» 7 Δεκεμβρίου 1991, σ. 9.

8. Ὁ Καθηγητὴς G. Thils τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ

Πανεπιστημίου τῆς Λουβαίν εἶχε καταγράψει σημαντικὲς σκέ-
ψεις του πάνω στὸ θέμα «Χριστιανικὴ πίστη καὶ ἐνότητα τῆς
Εὐρώπης» στὸ περ. «Notes» (Σημειώσεις) τῆς Θεολογικῆς
Ἑταιρείας τῆς Λουβαίν, στὸ τεῦχος 55 τοῦ Σεπτεμβρίου 1989,
σ. 7. Ὁ ἴδιος συγκέντρωσε σ' ἓνα μικρὸ τόμο (110 σ.) κεί-
μενα τῆς περιόδου 1950-1990 (Πάπας Πίος XII - Ἰωάννης-
Παῦλος II), ποῦ δείχνουν τὴν ἐξέλιξη τῆς σκέψεως ἀναφορικὰ
μὲ τὴ θέση τῆς Ἐκκλησίας στὴ μέλλουσα πολιτικὴ Εὐρώπη
(Le statut de l'Église dans la future
Europe politique, Leuven, ἐκδ. Peeters, 1991).
Ποιᾶς Ἐκκλησίας ὅμως; Ὁ προβαλλόμενος ὑπὸ τῶν Ρωμαιο-
καθολικῶν ἐπανευαγγελισμὸς τῆς Εὐρώπης γίνεται ἀντιλη-
πτὸς ἀπὸ τοὺς Προτεστάντες ὡς ἀπειλητικὴ πρόθεση. Ἡ
ἀπάντησή θὰ ἦταν μιὰ «προτεσταντικοποίηση τῆς Εὐρώπης»
(Protestantiser l'Europe?); Ὁ ἀρθρογράφος τῆς μηνιαίας
ἐλβετικῆς ἐφημερίδας «Le Protestant» Bernard Reymond
τὸ ἀρνεῖται. Δὲν πρόκειται γιὰ ζήτημα ἀνταγωνισμοῦ. «Προ-
τεστάντες καὶ καθολικοί, γράφει, δὲν εἴμαστε πλέον μόνοι
στὴν Εὐρώπη. Τοῦ λοιποῦ συναντᾶμε ἐδῶ ὀρθοδόξους, λου-
δαίους, μουσουλμάνους, βουδιστὲς καὶ κυρίως ἄθεους οὐμα-
νιστὲς καὶ ἄλλους. Ὅλοι ἔχουν καὶ πρέπει νὰ μποροῦν νὰ βρί-
σκουν τὴ θέση τους. Τὸ ἀληθινὸ πρόβλημα ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα
δὲν εἶναι νὰ ἐπικρατήσουμε στὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ νὰ τὴ βοηθή-
σουμε νὰ ὑπάρξει» (τεύχος 9, Ὀκτωβρίου 1991, σ. 1). Χρή-
σιμες ἀπαντήσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ὀρθοδοξίας βρίσκει
ὁ ἀναγνώστης στὸν μὸλις κυκλοφορηθέντα τόμο τῶν Πρα-
κτικῶν τοῦ Ζ' Πανελληνίου Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἡ
Ὀρθοδοξία στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη (7-9
Σεπτεμβρίου 1990), Ἀθήναι 1991, 510 σ.

9. Τὰ μεγάλα παιδιὰ δηλαδή. Ἐδῶ ὑπανίσσομαι τὴ «θεω-
ρία τῶν παιγνίων» μὴ ἀπὸ τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες ἐξελίξεις
ἐφαρμοσμένων μαθηματικῶν τῆς τελευταίας 50ετίας. Προ-
υποθέτει ἀμοιβαῖες ἰσορροπίες καὶ ἀλληλοὑποχωρήσεις. Ἄν
μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν σὲ οικονομικὲς τακτοποιήσεις καὶ
νὰ ἐπιτύχουν ἐπωφελεῖς διακανονισμοὺς γιὰτι ὄχι καὶ ἐκεῖ
ὅπου ὑπάρχουν ἀνταλλαγὲς καὶ ἄλλου τύπου συμφέροντα!
Ἡ σύνθεσις τῶν συμφερόντων ὁδηγεῖ στὴν ἀνάγκη γιὰ σύγκλιση
ἀπόψεων καὶ πολιτικῆς. Θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἐφαρ-

μογή αυτής της θεωρίας σε ό,τι αφορά τα «πνευματικά θεμέλια» της Ευρώπης, τα όποια πολλάκις ենέχουν αντίθεσεις και συγκρούσεις. Δέν θεωρώ ότι είμαι ό πλέον κατάλληλος για ένα τέτοιο έγχειρημα. Έχοντας γράψει τό κυρίως κείμενο εμπνεύστηκα τό περιεχόμενο της παρούσης ύποσημειώσεως «έπί του πιεστηρίου» από τό άρθρο του Καθηγητού 'Αχιλλέα Γραμμένου 'Αδαμαντιάδη (Πανεπιστήμιο Βηθεσδά των Η.Π.Α.), Παιχνίδια που παίζουν οι μεγάλοι, στη μηνιαία έκδοση της 'Ι. Μητρ. Δημητριάδος «Πληροφόρηση», τεύχος 'Ιανουαρίου 1992, σ. 4.

10. 'Η άνοδόσημη και τό κλειδι με τ' αστέρια βρίσκονται σε διαφημιστικά έντυπα του έκδοτικού οίκου Euroconjointiel ειδικευμένον σε εκδόσεις με δεδομένα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Πρόσφατα κυκλοφόρησε τό βιβλίό του 'Ελληνα Nicolas Moussis, Accès à l' Europe. Manuel de la construction européenne, Rixensart (Belgique) 1991 (Έξοδος στην Ευρώπη. Έγχειρίδιο της ευρωπαϊκής οικοδομής).

Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

'Ανησυχίες για τό μέλλον

«Γονείς δλης της Ευρώπης ένωθείτε!»! θά μπορούσε να ήταν τό σύνθημα των ευρωπαϊών γονέων σήμερα. Είναι τόσα τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν, τα προβλήματα που απαιτούν λύσεις, οι δυσκολίες που πρέπει να υπερκεραστούν ώστε μόνο έν τη ένώσει θά βρεθεί ή ισχύς εκείνη που θά καταστήσει ικανούς τους γονείς να υπερπηδήσουν τα πάσης φύσεως εμπόδια που βρίσκονται συνεχώς στα πόδια τους. Σε μιά Ευρώπη με άβέθαιο μέλλον επιθυμοϋν να οικοδομήσουν στέρεα τό μέλλον των παιδιών τους. 'Η προετοιμασία αυτού του μέλλοντος πρέπει να γίνει μεθοδικά, να στηρίζεται σε γερή εκπαίδευση, σε συνεργασία με τους διδάσκοντες.

Αυτές είναι λίγες από τις «καταστατικές» αρχές που κατευθύνουν σήμερα τους γονείς στην οικοδόμηση του μέλλοντος των παιδιών τους. Οι γονείς δέν γίνεται να μένουν άπαθείς θεατές σε όσα συμβαίνουν γύρω τους και ιδιαίτερα σε όσα άφορούν στα παιδιά τους. 'Υπάρχει σήμερα ένα κίνημα στην Ευρώπη, που διατρέχει σχεδόν όλες τις χώρες και ιδιαίτερα αυτές της Ε.Ο.Κ. και που υποστηρίζει, ότι οι γονείς δέν μπορούν να δέχονται άνεξέλεγκτα αυτά που τους προσφέρει τό κράτος. 'Η οικογένεια έχει μια ύπευθυνότητα στην εκπαίδευση. 'Οφείλει να συμμετέχει στην πρόοδο του σχολείου και να υπάρχει στενή συνεργασία οικογένειας - σχολείου

γονέων - διδασκόντων, ιδιαίτερα τών γονέων πού τά παιδιά τους βρίσκονται σέ σχολική ηλικία.

Ἡ μικρά ζύμη τὸ ἔλον φύραμα ζυμοῖ...

Θὰ διερωτηθεῖ ὁμως κανεὶς. Ὅλοι οἱ γονεῖς συμπερίζονται αὐτὲς τίς ἀνησυχίες; Ὅλοι τους εἶναι πρόθυμοι ν' ἀγωνιστοῦν καὶ νὰ παλαίψουν γι' αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς; Μήπως οἱ περισσότεροι ἀδιαφοροῦν; Μήπως ἕνας μικρὸς μόνον ἀριθμὸς ἐνεργοποιημένων γονέων μπορεῖ νὰ ἐνεργοποιήσῃ τοὺς πολλοὺς οὕτως ὥστε κι αὐτοὶ πού ἀδιαφοροῦν νὰ δείξουν ἕνα ἐνδιαφέρον τέτοιο πού τελικὰ νὰ θέσῃ σὲ προνομιούχο θέση τὰ συμπεφέροντα τών παιδιῶν;

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες εἶναι συνήθως ὑπόθεση τών δλίγων, οἱ ὅποιοι τελικὰ καὶ παρασύρουν τοὺς πολλοὺς. Στὴν ἀρχὴ εἶναι λίγοι ἐκείνοι πού συνειδητοποιοῦν τὰ ὑπάρχοντα προβλήματα, καὶ πού στὴ συνέχεια τὰ διατυπώνουν καὶ προωθοῦν τὴ λύση τους.

Ἡ ἀνάγκη συνεργασίας πολλῶν

Τὸ κράτος ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶὰ συνειδητοποιεῖ καὶ αὐτό, ὅτι μόνου του δὲν μπορεῖ νὰ χειριστεῖ τὰ τεράστια προβλήματα πού ἀνακύπτουν καὶ ν' ἀπαντήσῃ μόνου του στὰ ἐρωτήματα πού τίθενται. Ἰδιαίτερα τώρα πού τὰ προβλήματα ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ στενὰ ὄρια του καὶ ἀποκτοῦν μιὰ εὐρωπαϊκὴ διάσταση. Ἡ ἐνοποίηση τῆς Εὐρώπης δὲν θέτει μόνου οἰκονομικὰ ζητήματα. Ἀπαιτεῖ σύγκλιση ἀπόψεων καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα θέματα ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ ἐκπαιδευτικὰ. Στὰ τελευταῖα ἀνήκει ἡ ἐναρμόνιση τών νομοθεσιῶν, ἡ σχολικὴ ἐπι-

τυχία καὶ ὁ ἀγῶνας ἐνάντια στις αἰτίες τῆς ἀποτυχίας, ἡ δραστηριοποίηση γιὰ μεγαλύτερη ἰσότητα ἐυκαιριῶν μεταξὺ ὄλων τών μαθητῶν, ἡ ποιότητα καταρτίσεως πού νὰ ὀδηγεῖ σὲ ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση καὶ ὄχι στὴν ἀνεργία.

Τὰ πιδ πάνω ἀποτελοῦν δείγματα στόχων πού ἔχουν ἄμεση προτεραιότητα καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ γιὰ τὰ παιδιά καὶ γιὰ τοὺς δασκάλους καὶ γιὰ τοὺς ἀξιωματούχους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινότητος. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν συνεργασία ὄλων τών παραγόντων.

Εὐρωπαϊκὴ ἐνωση γονέων

Ἐδῶ ὁμως καὶ μιὰ δεκαετία μὲ συνέχεια, συνέπεια καὶ μεθοδικότητα οἱ εὐρωπαῖοι γονεῖς θέλησαν νὰ συντονιστοῦν καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποστήριξη τῆς Ε.Ο.Κ. νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικὰ τὰ ἐθνικὰ καὶ ὑπερεθνικὰ προβλήματα πού παρουσιάζονται στις σχέσεις οἰκογένειας καὶ σχολείου, γονέων καὶ διδασκόντων. Προσπάθησαν νὰ ἐνεργοποιήσουν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση τοὺς ὑπάρχοντας συλλόγους, ἐνώσεις, δημοσπονδίες, συνομοσπονδίες γονέων στις χῶρες τους καὶ νὰ τοὺς φέρουν σὲ ἐπαφὴ σὲ εὐρωπαϊκὸ πλέον ἐπίπεδο στὰ πλαίσια μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς ἐνώσεως γονέων (European Parent's Association: E.P.A.) τών ὁποίων τὰ παιδιά βρίσκονται ἀκόμη στὸ σχολεῖο.

Ἐνα πρῶτο συνέδριον στὸ Λουξεμβούργο τὸ 1983 ἔφερε σὲ ἐπαφὴ μαζί τοὺς ἐκπρὸσώπους αὐτῶν τών φορέων γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ 1985 ἡ ἰδρυσὴ τῆς στὰ πλαίσια τοῦ συνεδρίου τοῦ Μιλάνου. Τὸ νὰ μετέχει ὁμως ἐνεργὰ ὁ γονεὺς στις διαδικασίες ἐπιρροῆς καὶ ἀλλαγῶν ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι καὶ ἀνάλογα καταρτι-

αμένος. Τὸ νὰ ἐκπροσωπεῖ τοὺς γονεῖς στὰ σχολικὰ συμβούλια προϋποθέτει ἀνάλογη ἐνημέρωση τὴν ὁποία ἡ Ε.Ρ.Α. φροντίζει νὰ καλύπτει εἴτε σὲ ἐθνικὸ εἴτε σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο μὲ τὴν ὀργάνωση διαφόρων σεμιναρίων (Σικελία 1986). Τὰ συνέδρια καὶ τὰ σεμινάρια ἐμβαθύνουν σὲ θέματα ποὺ ἡ Ε.Ρ.Α. ἔχει προτάξει ἀνάλογα μὲ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἐπικαιρότητα. Ἔτσι στὸ Στρασβούργο (1988) τὴν ἀπασχόλησε ἡ ἰσότητα τῶν εὐκαιριῶν στὸ Ρόττερταμ (1989) ἡ φοίτηση στὰ σχολεῖα τῶν παιδιῶν τῶν μεταναστῶν στὴν Πορτογαλία (1990) ἡ εὐρωπαϊκὴ διάσταση στὴν ἐκπαίδευση στὸ Δουβλίνο (1991) ὁ Πολιτισμὸς στὴν ἐκπαίδευση στὴ Λισσαβόνα (1992) ἡ συνεργασία γονέων σχολεῖου στὸν προσανατολισμὸ τῶν παιδιῶν καὶ πρὸς τὰ ἀποτυχεῖα ἢ σχολικὴ ἀποτυχία στὶς Βρυξέλλες.

Σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ μείζονα θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν Ε.Ο.Κ. στὸν τομέα τῆς ἐκπαίδευσης, ἡ Ε.Ρ.Α. ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἔνταξη τῶν ἀνάπηρων παιδιῶν στὸ σχολεῖο, μὲ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὸν κόσμὸ τῆς ἐργασίας, μὲ τὴν ἐκπαίδευση ὑγείας, μὲ τὶς σχολικὲς ἀποτυχίες καὶ τὸν ἀναλφαριθμητισμὸ, μὲ τὴν ἀσφάλεια στὸ σχολεῖο, μὲ τὶς νέες τεχνολογίες κ.ἄ. Ἡ ἴδια ἀναλαμβάνει ἢ χρηματοδοτεῖ ἔρευνες καὶ μελέτες μιᾶς εὐρύτερης χρησιμότητος σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο. Ὅλ' αὐτὰ δὲν παραμένουν σὲ θεωρητικὸ μόνον ἐπίπεδο.

Ἐκπαιδευτικὲς ἐπισκέψεις

Ἡ Ε.Ρ.Α. φροντίζει ὥστε ἐκπρόσωποι γονέων καὶ ἀπὸ τὰ δώδεκα κράτη - μέλη νὰ ἐπισκέπτονται ἕνα συγκεκριμένον κράτος καὶ νὰ γνωρίζουν ἀπὸ κοντὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς χώρας αὐτῆς. Μέχρι σή-

μερα ἔχουν γίνει ἔντεκα τέτοιες ἐκπαιδευτικὲς ἐπισκέψεις —πλὴν Ἰρλανδίας— μὲ τελευταία αὐτὴν ποὺ ἔγινε 3 μὲ 8 Ὀκτωβρίου 1992 σ τ ἡ ν Ἐ λ λ ἄ δ α καὶ πιδ συγκεκριμένα στὴ μείζονα περιοχὴ Ἀθηνῶν.

Εἰδικὴ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε τὴν προετοιμασία τοῦ προγράμματος ἐπισκέψεων καὶ τὴν ἐκτέλεσή του. Οἱ Εὐρωπαῖοι γονεῖς εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσουν τὸ πολιτιστικὸ πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης στὴν Ἑλλάδα ἐπισκεπτόμενοι Δελφούς, Ὅσιο Λουκᾶ, Ἀκρόπολη, λίκνο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ συνιστοῦν —Ἑλληνισμὸς καὶ Ὀρθοδοξία— τὰ δύο πρόσωπα τῆς Ἑλλάδος· νὰ δοῦν ἀπὸ κοντὰ τὶς ποικίλες μορφές τῆς στοιχειώδους καὶ μέσης ἐκπαίδευσης, δημόσιας καὶ ἰδιωτικῆς, τεχνικῆς καὶ θεωρητικῆς σὲ ἀναβαθμισμένες καὶ ὑποβαθμισμένες περιοχές. Ἦλθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἡγεσία τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν, ἐνημερώθηκαν ὑπεύθυνα ἀπὸ ἐκπρόσωπο τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου.

Τοὺς δεξιώθηκαν: τὸ Ὑπουργεῖο, ὁ Δῆμος Ἀθηναίων, οἱ διευθύνσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, σύλλογοι γονέων καὶ ἄπλοι ἰδιῶτες εὐαίσθητοι στὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦν οἱ εὐρωπαῖοι γονεῖς γιὰ τὸ καλὸ ὅλων τῶν παιδιῶν τῆς Εὐρώπης. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ταξιδιοῦ τους τοὺς συνόδευε ἀνώτερο στέλεχος τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ὑπεύθυνος γιὰ τὴν Ἐκπαίδευση.

Ἡ ἐπίσκεψη αὐτὴ προκάλεσε ἀρκετὲς ζυμώσεις καὶ οἱ ἀνταλλαγές μεταξὺ ἐλλήνων καὶ ξένων ἦταν γόνιμες πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῶν γονέων γιὰ μιὰ ἐνεργὸ συμμετοχὴ τους καὶ συμπαράσταση πρὸς τὸ σχολεῖο.

Ἡ Ἐκκλησία ποὺ μὲ πολλὴ συμπάθεια παρακο-

λουθεῖ κάθε ἐνέργεια ποὺ γίνεται γιὰ τὸ καλὸ τῆς οἰκογένειας δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ παρὰ μὲ πολὺ καλὸ μάτι δραστηριότητες ποὺ συμβάλλουν στὴν ποιοτικὴ βελτίωση τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆ σύσφιγξη τῶν δεσμῶν οἰκογένειας καὶ σχολείου*.

* Γιὰ περισσότερες πληροφορίες ὡς πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση Γονέων (E.P.A.) μπορεῖτε ν' ἀπευθύνεσθε στὸν συντάκτη τοῦ σημερινοῦ ἄρθρου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἡ Ἐκκλησία ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸν ἑαυτό της τὸ ρόλο τῆς *μεγάλης οἰκογένειας* καὶ χαρακτηρίζει τὸ γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια ὡς *μικρὴ ἐκκλησία*. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν τὸ πηγαῖο ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἀμέριστη φροντίδα τῆς σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς διακονίας της. Ἀνέκαθεν καὶ τώρα ἀναπτύσσει ποικίλους τομεῖς ποὺ στόχος τους εἶναι ἡ στοργὴ καὶ ἡ συμπαράσταση τῆς Ἐκκλησίας στὶς πολλὰ διαστάσεις καὶ ἀνάγκες τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Ὅλη αὐτὴ ἡ μέριμνα παραμένει ὅμως ἐν πολλοῖς ἄγνωστη καὶ εἶναι κρῖμα καὶ νὰ μὴ γνωρίζουμε τὴν πολύπτυχη δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ καὶ μὴ γνωρίζοντας, νὰ μὴ μπορούμε ν' ἀπευθυνθοῦμε σ' αὐτὴν καὶ στὶς διάφορες ὑπηρεσίες ποὺ προσφέρει, γιὰ νὰ βοηθηθοῦμε κατάλληλα ὅταν χρειαστοῦμε αὐτὴ τὴ βοήθεια.

Παράλληλα ἓνα θεωρητικότερο ἐνδιαφέρον ὤθησε ἐμᾶς καὶ τοὺς συνεργάτες μας νὰ γνωρίσουμε ἐγγύτερα αὐτὴ τὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ δοῦμε δηλαδὴ τὴν *ποιότητα* τῆς προσφορᾶς, τὴ *δομὴ* αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν, τὸν *τρόπο διοικήσεως*, τὸ *εὖρος τῆς καταρτίσεως* τῶν στελεχῶν, τὴν *κίνηση* τῶν γάμων καὶ τῶν διαζυγίων, τὸ *περιεχόμενο* τῆς διαποιμάνσεως. Νὰ δοῦμε ἀκόμα πῶς *ἐκτιμᾶται* αὐτὴ ἡ προσφορά,

ποιές μπορεί να είναι οι προοπτικές μίας τέτοιας διακονίας, αλλά και συγκεκριμένες προτάσεις για τη διεύρυνση και τη βελτίωση της ποιμαντικής γάμου και οίκογενείας στην Ελλάδα.

Σκεφθήκαμε λοιπόν τη διερεύνηση όλων αυτών που αναφέραμε πιο πάνω να την κάνουμε με τη μεσολάβηση ενός ερωτηματολογίου, στη σύνταξη του οποίου βοήθησε ενεργά ο π. Αντώνιος Καλλιέργης, συνεργάτης μας στη συγκρότηση του *Αρχείου Ποιμαντικής Γάμου και Οίκογενείας*. Παλαιότερα, στη διερεύνηση άλλων θεμάτων με τη βοήθεια ερωτηματολογίων (Σχεδίασμα πνευματικής γεωγραφίας, Ένοριακή οργάνωση και ζωή, πρεσβύτερες του καιρού μας κ.ά.), είχαμε βρει μεγάλη ανταπόκριση από τους αναγνώστες του περιοδικού σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες, εύλαβεστάτους Έφημερίους και σεβάσιμες Πρεσβύτερες, όσιωτάτους Καθηγούμενους και όσιώτατες Ήγουμένισσες Ί. Μονών.

Έλπίζουμε ότι και τώρα στην παρούσα μας έκκληση θα θελήσουν να καταθέσουν τις εμπειρίες τους και να μās ενημερώσουν και δι' ήμών να πληροφορήσουν το πλήρωμα της Έκκλησίας και το ελληνικό Έθνος για το πολυσχιδές έργο που έπιτελείται στους κόλπους Ί. Μητροπόλεων, Ένοριών, Έκκλησιαστικών Ίδρυμάτων και Ί. Μονών που αφορά στο Γάμο και την Οίκογένεια. Θα είναι μία ωραία ευκαιρία με την έναρξη του νέου χρόνου 1994, που έχει χαρακτηριστεί από τον Ο.Η.Ε. ως *Διεθνές έτος της οίκογενείας*, να συνειδητοποιήσουμε και να κά-

νουμε γνωστό το τεράστιο έργο που συντελείται στους κόλπους της Έλληνικής Όρθοδόξου Έκκλησίας αλλά ένδεχομένως και των άλλων αδελφών Όρθοδόξων Έκκλησιών για το Γάμο και την Οίκογένεια.

Να παρακαλέσουμε μόνο οι απαντήσεις σας να έλθουν όσο γίνεται πιο σύντομα και να είναι όσο το δυνατόν πληρέστερες*. Αυτό θα δώσει σε μās την ευχέρεια να αποκομίσουμε μία ακριβή εικόνα για τον τρόπο που ή Έκκλησία ποιμαίνει τα μέλη της και τους θεσμούς του γάμου και της οίκογενείας στην Ελλάδα του 1994.

Με την έλπίδα ότι θα ανταποκριθείτε πρόθυμα στην πρόσκλησή μας για συνεργασία, σās ευχαριστούμε εκ των προτέρων και σās ζητούμε να (προσ)ευχηθείτε για την έπιτυχή έκβαση της έρευνας.

* Έάν ό χώρος δέν έπαρκει, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε συμπληρωματικά λευκά φύλλα, στα όποια θα καταγράψετε τις πληροφορίες σας από τη μία μόνον όψη, άφου προτάξετε τον αριθμό της αντίστοιχης ερωτήσεως χωρίς να παραλείψετε την ένότητα στην όποια άνήκει (Α., Β., Γ., Δ. ή Ε., π.χ. Δ. 1 κ.τ.τ.). Το ερωτηματολόγιο βρίσκεται στο Παράρτημα σ. 271-279.

Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ

Εισαγωγικά

Τὸ θέμα τὸ ὁποῖο καλοῦμαι νὰ ἀναπτύξω ἐνώπιόν σας* μὲ προβληματίσει καὶ μὲ προβληματίζει ἀκόμα. Ἰδιαίτερα μάλιστα, πὸν τὴ διατύπωση του τὴν ἐπέλεξα ἐγὼ ὁ ἴδιος. Τὸ τηλεφώνημα τοῦ πανοσ. Ἀρχιμ. π. Δωροθέου Πολυκανδριώτη, πὸν μετέφερε τὴν πρόσκληση τοῦ σεβασμιωτάτου Προέδρου νὰ συμμετάσχω ὡς εισηγητὴς στὴν παρούσα Ἡμερίδα, μὲ βρήκε πρὸς τὸ τέλος τῶν παραδόσεων μου τοῦ ἐαρινοῦ ἐξαμήνου στὸ μάθημα τῆς *Ποιμαντικῆς Γάμου καὶ Οἰκογενείας*.

Σὲ λίγους μῆνες ἀρχίζει τὸ 1994 πὸν ἔχει χαρακτηρισθεῖ ἀπὸ τὸν Ο.Η.Ε. ὡς *Διεθνὲς ἔτος τῆς οἰκογενείας*. Ὁλος ὁ κόσμος θ' ἀρχίσει σὲ λίγο νὰ μιλάει γιὰ τὴν οἰκογένεια, σκέφτηκα. Γιατί νὰ μὴ προβληματίσω τοὺς φοιτητὲς μὲ μιὰ τέτοια προοπτικὴ, μὲ μιὰ τέτοια προσέγγιση; Ἄλλοι θὰ θίξουν πιδὲ εὐχάριστες πλευρὲς τῆς οἰκογενείας, εἶπα. Ἄς δοῦμε τὴν οἰκογένεια ὑπ' αὐτὴ τὴν ὀπτικὴ γωνία. Εὐκαιρία, οἱ φοιτητὲς ἀλλὰ καὶ ὅλοι μας, ν' ἀντιμετωπίσουμε μιὰ περιοχὴ πὸν τὴν σκεφτόμαστε ἀλλὰ καὶ τὴν προσεγγίζουμε δύσκολα.

Τὸ χρονικὸ διάστημα ἐξάλλου μέχρι τὴ σημερινὴ ἡμέρα δὲν ἦταν πολὺ μεγάλο. Ἐπρεπε

καὶ οἱ φοιτητὲς νὰ βοηθήσουν κι ἐγὼ νὰ ἐπεξεργαστῶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς συνεργασίας. Ἄλλωστε ἡ πανεπιστημιακὴ αἴθουσα στὸ χῶρο τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας γίνεται ἓνα ἐργαστήριο ἔρευνας, διδασκαλίας, ἐφαρμογῶν. Τὸ Πανεπιστήμιο δὲν εἶναι ἀποκλεισμένο ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη κοινωνία καὶ ἡ κοινωνία ἔχει ἐλεύθερη πρόσβαση σ' αὐτό. Ἡ παρουσία ἄλλωστε ἡ δική μου καὶ τῶν συνεργατῶν μου ἀνάμεσά σας σήμερα ἀποδεικνύει τοῦ λόγου τὸ ἀληθές. Μὲ μία εἰδικὴ τεχνικὴ δυναμικῆς ὁμάδων, πὸν ἐπιτρέπει τὴ συμμετοχὴ ὄλων τῶν παρευρισκομένων στὴ συζήτηση¹, προσπαθήσαμε νὰ ἐντοπίσουμε ὅσο ἦταν δυνατό: τὶς διαστάσεις τοῦ θέματος, τὰ πρόσωπα στὰ ὁποῖα ἀφορᾷ, τοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς φορεῖς πὸν ἐμπλέκονται, τὰ προβλήματα πὸν ἀνακύπτουν καὶ τὶς λύσεις πὸν εἶναι δυνατόν νὰ προσφερθοῦν. Οἱ φοιτητὲς συμμετεῖχαν μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον.

Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς συζήτησης στὴν πανεπιστημιακὴ αἴθουσα πὸν παρουσιάζουμε σήμερα θελήσαμε νὰ σχολιάσουμε καὶ νὰ διαζωγραφίσουμε διανθίζοντας τὴν εἰσήγησή μας μὲ τὴ χρησιμοποίησι κειμένων προερχομένων εἴτε ἀπὸ ἀλληλογραφία κρατουμένων εἴτε ἀπὸ παραγωγή πού εἶναι δυνατό νὰ χαρακτηρισθεῖ συγκαταβατικὰ ὡς «ἐγκλειστη» λογοτεχνία². Παρὰ τὶς ὀλοφάνερες αἰσθητικὲς τοὺς ἀδυναμίες καὶ χωρὶς καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις τὰ κείμενα αὐτὰ καταγράφουν σὲ βάθος μὲ τὸν τρόπο τῆς λαϊκῆς μούσας τὴν ἀθέατη ἀνθρώπινη πλευρὰ τῶν καταστάσεων πὸν ζοῦν οἱ συγγραφεῖς τους.

Κοινωνικό στίγμα

Οί έξω αντιμετωπίζουν και άλλου τύπου προβλήματα. Η φυλάκιση αποτελεί ένα *στίγμα κοινωνικού τύπου* τόσο για τὸν ἴδιο —τὸ διαπιστώνουμε στὶς δυσκολίες ποὺ αντιμετωπίζει ὡς ἀποφυλακιστέος γιὰ νὰ βρεῖ δουλειὰ ἢ κάποια θέση στὴν κοινωνία— ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑπόλοιπη τὴν οἰκογένεια. Οἱ γείτονες τοὺς ἀποφεύγουν, οἱ ἴδιοι μετροῦν τὴν «καλημέρα». Οἱ συμμαθητὲς πολλὲς φορὲς ρωτοῦν πειρακτικὰ γιὰ τὸν ἀπόντα πατέρα.

Ὁ κοινωνικὸς στιγματισμὸς παραμένει καὶ σήμερα τόσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν κρατούμενο ὅσο καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά του, ἄσχετα ἂν ὁ σωματικὸς στιγματισμὸς μὲ πυρακτωμένο σίδερο στὸ μέτωπο τῶν καταδικασθέντων ἔχει ἀπαγορευθεῖ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι «τὸ εἶδος τοῦ προσώπου ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ κάλλους», τὸ ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ ἀτιμάζεται³.

Ἡ ὁμορφὴ γυναίκα τοῦ φυλακισμένου, στὸ ὁμώνυμο ποίημα τοῦ Στρατῆ Χατζηπαναγιώτη, περιφέρεται μὲ σκεπασμένο πρόσωπο, κανεὶς νὰ μὴ τὴ δεῖ, «μετροῦ» τὴν καλημέρα, κρύβει τὴν ὁμορφιά της ποὺ πλάσθηκε κατ' εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ κάλλους⁴.

Τὴ μέριμνα γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ τοὺς ἀγαπημένους του κυρίως ὡς πρὸς τὸ κοινωνικὸ στίγμα ποὺ μπορεῖ νὰ τοὺς προξενήσει, ἐκφράζει κι ὁ «ἐγκλειστος» λογοτέχνης Χαράλαμπος Τσαουσιδῆς στὸ ποίημα ποὺ θυμίζει δημοτικὴ μούσα καὶ ἐπιγράφεται: *Στὴ μάννα μου⁵*.

Ψυχολογικὰ προβλήματα καὶ ἀντιμετώπιση

Τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα καὶ γιὰ τὶς δύο πλευρὲς εἶναι ἀρκετά. *Αἰσθήματα μειονεκτικότητος, μοναξιά, στέρηση τῆς οἰκογενειακῆς θαλαπωρῆς καὶ στοργῆς, πόνος.* Οἱ φίλοι ἀπομακρύνονται. Μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐκρηξη ἐνδιαφέροντος, πιθανὸν στὴν ἀρχή, ὅλα τελματώνονται καὶ ἡ οἰκογένεια καλεῖται νὰ λύσει μόνη της τὰ προβλήματα ἀλλὰ καὶ νὰ συμπαρασταθεῖ καὶ στὸν κρατούμενο, ἂν σὲ πολλὲς περιπτώσεις δὲν τὸν ἐγκαταλείψει στὴν τύχη του γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τῆς ἔκανε.

Γράμματα φυλακισμένων σκιαγραφοῦν αὐτὴ τὴν κατάσταση:

«Ἀγαπημένε ἐξάδελφε, ἐγὼ περνᾶω δύσκολες στιγμὲς, διότι ἀντιμετωπίζω σοβαρὰ οἰκογενειακὰ προβλήματα ποὺ δὲν μπορῶ νὰ ἐπιλύσω ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἐλπίζω νὰ τὰ ξεπεράσω. Ζωγραφίζω, γράφω, διαβάζω ὅπως πάντα»⁶.

Ἄλλος πάλι γράφει:

«Τώρα στὴ φυλακὴ κανεὶς δὲν μὲ θυμᾶται. Μόνον ὁ πατέρας μου ἔρχεται γιὰ νὰ μοῦ φέρνει κανένα περιοδικὸ ἢ τσιγάρα. Τὴ μάννα μου τὴν ἔστειλα στὸν τάφο μὲ τὴ συμπεριφορὰ μου. Μοῦ τόλεγε ποῦ θὰ καταλήξω καὶ μὲ συμβούλευε, μὰ ποῦ ν' ἀκούσω ἐγώ! Ἦθελα ν' ἀνέβω ψηλά μονομᾶς»⁷.

Στὶς ὁμορφες στιγμὲς τῆς συμπαραστάσεως ἐκ μέρους τῆς οἰκογένειας ἐγγράφεται καὶ ἡ περίπτωση τῶν γονέων ἐνὸς φυλακισμένου ποὺ

μετακόμισαν από 'Αθήνα σὲ Ναύπλιο γιὰ νὰ εἶναι κοντὰ στὸ παιδί τους κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δεκαετοῦς δοκιμασίας του ὕστερα ἀπὸ τὴν παρορμητικὴ δολοφονία τῆς συζύγου του.

Οἱ γονεῖς αὐτοὶ μοῦ θυμίζουσι τὶς γυναῖκες τῶν ἐξόριστων στῆ Σιβηρία ποὺ ἀκολουθοῦσαν τοὺς ἄντρες τους καὶ διέμεναν κοντὰ τους στοὺς τόπους ἐξορίας γιὰ νὰ τοὺς ὑπηρετοῦν καὶ νὰ τοὺς προσφέρουν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ τροφή, ποὺ περιγράφει ὁ Ντοστογιέφσκι καὶ ποὺ ἐφάρμοζαν τὸ τοῦ 'Απ. Παύλου «μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων ὡς συνδεδεμένοι» ('Εβραίους ιγ' 3), ποὺ κατὰ τὸν Θεοδώρητο σημαίνει: «κοινωνεῖτε διὰ τῆς συμπαθείας καὶ προσφόρου θεραπείας», σὰν νὰ ἦσαν σὲν καὶ σεῖς κρατούμενοι μαζί τους⁸.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἀποχωρισμὸς εἶναι ἕνας ἄλλος θάνατος ποὺ προξενεῖ πολὺ πόνον. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ «ἀνάλητοι», ὅπως τοὺς χαρακτηρίζουμε, ἄνθρωποι, αἰσθάνονται αὐτὸν τὸν πόνον καὶ τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ τοῦ θανάτου.

Ἀναφέρω σὰν πολὺ χαρακτηριστικὴς γιὰ τὴν περίπτωσή μας τὶς φράσεις ποὺ περιέχονται σὲ μῆνυμα τῆς ἐφημερίδος κρατουμένων ποὺ ἔχει τὴν ὀνομασία «δυναμένος» πρὸς τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀντιεισαγγελέως Δημήτρη Τσεβᾶ ποὺ πέθανε πρόσφατα. Ἐκεῖ, στὸ ἐπιγραφόμενο κείμενο *Στὴ σορὸ τοῦ Τσεβᾶ*, προσεγγίζουν τοὺς δύο πόνους καὶ ἐκφράζουν τὴ συμπάθειά τους⁹.

«Ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ εἰωθότα, ἐμεῖς ἐκφράζουμε ἀπλὰ καὶ μόνο τὴν συμπαράστασή μας στοὺς οἰκείους του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πραγματικὰ θὰ λείψει.

Τὸ αἰφνίδιο τοῦ θανάτου του, αὐξάνει ἔτι πλέον τὸν πόνον τους, καὶ ὅλοι ἐμεῖς γνωρίζουμε τί θὰ πεῖ πόνος γιὰ μᾶς καὶ τοὺς δικούς μας.

Κουράγιο λοιπόν...».

Τὶς περισσότερες φορὲς ὁ μακροχρόνιος ἀποχωρισμὸς ἔχει ἀντίκτυπο σὲ ψυχολογικὲς σχέσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας. Τὰ παιδιὰ χάνουν τὴν εἰκόνα τοῦ πατέρα, δημιουργεῖται ἕνα μεγάλο κενό. Μιὰ φράση σ' ἕνα γράμμα μπορεῖ ν' ἀποτελέσει «προειδοποιητικὸν ἤχον κώδωνος». «...Τὰ παιδιὰ, σιγὰ-σιγὰ χάνουν τὴν εἰκόνα σου...» ἔγραφε ἡ γυναῖκα του στὸν Ἀλέξη Σεβαστάκη ἐκποτισμένο συγγραφέα στὴ Γυάρο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας. Ὁ πόνος ἦταν μεγάλος. «Ἡ ὀδύνη ἀπὸ τὴ χαμένη ἐπικοινωνία, ἡ ἀγωνία γιὰ τὴ λησμονιά, τὸν ἔφεραν στὸ χῶρο τῆς δύσκολης τέχνης τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας. Νὰ γράφει καὶ νὰ εἰκονογραφήσει μιὰ ὀλόκληρη σειρὰ πέντε παιδικῶν βιβλίων γιὰ νὰ μιλήσει στὰ παιδιὰ του, νὰ τοὺς πεῖ ὅτι εἶναι ἐδῶ, κοντὰ τους, μαζί τους μ' ἕνα ἄλλο τρόπο παρουσίας»¹⁰.

Ὅλοι ὅμως οἱ κρατούμενοι δὲν ἔχουν οὔτε τὸ χάρισμα οὔτε τὶς εὐκαιρίες. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι γιὰ πολλοὺς ἡ φυλακὴ ὑπῆρξε εὐκαιρία ν' ἀνακαλύψουν κρυμμένα τάλαντα καταχωνιασμένα ποὺ μπόρεσαν «σκάπτοντες ἔνδον» νὰ τὰ καλλιεργήσουν καὶ νὰ τὰ ἀναπτύξουν.

Σεξουαλικὴ ζωὴ

Σοβαρὰ ψυχολογικὰ ἀλλὰ καὶ ἄλλα προβλήματα δημιουργεῖ καὶ ἡ μακροχρόνια στέρηση

τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων τῶν συζύγων καὶ γενικὰ τῶν κρατούμενων. Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνω γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ ἐμφωλεύουν καὶ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὰ ἐκτὸς τῆς φυλακῆς μέλη ἀλλὰ καὶ οἱ κρατούμενοι μὲ τὶς χιλίες δυὸ πιέσεις καὶ καταναγκασμοὺς ποὺ ὑφίστανται ἀπὸ ἄλλους ἢ ἄλλες κρατούμενες γιὰ νὰ ὑποκύψουν τελικὰ στοὺς ἐκβιασμοὺς καὶ τῆ βία.

Ὅλ' αὐτὰ εἶναι γνωστὰ πράγματα, ἄσχετο ἂν ἀποφεύγουμε νὰ μιλάμε καὶ καταντοῦν «οὐ φωνητά». Σὲ πολλὰς χώρες ἀρχίζει ν' ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα μὲ τὴν καθιέρωση σὲ ἰδιαίτερο χῶρο τῶν φυλακῶν «συναντήσεως» τῶν συζύγων. Ἡ καθιέρωση τελευταία ἀδειῶν ἐξόδου σὲ κρατούμενους μπορεῖ νὰ θεραπεύσει σὲ κάποιον βαθμὸ τέτοιου εἴδους ἀνάγκες.

Διατήρηση τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν

Ὅπωςδήποτε ἢ σὲ ὅποιαδήποτε μορφή διατήρηση τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς φυλακίσεως εἶναι ἓνα σπουδαῖο ἔρεισμα, στὸ ὅποιο μπορεῖ νὰ βασιστεῖ ἢ ἐπανένταξη τοῦ ἀτόμου μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή του στὴν ἴδια του τὴν οἰκογένεια¹¹. Ἐπισκέψεις, ἀλληλογραφία, κάλυψη ἀναγκῶν, μικροδωράκια στὰ ὅποια θὰ ἀποτυπώνεται ὄση στοργὴ ἀπόμεινε, εἶναι μέσα ποὺ διατηροῦν, ἰσχυροποιοῦν καὶ ζωογονοῦν τὸν ὑπάρχοντα σύνδεσμο ἢ ἓναν δεσμὸ ποὺ ἔχει κλονιστεῖ. Τὰ δεσμὰ τῆς φυλακῆς εἶναι δυνατὸν νὰ σφυρηλατήσουν ἓνα νέο δεσμὸ ὅσο δύσκολο μπορεῖ νὰ φαίνεται αὐτὸ ἐκ πρώτης ὄψεως.

Παρόμοιες δυσκολίες ἀντιμετωπίζουν ἄλλωστε καὶ οἰκογένειες ποὺ εἶναι ἀναγκασμένες νὰ ζοῦν χωριστὰ γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα εἴτε λόγῳ ἐπαγγελματικῶν συνθηκῶν (μεταναστῶν, ναυτικῶν, στρατιωτικῶν) εἴτε λόγῳ προσωρινῆς ἢ μονιμότερης διαταραχῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν συζύγων (σύζυγοι ἐν διαστάσει, χωρισμὸς ἀπὸ κοίτης καὶ τραπέζης) εἴτε λόγῳ ἄλλων αἰτιῶν ποὺ παρουσιάζονται στὴ ζωὴ τους. Χωρὶς νὰ ταυτίζουμε τὰ προβλήματα εἶναι ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ τὰ πλησιάσουμε καὶ νὰ τροχιδορομήσουμε ἀνάλογες λύσεις.

Εἶναι ὅμως πάρα πολλὰς φορὲς πολὺ *δύσκολη ἢ διατήρηση* τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς φυλακίσεως. Εἴτε λόγῳ ἀρνήσεως καὶ τῶν δύο πλευρῶν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐπαφὴ τους, εἴτε λόγῳ μονομεροῦς διακοπῆς ὀφειλόμενης στὴν ἄρνηση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης πλευρᾶς.

Βέβαια στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ξέρουμε ὅτι ὑπάρχουν μεσολαβήσεις συγγενικῶν καὶ φιλικῶν προσώπων, διαφόρων γνωστῶν, χωρὶς πάντοτε θετικὸ ἀποτέλεσμα.

Οἰκογενειακὸ - ἐκκλησιολογικὸ μοντέλο διαποίμανσης

Ἐδῶ πρωτεύουσα θέση καὶ πρωταγωνιστικὸ ρόλο μπορεῖ νὰ διαδραματίσει ἡ Ἐκκλησία¹², ἢ ὅποια ὅταν χαρακτηρίζει τὴν οἰκογένεια ὡς *μικρὴ ἐκκλησία* ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὸ ρόλο τῆς *μεγάλης οἰκογένειας*. Εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι τὸ ἐκκλησιολογικὸ μοντέλο εἶναι, ἂν

μου ἐπιτρέπετε τὴν ἔκφραση, «οἰκογενειακὸ-οἰκογενειοκρατικό».

Ὁ Θεὸς εἶναι *Πατέρας*· Υἱὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ· ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ὡς «*Μήτηρ Ἐκκλησία*», Ἡ Παναγία μας δὲν εἶναι μόνο *Μητέρα* τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ *μητέρα* ὄλων μας. Ὁ *ιερεὺς* χαρακτηρίζεται ὡς *πατήρ*, ἡ ἡγουμένη ὡς *μητέρα* καὶ ἡ *πρεσβυτέρα* καλεῖται στὴ Ρωσία *μητερούλα*. Βρισκόμαστε πράγματι μπροστὰ σ' ἓναν «οἰκογενειακὸ ἀστερισμὸ» ὅταν θελήσουμε νὰ περιγράψουμε τίς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν σχέσεις μέσα στὴν Ἐκκλησία. Ἐξάλλου, ὄχι τυχαῖα καλούμεθα *ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφές* ἐν Χριστῷ, μὲ πρωτότοκο ἀδελφὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο.

Οἱ συνέπειες: Ἀναπληρωματικότητα

Αὐτὸ βέβαια συνεπάγεται ὀρισμένες ὑποχρεώσεις ἀλλὰ καὶ δικαιώματα. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς ἐνορίας ἀναλαμβάνουν ἢ πρέπει νὰ ἀναλάβουν ἔστω καὶ *ἀναπληρωματικὰ* τὸ ρόλο τῆς οἰκογένειας. Αὐτὴ ἡ *μεγάλη* οἰκογένεια ἀναλαμβάνει νὰ θεραπεύσει τὰ ἀσθενῆ καὶ νὰ ἀναπληρώσει τὰ ἐλλείποντα τῆς *μικρῆς*. Αὐτὸ δὲν σημαίνει νὰ ἀντικαταστήσει ἢ νὰ ὑποκαταστήσει τὴ φυσικὴ οἰκογένεια. Θὰ προσπαθήσει νὰ ἀναπληρώσει ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπομνήσει στὴ *μικρὴ* οἰκογένεια, ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμή περνᾶ μία δοκιμασία, *ὅτι ἡ θέση της εἶναι*, καὶ ὅταν ἀποκατασταθοῦν οἱ σχέσεις της καὶ ἐλευθερωθοῦν τὰ φυλακισμένα μέλη της, *μέσα στὴ μεγάλη οἰκογένεια τῆς Ἐκκλη-*

σίας. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ὀπτικὴ γωνία ὁποιαδήποτε παροχὴ βοήθειας καὶ ποιμαντικὴ συμπαράσταση *θεμελιώνεται ἐκκλησιολογικὰ* καὶ ἀνοίγεται στὶς διαστάσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Δύο συγκλονιστικὲς μαρτυρίες

Ὁραιοτέρα διατύπωση τῶν σχέσεων ποὺ ἀναφέρομε δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε ἀπ' αὐτὴν ποὺ ὁ Σπύρος Μ., πρῶην κρατούμενος στὸν Κορυδαλλό, κατέγραψε ποιητικὰ: *Ἀπ' τὴν καρδιά του στὸν πάτερ Κωνσταντῖνο!* τὸν ἱερέα τῶν φυλακῶν¹³.

Ἀφήνω σὲ σᾶς νὰ δεῖτε τίς συναρτήσεις. *Εὐλογημένη ὥρα* καὶ γιὰ τὸν κρατούμενο ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τί σημαίνει σχέση μετὰ τὸν πατέρα μέσω τοῦ Πνευματικοῦ Πατέρα καὶ πρὸ πέρα ἀκόμα σχέση μετὰ τὸν Οὐράνιο Πατέρα, ἀλλὰ ποὺ γνώρισε καὶ τὴ θέση τοῦ ἀδελφοῦ ποὺ τὸν συνοδεύει στοὺς δρόμους τῆς πόλης στὴ συνέχεια, καὶ τὴ σχέση του μετὰ τὸν Μεγάλο Ἀδελφὸ, τὸν Λυτρωτὴ Χριστό. *Εὐλογημένη*, ὅμως, *ὥρα* καὶ γιὰ τὸν *κληρικό*, ποὺ τοῦ δίδεται ἡ χάρις νὰ *ἐκπληρωθεῖ ἡ ὑπόσχεση πατρότητας* ποὺ παίρνει μετὰ τὴν ἱερωσύνη του καὶ νὰ μὴ μείνει ἀνεκπλήρωτη νοσταλγία¹⁴.

Ἐπιτρέψτε μου, ὅμως, πρὶν κλείσω τὴν εἰσηγησή μου, νὰ σᾶς διαβάσω ἓνα ἐκτενέστερο συγκλονιστικὸ κείμενο ποὺ ἀναφέρεται σ' ἓνα γεγονός διαδραματιζόμενο στὸ *περιθώριο* μᾶς ἱστορίας, ποὺ ὅμως τελικὰ γίνεται τὸ *κέντρο* καὶ προσανατολίζει τὰ βήματα τῶν ἡρώων ἀλλὰ καὶ τὰ δικά μας σὲ νέους ὀρίζοντες. Εἶναι αὐτὸ τὸ

ἐλάχιστο πού κάποια στιγμή μπορούμε νά προσφέρουμε στους ἐλάχιστους, ἄσημους, ἀδελφούς μας, πού ἂν δέν εἶναι τὸ μέγιστο εἶναι τὸ ἕνα ἐπάναγκες, εἶναι τὸ «ένδος δέ ἐστι χρεία», γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς μίλησε ὁ Κύριος (Λουκᾶ ι' 41). Ἡ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τὸ φιλι τῆς συγγνώμης εἶναι συναρπαστική¹⁵.

Καὶ στὸ στιγμιότυπο αὐτό, σὰν ἀντίλαλο τῶν φυλακῶν, βλέπουμε τὸ φιλι τῆς συγγνώμης νὰ φιλιώνει τοὺς ἐντὸς καὶ τοὺς ἐκτὸς καὶ νὰ συμφιλιώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὸ Θεὸ καὶ νὰ μᾶς τοποθετεῖ γεωμετρικὰ ἐπὶ τὰ αὐτά, αὐτὰ πού ἔχουμε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ προχωρήσουμε στὴ ζωὴ καὶ νὰ προχωρήσουν καὶ ἄλλοι μαζί μας.

Ἱστορία καὶ προοπτικὲς

Ἡ Ἐκκλησία μας, ὅπως εἶναι γνωστό, φρόντισε πάντοτε τόσο γιὰ τοὺς φυλακισμένους ὅσο καὶ γιὰ τὶς οἰκογένειές τους ὑπακούοντας στὴ ρῆση τοῦ Κυρίου «ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἦλθετε ἢ οὐκ ἦλθετε πρὸς με» (Ματθ. κε' 36, 43). Ὡραία ἀποτύπωση αὐτῆς τῆς μέριμνας βλέπουμε καταγεγραμμένη καὶ στὴν πρὸ 25ετίας λιάν ἀξιόλογη διδακτορικὴ θεολογικὴ διατριβὴ τοῦ καθηγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Γρηγορίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους πανοσ. Ἀρχιμ. π. Γεωργίου Καψάνη, *Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων*¹⁶.

Ἀπὸ τότε ἔχουν καταγραφεῖ σὲ ἄρθρα καὶ σὲ βιβλία πολὺ ἀξιόλογα πράγματα. Ἐχουν ἀποτυπωθεῖ ὁμως καὶ στὴν προσωπικὴ ἱστορία

«Ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἦλθετε πρὸς με» (Ματθ. κε' 36).
«Εἶδες γάρ, τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες τὸν Θεόν σου». (Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς).

πολλῶν πού ἔχουν ἀναλωθεῖ στὴ διακονία αὐτῇ, πολλὲς ἱστορίες καὶ ἐμπειρίες βοηθείας. Εἴτε σὲ ἐπίπεδο ἀτομικῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, εἴτε ἐνοριῶν, εἴτε συλλόγων πού παραστέκονται στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ λαμβάνουν πρωτοβουλίες ποικίλης φύσεως, ὑπάρχουν δεδομένα πού μπορούν ὄχι μόνο νὰ μᾶς ικανοποιήσουν ἀπολογιστικὰ γιὰ τὸ τί ἔχει γίνεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς κα-

θοδηγήσουν για τὸ τί ἀκόμα *μπορεῖ νὰ γίνει*.
Στὰ πρόσωπα αὐτὰ ἀνήκετε ἀσφαλῶς καὶ σεῖς.

Αὐτές, λοιπόν, τὶς *ἐμπειρίες* ἀπὸ τὴ *μέχρι*
τώρα *πράξη* σας, τοὺς *προβληματισμούς* σας
πάνω σ' αὐτές καὶ τὶς *δυσκολίες* ποὺ συναντή-
σατε, ἀλλὰ καὶ τυχὸν *προτάσεις* σας γιὰ τὴν ὑ-
πέρβαση αὐτῶν τῶν *δυσκολιῶν* καὶ γιὰ ἄμεση
ἐπέμβαση θὰ παρακαλοῦσα, στὴ συζήτηση ποὺ
θὰ ἀκολουθήσει, νὰ καταθέσετε¹⁷, ὥστε ὅλοι νὰ
φύγουμε ἐμπλουτισμένοι ἀπὸ γόνιμη ἀνταλλαγή
ἀπόψεων μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ μᾶς ἔδωσε σήμε-
ρα ἡ 'Ι. Σύνοδος μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Συνο-
δικῆς 'Επιτροπῆς Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντι-
κοῦ 'Εργου στὴν παρούσα 'Ημερίδα, ποὺ μὲ τό-
ση ἐπιμέλεια προετοίμασε ἡ 'Οργανωτικὴ 'Επι-
τροπή.

* Εἰσήγηση στὴν 'Ημερίδα στελεχῶν 'Ι. Μητροπόλεων
«περὶ τῶν ἐν φυλακαῖς ὄντων», μὲ θέμα: «'Η ποιμαντικὴ
διακονία τῆς 'Εκκλησίας ἐν ταῖς φυλακαῖς» διαπιστώσεις-
προοπτικαὶ διὰ μίαν καλύτεραν ποιμαντικὴν ἀντιμετώπιση
τοῦ θέματος», ποὺ διοργανώθηκε ἀπὸ τὴ Συνοδικὴ 'Επιτρο-
πὴ Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντικοῦ 'Εργου στὴν Αἶθουσα
Τελετῶν τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας, τὸ Σάββατο 26 'Ιου-
νίου 1993. 'Η 'Ημερίδα τελοῦσε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μακα-
ριωτάτου 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος κ.
Σεραφεῖμ.

1. Πρόκειται γιὰ τὴ μέθοδο *συζήτηση 66* γιὰ τὴν ὁποία
βλ. στὸ βιβλίο μου *Ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλοντύ-
μων*, 'Αθήνα 1971, σ. 138-139.

2. Μικρότερα ἀποσπάσματα παραμένουν στὸ κυρίως κεί-

μενο. Ἐκτενέστερα θὰ δημοσιευθοῦν στὸ τέλος τῆς παρού-
σης εἰσηγήσεως μὲ τὴ μορφή *ἀνθολογίου*. (Βλ. Παράρτημα,
σ. 280-288). Τὰ περισσότερα σταχυολογήθηκαν μὲ τὴ βοή-
θεια τοῦ αἰδ.σ. π. 'Αντωνίου Καλλιγέρη, συνεργάτη μας στὴ
συγκρότηση τοῦ *Ἀρχείου Ποιμαντικῆς Γάμου καὶ Οἰκογε-
νείας*, καὶ ἐπισημάνθηκαν στὸ περιοδικὸ «Φίλοι Φυλακισμέ-
νων» ποὺ ἐκδίδει ὁ Σύλλογος συμπαράστασεως κρατουμέ-
νων «'Ο 'Ονήσιμος», ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ τὰ μεταφέρουμε.

3. Θεοδοσιανὸς Κώδιξ VIII, 40,2 στὸ βιβλίο τοῦ Γ. Κα-
ψάνη, *Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς 'Εκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυ-
λακισμένων*, 'Αθήνα 1969, σ. 32.

4. Τὸ ποίημα δημοσιεύτηκε στὸ *Ἡμερολόγιο 1989* τοῦ
«'Ονήσιμου». Βλ. 'Ανθολόγιο.

5. «Φίλοι Φυλακισμένων», τεῦχος 8, 'Ιανουαρίου-Μαρ-
τίου 1987, σ. 13. Βλ. 'Ανθολόγιο.

6. «Φίλοι Φυλακισμένων», τεῦχος 16, 'Ιανουαρίου-Μαρ-
τίου 1989, σ. 13.

7. «Φίλοι Φυλακισμένων», τεῦχος 12, 'Ιανουαρίου-Μαρ-
τίου 1988, σ. 8.

8. Στὸ βιβλίο τοῦ Γ. Καψάνη 1969, σ. 18, ὑπόσημ. 5.

9. 'Η ἐφημερίδα ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμάδα κοινωνικῆς
ἐργασίας τῆς δικαστικῆς φυλακῆς Κορυδαλλοῦ. Τὸ *μήνυμα*
βλ. στὸ τεῦχος 6, Μαρτίου-'Απριλίου 1993, σ. 7.

10. Βλ. συνέντευξή του στὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ
«Διαβάζω» *Βιβλίο καὶ φυλακὴ*, τεῦχος 99, 25.7.1984, σ. 47-
48.

11. Γενικότερα εἶναι πολλὴ σημαντικὴ ἡ ἐπικοινωνία τῶν
κρατουμένων μὲ τὸν ἔξω ἀπὸ τὴν φυλακὴ κόσμο. Βλ. 'Ηλία
Δασκαλάκη, *Μεταχείριση ἐγκληματίᾶ*, 'Αθήνα-Κομοτηνῆ,
'Εκδ. 'Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1985, σ. 66-70 καὶ Γ. Καψάνη,
1969, σ. 167-168.

12. Ὅχι, βέβαια, μόνο στὴν πρόνοια ὑπὲρ τῶν οἰκογε-
νειῶν τῶν φυλακισμένων γενικῶς, ἀλλὰ καὶ στὸν μόνις ἀνα-
φερόμενα μεσολαβητικὸ ρόλο. Βλ. γιὰ παράδειγμα στὸ βι-
βλίο τοῦ Γ. Καψάνη 1969, σ. 189, τύπο ἐπιστολῆς τοῦ ἱερέα
τῶν φυλακῶν πρὸς μητέρα ποὺ ἀρνείται νὰ ἐπικοινωνήσει
μὲ τὸν γιό της' γιὰ τὴν πρόνοια ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν στίς
σ. 170-171.

13. Ἐλπίζουμε νὰ μὴν προσκρούσουμε στὴ σεμνότητα τοῦ π. Κωνσταντίνου Κωσταρέλλου, ἐφημερίου τῶν Δικαστικῶν Φυλακῶν Κορυδαλλοῦ ἀναφέροντας τοὺς στίχους αὐτοῦς. Τὸ κείμενο δημοσιεύτηκε στοὺς «Φίλους Φυλακισμένων», τεύχος 16, Ἰανουαρίου-Μαρτίου 1989, σ. 12. Βλ. Ἀνθολόγιο.

14. Ὑπαινισσόμαστε τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ παπα Φιλοθέου Φάρου μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ ὑπότιτλο: «*Κλήρος, Ἡ ἀνεκπλήρωτη ὑπόσχεση πατρότητος*», Νέα Σμύρνη, Ἐκδ. Ἀκρίτας, 1992, 332 σ.

15. Δημοσιεύτηκε στοὺς «Φίλους Φυλακισμένων», τεύχος 6, Ἰουλίου-Σεπτεμβρίου 1986, σ. 11-12. Βλ. Ἀνθολόγιο.

16. Ἀθήναι 1969, 200 σ. Ἡ τοιχογραφία ἀπὸ τὸν Ἱ. Ναὸ Ἁγίου Νικολάου Μυστρᾶ ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴ σ. 5 τοῦ βιβλίου.

17. Ἡ πρόσκληση γιὰ «καταθέσεις» ἰσχύει ἀκόμη. Μποροῦν οἱ κληρικοὶ μας νὰ στείλουν «ποιμαντικὰ σιγμύδιτυπα» ἀπὸ τὴ διακονία τους στὶς φυλακὲς καὶ προτάσεις γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαπομπάνσεως τόσο τῶν κρατουμένων ὅσο καὶ τῶν οἰκογενειῶν τους.

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Στὴν ὀλιγόλεπτη εἰσήγησή μας* θὰ ἀρκετοῦμε *πρῶτον* νὰ διαφωτίσουμε τί σημαίνει ποιμαντικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος· *δεύτερον* νὰ θεμελιώσουμε μὲ τρόπο συνοπτικὸ τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὰ ἄτομα αὐτά, καὶ *τρίτον* νὰ ἐπισημάνουμε ὀρισμένες διαστάσεις τῆς παρέμβασης τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἔνταξη τῶν ἀτόμων μὲ εἰδικὲς δυνατότητες ἢ ἀνάγκες ὅπως μέχρι τώρα συνηθίζοταν νὰ ὀνομάζονται. Κατὰ τὴ συζήτηση, θὰ ὑπάρξει ἐλπίζουμε ἢ ἄνεση, συνεργάτες μου καὶ ἐγὼ νὰ κάνουμε συγκεκριμένες προτάσεις ἔτσι ὅπως προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἔρευνα, τὴ διδασκαλία καὶ τὶς ἐφαρμογὲς στὸ μάθημα «Ἱστορία καὶ θεωρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνικῆς διακονίας» καὶ ἄλλα ποιμαντικὰ μαθήματα ποὺ διδάσκονται στὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς.

Ποιμαντικὴ προσέγγιση

Ἄν στὴν εἰσήγησή μας ἐπιχειροῦμε νὰ προσεγγίσουμε ποιμαντικὰ τὴν κοινωνικὴ ἔνταξη τῶν ἀτόμων μὲ εἰδικὲς δυνατότητες ἢ ἀνάγκες (Α.Μ.Ε.Δ. ἢ Α.Μ.Ε.Α.), εἶναι γιὰτὶ ἡ ποιμαντικὴ προσέγγιση διευκολύνει νὰ δοῦμε στὴν οὐσία τῆς τὴν κοινωνικὴ ἔνταξη αὐτῶν τῶν ἀτόμων. Ἡ Ποιμαντικὴ, ὅπως εἶναι γνωστό, ὡς «τέ-

χνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» προσπαθεῖ «τὸ πολυτροπώτατον καὶ ποικιλώτατον ζῶον» ποὺ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴ μοναδικὴ ποιμνὴ ὑπὸ τὸ Ἔνα Ποιμένα, νὰ τὸν ἐντάξει καὶ νὰ τὸν συντάξει στὴν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι σύναξη καὶ κοινῶνία Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Σ' αὐτὴ τὴν Κοινῶνία εἶναι καλεσμένοι ὅλοι νὰ προσληφθοῦν καὶ νὰ σωθοῦν. Καθότι «τὸ ἀπρόσληπτον μένει καὶ ἀθεράπευτον». Ἡ ποιμαντικὴ λοιπὸν προσέγγιση δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὴν μεταμορφωμένη αὐτὴ κοινῶνία ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησίᾳ παρὰ μόνον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ μόνου τοὺς θέτουν τὸν ἑαυτὸ τοὺς ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Ὅλοι, κυριολεκτικὰ ὅλοι, ἔχουν τὴν θέση τοὺς μέσα σ' Αὐτὴν· ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴς δυνατότητές του, ἀνάλογα μὲ τὴς ἀνάγκες του. Ἡ Ποίμνη ὡς εἰκόνα διαζωγραφεῖ αὐτὴν τὴν ἐνότητα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἄλλη εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας ὡς νηός, ὡς πλοίου, ποὺ βρῖσκεται μάλιστα ἀποτυπωμένη στὸ ὀπισθόφυλλο τοῦ προγράμματος τῆς σημερινῆς ἡμερίδος, εἶναι μεστὴ νοημάτων. Σ' αὐτὸ τὸ πλοῖο περιλαμβάνονται ὡς ἐπιβάτες ἅπαντες οἱ χριστιανοὶ οἱ ὁποῖοι διασχίζουν τὴ θάλασσα τοῦ παρόντος βίου¹. Ἡ Ἐκκλησίᾳ τελικὰ εἶναι *κιβωτὸς σωτηρίας* ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐμπιστεύονται τὴ σωτηρία τοὺς καὶ ἐντάσσονται σ' αὐτὴν.

Θεμελίωση

Θεμελιώδης προϋπόθεση ἀλλὰ καὶ προοπτι-

κὴ τῆς Ἐκκλησίας ὅταν ἀσχολεῖται μὲ ἄτομα μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες εἶναι ἡ στάση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτά. Τὰ ἄτομα αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ταυτίσουμε γενικὰ μ' ἐκείνες τὴς κατηγορίες τῶν προσώπων ποὺ ὁ Χριστὸς ἀναφέρει στὴ διήγηση γιὰ τὴ Μέλλουσα Κρίση (Εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου, κεφ. 25, στ. 31-46). Τοὺς ἀποκαλεῖ ἀδελφούς, παρόλο ὅτι ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον ἐθεωροῦντο ἄσημοι καὶ ἀσήμαντοι (ἐλάχιστοι), ταυτίζεται μαζί τοὺς καὶ μάλιστα θὰ ζητήσει νὰ δώσουν λόγο καὶ θὰ καταδικάσει ὅσους δὲν ἔπραξαν αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ πράξουν πρὸς αὐτούς. Ἀντίθετα θὰ εὐλογήσει ἐκείνους ποὺ τὸ ἔπραξαν.

Γερὰ θεμελιωμένη ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας στὴ στάση τοῦ Ἰησοῦ φροντίζει ν' ἀνταποκριθεῖ στὴς ἀνάγκες τῶν ἀτόμων αὐτῶν «κατὰ τὴν ἐκάστου ἰδίαν χρείαν». Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν κατηγοριοποιεῖ καὶ δὲν θέτει στὸ περιθώριο αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, προσπαθεῖ ἀπεναντίας νὰ ἐνεργοποιήσει τὴς δυνάμεις τοὺς στὸ μέτρο ποὺ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὸ, ἀναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τὰ ὅρια ποὺ θέτουν ἡ ἀρρώστια τοὺς, ἡ ἀνεπάρκειά τοὺς καὶ γενικὰ οἱ ἐλλείψεις τοὺς.

Ὅλοι δὲν μποροῦν φυσικὰ νὰ τὰ κάνουν ὅλα. Οἱ μειωμένες δυνατότητες θέτουν ὀπωσδήποτε κάποιους περιορισμούς. Ὁ καθένας θὰ πρέπει νὰ κάνει αὐτὸ ποὺ μπορεῖ, νὰ ἀναπτύξει τὰ δεδομένα του. Ἡ παραβολὴ τῶν ταλάντων στὸ ἴδιο Εὐαγγέλιο (Ματθαίου 25, 14-30) μᾶς δίνει τὸ μέτρο γιὰ τὸ τί μποροῦμε νὰ ἀπαιτοῦμε ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς ἄλλους καὶ γιὰ

τὸ πῶς μπορούμε νὰ συμβάλλουμε στὴν ἀξιοποίηση τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων ποὺ μᾶς ἔχουν δοθεῖ. Τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ μᾶς ὀρίζουν καὶ μᾶς περιορίζουν, ἀλλὰ καὶ χαράσσουν τοὺς ὀρίζοντες μέσα καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους μπορούμε νὰ κινηθοῦμε.

Κατὰ παράδοξο τρόπο «ἡ δύναμις» —τοῦ Κυρίου, στὸν Ὅποιο θὰ δώσουμε κάποια μέρα λόγο— ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β' Κορινθίους, 12, 9). Μὲ ἄλλα λόγια ἡ δύναμή Του φανερώνεται στὴν πληρότητά της μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ τὴν ἀνάγκη, τὶς ἀνάγκες, ἀκόμα καὶ τὶς εἰδικές. Σὲ μᾶς ἀπομένει νὰ ἀξιοποιήσουμε, νὰ διπλασιάσουμε ἢ τουλάχιστο ν' αὐξήσουμε αὐτὸ ποὺ μᾶς ἔχει δοθεῖ.

Ἐπισήμανση διαστάσεων

Γιὰ τὴν ἀξιοποίηση, τὸν διπλασιασμὸ ἢ τὴν αὐξηση τῶν δεδομένων, ἡ Ἐκκλησία ὡς ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς μὲ τοὺς ἐξειδικευμένους φορεῖς κοινωνικῆς διακονίας ἢ μὲ τὴν γενικὴ τῆς διοικητικῆς διάρθρωση σὲ Ἰ. Μητροπόλεις ἢ Ἐνορίες εἶναι δυνατὸν νὰ λειτουργήσει ὡς *θεραπευτικὴ κοινότητα* ποὺ «θὰ ἀναπληρώνει τὰ ἐλλείποντα καὶ θὰ θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ».

Ὁ ποιμαντικὸς λόγος τῆς Ἐκκλησίας θὰ χαράσσει τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς ποὺ αὐτὴ ὡς Σῶμα Χριστοῦ θὰ προτείνει γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση καὶ ἔνταξη αὐτῶν τῶν ἀτόμων ὄχι μόνο στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία ἀλλὰ καὶ στὴν ὅλη κοινωνικὴ δομὴ. Ὁ λόγος αὐτὸς θὰ πρέπει νὰ εἶ-

ναι τέτοιος ποὺ νὰ εὐαισθητοποιεῖ καὶ τὰ μέλη τῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλες κατηγορίες πολιτῶν ποὺ δὲν αἰσθάνονται οἰκείοι πρὸς αὐτήν.

Ἡ ποιμαντικὴ τῆς *πράξης* θὰ δίνει παραδειγματικὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὶς πράξεις τῆς, ἢ ἔνταξη αὐτὴ καὶ ἡ κοινωνικοποίηση ἀτόμων μὲ εἰδικές δυνατοτήτες. Ἡ πράξη αὐτὴ θὰ στηριζεῖ ὄχι μόνο τὰ συγκεκριμένα αὐτὰ *ἄτομα*, ἀλλὰ καὶ τὶς *οἰκογένειες* τους καὶ τὶς *ὀμάδες* μέσα σὶς ὁποῖες θὰ ἐντάσσονται μαθησιακὰ ἢ ἐπαγγελματικὰ τὰ ἄτομα αὐτὰ (σχολεῖα, ἐπαγγελματικὲς σχολές, ἐπαγγελματικὸς συλλόγος). Ἡ πράξη αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀπευθύνεται καὶ στὴν κατάρτιση στελεχῶν τῆς ποὺ θὰ συμπαρίστανται σὲ ὀλόκληρο αὐτοῦ τοῦ τύπου ἐκκλησιαστικὸ ἔργο. Ἡ πράξη αὐτὴ θὰ σκοπεύει ὅπως κάθε ἐκκλησιαστικὴ ἐνέργεια —γιὰ νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὴν Γ' εὐχὴ τοῦ Εὐαγγελίου— «στὸ νὰ χαρίσει καὶ τὰ ἄτομα αὐτὰ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, εὐαρεστοῦντα καὶ ποιοῦντα τὸ θέλημά Του».

Χαρακτηριστικὴ ἀποτύπωση αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἀλλὰ καὶ παράδειγμα βρισκόμεθα στὴ θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ (Λουκᾶ ε' 17-26). Μὲ τὸ σχόλιο ποὺ ἀκολουθεῖ δὲ διατεινόμεθα ὅτι ἐξαντλοῦμε ὅλες τὶς πτυχὲς αὐτῆς τῆς διήγησης ἢ ἀπαντοῦμε σ' ὅλα τὰ ἀνακύπτοντα ἐρωτήματα. Οἱ βοηθοῦντες τὸν παράλυτο ἔκαναν τὰ ἀδύνατα δυνατά, βρῆκαν διέξοδο σὲ ὅ,τι ἐξηρτάτο ἀπὸ αὐτοὺς σὲ ὅλα τὰ ἀδιέξοδα, ξεπέρασαν ὅλα τὰ ἐμπόδια καὶ μὲ τρόπο μάλιστα ἀνορθόδοξο, γιὰτὶ ἀφοῦ δὲν μπορούσαν νὰ τὸν βάλουν ἀπὸ

τήν πόρτα ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ τὰ παράθυρα, ἀνέβηκαν στὴ στέγη καὶ τὸν κατέβασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κεραμίδια. Ὅταν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἐθεράπευσε τοῦ εἶπε νὰ ἐπιστρέψει στὸ σπίτι του, νὰ ἐνταχθεῖ δηλαδὴ στὶς συνήθειες διαδικασίες τῆς καθημερινότητας, ἀπὸ τίς ὁποῖες πιθανότατα ἦταν ἢ αἰσθανόταν πρὶν ἀποκλεισμένος. Αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ συγκρατήσουμε κυρίως ἀπὸ τὴ διήγηση αὐτῆ, σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴ θεματικὴ τῆς παρουσίας εἰσηγήσεως, εἶναι ὅτι γιὰ νὰ φτάσει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ παραλυτικὸς εἶχε ἀνάγκη περισσότερων ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ἀνθρώπων μὲ πίστη. Αὐτοὶ οἱ περισσότεροι ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν, ἀκόμα κι ὅ,τι δὲν μπορούσαν ἢ ποὺ δὲν ἦταν συνηθισμένο ἢ καὶ κοινωνικὰ ἀποδεκτὸ γιὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴ τους².

* Εἰσήγηση στὰ πλαίσια τῆς πρώτης ἐκδήλωσης τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος *Θρησκευτικὴ Ἀγωγή καὶ κοινωνικὴ Ἐνταξὴ Α.Μ.Ε.Α.* στὴν Αἴθουσα Τελετῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, τὴ Δευτέρα 9 Μαΐου 1994, μὲ γενικὸ θέμα «Ἐκκλησία καὶ ἄτομα μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες». Ὁ εἰσηγητὴς εἶναι μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐποπτείας τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος.

² Ἡ εἰσήγηση αὐτῆ, ἔχει τὴν πρόθεση νὰ χαράξει σὲ μίαν *πρώτη φάση* ἀπὸ ποιμαντικὴ σκοπιὰ τὰ ὅρια, τοὺς περιορισμοὺς καὶ τοὺς ὀρίζοντες τῆς κοινωνικῆς ἐνταξῆς αὐτῶν τῶν ἀτόμων. Γιὰ τὰ *εἰδικὰ θέματα* ποὺ ἀνακύπτουν καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία θὰ ἐνημερωῦμε ἀπὸ τὴ στήλη αὐτῆ τοὺς ἀναγνώστες μας κατὰ τὴν πορεία τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος.

ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΕΝΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΣ

Γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ Γῆ

Ἕνα δέντρο. Ὁ κορμὸς ὑψώνεται ὅσο γίνεται εὐθυτενῆς καὶ στὸ φύλλωμά του σχηματίζεται ὡς μαγικὴ εἰκόνα, ἀρκεῖ νὰ προσέξεις τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, «αὐτὸς ὁ παράδοξα ὁμορφος κόσμος ποὺ μᾶς μάγεψε» καθὼς λέει κι ὁ ποιητῆς¹. Ἡ γῆ μας (ἢ ὑδρόγειος) ὑψώνεται ὡς σὲ κυκλικὴ θρόνη πάνω στὸν στύλο τοῦ κορμοῦ της, «στυλίτις», μήπως μπορέσει ἔτσι καὶ σωθεῖ.

Τὸ «Δέντρο τῆς Ζωῆς» πάντως τὸ ὁποῖο ὑπαινισσόμαστε θὰ ὑψωθεῖ ὡς σύμβολο τῆς μαζικῆς κινητοποιήσεως γιὰ «νὰ σωθεῖ ἡ Γῆ», ποὺ ἔχει προγραμματιστεῖ σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς μεγαλουπόλεις γιὰ τὴν 30 Μαΐου 1992. Εἶναι μέρος μᾶς καμπάνιας μὲ τὴν

ονομασία «Ένας είναι ο κόσμος μας».

Η πρωτοβουλία ανήκει στο Ευρωπαϊκό Κέντρο για Παγκόσμια Άλληλεξάρτηση και Άλληλεγγύη Βορρά - Νότου του Συμβουλίου της Ευρώπης σε συνεργασία με τα Κρατικά Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης των Ευρωπαϊκών χωρών και τις ευρωπαϊκές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για την Ανάπτυξη (Μ.Κ.Ο.Α.). Η πύλο πάνω καμπάνια έχει ως σκοπό την ενημέρωση του κάθε Ευρωπαίου πολίτη για τους κινδύνους που διατρέχει η Γη μας και να ασκηθεί πίεση από παντού στους αρχηγούς των 176 κρατών που θα συναντηθούν στο Ρίο ντε Τζανέιρο στη Διεθνή Σύσκεψη των Ήνωμένων Έθνων για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, από 3 έως 13 Ιουνίου 1992.

Ανάπτυξη και περιβάλλον

Πολύς λόγος γίνεται τις τελευταίες δεκαετίες για ανάπτυξη. Με άφετηρία τώρα το ουσιαστικό χαρακτηρίζονται πλέον οι χώρες της ύψηλίου είτε ως υπανάπτυκτες είτε ως υπό ανάπτυξη ή αναπτυσσόμενες είτε ως αναπτυγμένες χώρες. Στη βάση αυτών των χαρακτηρισμών κρύβεται ασφαλώς ένα αισιόδοξο βιολογικό μοντέλο για δυνάμεις που υπάρχουν και που πρέπει να φανερωθούν αναπτυσσόμενες. Στο ξεδίπλωμά τους αυτό πρέπει να βρουν οι δυνάμεις αυτές βοήθεια και υποστήριξη αλλιώς θα ανασταλούν και η ανάπτυξη θα ανακοπεί.

Τί επιδιώκουμε όμως, μια ανάπτυξη πάση θυσία ή μια ανάπτυξη που θα λαμβάνει υπόψη και πολλούς άλλους παράγοντες ούτως ώστε η ανάπτυξη να είναι «ανάπτυξη διαρκείας», μακροπρόθεσμη κι όχι κοντό-

φθαλμη που θα βραχυκυκλώνει τα πάντα; Μια τέτοια ανάπτυξη διαρκείας οφείλει ασφαλώς να θεωρεί τη διασφάλιση του περιβάλλοντος ως ουσιαστικό της παράγοντα.

Γνωρίζουμε όλοι πόσο μέχρι τώρα εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων παραθεωρήθηκε από κυβερνήσεις και ιδιώτες, βιομηχανίες, βιοτεχνίες και αναπτυξιακά προγράμματα το περιβάλλον.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν έχουν γίνει φιλότιμες προσπάθειες κι ότι απέλιπε κάθε φροντίδα και μέριμνα για το περιβάλλον. Ίδιωτες, σύλλογοι, οργανώσεις, οργανισμοί, διεθνείς και τοπικοί, κυβερνήσεις, συνασπισμοί, Έκκλησίες επιδεικνύουν ζωντανό ενδιαφέρον, πού, προσανατολισμένο προς το περιβάλλον, συνιστά αυτό που θα χαρακτηρίζαμε ως «οικολογική σταθερά». Για να εγκριθεί κάποιο αναπτυξιακό πρόγραμμα θα πρέπει να ερευνηθεί πρώτα η συμβατότητά του με τη σωτηρία του περιβάλλοντος.

Σ' αυτό, είναι αλήθεια, ότι σκοπεύει και η Διεθνή Σύσκεψη των Ήνωμένων Έθνων για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη από την οποία πολλά ελπίζουν και οι ευρωπαϊκές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για την Ανάπτυξη (του Βορρά). Τη φετινή τους, μάλιστα, 18η Γενική Συνέλευση, 7 έως 9 Απριλίου στις Βρυξέλλες, την αφιέρωσαν στην ανάπτυξη διαρκείας, που εμποδίζεται οπωσδήποτε από την οικολογική κρίση και αποφάσισαν να εκδηλώσουν την άλληλεγγύη τους με τις υπό ανάπτυξη χώρες του Τρίτου Κόσμου (του Νότου), συμμετέχοντας ενεργά στη Σύσκεψη του Ρίο, τονίζοντας ιδιαίτερα την περιβαλλοντική διάσταση της ανάπτυξης και επιμένοντας στην εξασφάλιση ενεργειών ώστε να συνεχισθούν και να

έφαρμοστούν οι αποφάσεις της Συσκέψεως.

Οί Μ.Κ.Ο.Α. του Βορρά θεωρούν ως θεμελιώδη ρόλο τους την εκπαίδευση της κοινής γνώμης μέσω της «εκπαίδευσης για την ανάπτυξη» τονίζοντας τη σφαιρική διάσταση των προβλημάτων αναπτύξεως στο Νότο και τις ευθύνες των λαών του Βορρά.

“Ένας παιδαγωγικός «φάκελλος»

Προπαρασκευαστική για τη Σύσκεψη αλλά και πολύ χρήσιμη για μετά ενέργεια είναι η έπεξεργασία από τις ελληνικές Μη Κυβερνητικές Όργανώσεις για την Ανάπτυξη² ενός φακέλλου, στις σελίδες του οποίου δίνονται όρισμένες πληροφορίες και γίνονται προτάσεις για διάφορες ημερήσιες ή και μεγαλύτερης διάρκειας δραστηριότητες, στις οποίες μπορούν να πάρουν μέρος πολίτες κάθε ηλικίας, αρχίζοντας από τα παιδιά και φτάνοντας στον παππού και τη γιαγιά.

Ο φάκελλος θα σταλεί σε σχολεία, κέντρα νεότητος, στο Σώμα Οδηγών και Προσκόπων, στα μέλη της Χ.Α.Ν. και της Χ.Ε.Ν., σε άλλες ενδιαφερόμενες Όργανώσεις. Ίδιαίτερη μέριμνα ελήφθη επίσης για να σταλεί στην Ίερά Σύνοδο και τους εκκλησιαστικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς.

Ο φάκελλος περιέχει πολλές έξυπνες ιδέες για εφαρμογή καθώς και μεθόδους για να γεννήσουν ιδέες ή να εδραιώσουν γνώσεις (μέθοδος καταιγισμού ιδεών ή «ό ιστός της άράχνης» — μέθοδος Bloom). Έχει έκτυπωθεί με πολλή επιμέλεια, έχει κομψή εμφάνιση και σε προδιαθέτει να τον χρησιμοποιήσεις. Ήπιγράφεται: “Ένας είναι ο κόσμος μας. Ως υπότιτλο έχει 30 Μαΐου: Μια μέρα αφιερωμένη στη σωτηρία της γης και στο μέσον είναι τοποθετημένο το σκίτσο που

αναφέραμε στην αρχή του άρθρου μας: το δέντρο της ζωής.

Στο έσωτερικό του καλύμματος υπάρχουν, κατάλληλα προβαλλόμενα, διάφορα μηνύματα, όπως: Μία είναι η γη μας... γι' αυτό βοήθα και σὺ νὰ σωθεῖ «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς». Ἐσὺ τί μπορεῖς νὰ κάνεις; Πῶς θὰ βοηθήσεις νὰ σωθεῖ αὐτὴ ἡ Γῆ ποὺ ἀνήκει σὲ ἄλους, τόσο στὸ Βορρᾶ ὅσο καὶ στὸ Νότο; Ἐσὺ, τί μπορεῖς νὰ κάνεις γιὰ νὰ σώσεις «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς»; Γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς, χρειάζεται καὶ ἡ δικὴ σου φωνή.

Τὸ ἴδιο ὠραῖα ἐκτυπωμένο εἶναι καὶ τὸ ὀπισθοφυλλο με ἐξίσου ἐνδιαφέροντα μηνύματα: Σκέψου ὅλη τὴ Γῆ, ὅμως δούλεψε στὸν τόπο σου. Ὑπό-

σχομαι να βοηθήσω τη Γῆ και τους ανθρώπους της να ζήσουν. 'Ο ήλιος μᾶς στέλνει ἐνέργεια' ἄς τὴ χρησιμοποιήσουμε. "Ανθρωπε τοῦ Νότου, ζοῦμε στὸν ἴδιο πλανήτη. Τὸ πρόβλημά σου εἶναι καὶ δικό μου. Τεχνολόγοι τοῦ Κόσμου, μὴν ἀφήσετε τὴν ξινή βροχή νὰ σκοτώσει τὰ δέντρα μας.

'Ο φάκελλος περιλαμβάνει ἕνα πράσινο φύλλο πάνω στὸ ὁποῖο ὁ κάθε συμμετέχων παροτρύνεται νὰ γράψει μιὰ εὐχή, μιὰ ὑπόσχεση ἢ ἕνα παράπονο: «ὄμως πάντα με ἀγάπη γιὰ τὸ Σπίτι σου πού εἶναι ὁ Πλανήτης σου». 'Αποδέκτης τοῦ φύλλου εἶναι «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς»³. 'Ἐνα μεγάλο πόστερ με τὸ σκίτσο τοῦ δέντρου καὶ διάφορες λεπτομέρειες ὀλοκληρώνει τὸν φάκελλο.

'Υπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς

Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο καὶ οἱ ἐφημέριοι μας —ἀλλὰ καὶ οἱ θεολόγοι κατηγηγῆτες— νὰ ἀναζητήσουν τὸν φάκελλο αὐτὸ ὥστε, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν στὸ εὐρύτερο ἐνοριακὸ τους ἔργο καὶ στὶς τάξεις τους. Εἶναι καιρὸς ἢ 'Ἐκκλησία μας νὰ θέσει σὲ ἐφαρμογὴ τὶς θεμελιωμένες θεολογικὰ ἀπόψεις της γιὰ μιὰ *θ ε ο λ ο σ γ ι κ ῆ ο ἰ κ ο λ ο γ ῖ α*, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ μόνη πού μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσει ὀρθό-δοξα τὸν ἐπαναπροσανατολισμὸ τοῦ οἰκολογικοῦ κινήματος γιὰ τὴ «σωτηρία τῆς γῆς» καὶ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ «δέντρου τῆς ζωῆς»⁴. Συχνὰ διαπιστώνουμε, ὅτι «θεολογικὲς» ἔννοιες κατακλύζουν ὄλα τὰ κείμενα πού προσκαλοῦν σὲ στράτευση γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ γῆ μας. "Ἄς μπορέσουμε, ἔστω καὶ τώρα, πρὸς ὄφελος ὄλων, νὰ ἐρμηνεύσουμε ὀρθὰ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν «ἔχον-

τας βρεῖ τὸ ἀληθινὸ κέντρο καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς κοσμικῆς περιστροφῆς»⁵.

1. Βλ. Νικηφόρου Βρεττάκου, *Συνάντηση με τὴ θάλασσα* (Ποιήματα), Ἀθήνα, Φόλλα, 1991, τὸ ποίημα πού ἔχει τίτλο «'Ἴσως εἶναι...», σ. 22.

2. Τὴν 'Ομάδα τῶν ἐλληνικῶν Μ.Κ.Ο.Α. ἀποτελοῦν με ἀλφαβητικὴ σειρά: τὸ Διορθόδοξο Κέντρο «Πορευθέντες» ἢ 'Ἑλληνικὴ 'Επιτροπὴ Διεθνoῦς Δημοκρατικῆς 'Αλληλεγγύης (Ε.Ε.Δ.Δ.Α.)· τὸ 'Ἑλληνικὸ 'Ἰνστιτοῦτο 'Αλληλεγγύης καὶ Συνεργασίας (ΕΛ.ΙΝ.Α.Σ.)· τὸ 'Ἰδρυμα Κοινωνικῆς 'Εργασίας (Ι.Κ.Ε.)· τὸ Κέντρο Γυναικῶν 'Υπαίθρου (ΚΕ.Γ.Υ.)· τὸ Κέντρο 'Ερευνῶν γιὰ τὶς Γυναῖκες τῆς Μεσογείου (Κ.Ε.Γ.ΜΕ.)· ἢ 'Ορθόδοξος 'Ακαδημία Κρήτης· τὸ Σῶμα 'Ελληνίδων 'Οδηγῶν (Σ.Ε.Ο.)· τὸ Σῶστε τὰ Παιδιά· ἢ Χριστιανικὴ 'Αδελφότης Νέων (Χ.Α.Ν.)· ἢ Χριστιανικὴ 'Ἐνωση Νεανίδων (Χ.Ε.Ν.).

3. Τὰ φύλλα μποροῦν νὰ σταλοῦν στὸ Σῶμα 'Ελληνίδων 'Οδηγῶν, Ξενοφάντος 10, 105 57 Ἀθήνα, με τὴν ἐνδειξη: Γιὰ τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς. Στὴν ἴδια διεύθυνση μποροῦν νὰ ζητηθοῦν καὶ οἱ «παιδαγωγικοὶ» φάκελλοι.

4. Σεφεύγει ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ παρόντος ἀρθρου ἢ παράθεση τῆς σχετικῆς με τὸ θέμα βιβλιο-αρθρογραφίας. "Ἦδη ἔχουν γραφεῖ ἀρκετὰ σημαντικὰ κείμενα τὴν τελευταία εικοσαετία στὴν 'Ελλάδα πάνω στὴ σχέση Θεολογίας καὶ Οἰκολογίας. Τὸ Οἰκουμενικὸ μάλιστα Πατριαρχεῖο, με ἐμπνευσμένο μῆνυμα τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α', ἔχει καθιερώσει ἀπὸ τὸ 1989 τὴν 1η Σεπτεμβρίου ὡς «Ἡμέρα Περιβάλλοντος».

5. Κλείνω τὸ ἄρθρο μου με τὴν ὠραία ἀποστροφή με τὴν ὁποῖα κλείνει τὸ βιβλίο του γιὰ τὴν 'Ελλάδα ὁ Χένρυ Μάλερ. Σ' ἐκείνον ἦταν τὸ φῶς τῆς 'Ελλάδας πού τοῦ ἀποκάλυψε τὰ μυστικὰ τοῦ κόσμου. «Δὲν τὸ ἔξερα πῶς ἡ γῆ κλείνει τόσα πολλὰ μέσα της» ('Ο Κ ο λ ο σ σ ὸ ς τ ο ῦ Μ α ρ ο υ σ ι ο ῦ, Ἀθήνα, 'Ἐκδ. Κάκτος, 1981, σ. 224). 'Ἐμεῖς γνωρίζουμε, ὅτι στὴν Κτίση ἀντανάκῃ ὁ ἄλλος 'Ἡλιος, ὁ Κύριος τῆς Οἰκουμένης, κεντρικὸς ἄξονας κάθε περιστροφῆς...

ΑΥΤΟΣ Ο ΤΟΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΟΣ ΜΑΣ

Ίδου ή Ρόδος, ιδού και τὸ πῆδημα...

Μὲ τὴ φωτιά τῆς Ρόδου ὀλοκληρώθηκε ὁ φετινὸς θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τῶν πυρκαγιῶν στὴ χώρα μας. Σὰν οἱ ἐμπρηστὲς νὰ ἴκαναν ἀποδεκτὸ τὸ ἀρχαῖο στοίχημα καὶ δρασκέλισαν μὲ μιᾶς τὴν ἀπόσταση Κέρκυρας - Ρόδου καὶ δὲν ἄφησαν χλωρὸ κλαρὶ στὸ διάβα τους. Οὔτε ὅμως καὶ τὴν ἄλλη διαγωνίῳ ἄφησαν παραπονεμένη. Μὲ τὴ νοητὴ γραμμὴ Κυθήρων - Καβάλας σχηματίσθηκε τελικὰ τὸ γράμμα Χ μὲ τὸ ὁποῖο διαγράφουμε συνήθως μιὰ λέξη, ἓνα κείμενο, θάγοντας δίπλα καὶ τὴ μονογραφή μας. Μόνο πού αὐτὴ τὴ φορὰ κινδυνεύουμε νὰ διαγράψουμε καὶ τὴ χώρα μας ἀπὸ τὸ χάρτη. Νὰ μείνει μιὰ χώρα χωρὶς πρόσωπο

«Καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς...».
Ἄπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ Ἑλλάδα καίγεται!

καὶ νὰ χαθεῖ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Μιὰ καμμένη γῆ

εἶναι μιὰ χαμένη γῆ πού δὲν τὴν ἀναγνωρίζεις πιά ἀπὸ τὴν ὄψη¹.

Ἄναγνωρίζεις ὅμως ἄλλες «ὄψεις» πού μὲ βία καὶ μὲ τὴν κορδέλλα στὸ χέρι μετροῦν τὴ γῆ γιὰ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουν... Οἰκιστὲς καὶ Γεωμέτρεις πατοῦν τὸ παμπάλαιο χῶμα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ τοὺς ἀφήσουμε «νὰ δέσει τὸ χῶμα μὲ τὴ φτέρνα τους» κατὰ πῶς μᾶς διδάσκει ὁ μεγάλος μας ποιητῆς².

Εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ Χένρυ Μίλλερ

Αὐτὴ τὴ στιγμὴ μὲ συνεπαίρνει τὸ ὄ ρ α μ α ἐνὸς «προσκυνητῆ» τῆς Ἑλλάδας πού πενήντα καὶ χρόνια πρὶν τὸ κατέγραψε μὲ τὰ λόγια του γιὰ μᾶς, γιὰ τὸν τόπο μας μὲ θαθεῖα ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη, γιὰτὶ μᾶς εἶδε μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα. Ὁραματίστηκε τὴν Ἑλλάδα «ὡς ἐν ἐσόπτρῳ» θὰ ἔλεγα, ὄχι ὅμως ὡς φαινόμενο ἀντικατοπτρισμοῦ... Διέκρινε τὴν ἐρήμωση τῆς χώρας σὰν ἐνέργεια πού προέρχεται ἀπὸ ἐχθρική ἐπιβουλή καὶ ἄφηγε τὴν πρωτοβουλία στοὺς Ἕλληνες «νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὴ γῆ». Πού νὰ ἔξερε; Ἀκριβῶς ὅμως, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ λόγος τοῦ Χένρυ Μίλλερ παραμένει ἐπίκαιρος σὲ μιὰ Ἑλλάδα πού στὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση ὀφείλει νὰ παρουσιαστεῖ ἐν δυνάμει³.

Ἄς δοῦμε ὅμως ἀπὸ κοντὰ τὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ ξένου πού «οἰκειοποιήθηκε» πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ μᾶς, στὴν πιὸ καλὴ ἐκδοχὴ τῶν λέξεων αὐτῶν, τὴ «δύναμη» αὐτῆ.

«Ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή τους κι ὕστερα οἱ Ἕλληνες παλεύουν νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὴ γῆ. Ἡ γίδα ἔχει γίνεῖ πιά ἐθνικὸς ἐχθρὸς. Θὰ τὴν διώξουν μὲ τὸν καιρὸ, ὅπως ἔγινε μὲ τοὺς Τούρκους. Ἡ γίδα εἶναι τὸ σύμβολο τῆς φτώχειας, τῆς ἀπελπισίας. Δέντρα, περισ-

σότερα δέντρα, αυτή είναι η ανάγκη. Τα δέντρα φέρνουν νερό, χορτονομή, κοπάδια, αναπαραγωγή. Το δέντρο φέρνει σκιά, ραχάτι, τραγούδι, φέρνει ποιητές, ζωγράφους, νομομαθείς, δραματιστές. Η Ελλάδα είναι σήμερα, αν και γυμνή και κοκκαλιάρα σά λυκος, ο μοναδικός παράδεισος στην Ευρώπη. Το τί τόπος θα γίνει όταν αποκατασταθεί στην πρώτη του δόξα υπερβαίνει την φαντασία του σημερινού ανθρώπου. Οτιδήποτε μπορεί να συμβεί όταν αυτό το έστιάκο σημείο πυρωθεί με καινούρια ζωή. Μια αναγεννημένη Ελλάδα είναι πολύ πιθανό ν' αλλάξει δλόκληρη την πορεία της Ευρώπης. Η Ελλάδα δε χρειάζεται αρχαιολόγους — χρειάζεται γεωπόνους. Μια καταπράσινη Ελλάδα ίσως να μπορούσε να ξαναδώσει στον κόσμο που σαπίζει στις ρίζες του την έλπίδα» (σ. 49-50).

Έλλάδα.

Φωτογραφία Σωκράτη Μαυρομιάτη (έκδ. Φωτόγραμμα).

Ο συγγραφέας είναι πεπεισμένος ότι «κατά κά-

ποιο τρόπο, σαν από θέληση Έκεινου, η Ελλάδα παραμένει υπό την προστασία του Δημιουργού... μένει άκόμη ιερός τόπος (σ. 18-19). Μια κίνηση, μια εικόνα που παρατηρεί —ένός ανθρώπου που σκύβει και μαζεύει ένα λουλούδι απ' το γυμνό χώμα της Αττικής— όρθώνει εμπρός του δλόκληρο τον ελληνικό κόσμο, τον περασμένο και τον τωρινό και τον μελλοντικό. Τον κάνει να «βλέπει»...

«Βλέπω και πάλι τα ύψώματα από αφράτο χώμα, που κρύβουν τα σώματα δοξασμένων νεκρών. Βλέπω το βιολετι φώς που μέσα του αστράφτουν τα απότομα βράχια, τα άγρια χαμόδεντρα, και τα ξερά ποτάμια, βλέπω τα μικροσκοπικά νησάκια να πλέουν στη θάλασσα, στεφανωμένα μ' άσπρους άφρους, βλέπω τους αετούς να ζυγιάζονται πάνω απ' τις απότομες κορυφές πανύψηλων βουλών, και που οι σκιές τους κάνουν κηλίδες σκοτεινιάς πάνω στο πολύχρωμο χαλί της γής, βλέπω τις σιλουέτες των μοναχικών βουκών να περπατούν με τα κοπάδια τους τα τυλιγμένα στην χρυσόσκονη πάνω στις γυμνές ράχες των λόφων, όπως τις παλιές μέρες των θρύλων, βλέπω τις γυναίκες να είναι μαζεμένες γύρω στο πηγάδι ανάμεσα στις έλιές, τα φουστάνια τους, τους τρόπους τους, την κουβέντα τους που δεν αλλάζουν και κρατούν ίδια απ' τους βιβλικούς χρόνους, βλέπω την πατριαρχική εμφάνιση του παπᾶ, τέλειο συνταίριασμα του άρσενικού και του θηλυκού, με ήμερο, ντόμπρο, όλο άξιοπρέπεια παρουσιαστικό, βλέπω το γεωμετρικό σχέδιο της φύσης μεγαλωμένο από την ίδια τη φύση σε μια σιωπή που σε ξεκουφαίνει. Η ελληνική γή ανοίγει εμπρός σου σαν βιβλίο της Αποκάλυψης. Δεν τό ΄ξερα πως ή γή κλείνει τόσα πολλά μέσα της. Περπατούσα με δεμένα μάτια, με

διστακτικά, άσταθῆ βήματα. Ἦμουν περήφανος καὶ ἀλαζονικός, εὐχαριστημένος πού ζούσα τῆ λαθεμένη, περιορισμένη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς πόλης. Τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδας ἀνοίξε τὰ μάτια μου, διαπέρασε τοὺς πόρους μου, ἐπεκτάθηκε σ' ὀλόκληρο τὸ εἶναι μου. Γύρισα πίσω στὸν κόσμο ἔχοντας βρεῖ τὸ ἀληθινὸ κέντρο καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς κοσμικῆς περιστροφῆς» (σ. 223 - 224).

Αὐτὰ πού «εἶδε» τὸν ὑποχρέωσαν ν' ἀλλάξει στάση ζωῆς, ν' ἀφιερῶθαι σὲ μιὰ ἀποστολὴ γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο στὶς τελευταῖες ἀράδες τοῦ βιβλίου του (σ. 224). Ἐμᾶς ὅμως, τὸ «δραμά» του μᾶς προτρέπει, ἔστω καὶ μὲ τὰ μάτια ἐνὸς ἄλλου, νὰ δοῦμε καὶ ν' ἀγαπήσουμε αὐτὸν τὸν τόπο πού κρύβει τόσα καὶ ἀποκαλύπτει ἄλλα τόσα καὶ περισσότερα ἀκόμα.

Κάτι πρέπει νὰ κάνουμε

Ἐμεῖς πού συνήθως βρίζουμε τὸν τόπο μας πού δὲν μᾶς ἀρέσει ὅμως καὶ νὰ μᾶς τὸν κατηγοροῦν οἱ ξένοι· πού παραξενευόμαστε ὅταν λένε καλὰ λόγια γι' αὐτὸν καὶ ἀποροῦμε πῶς τὰ ἀνακάλυψαν αὐτοὶ τὰ καλὰ πού ἔμεῖς ἀγνοοῦσαμε —γιατὶ ἀληθεύει καὶ ἐδῶ τὸ «οὐδείς τόπος ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ» (παραλλαγή γιὰ τὸν προφήτη) —, ἔμεῖς λοιπόν, εἶναι καιρὸς κάτι νὰ κάνουμε γι' αὐτόν. Δὲν εἶναι δυνατὸν «νὰ φάχνεις ἀδιάκοπα μιὰν ἔρημο, χωρὶς ἓνα δέντρο, ἓνα ρίγος νερῶν» (Μανόλης Ἀναγνωστάκης).

Κάτι ὀφείλουμε νὰ κάνουμε γι' αὐτὴ τὴν Κτίση πού συστενάζει καὶ συνωδίνει καὶ τὸ κλάμμα τῆς μπλέκεται μὲ τοὺς τριγμούς τῶν ξύλων πού καίγονται, μὲ τὸ ποδοβολητὸ ζῶων καὶ ἀνθρώπων πού ἐγκαταλείπουν κυνηγημένοι τὰ σπίτια τους καὶ τὴ γῆ τους.

Τί μπορεῖ ὅμως νὰ πρωτοκάνει τὸ «ἐπιτίμιο» τοῦ Γέροντα Ἀμφιλόχιου πού προέτρεπε τοὺς ἐξομολογούμενους, σὲ ἔνδειξη μετάνοιας γιὰ μιὰ ἁμαρτία, νὰ φυτεύουν ἓνα πεῦκο —μ' αὐτὸν τὸν τρόπο αὐξήθηκαν τὰ πεῦκα τῆς Πάπμου, οἱ λεγόμενες «Ἀμφιλοχίες»⁴, ὅταν καὶ τὸ τελευταῖο πεῦκο πού ἀπόμεινε γλύτωσε μόνο καὶ μόνο ἀπὸ ἔλλειψη συντονισμοῦ... τῶν ἐμπρηστῶν, σύμφωνα μὲ τὴν δευδερκὴ παρατήρηση καὶ συνάμα ἐρμηνεῖα τοῦ γελοιογράφου.

Σκίτσο τοῦ Ἀντ. Καλαμάρα. «Ἡ Καθημερινή», Τρίτη 8 Σεπτεμβρίου 1992.

Εἶναι καιρὸς πιά νὰ μετα-νοήσουμε. Γιατὶ ἂν ποῦμε «οὔπω καιρὸς», ὅσονόπω θὰ ποῦμε «οὐκέτι καιρὸς»· εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε ὅτι «ἐν τῷ ἄδη οὐκ ἔστι μετάνοια». Μὲ τίς καταστάσεις πού ζήσαμε ὄχι μόνο ἀγγίσαμε στὸν ἄδη ἀλλὰ μὲ τὴν κόλαση τῆς φωτιᾶς

μπήκαμε στις φλόγες τής Κολάσεως και πολλοί σωθήκαμε, αν σωθήκαμε..., ως δια πυρός!

1. Είχε γραφτεί το άρθρο μας όταν στην «Καθημερινή» τής 30 Σεπτεμβρίου 1992, σ. 16, δημοσιεύτηκε η γελοιογραφία του Έλια Μακρή με προμετωπίδα: 'Ιθού ή Ρόδος... 'Ιθού και το πήδημα... που διαζωγραφεί τέλεια τη «διαγραφή» από το χάρτη του νησιού. Δεν αρκεί βέβαια να περιγράψουμε με την πένα ή το πεννάκι τις ουφρές μας. Πρέπει κάτι να κάνουμε. Γι' αυτό όμως το θέμα έλ. στη συνέχεια του άρθρου μας. 'Η φωτογραφία που κοσμεί το άρθρο μας προέρχεται από την «Καθημερινή» τής 8 Σεπτεμβρίου του ίδιου μήνα, σ. 1 και παραχωρήθηκε ευγενώς από τη Διεύθυνση συντάξεως την οποία και θερμά ευχαριστούμε.

2. 'Οδυσσέα 'Ελύτη, Τ ό ά ξ ι ό ν έ σ τ ι, Τά πάθη Ζ', 'Αθήνα, «'Ικαρος» 21961, σ. 42.

3. Πρόκειται για το βιβλίο του 'Ο Κ ο λ ο σ σ ό ς τ ο υ Μ α ρ ο υ σ ι ο υ, μτφρ. Α. 'Αυδίνη, 'Αθήνα, 'Εκδ. Κάκτος, 1981. 'Η πρώτη έκδοση στα άγγλικά έγινε το 1941 στις Η.Π.Α. Στα ελληνικά κυκλοφορούν και οι Π ρ ώ τ ε ς έ ν τ υ π ώ σ ε ι ς ά π ό τ η ν 'Ε λ λ ά δ α του ίδιου συγγραφέα, σέ μτφρ. Βασιλη Βασιμεχαγιόγλου, από τις έκδ. «Νεφέλη», 'Αθήνα 1985. Το τελευταίο αυτό έργο είχε παρουσιάσει ο Βασίλης Γουνελάς από την «Καθημερινή» — Βιβλίο στις 7 Δεκεμβρίου 1986, σ. 7.

4. Βλ. Θ. Ψαριώτη, Τ ά π ε ο κ α τ ή ς Π ά τ μ ο υ, Μνήμη π. 'Αμφιλοχίου Μακρή, «'Ο 'Εφημέριος» 1986, σ. 369. Το άρθρο κυκλοφόρησε και σέ άνάτυπο με προλογικό σημείωμα Α. Μ. Σταυραπόλλου με τίτλο Θ ε ο λ ο γ ι κ ή ο ι κ ο λ ο γ ί α, 'Αθήνα 1988, 20 σ.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΕ ΖΩΑ

...και φυλάσσειν αυτόν

'Ανεξίτηλη παραμένει στα μάτια μας ή εικόνα τής αλεπουδίτσας στην τηλεόραση, που άμήχανη, περικυκλωμένη από τις φλόγες, προσπαθούσε να ξεφύγει και να σωθεί από τή φωτιά. Στους θλιβερούς άπολογισμούς των τελευταίων πυρκαγιών έγγράφονται και οι άπώλειες μεγάλου μέρους τής πανίδος των περιοχών που πυρπολήθηκαν. 'Η «ελεήμων καρδιά» μας άδυνατεί μπροστά στη θέα αυτής τής καταστροφής που άντανάκλα την σκληροκαρδίαν ήμών.

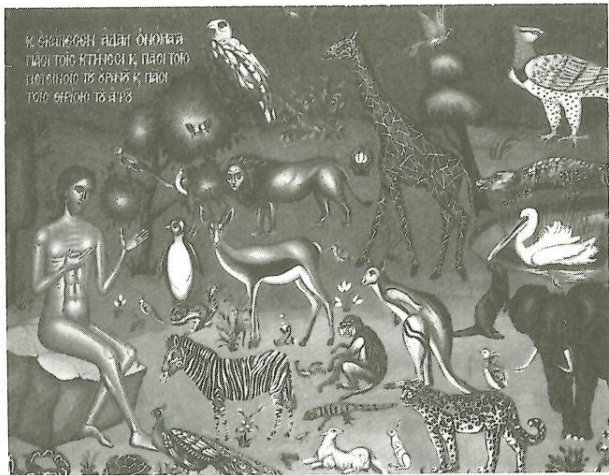

'Ο Τζών Χιούστον ως Νώε.

«Τό Δέντρο», τεύχος 35, Χριστούγεννα '87, σ. 122.

'Αντί σάν άλλοι Νώε να φροντίσουμε να περισώσουμε τά ζώα, δέν άφήνουμε ούτε τή στοιχειώδη ξυλεια για να κατασκευαστεί μία Κιβωτός.

Ἡ καταστροφή στὸν πόλεμο τοῦ Κόλπου μᾶς προί-
κισε μὲ εἰκόνες φρίκης ἀπὸ τὴν τύχη ἔλου τοῦ ζωϊκοῦ
βασιλείου. Ὁ ἄνθρωπος κυρίαρχος καὶ κραταίος ξέ-
χασε τὴν ἀρχαία ἐντολὴ νὰ εἶναι φύλακας καὶ προστά-
της τους. Ἐέχασε τὴ στιγμή πού ὁ ἴδιος ἔδινε ὀνόματα
κι ἔμπαινε σὲ προσωπικὴ σχέση μαζί τους. Ἐέχασε
αὐτὸ πού μιὰ ἀρχαία ρήση ἰσχυρίζόταν γιὰ τὰ που-
λιά: «τ' ὄνομά σας εἶναι γραμμένο στὴν παλάμη τοῦ
Θεοῦ».

«Καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι
τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ»
(Γένεση 6' 20). Τοιχογραφία Ἱ. Μ. Ἁγίου Ἰωάννου Μακρυ-
νοῦ Μεγάρων.

Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο ὅτι οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλη-
σίας μας προσπάθησαν νὰ ἐπανεύρουν αὐτὴ τὴν σχέση
μὲ τὰ ζῶα καὶ ἰδιαίτερα μὲ τ' ἄγρια ζῶα καὶ τὰ θη-
ρία. Ν' ἀποκαταστήσουν τὴ διαταραχθεῖσα σχέση τῆς

ἀπείθειας καὶ τῆς ἀποστασίας πού ὀφειλόταν στὴν ἔρ-
νηση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό.

Ἐὰν ἡ δυτικὴ παράδοση μᾶς ἔχει παραδώσει τὴν
εὐαισθησία τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης πρὸς
τὰ ζῶα καὶ τὸ κήρυγμά του πρὸς τὰ πουλιά, τὸ ἀνα-
τολικὸ ἀγιολόγιο καταγραμμένο στὰ συναξάρια τῶν
Μηναίων μᾶς ἔχει συνηθίσει σὲ θαυμαστὲς ἱστορίες γιὰ
ζῶα καὶ μὲ ζῶα¹.

Ἡ γέννηση τοῦ Σωτήρα μας, μὴ τὸ ξεχνᾶμε, ἔγι-
νε στὴ φιλόξενη φάτνη τῶν ἀλόγων ὄπου ἡ παναγία
Μητέρα Του «ἀνέκλιγε αὐτόν, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τό-
πος ἐν τῷ καταλύματι» (Λουκᾶ α' 7). Ἐξάλλου «π ο ι-
μ ε ν ε ς ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς
νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν» (στίχος 8) δέχτηκαν
τὸ χαρούμενο ἄγγελμα καὶ ἄ λ ι ε ῖ ς ἦσαν ἐκεῖνοι
πού δέχτηκαν νὰ τὸ διαμηνύσουν στὰ πέρατα τῆς Οἰ-
κουμένης. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἄλλωστε χαρακτηρίζε-
ται ὡς ἀμνὸς καὶ συγχρόνως ὡς Κ α λ ὀ ς Π ο ι-
μ ἦ ν καὶ βοσκὸς λογικῶν προβάτων. Δὲν εἶναι ἄλλω-
στε τυχαῖο ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ μία Π ο ἰ μ ν ἦ
καὶ ὡς Π ο ι μ α ν τ ι κ ῆ δρίζεται ἡ τέχνη καὶ ἡ
ἐπιστήμη, πού ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴ συνέχιση τοῦ ἀπο-
λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου μας στὸν κόσμο.

Φιλανθρωπία καὶ ζωοφιλία εἶναι μεταξὺ ἄλλων
δύο πτυχεῖς τῆς «ἐλεήμονος καρδίας» πού ἀναφέραμε
πρὸς τὸ πᾶν καὶ πού ἐκτείνεται πρὸς ὅλα τὰ πλάσματα
τῆς Δημιουργίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀβδᾶ Ἰσαὰκ τὸ Σύ-
ρο πού ἐπεκτείνει τὸ «ἔλεος» ἀκόμα καὶ πρὸς τοὺς δαι-
μονες² ἔχουμε τὴ χαρακτηριστικὴ περίπτωση τοῦ Ὁ-
σίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰλαρίωνος τοῦ Νέου ἡγουμένου
τῆς Μονῆς τῶν Δαλιμάτων, ὁ ὁποῖος «οὐ μόνον γὰρ
ἐπὶ φυχῶν λογικῶν τὴν συμπάθειαν ἐπεδείκνυτο, ἀλλ'

ἤδη καὶ ἐπὶ ἀλόγων καὶ ἀψύχων καὶ ἀναισθητῶν τὸ
σ υ μ π α θ ἔ ς ἐπεδείξατο» (ἡ μνήμη του τιμᾶται
στὶς 6 Ἰουνίου).

Τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξας

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι α ἰ-
τ ἰ α αὐτῆς τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων ἦταν
ἡ τήρηση ἐκ μέρους τῶν Ἁγίων τοῦ «κατ' εἰκόνα».
Ἀναφερόμαστε συγκεκριμένα στὴν περίπτωση τοῦ Ὁ-
σίου Πατρὸς ἡμῶν Κόπριος (24 Σεπτεμβρίου), λίαν
ἀγαπητοῦ στὸν μεγάλο Θεοδόσιο, γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ
συναξάρι του λέγει, ὅτι «τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξας, τὰ
θηρία ὑπέταξεν». Μάλιστα δὲ χρησιμοποιοῦσε καὶ παι-
δαγωγικὸ τρόπο ἀπέναντί τους, ὅπως συνέβη μὲ μία
ἄρκουδα ποὺ τραυμάτισε στὸν μηρὸ τὸ γαϊδούρι τοῦ
Ἁγίου μὲ τὸ ὁποῖο μετέφερε ξύλα. Μὲ τὴν εὐχὴ τοῦ
μεγάλου Θεοδοσίου ὑποτάχθηκε ἡ ἄρκουδα στὸν Κόπρι
«καὶ διεκόμεζε τὰ ξύλα» τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιου-
μένη... μέχρις ὅτου ἰαθεῖ τὸ ζῶο τοῦ Ἁγίου.

Ἡ αἰτία τῆς ὑποταγῆς διαφαίνεται καὶ στὸ ἀπό-
σπασμα τοῦ συναξαρίου τοῦ Ὁσίου Ἀνίνα τοῦ Θαυ-
ματουργοῦ (16 Μαρτίου). «Καὶ ὑποτάξας τὰ πάθη
τῆς σαρκός, ἐδέξατο, ὡς ἔοικεν, ἀντιμισθίαν, τὴν τῶν
ἀγρίων θηρίων ὑποταγὴν, ὅθεν καὶ δύο λέοντες ἠχο-
λούθουν αὐτῷ πανταχοῦ».

Δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις ποὺ οἱ Ἅγιοι πιε-
ζόμενοι ἐγκαταλείπουν τὴν πόλη, ἀναχωροῦν εἰς ἄβα-
τον τόπον καὶ «οἰκοῦν μετὰ τῶν θηρίων» (Ὁσιος Λου-
κάς, 6 Νοεμβρίου) ἢ τρέφουν τὰ λιονταράκια ποὺ βρί-
σκουν στὸ σπήλαιο μὲ τὴν λέαιναν νεκρὰν «μὴ εὐρί-
σκοντα θηλάσαι» καὶ τὰ χαρακτηρίζουν ὡς «παιδιά»

(Ὁσιος Μακάριος ὁ Ρωμαῖος, 23 Ὀκτωβρίου). Ἡ
ὁπως ἀναφέρει ὁ Ὁσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος γιὰ
κάποιον Στέφανο, ποὺ ἔτρεφε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια
μιὰ λεοπάρδαλη στὴν ἔρημο («Κλίμαξ», Λόγος Ζ',
παράγραφος ν').

Χαρακτηριστικὸ ἀκόμη εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ λέγε-
ται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἱερομάρτυρα Ἐλευθέριο (15 Δε-
κεμβρίου), ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν θαυματουργικὴ λύση τῶν
δεσμῶν του ἀπὸ ἀγγέλους «εἰς ὄρος ὑψηλὸν καθίστα-
ται, ἐνθα ἦν μετὰ τῶν ἀγρίων ζῶων συνδιαιτώμενος,
ἃ καὶ ἐξημεροῦντο, τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια διεξιόντος αὐ-
τοῦ». Ὁ Ἅγιος ἐξημέρωνε τὰ ἄγρια ζῶα ἀφηγούμε-
νος τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι ἡ συνοίκησις γινόταν
ἐπὶ μονίμου βάσεως. Ἐὰν τὰ εὑρίσκαν ἐν τῷ καταλύ-
ματι τὰ ἀντιμετώπιζαν ἄτρομα ὡς ἄλλοι ἀναφανέντες
Δαυιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λέοντων ποτέ». Ὅπως μί-
λιστα ἀναφέρουν γιὰ τὸν Ὁσιον Ἀρσένιον ἐν Λάτρῳ
(13 Δεκεμβρίου) «ποιήσας ἐκ ποδῶν τὰ θηρία, τὴν
τούτων τρώγλην φροντιστήριον ψυχῶν κατεσκεύασε».

Παρεμβάσεις

Οἱ Ἅγιοι ἀσφαλῶς παρεμβαίνουν ὅταν θηρία ἢ
ὄφεις δροῦν καταστροφικὰ ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων ἐ-
πηρεαζόμενοι ὑπὸ τῶν δαμιόνων. Οἱ ἱστορίες εἶναι ἄ-
πειρες. Ἀναφερόμαστε σὲ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μοδέστου,
Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων (16 Δεκεμβρίου). Τὸ
συναξάρι του διηγεῖται:

«Ἀνδρὸς πολυκτῆμονος ἔθνησκε τὰ ζῶα, τῆς πη-
γῆς ὑπὸ ὄφους φαρμακευθείσης ἐπηρεία τοῦ δαίμονος
ἐν ἡ ἐποτίζοντο». Ὁ Ἅγιος ἐπενέβη: καὶ «τὰ ζῶα

ἀνέστησε, τὸν ὄφιν ἐνέκρωσε, τὸν δαίμονα ὄφθῆναι τοῖς παροῦσι ὡς κύνα ἐποίησε, τὸ φοβερὸν ἐπομνύμενον ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὴ πλησιάσαι ποτέ, ἔνθα τὸ τοῦ Ἁγίου ὄνομα ἐπικέκληται».

Ἐπιτήρηση αὐτῆς τῆς ἐπικλήσεως βλέπουμε καὶ στὴν Εὐχὴ εἰς κτήνη τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, ὃ ὁποῖος καὶ θεωρεῖται προστάτης τῶν παραγωγικῶν ζώων. Τὴν ἴδια ἐπίκληση ἐπικαλοῦνται καὶ οἱ προσφεύγοντες στὸν Ἅγιο Μεγαλομάρτυρα Μάμαντα (2 Σεπτεμβρίου) μὲ τὴν σχετικὴ Εὐχὴ του εἰς κτήνη. Τὸ Εὐχολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας ἀναφέρει καὶ δύο ἄλλες εὐχές: Εἰς τὸ εὐλογῆσαι πόμνην καὶ εἰς νόσον βοῶν. Ἀναφέρουμε μάλιστα ὅτι τελευταῖα ἀναγνώσθηκε καὶ εἰδικὴ εὐχὴ γιὰ τοὺς ζωόφιλους σὲ ἐκδήλωση τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος³.

Σκευὴ διαποιμάνσεως

Τὰ ζῶα χρησιμοποιοῦνται πολλάκις καὶ γιὰ «ποιμαντικούς» σκοπούς. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα στὴν Ἁγία Γραφή ἡ ὄνος τοῦ Βαλαάμ (Ἀριθμοὶ κβ' 21-36). Σὲ διήγηση γιὰ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ (11 Νοεμβρίου) ἀναφέρεται μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου παρεμπόδιση αἰσχροῦς μίξεως μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ ἵππου τοῦ ἐπιχειροῦντος τὸν διασμό. Πολλές φορές τὰ ζῶα προστατεύουν τὰ οἰκήματα μοναχῶν ὅπως συνέβη στὴν περίπτωση τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου Ἐπισκόπου Κολωνίας (3 Δεκεμβρίου). Οἱ Πέρσες κατάστρεψαν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ κελλῖα τῶν μοναχῶν «ἀφίχοντο καὶ ἐπὶ τὸ κελλίον τοῦ ὁσίου τὸ αὐτὸ ποιῆσαι· λέων δὲ φανείς παρ' ἐλπίδα καὶ τοὺς βαρβάρους διώξας, τὴν κέλλαν ἀβλαβῆ διετήρησεν».

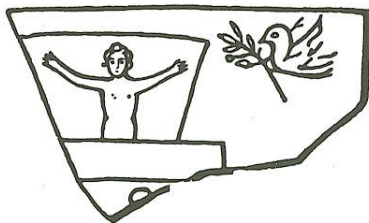
Ὅταν ὀνειρεύεσαι μὲ τοὺς Ἁγίους...

Ἀποκορύφωμα θετικῆς παρεμβάσεως ἀγρίων θηρίων θεωρεῖται ἡ μὴ ἐκτέλεση ἐκ μέρους τῶν τῶν προσταγμάτων τῶν δημίων γιὰ τὴν κατακρεούργηση Μαρτύρων καὶ ἡ μὲ σεβασμὸ καὶ στοργὴν θεραπεία τους. Παράδειγμα ποῦ μοῦ ἔκανε τρομερὴ ἐντύπωση καὶ ποῦ μοῦ κάνει πάντα ὅταν μελετῶ εἶναι ἡ περιπτώση τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀλεξάνδρου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ὃ ὁποῖος ἐμαρτύρησε στὸ διωγμὸ τοῦ Δεκίου (12 Δεκεμβρίου). Ὁ ἄρχων τῆς Καισαρείας «ὑπὸ θηρῶν θρωθῆναι ζῶντα καταδικάζει (τὸν Ἅγιο) ὃ δὲ δαίμων». Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐκπληκτικόν.

«Διαφόρων θηρίων κατ' αὐτοῦ ἀπολυθέντων, τὰ μὲν προσκυνοῦντα, ὡς διὰ τῆς τῶν κεφαλῶν αὐτῶν κατακλίσεως ἐφαίγοντο, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἀπεχώρου γαλεάγρας· τὰ δὲ κυλινοῦμενα ἐπὶ τὴν γῆν κατεφίλου τοὺς πόδας αὐτοῦ· τὰ δὲ τὰς τραυματισθείσας αὐτοῦ σάρκας ταῖς γλώσσαις ἀπέλειχον. Ὁ δὲ μέγας Ἀρχιερεὺς, τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας ἀπέπτυ πρὸς Κύριον, τὸ σῶμα ἀβλαβὲς καταλιπὼν ἐν τῇ γῆ».

Θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε ἄπειρες διηγήσεις μὲ ζῶα καὶ Ἁγίους, νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν παραδειγματικὴ ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων μεταξὺ τους, δεῖγμα μεγίστης ἀξίας σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἔλες οἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν διαταραχεῖ. Σχέσεις ἀνθρώπου μὲ ἀνθρώπο, ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴ φύση, τὰ ζῶα, τὰ δέντρα, τὸν ἀέρα, τὸ νερό, τὴ γῆ, τὴ φωτιά. Οἱ ἅγιοι πραγματώνουν τὸ πῶς τρελλὸ «ὄνειρο» ἐκείνου τοῦ «γελοίου» γυστογιεφσκι-κοῦ ἤρωα γιὰ ἐπάνοδο σὲ μιὰ παραδεισιακὴ κατάσταση μετὰ τὴ σκληρὴ ἐμπειρία τῆς διαταραχῆς καὶ σχέσεως⁴.

Μόνο εάν όνειρο φαντάζει μιὰ τέτοια ἀποκατάσταση. Ἡ ποιότητα όμως τῶν ὀνείρων μας προδικάζει καί τή δική μας ποιότητα. Ἡ φράση «πές μου τί όνειρα κάνεις γιά νά σοῦ πῶ ποιός εἶσαι» θά ἦταν τελικά ἡ φράση - κλειδί γιά νά μᾶς ἀνοίξει τήν κλειστή πόρτα τοῦ μέλλοντος σέ μιὰ προοπτική ἐπιδιώσεως. Ὅταν ὀνειρεύεσαι μέ τούς Ἁγίους, ὀνειρεύεσαι πρὸς τή σωστή κατεύθυνση. Εἶναι καιρός, ὁ ἄνθρωπος, στοιχώντας στό παράδειγμα τῶν Ἁγίων, ν' ἀφήσει τόπο στό κατάλυμα Κόσμος καί γιά τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Πρέπει νά προσέξουμε γιά νά ἔχουμε' σέ λίγο ὑπάρχει κίνδυνος νά βρεθοῦμε ἔρημοι καί μόνοι στόν πλανήτη Γῆ. Μή γένοιτο!

1. Ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου μας εἶναι δανεισμένος ἀπό τὸ ὀμώνυμο ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Τὸ Δέντρο»: «Ἱστορίες» μέ ζῶα (τεῦχος 35, Χριστούγεννα '87), ἕνας τόμος μέ λογοτεχνικά κείμενα ἀναφερόμενα στά ζῶα. Τὰ ἀποσπάσματα τῶν συναξαριῶν στό κείμενό μας προέρχονται ἀπό τήν ἔκδοση τῶν Μηναιῶν στή συλλογή Ἑκκλησιαστική Βιβλιοθήκη τοῦ «Φωτός».

2. «Ἡρωτήθη τί εἶναι καρδία ἐλεήμων; Καί εἶπε· Καρδία ἐλεήμων εἶναι καθύς καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ἡγουν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καί τῶν ὀρνέων, καί τῶν ζῶων, καί τῶν δαιμόνων, καί ὑπὲρ παντός κτίσματος» (Λόγος ΠΑ').

3. Βλ. «Πληροφόρηση» τεῦχος Νοεμβρίου 1988. Ἡ ἀντα-

πόκριση μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ περιεκτική εὐχή θά ἀπεστέλλετο μερίμνη τῆς Προέδρου τοῦ Συλλόγου Ζωοφίλων Βόλου πρὸς τή διεθνή ἔνωση ὡς ὑπόδειγμα πρὸς μίμηση.

4. Ἡ «φανταστική ἀφήγηση» ὅπως τήν χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Ντοστογιέφσκι, ἔχει κανονικά τή θέση της στό Ἡμερολόγιο ἐνδὸς συγγραφεία. «Τὸ όνειρο ἐνός γελοίου ἀνθρώπου» ὅπως ἐπιγράφεται αὐτὸ τὸ διήγημα ἡ ἀφήγηση δὲν ἔχει νά κάνει μέ μιὰ γελοιότητα τοῦ ὑποκειμένου ποῦ ὀνειρεύεται. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ὀνείρου (παραδεισιακή κατάσταση καί ἀποκατάσταση) εἶναι δυνατό νά προκαλέσει τὸν γέλωτα ἢ τὸ μείδιγμα, εάν κάτι ἀπίστευτο, παράξενο καί ἀσυνήθιστο. Περιέχει κάτι τὸ «σαλόν» καί προδίδει μιὰ «σαλότητα» στήν πιδ εὐτυχῆ στιγμή τῆς Παραδόσεως. Τὸ όνειρο ἐγγίζει τὸ ἀπιαστο ἔνορᾶ, διορᾶ. Τήν ἀντίληψη τοῦ Ντοστογιέφσκι γιά τήν κτίση ποῦ «συστενάζει καί συνωδίνει» ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου βλ. στίς σ. 188 - 192 τῆς ὕφηγεσίας τοῦ Καθηγητοῦ Μιχ. Κ. Μακράκη, Ἡ λυτρωτική δύναμη τοῦ πόνου στή ζωὴ καί στό ἔργο τοῦ Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, Ἀθήνα 1984 (Ἑκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας).

ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΙΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Σταυροί και κίονες

Σταυροί και κίονες,
σύνθεση αφαιρετική
των δύο προσώπων
μιάς Ελλάδας που χάνεται,
χάνοντας την ψυχή της
και το πνεύμα της.

Σταυροί και στήλες,
κεραίες που αγκαλιάζουν
την Οίκουμένη
και την αγκαϊζουν
όριζοντίως και καθέτως
αποκρουπτογραφοῦν
μοῖρες ἀνθρώπων
που ἀναστηλώνουν την ὑπαρξή τους
στυλώνοντάς την σὲ πασσάλους
ἢ σὲ βουνοκορφές.

Τὰ θεμέλιά μου σὰ βουνὰ
θυμίζει ὁ ποιητὴς
τὴ μοῖρα τῆς Ἑλλάδας
πὺ φέρνει τ' ἀπάνω κάτω
καὶ εἶναι ἱκανὴ νὰ κινήσει
ἀπὸ ἐπάνω καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω
γεφυρώνοντας τὸ μέσα μὲ τὸ ἔξω.

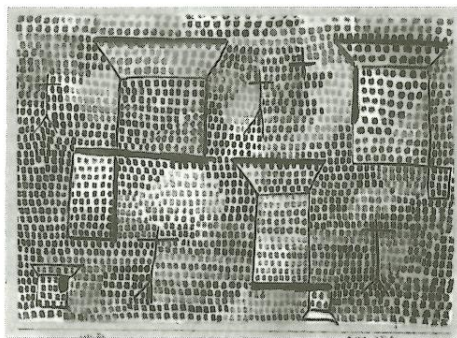
Paul Klee, 'Απὸ ἐπάνω καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω, 1931. Σινική με-
λάνη σὲ χαρτὶ Ingres. Βέρνη, Τόρουμα Paul Klee.

Εἰκόνες ἀπὸ μιὰ ἔκθεση

Ἄναζητώντας καὶ τὴν μέσα καὶ τὴν ἔξω Ἑλ-
λάδα, μὲ διστακτικὰ βήματα ἐπιχειροῦμε εὐλα-

βικὸ προσκύνημα σὲ κυκλαδίτικο νησι πὸν κατὰ εὐτυχή συγκυρία φιλοξενεῖ αὐτὸν τὸν καιρὸ μὰ ἔκθεση ἐλαιογραφιῶν, ὕδατογραφιῶν καὶ σχεδίων τοῦ ζωγράφου Paul Klee (1879-1940). Ἡ δουλειά του εἶναι «... σύνθεση ὄρασης καὶ ἐνόρασης» κατὰ τὸν ὑπότιτλο τοῦ καταλόγου¹. Ὁ ἴδιος ἔχει πεῖ ὅτι «στὴν Τέχνη, τὸ νὰ βλέπεις δὲν εἶναι τόσο οὐσιώδες ὅσο τὸ νὰ καθιστᾶς κάτι ὄρατὸ» (σ. 159).

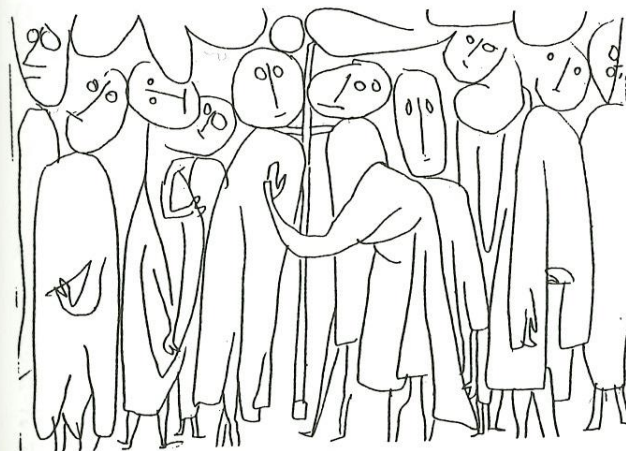
Ἔτσι ὁ πίνακάς του *Σταυροὶ καὶ κίονες* (1931)² ὀδηγεῖ «τὸ μάτι νὰ βαδίζει στὰ μονοπάτια πὸν ἔχουν χαραχθεῖ γι' αὐτὸ στὸ ἔργο» (σ. 157) κι ὁ καλλιτέχνης «ὡς ταπεινὸς μεσολαβητής... ἴσως κατορθώσει νὰ μεταδώσει τὴ δύναμη ἐνὸς πλούσιου καὶ λαμπροῦ ὀραματισμοῦ» (σ. 130). Τὸ μάτι πατώντας ἀπὸ σταυρὸ σὲ σταυρὸ σὰν σὲ σωσίβια πὸν ἐπιπλέουν, οἰκοδομεῖ περὶ τεχνους κίονες πὸν θὰ στηρίξουν τὸν πολιτισμὸ του.

Paul Klee, *Σταυροὶ καὶ κίονες*, 1931, ὕδατογραφία. Πίνακοθήκη Μονάχου.

Ἐνας ἄλλος σταυρὸς, σ' ἓνα ἔργο πὸν ἐπιγράφει *Ἀδελφοσύνη* (1939), σχεδιασμένο μὲ μολύβι σὲ χαρτὶ ἀλληλογραφίας μᾶς κάνει ἐντύπωση. Ὁ σταυρὸς φαίνεται νὰ εἶναι ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς προσώπων ἀποτυπωμένων μὲ ἀφαιρετικὴ γραφή. Τὸ ἔργο μοιάζει σὰν «Εὕρεση» καὶ «Ἐπίλυση» μαζὶ ἐνὸς Σταυροῦ πὸν θέλει νὰ ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους, μακριὰ ἀπὸ φανατισμοὺς καὶ ἀντιθέσεις. Ζωγραφισμένο παραμονὲς τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἓνα χρόνον πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὑπαινίσσεται ὅτι «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα» του, ἀλλὰ κάνει ταυτόχρονα μιὰ ἐκκλήση, σὰν σὲ ἀνοιχτὸ γράμμα, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιό του γραμμένες στὰ 1916 – πάλι στὴν καρδιά ἐνὸς

Paul Klee, *Ἀδελφοσύνη*, 1939, μολύβι σὲ χαρτὶ ἀλληλογραφίας. Βέρνη, Ἴδρυμα Paul Klee.

άλλου Παγκοσμίου Πολέμου— και τοποθετημένες σαν σχόλιο στο έργο αυτό από τους εκδότες του καταλόγου της Έκθεσης, μαρτυρούν για τη βαθειά του πνευματικότητα:

«Τὸ μόνο ποὺ προσπαθῶ εἶναι νὰ ἐνωθῶ μὲ τὸν Θεό, κι ἂν ἔχω ἀρμονικὲς σχέσεις μ' ἐκεῖνον, καθόλου δὲν μ' ἀρέσει ποὺ οἱ ἀδελφοί μου δὲν βρίσκονται στὴν ἴδια θέση μ' ἐμένα· ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι δικό τους θέμα» (σ. 175). Ὁ ἴδιος ἀπαντώντας σ' ἓνα ἐρωτηματολόγιο, τὸ ἔτος 1908 στὴν ἐρώτηση: Ποῦ θὰ θέλατε νὰ ζεῖτε;» εἶχε ἀπαντήσει: «Πουθενὰ χωρὶς φίλους» (σ. 195).

Ὁδὸς Νικηφόρου Φωκᾶ

Ένας άλλος πίνακας, μιὰ ὑδατογραφία του ἐπιγραφόμενη «Έρημίτης σὲ πράσινο» (1924) μαζί μὲ τὸ «Έρημητήριό» του (1929) μᾶς δίνουν ὄθηση γιὰ περιπλανήσεις «πνευματικῆς γεωγραφίας» σὲ δρόμους «θεραπευτικοῦ τουρισμοῦ».

Έτσι ξεκινᾶμε ν' ἀναζητήσουμε τὸ Μοναστήρι τῆς Παναχράντου Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα, χτισμένο στὸ ὕψωμα Καυκάρα τοῦ βουνοῦ Γερακῶνες τῆς Ἄνδρου ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Φωκᾶ τὸ 941 μ.Χ. Ἐκεῖ ὁ π. Εὐδόκιμος μᾶς ξενάγησε μὲ τὸν αὐθόρμητο καὶ φιλόξενο τρόπο του στοὺς θησαυροὺς του³. Μᾶς μίλησε γιὰ τὴν κάρα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα πηγὴ θαυμάτων καὶ ἰάσεων πολλῶν ποὺ ὁ ἴδιος τὴν μεταφέρει σὲ ἀρρώστους καὶ ἀπτώμενος καταλαβαίνει ἂν ὁ Ἅγιος θὰ ἐπέμβει ἢ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὸ βᾶρος ποὺ αἰσθάνεται...

Ἐδῶ ἄπτεται κανεὶς τῶν ὁρίων τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ καὶ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κόσμου ὅπως κι ὁ καλὸς π. Εὐδόκιμος ποὺ παρὼν αἰσθανόσουνα ὅτι ἐφευγε σὲ ἄλλους κόσμους ὁραμάτων καὶ θαυμάτων ὅπου ὁ Θεὸς θαυμάζεται καὶ θαυματουργεῖ ἐν τοῖς Ἁγίοις αὐτοῦ. Ἡ πίστη μετακινεῖ ὄρη ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους.

Ὁ καλὸς π. Εὐδόκιμος. Σχέδιο Annie Van Puyvelde.

Ἡ ὁδὸς Νικηφόρου Φωκᾶ —ὁ δρόμος ποὺ ἀκολούθησε ὁ περίφημος βυζαντινὸς στρατηλάτης γιὰ νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια τῆς Παναχράντου πρὸ τῆς ἐκστρατείας του στὴν Κρήτη στὸ κακοτράχαλο βουνὸ— γίνεται ὁδὸς διπλῆς κατευθύνσεως. Ένα ἀέναο πῆγαιν' ἔλα τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου πρὸς τὴ Χώρα, τὸ Γαύριο, τὴν Ἀθήνα καὶ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ὄλων ἐκείνων ποὺ ἐπιστρέφουν γιὰ ἀπότιση εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ἅγιο μετὰ τὴν ἰασὴ τους.

Ἡ παλλόμενη φωνή τοῦ Ἡγουμένου μᾶς μετάδωσε τὴν συγκίνησή του ὅταν μᾶς διηγήθηκε μερικὰ περιστατικὰ θεραπειῶν. Ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων ἦταν γιὰ μᾶς μιὰ ζωντανή πραγματικότητα πού συνιστᾶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πῶς νὰ μὴ εἶναι;

Τὰ δάκρυα τῆς Παναγίας

Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἄνθρωπος συναντᾶ γνησιότητα βίου σπεύδει καὶ ἀνακουφίζεται. Ἐνα ἀκόμη θεραπευτήριο ψυχῶν καὶ σωμάτων εἶναι καὶ τὸ παλαιὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου μὲ ἄξιον Ἡγούμενον τὸν π. Δωρόθεο καὶ τὴ συνοδία του ἕξ ἐπτὰ πατέρων στὴ θέση Σώρα, στὸ ὕψωμα τῆς κοιλάδας Ἄχλα. Ἐκεῖ βρίσκεται πολύτιμος θησαυρὸς ἢ θαυματουργὸς κᾶρα τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐν Βουναίνοις τῆς Θεσσαλίας δι' ἀποκεφαλισμοῦ τελειωθέντος.

Στὸ Μοναστήρι ὑπάρχει ἐπίσης ἡ σιαγόνα τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ μοναδικὸ λείψανον ἐν Ἑλλάδι γι' αὐτὸ καὶ κάθε χρόνο γίνεται πανηγυρικὴ κατανυκτικὴ ὄλονυκτία τῆ νύχτα τῆς 23ης πρὸς τὴν 24η Αὐγούστου κάθε χρόνο μὲ συρροὴ πλήθους κόσμου. Ἀναφέρονται πολλὰ θαύματα καὶ ἰάσεις.

Θαυματουργὸς εἰκόνα εἶναι καὶ ἡ «Παναγία ἢ τῶν πάντων ἐλπίς» στὸ Νάρθηκα τοῦ Καθολικοῦ μὲ ὀλάνθιστα κρῖνα ὅλο τὸ χρόνο, ἔστω κι ἂν οἱ μίσχοι εἶναι ξεραμμένοι. Συγκινητικὸ εἶναι τὸ ἀφιέρωμα τῆς Γαλλίδας ὀστεολόγου πού ἔπασχε ἀπὸ καρκίνο στὰ ὀστά. Εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸ Μοναστήρι καὶ τὴν ὥρα πού προσευχόταν,

ἀπὸ τὸ μάτι τῆς Παναγίας κύλησαν δύο δάκρυα. Ἐφυγε γιὰ τὴν πατρίδα της μὲ πολλὴ προσευχή. Οἱ γιατροὶ τῆς εἶχαν δώσει μόνο ἕξι μῆνες ζωῆ· «θεραπεύθηκε ὅμως εἰς τὸ παντελές» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἡγουμένου. Σὲ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Παναγία ἀφιέρωσε ἓνα ἀσημένιο καντήλι πού στὸ ἀφιερωματικὸ πλακίδιο γράφει ἑλληνικά: «Εὐχαριστῶ Παναγία μου, Ἄννα» καὶ στὰ γαλλικὰ ἀφοῦ ἀναφέρει τὸ ὄνομά της καὶ τὴν Κορσικὴ τὴν πατρίδα της, εὐχαριστεῖ τὴν Παναγία της ἀναγράφοντας τὸν μῆνα καὶ τὸ ἔτος τῆς θεραπείας της, Αὐγούστος 1991.

Ἀσφαλῶς στίς λίγες σελίδες πού προηγήθηκαν δὲν μποροῦν νὰ περιληφθοῦν ὅσα μποροῦν νὰ βιωθοῦν σ' ἓνα νησι ὅπως ἡ Ἄνδρος μὲ τοὺς χίλιους καινοὺς καὶ παλαιοὺς θησαυροὺς της⁴. Μακρινὸ ὄραμα ἀπὸ διηγήσεις «θεισοῦλας» φίλου στὴν παιδικὴ μας ἡλικία, τῆς καλῆς Κυρίας Ξανθοῦλας — ὁ Θεὸς ἅς ἀναπαύει τὴν ψυχούλα της — πού μᾶς ξεσήκωνε κάθε τόσο γιὰ ἓνα ταξίδι στὸ Κόρθι καὶ στ' Ἀηδόνια. Τ' ὄνειρο κοβόταν στὴ μέση γιατί πάντα κάτι τύχαινε καὶ ματαιωνόταν τὸ ταξίδι. Ἴσως ὅμως καλλιτέρα, γιατί τώρα, μεγάλοι πιά, μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ κλέος της καὶ τὸν Κlee πού φιλοξένησε.

1. Ἡ ἐκθεση ἐγίνε στὸ Μουσεῖο Σύγχρονης Τέχνης πού ἴδρυσαν ὁ Βασίλης καὶ ἡ Ἑλίσα Γουλανδρῆ στὴν Χώρα τῆς

Ἄνδρου μὲ διάρκεια ἀπὸ 26 Ἰουνίου ἕως 12 Σεπτεμβρίου 1993. Ὁ θαυμάσιος κατάλογος περιλαμβάνει κείμενα τῆς Ἐλίζας Γουλανδρῆ, τοῦ Κυριάκου Κουτσομάλλη, τῆς Kathryn Kramer, τοῦ Felix Klee, τῆς Ἐλισάβετ Πλέσσα, ἕνα χρονολόγιο τῶν ἔργων, μαρτυρίες τοῦ Klee καὶ γιὰ τὸν Klee, 112 δημοσιεύσεις ἔργων. Στὴ διάρκεια τῆς ἐκθέσεως προβάλλονται καθημερινὰ ταινίες σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη. Οἱ παραπομπὲς σὲ κείμενά του ἐντὸς παρενθέσεων γίνονται στὶς σελίδες τοῦ καταλόγου.

2. Δὲν περιλαμβάνεται στὴν ἐκθεση.

3. Μιὰ σκιαγράφηση τῆς Ἰ. Μονῆς ἔκανε ὁ πανοσ. Ἄρχιμ. Δωρόθεος Πολυκανδριώτης στὴν ἔκδοση τῆς Ἰ. Μ. Παναχράντου, Ἄνδρος 1987, 54 σ., *Τὸ Μοναστήρι τῆς Παναχράντου στὴν Ἄνδρο*.

4. Περισσότερα γιὰ τὸ νησί βλ. στὸ βιβλίο τοῦ Δ. Κ. Τατάκη, Ἄνδρος, Ἀγάπη μου, Ἀθήνα 1985, 128 σ. Γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς βλ. Ἀγγελικῆς Χαριτωνίδου, Ἄνδρος, Ἀθήνα, «Μέλισσα»: Ἑλληνικὴ Παραδοσιακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ, χ.χ., 42 σ.

ΣΤΑ ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ

Οἱ συνειρμοὶ μᾶς παίζουν ἄσχημα παιχνίδια. Αὐτὸ εἶναι, εἶπα, μιλώντας μὲ τὸν ἑαυτό μου. Πῶς καὶ δὲν τὸ εἶχα σκεφθεῖ νωρίτερα; Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου, μὲ τὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς Γ' Δημοτικοῦ, μίλησε πρὸ τοῦ ὀνόματος γιὰ «θεραπευτικὸ τουρισμό». *Τὰ Ψηλὰ Βουνά*, τί ἄλλο εἶναι ἀπὸ θεραπεία ψυχῆς τε καὶ σώματος, μιὰ σχολὴ σχολῆς ποὺ σὲ μαθαίνει νὰ παίζεις μὲν καὶ ὁμως νὰ μὴν παίζεις ἐν οὐ παικτοῖς;

Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὁ ἄνθρωπος παρατηρεῖ τὴν καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀπελπίζεται, ἢ ἐντρύφηση σὲ τέτοιου εἴδους ἀναγνώσματα μπορεῖ νὰ τὸν γεμίσει αἰσιοδοξία καὶ νὰ τοῦ προσφέρει δροσιὰ στοὺς καύσωνες ποὺ τὸν ἀπειλοῦν. Νὰ τοῦ δώσει μιὰ γεύση *δροσερῆς θεολογίας* ποὺ θὰ τὸν στηρίξει ἐκεῖ ποὺ θ' ἀναζητᾶ στέρεα ἐπιχειρήματα γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου¹.

Στὸ σημερινὸ τεῦχος φιλοξενοῦμε τέσσερις ἐνότητες ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτὴ. Θὰ προσφέρουν, πιστεύουμε, μικρὴ ἀνάπαυλα σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους. Σκέπτομαι ἰδιαίτερα τὶς *οἰκογένειες τῶν Ἐφημερίων* μας, ποὺ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τοὺς δίδεται ἢ εὐκαιρία νὰ δεῖξουν καὶ στὰ παιδιά τους, ὅτι τὸ περιοδικὸ τους κρατᾶει μιὰ θέση καὶ γι' αὐτὰ, παρ' ὅλο ὅτι τέτοια μονοπάτια εἶ-

ναι μονοπάτια για όλους, και για μικρούς και για μεγάλους. Γιατί στα βουνά είναι τα θεμέλια όλων μας. Οί διηγήσεις αυτές το δείχνουν με περίτρανο τρόπο.

Δέν απομένει παρά να πάρουμε στα χέρια μας ολόκληρο αυτό το βιβλίο για να θυμηθούμε πάλι ή για να βρεθούμε έστω για πρώτη φορά σε δρόμους θεραπευτικούς². Το «ἐὰν μὴ στραφήτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά...» (Ματθαίου ιη' 3) ἠχεῖ προει- καὶ προοδοποιητικά. Τί ἄλλο νὰ εὐχηθούμε, στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ σημειώματος, ἐκτὸς ἀπὸ «καλὴ κατασκήνωσι...», παρέα μὲ τοὺς μικροὺς μας φίλους τῶν *Ψηλῶν Βουνῶν*;

1. Τὸν ὄρο τὸν δανεῖζομαι ἀπὸ τὸν Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλο· μ' αὐτὸν ἐπιγράφει τὴν παρουσίαση τῶν *Ψηλῶν Βουνῶν* τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου καὶ τὴν ὅλη συζήτηση γιὰ τὰ ἀναγνωστικά τοῦ Δημοτικοῦ στὴν ἐφημερίδα «Τὸ Βῆμα» τῆς 5 Δεκεμβρίου 1974. Τὸ κείμενο ἐκεῖνο δημοσιεύτηκε στὸν τόμο *Τὸ δίκτυ καὶ τὸ μέλι* τοῦ ἴδιου συγγραφέα, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας»: Δοκίμια 22, 1983, σ. 38-44.

2. Ζαχαρία Λ. Παπαντωνίου, *Τὰ ψηλὰ βουνά*, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», χ.χ. Ἐξώφυλλον Μάρου Ἀγγελόπουλου· ἀρχικά - εἰκόνες Ε. Σπυρίδωνος. Τὰ ἀποσπάσματα προέρχονται ἀπὸ τὶς σ. 185-190. Βλ. Παράρτημα σ. 289-294.

ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ

Χρειάζεται και κάποια άνεση

Ἐπιγράφοντας μ' αὐτὸν τὸν τίτλο τὸ ἄρθρο τοῦ Αὐγούστου ἐννοοῦμε τὸ «καλοκαιρινὰ» ὡς ἐπίρρημα: ξέγνοιαστα δηλαδή, χωρὶς φροντίδα, χωρὶς μέριμνες γιὰ τὸ πῶς θὰ ἀνταπεξέλθουμε στὶς ἀναποδιῆς μιᾶς κακοκαιρίας. Σὰ νὰ εὐχόμεσθε στὸν ἑαυτό μας νὰ βρίσκουμε πάντα μπροστά μας «τὸν καλὸ μας τὸν καιρὸ», ἄσχετο ἂν ἄλλοι εὐχονται μερικὲς φορὲς «τὸν κακὸ μας»!

Θέλουμε κυρίως νὰ τονίσουμε τὴν άνεση ποὺ μᾶς χαρίζει τὸ καλοκαίρι. Τὴν ἐξοδο ἀπὸ συγκεκριμένες ὑποχρεώσεις, τὴ δυνατότητα νὰ χαροῦμε τὴν εὐεξία ποὺ μᾶς παρέχει ἢ χαλάρωσι ἀπὸ τὰ καθημερινὰ δεσμά, νὰ πᾶμε καὶ νὰ ῥθοῦμε ἐκεῖ ποὺ μᾶς φυσάει τὸ ἀεράκι, χωρὶς προορισμὸ, χωρὶς περιορισμὸ, χωρὶς πρόγραμμα.

Καὶ ν' ἀφήσουμε τὴ σκέψη νὰ περιπλανηθεῖ σὲ πράγματα εὐχάριστα, σὲ καταστάσεις καὶ ἐντυπώσεις ποὺ μᾶς συνόδεψαν καὶ μᾶς ἐβγαζαν ἀπὸ ἀδιέξοδα, ὅταν συνθλιβόμαστε ἀπὸ πιέσεις καὶ ἀναζητούσαμε μιὰ σχισμάδα νὰ ξεγλιστρήσουμε ἔξω καὶ ν' ἀναπνεύσουμε. Σὲ τοπία ποὺ πρὸς στιγμὴ ἀνέπαυσαν τὸ βλέμμα μας καὶ μᾶς γέμισαν ἐλπίδα γιὰ νὰ προχωρήσουμε.

Μιά φιλική κουβέντα, ένας καλός λόγος, μιὰ εὐχετήρια κάρτα, ένα ἔξυπνο χρονογράφημα, ἕνα ἄρθρο, ένα βιβλίο, ένας πίνακας, ένα πρόσωπο, μιὰ συνάντηση, ένας τίτλος ἐφημερίδος, ένα ξεχασμένο ἀκροκέραμο πὸν φωτίζεται τὴ νύχτα ἀπὸ τὸ σεληνόφως κι ἐμεῖς μὲ ἐκπληξη τὸ ἀνακαλύπτουμε.

Τὸ βίντεο τῆς ψυχῆς

Εἶναι τόσα πὸν μᾶς σκοτίζουν τὸ νοῦ πὸν εἶναι εὐεργεσία νὰ διώχνουμε τὶς κακὲς εἰκόνες μὲ τὶς καλές. Νὰ φέρουμε στὴν ὀθόνη τῆς ψυχῆς μας τὰ καλὰ προγράμματα, νὰ γυρίζουμε τὸ κουμπὶ ὅπως συνιστοῦσε ὁ Γέροντας Πορφύριος: «Γύρισε τὸ κουμπὶ, εὐλογημένε! Τί κάθεται προσηλωμένος στὶς κακὲς σου σκέψεις σὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν καλές; Στὶς μαῦρες κι ἄραχθες, ν' ἀντιτάσσεις τὶς φωτεινές». Τὸ «ζάπινγκ» πρὸ τῆς ὥρας του...

Ὅχι ὁμως ένα ζάπινγκ γιὰ τὸ ζάπινγκ, τυχαῖο, στὸ ἔλεος τοῦ ἐπόμενου τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ. Νὰ εἶναι ένα ζάπινγκ ἐπιλογῆς, στὸ ὁποῖο ἐσὺ θὰ ἀνακαλεῖς αὐτὸ πὸν θέλεις νὰ δεῖς ἀπὸ τὴν ἐναποθήκευση πὸν ἔχεις κάνει παλαιότερα. Ζάπινγκ σὲ συνδυασμὸ μὲ μαγνητοσκοπιο ἢ σὲ πιὸ ἀπλᾶ ἑλληνικά... μὲ βίντεο.

Θέτεις σὲ λειτουργία τὸ βίντεο τῆς ψυχῆς καὶ βλέπεις ὅ,τι λαχταρᾷ ἡ ψυχούλα σου. Προϋπόθεση βέβαια νὰ ἔχεις μαγνητοσκοπήσει αὐτὰ πὸν θὰ σὲ ὀδηγήσουν τὶς δύσκολες ὥρες εἰς ἀναψυχὴν καὶ νὰ τὰ ἀνακαλεῖς τὴν κατάλληλη

στιγμὴ. Χρειάζεται κάποια ἄσκηση γιὰ κάτι τέτοιο.

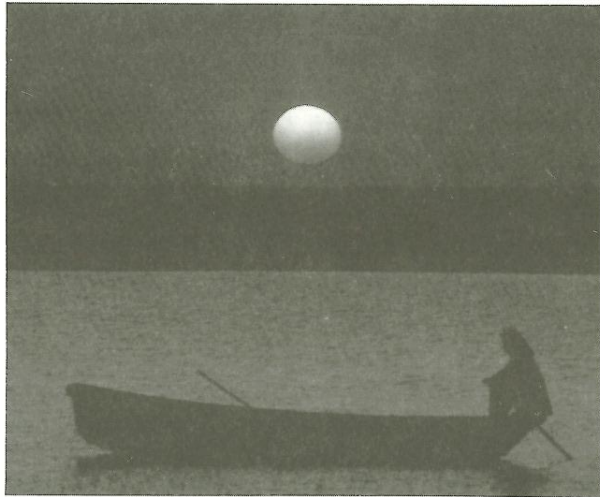
Ἡ προηγηθεῖσα ὁμως ἄσκηση βοηθάει νὰ βρῖσκουμε ἄνετα αὐτὸ πὸν θέλουμε. Ἐλεύθεροι, ἀναγκαστικοὶ ἢ ἀναγκαῖοι συνειρμοί; Θὰ ἔλεγα ἀναγκαῖοι. Παραλλάσσοντας μάλιστα τὴ γνωστὴ ρῆση θὰ ὑποστήριζα: «ἀνάγκα καὶ συνειρμοὶ ... πείθονται». Τίποτα στὴ ζωὴ μας δὲν εἶναι τυχαῖο οὔτε καὶ οἱ συνειρμοὶ μας, οὔτε ἀκόμα καὶ οἱ ἐλεύθεροι!

Τοῦτο ποίει καὶ σῶξου

Ἀκολουθώντας λοιπὸν τὴ συμβουλὴ τοῦ Γέροντα, ἃς προσπαθήσουμε ἰδιαίτερα αὐτὸ τὸ καλοκαίρι, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες ἐποχές, στὶς δύσκολες ὥρες, νὰ θυμόμαστε τὶς εὐχάριστες στιγμές. Ἐνεργοποίηση καὶ ἀναδρομικὴ λειτουργία τῶν ἀποθεμάτων. Ὀλίγον «ρετρο» δὲν βλάπτει. Δὲν χρειάζεται πολλὴ ὥρα. Ἐνα «βιντεοκλίπ» ἀρκεῖ! Ἴδου μερικὰ παραδείγματα:

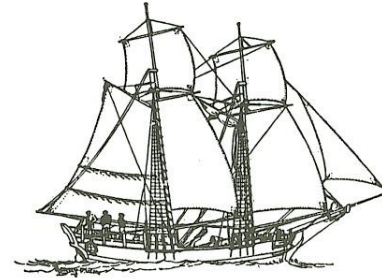
Θυμάμαι τὴν ἀνακούφιση πὸν πῆρα, ὅταν μετὰ τὰ Χριστούγεννα, μὲ ἀρκετὴ καθυστέρηση, ἔλαβα μία κάρτα πὸν ἔδειχνε ένα ἡλιοβασίλεμα καὶ ἔγραφε: «Ὅταν στὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἔχεις περατώσει αὐτὸ πὸν ἔπρεπε νὰ κάνεις, μείνε εἰρηνικός. Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ αὐριο». Νὰ ἤξερε ὁ Ἰνδὸς φίλος πόσο μὲ εἶχε εὐεργετήσει! Ἦταν μία μεταγραφὴ στὴν καθημερινότητα τοῦ ἐπιούσιου ἄρτου τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Ἐπὶ τέλους, κάποτε πρέπει νὰ μένουμε εὐχαριστημένοι μ' αὐτὸ πὸν ἔχουμε κάνει καὶ νὰ παραμένουμε εἰρηνικοί. Ὅταν οἱ μέριμνες τῆς

αὔριον μὲ περικύκλωναν, μὲ ἔσωζε τὸ «βίντεο-κλίπ» τοῦ φίλου μου, ἀρκεῖ νὰ θυμόμουν ἔγκαιρα νὰ τὸ παίξω.

Ἄλλοτε πατοῦσα τὸ κουμπὶ σὲ μιὰ φράση ἀπὸ τὸ συναξάρι τῆς μέρας. Ἄμως = Καρτερός, διάβαζα τῆ 15ῃ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου. Κι ἔπαιρνα ἀπόφαση νὰ ταξιδεύω στὴ ζωὴ μὲ καρτερία σὰν ἐκεῖνο τὸ ὁμότιπλο καράβι τοῦ νεοέλληνα ποιητῆ ποὺ ταξίδευε στὴν Ἑλλάδα· σὰ ν' ἀκουγα τὸ στίχο τοῦ ἔθνικοῦ μας ὕμνου «καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει»... Πῶς νὰ κρατηθεῖς στὴ ζωὴ χωρὶς αὐτὲς τὶς ζωοποιῆς εἰκόνες!

Ἐλιές ποὺ κρισάρουν τὸν ἥλιο στὰ φύλλα τους, κρισάρουν τὴ ζωὴ σου κι ἀντικρῶζεις τὴ ζωὴ μέσα ἀπὸ τὶς ἀσημιές ἀνταύγειές τους. Ἔνας ὀλόκληρος χειμῶνας μπορεῖ νὰ περάσει μέ-

σα ἀπὸ εἰκόνες τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ ἐπαναφέρει, σὰν γραμμένες σὲ ἀτέρμονα ταινία.

Ἔτσι δημιουργεῖς, δίπλα σὲ τὴν τέσσερις ἐποχές, τὴ δική σου, τὴν πέμπτη καὶ γίνεσαι «ἕνας ἄνθρωπος γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές», ζώντας στὴν πέμπτη, σὰν ἐκεῖνον τὸν πατέρα Γεώργιο, τὸν Ἄναχωρητὴ ποὺ μᾶς περιγράφει ὁ π. Παῖσιος στὸ βιβλίο του Ἄγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἄγιορεῖται¹.

Ἔνα βιβλίο, ποὺ τὸ ἴδιο συγκροτεῖ μιὰ Ἑθνικὴ Πανακοθήκη καὶ μᾶς καλεῖ σὲ ἐπανειλημμένες ἐπισκέψεις².

Ἡ κατοχὴ του εἶναι ἕνα εἰσιτήριο διαρκείας ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μπαίνοβογαίνουμε καὶ νὰ ἀναπαυόμαστε μὲ τὶς ἅγιες μορφές τους. Τυχεροὶ ὅσοι ἐκμεταλλεύομαστε τὴν προσφορὰ τοῦ

Γέροντα Παΐσιου, ὁ ὁποῖος σὰν ἔμπειρος «τεχνοκριτικὸς» μᾶς μνεῖ σὰ μυστικὰ αὐτῆς τῆς τέχνης τεχνῶν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀρκούμαστε μόνο νὰ βλέπουμε τὰ πρόσωπά τους — ἀληθινὲς προσωπογραφίες — καὶ νὰ εἰρηνεύουμε, ἀρκεῖ νὰ συντονιζόμαστε στὶς κατάλληλες συχνότητες. Διαβάστε το καὶ θὰ μὲ θυμηθεῖτε.

Αὐτὲς καὶ ἄλλες εἰκόνες συντροφεύουν τὶς ἔρημες καὶ δύσκολες ὥρες καὶ μᾶς τρέφουν ὡς πελεκάνους ἐρημικοὺς (Ψαλμὸς ρα' 6), προσφέροντάς μας «κοινωνία ἐρήμου στὴν ἐρημία τῶν πόλεων», «φιλοξενία σὲ καιροὺς ἀφιλίας».

1. «Ὅλη του ἡ περιουσία ἦταν τὰ τριμμένα ρούχα ποὺ φοροῦσε, τὰ ἴδια χειμῶνα - καλοκαίρι... Ὅλες οἱ ἐποχὲς γιὰ τὸν πατέρα Γεώργιο ἦταν ἴδιες, γιατί ζοῦσε πὰ στὶς παραδεισένιες συνθήκες, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἄλλοτε τὸν θέρμαινε καὶ ἄλλοτε τὸν δροσίζε» (σ. 81, 83· ἡ ὅλη διήγηση βρῖσκεται στὶς σ. 81-85). Τὸ βιβλίο ἐξαντλήθηκε μέσα σὲ λίγες ἐβδομάδες καὶ τὴν ἴδια χρονιά, τὸ 1993, ἐπανακυκλοφορήθηκε σὲ Β' ἔκδοση ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Ἑσχαστῆριον Μοναζουσῶν «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» Σουρωτῆ — Θεσσαλονίκης, 175 σ.

2. Βλέπετε, οἱ Γέροντες ἀποτελοῦν κατὰ μίαν ἔννοια «τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον»· ἄλλοτε συνιστοῦν «Ἐθνικὴ Πανακοθήκη», καὶ ἄλλοτε «Ἐθνικὸ Σύστημα Ὑγιείας» (Ε.Σ.Υ.).

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΑ

«Ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος»

Ἄν θέλαμε νὰ συνοψίσουμε τὸ περασμένο μας ἄρθρο καὶ νὰ διατυπώσουμε τὴ βοήθεια ποὺ μᾶς παρέχουν οἱ «καλὲς» εἰκόνες στὴν πορεία μας «ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ» (Ψαλμὸς ξβ' 1) θὰ λέγαμε, δίνοντας μιὰ παράδοξη ἐκ πρώτης ὄψεως ἐρμηνεῖα στὸ γνωστὸ ψαλμικὸ στίχο ποὺ ἀκολουθεῖ «μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος» (Ψαλμὸς λη' 7), ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζεῖ καὶ πορεύεται μὲ εἰκόνες, ἀπὸ εἰκόνες, γιὰ εἰκόνες.

Ἄν στὴν πρώτη του ἐρμηνεῖα ὁ στίχος ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι φευγαλέα σὰν μιὰ εἰκόνα ποὺ ἔρχεται καὶ παρέρχεται — «ἀλήθεια, εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος πάνω στὴ γῆ περνάει» (μετάφραση Θ. Κωνσταντίνου) — τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὑποστηρίξουμε μετὰ ἀπὸ μελέτη τῆς βαθεῖας ἀνθρώπινης ἐμπειρίας ὅτι ὁ ἄνθρωπος παίρνει τὶς εἰκόνες ὑπὸ μάλης καὶ προχωρεῖ.

Κι ἡ πιὸ ἐρημὴ καὶ ἐρημικὴ εἰκόνα, καὶ αὐτὴ ἀκόμη μᾶς ἐρήμου, μπορεῖ ν' ἀποτελεῖ ὀθόνη προβολῆς μιᾶς κρυμμένης πραγματικότητας καὶ ὄχι ἀναγκαστικὰ μιὰν αὐταπάτη ἢ ψευδαίσθηση. Μπορεῖ ν' ἀποτελεῖ, δηλαδή, εἰκόνα ἐρήμου ἀλλὰ συνάμα ὄραση καὶ ἀφετηρία ἐξόδου. Ἄν ἔτσι δοῦμε τὴ ζωὴ μας δὲν ἀποκλείεται στὸ τέλος νὰ

βρεθοῦμε παρὰ τὰς διεξόδους ὑδάτων πολλῶν
στηριζόμενοι σὲ ράβδους καὶ βακτηρίες πὸν μᾶς
παρακαλοῦν, μᾶς παρηγοροῦν.

Φωτογραφία τῶν Larry Silver καὶ Leslie Barany (1979).

Ἐρημοὶ καὶ ἔρημοι

Μέχρι τώρα δὲν ἀξιώθηκα νὰ ταξιδέψω
στὴν ἔρημο ὑπὸ τὴ γεωγραφικὴ τῆς ἔννοια. Ἡ
πνευματικὴ γεωγραφία, βέβαια, μᾶς προσφέρει
ποικιλία ἐρήμων, ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν.
Ὁ κινηματογράφος μᾶς ἔχει δώσει συναρπαστι-
κότατες ταινίες ἐρημικοῦ τοπίου, ἢ φωτογραφι-
κὴ τέχνη ἐπίσης.

Ὅμολογῶ πὸς μιὰ τέτοια φωτογραφία μπό-
ρεσε ν' ἀνακαλέσει μέσα μου τὶς ὅποιες μνήμες
καὶ σκέψεις εἶχα ποτὲ συγκεντρώσει ἢ στοχα-
στεῖ πάνω στὴν ἔρημο καὶ μ' ἔκανε νὰ τὶς ἀπο-
τυπώσω στὸ χαρτὶ αὐθόρμητα τότε πὸν τὴν ἀντί-
κρουσα γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προθήκη ἑνὸς βι-
βλιοπωλείου βόρειας χώρας πὸν τύχαινε νὰ βρί-
σκομαι τότε. Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ τυπογραφικὴ ἀ-
σπρόμαυρη παραλλαγή τῆς μπορεῖ νὰ προξενή-
σει καὶ στὸν ἀναγνώστη μας τὶς ἴδιες ἐντυπώ-
σεις πὸν προκάλεσε σὲ μένα ἢ ἐγγχρωμὴ τότε
ἐκτύπωση.

Alain Sèbe (1989), ἀπὸ τὴ σειρὰ *Τοπία ἐρήμου*.

Βρίσκω αὐτὴ τὴ φωτογραφία τῆς ἐρήμου μὲ
ὅλες τὶς κλιμακώσεις πὸν περιέχει καταπληκτι-
κὴ. Στὶς παραλλαγὲς καὶ στὶς διακυμάνσεις βλέ-
πεις νὰ προβάλλεται ὁλόκληρη ἡ ζωὴ. Τὴν αἰ-
σθάνεσαι νὰ πάλλεται ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ νὰ

πορεύεται κάτω από την δαση για να ποτίσει τὰ δένδρα που ὀρθώνουν τὸ ἀνάστημά τους στὸν καύσωνα, στὸν ἀέρα, στὶς ἀμμοθύελλες που μετακινοῦν τοὺς κόκκους τῆς ἄμμου, που ὄλοι μαζί μποροῦν νὰ ἐξαφανίσουν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς γνωστὰ τοπία. Ἄλλὰ κι ὁ ἕνας μονάχος ἔχει τὴ δύναμη νὰ σὲ τυφλώσει κάνοντάς σε νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ὑποφέρεις τὸ τσούξιμο ἂν σοῦ μπεῖ στὸ μάτι καὶ νὰ σὲ ἀκινητοποιήσει καὶ νὰ σὲ ἀχρηστέψει γιὰ ὄρες.

Λωρίδες λωρίδες μὲ φωτοσκιάσεις σοῦ δείχνουν τίς διάφορες φάσεις καὶ τὰ στάδια πορείας. Ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη λωρίδα σημαδεύεις τὰ βήματά σου καὶ ἡ μιὰ διαχωριστικὴ γραμμὴ χωρίζει ἀλλὰ καὶ ἐνώνει τὰ βήματα που πορεύονται ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ, ἀπὸ λωρίδα σὲ λωρίδα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ μὴ σταματήσεις παρὰ μόνο γιὰ λίγη ἀνάπαυση, νὰ ξεδιψάσεις καὶ νὰ συνεχίσεις.

Ὁ ὀρίζοντας που ὀπισθοχωρεῖ μαζί σου προχωρεῖ καὶ μαζί σου καὶ σὲ ὀρίζει ἢ σοῦ ὀρίζει ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ σταματᾶς πάρα μόνο γιὰ λίγο. Μόνο πὼς πίσω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τὸν δικό σου εἶναι ὁ ὀρίζοντας κάποιου ἄλλου που περιμένει καὶ πορεύεται κι αὐτὸς γιὰ τὴ συνάντησή στὴν μεγάλη στιγμὴ τῆς τομῆς τῶν ὀριζόντων.

Ἐνα ταξίδι που δὲν τελειώνει

Στὴν περίοδο λοιπὸν που ἡ Ἐκκλησία μας εὐλογεῖ τὴν εἴσοδο τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ γιορτάζει τὴν ἑναρξὴ τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους

— που συμβολίζει ἕνα μεγάλο ἀτέλειωτο ταξίδι καὶ ὄχι ἀναγκαστικὰ μιὰ πορεία μέσα στὴν ἔρημο ὅπως ἡ περίοδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς— ἂς ἐλπίσουμε στὴν ἀντοχὴ καὶ στὴ δύναμη καὶ στὴ συνοδεία Ἐκείνου που ὅταν δὲν διακρίνουμε τὰ ἴχνη τῶν βημάτων Του δίπλα στὰ δικά μας, δὲν σημαίνει ὅτι πράγματι δὲν βαδίζει δίπλα μας. Ὅτι τὰ ἴχνη που βλέπουμε δὲν εἶναι δικά Του καὶ εἶναι τάχα μόνο τὰ δικά μας. Εἶναι φορὲς που τὰ ἴχνη τῶν βημάτων μπερδεύονται, σὲ στιγμὲς μάλιστα που μᾶς ἀνασηκώνει γιὰ νὰ μᾶς βάνει στὸ ὦμο του καὶ νὰ μᾶς ξεκουράσει γιὰ λίγο καὶ πάλι νὰ μᾶς στήσει στὰ πόδια μας γιὰ νὰ συνεχίσουμε τὴν πορεία μας.

Ἄς σκοπεύσουμε λοιπὸν καὶ φέτος σὲ μιὰ πορεία συντροφευμένη ἀπὸ τὸν Κύριο. Ἡ συνοδεία αὐτὴ δὲν εἶναι εἰκονικὴ, φανταστικὴ, εἶναι πραγματικότητα, μὲ σάρκα καὶ ὄστά. «Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας» (Ματθαίου κη' 20). Ὁ Χριστὸς μᾶς διαβεβαιώνει: ἦρθα καὶ θὰ

μείνω, ἀρκεῖ νὰ τὸ θέλετε. Κι ἂν πάλι δὲν τὸ θέλετε, Ἐγὼ θ' ἀκολουθῶ διακριτικὰ μέχρι ποῦ θὰ θελήσετε νὰ μὲ φωνάξετε. *Εἰς πρώτην ζήτησιν...*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πώς ιερέως σχήμα και ὄνομα ὑποδύεσθαι,
πρὶν...

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

95. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγὼ τὰ ἐγνώριζα αὐτά... πῶς
θὰ ἠμποροῦσα νὰ πάρω τὸ θάρρος... ἢ πῶς θὰ ἠμπο-
ροῦσα νὰ ἐνδυθῶ τὸ σχῆμα καὶ νὰ λάβω τὸ ὄνομα τοῦ
ιερέως, προτοῦ κάμω ἱκανὰ πρὸς τοῦτο τὰ χέρι α
μου μὲ ἔργα ἀγαθὰ;

Προτοῦ νὰ συνηθίσω τὰ μάτια μου νὰ βλέπουν
καθαρὰ τὴν δημιουργίαν καὶ νὰ θαυμάζῃ μόνον τὸν
κτίστην καὶ νὰ μὴ ζημιώῃ τὸν Δημιουργόν¹;

Προτοῦ νὰ ἀνοίξουν ἀρκετὰ τὰ αὐτιά μου ἀπὸ
τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου² καὶ πρὶν ἀποκτήσω αὐ-
τί, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶναι βαρήκσον³, καὶ χρυσὸ σκου-
λαρῖκι δεμένον μὲ πολύτιμον λίθον, λόγον δηλαδὴ σο-
φοῦ εἰς αὐτὶ πρόθυμον νὰ τὸν ἀκούσῃ⁴;

Προτοῦ νὰ ἀνοίξω τὸ στόμα, τὰ χεῖλη καὶ τὴν
γλῶσσαν μου· τὸ μὲν στόμα διὰ νὰ ἐλκύσω πνεῦ-
μα⁵, ἢ διὰ νὰ διαπλατύνω διὰ νὰ τὸ γεμίσω⁶ μὲ τὸ
πνεῦμα τῶν μυστηρίων καὶ τῶν δογμάτων τὰ ὁποῖα
λαλοῦνται, τὰ δὲ χεῖλη διὰ νὰ τὰ δέσω μὲ τὴν
θείαν αἴσθησιν, διὰ νὰ τὸ εἶπω μὲ τοὺς λόγους τῆς
Σοφίας⁷, ἢ διὰ νὰ τὰ λύσω κατὰ τὸν κατάλληλον χρό-
νον, θὰ προσέθετα ἐγὼ καί, τέλος τὴν γλῶσσαν
διὰ νὰ γεμίσῃ ἀπὸ ἀγαλλίασιν⁸ καὶ νὰ γίνῃ ὄργανον
θείας μελωδίας, τὸ ὁποῖον παίζει διὰ νὰ δοξάσῃ, καὶ
ἀρχίζει ἀπὸ τὸν βαθὺν ὄρθρον διὰ νὰ σταματήσῃ ἀφοῦ
θὰ ἔχη κολλήσῃ εἰς τὸν λάρυγγα⁹ ἀπὸ τὴν κούρασιν;

Προτοῦ σταθοῦν τὰ πόδια μου ἐπάνω εἰς τὴν
πέτραν¹⁰, ἀφοῦ θὰ ἔχουν γίνῃ ὁμοια μὲ πόδια ἐλα-

φιοῦ¹¹, καὶ προτοῦ κατευθυνθοῦν τὰ βήματά μου πρὸς τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ λοξοδρομοῦν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχι- στον;

Προτοῦ γίνῃ τὸ κάθε μ ἔ λ ο ς μου ὄπλον δικαιο- σύνης¹² καὶ προτοῦ ἀποβάλω κάθε εἶδος νεκρώσεως, ἢ ὅποια θὰ καταποθῇ ἀπὸ τὴν ζωὴν¹³ καὶ θὰ ὑποχω- ρήσῃ πρὸ τοῦ πνεύματος;

96. Ποῖος¹⁴, ἐνῶ δὲν ἔχει ἀκόμη πυρποληθῆ ἡ κ α ρ δ ί α του ἀπὸ τὰ ἀγνὰ καὶ φλογερὰ λόγια τοῦ Θεοῦ¹⁵ διὰ τῆς διανοίξεως εἰς αὐτὸν τῶν Γραφῶν¹⁶ διὰ τῆς μελέτης, οὔτε ἔχει γράψει τὰ λόγια αὐτὰ τρεῖς φορὰς εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς καρδίας του, ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ ν ο ῦ ν Χριστοῦ¹⁷, οὔτε ἠμπόρεσε νὰ εἰσ- ἐλθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀποκρύφων διὰ τοὺς πολ- λούς καὶ ἀοράτων καὶ σκοτεινῶν θησαυροφυλακίων, ὥστε νὰ ἴδῃ τὸν πλοῦτον ὁ ὅποιος κρύβεται εἰς αὐτὰ καὶ νὰ ἠμπορῇ νὰ κάνη καὶ ἄλλους πλουσίους, συγκρί- νων τὰ πνευματικὰ μὲ ἄλλα πνευματικὰ¹⁸;

1. Ὄταν ἐκ τῆς θέας τῆς δημιουργίας δὲν δηγοῦμεθα εἰς θαυμασμὸν τοῦ Κτίστου, τότε υποτιμῶμεν αὐτὸν καὶ ἐπο- μένως τὸν ζημιώνομεν.

2. Ἡσαίου ν' 5.

3. Πρὸς Ἡσαίου ς', 10.

4. Βλ. Παροιμιῶν κε' 12.

5. Ψαλμὸς ριη' 131.

6. Πρὸς Παροιμιῶν π' 11.

7. Παροιμιῶν ιε' 7. Ὁ Γρηγόριος ἀντι τῶν Παροιμιῶν ἀποδίδει τὸ χωρίον εἰς τὴν Σοφίαν Σολομῶντος.

8. Ψαλμὸς ρκε' 2.

9. Ψαλμὸς ρλς' 6.

10. Ψαλμὸς λθ' 3.

11. Ψαλμὸς ις' 34.

12. Ρωμαίους ς' 13.

13. Β' Κορινθίους ε' 4.

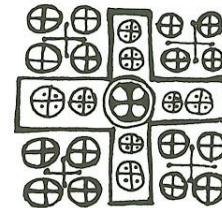
14. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Γρηγόριος ἀρχίζει μίαν σει- ρὰν ὁμοίων ἐρωτήσεων, αἱ ὁποῖαι εἰσάγονται ἑλλιπῶς μὲ τὸ «τίς». Ἡ ἐρώτησις δλοκληρῶνεται μόνον εἰς τὴν παράγραφον 99 καὶ ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Τίς εἰς κεφαλὴν καταστήναι Χρι- στοῦ πληρώματος δέξεται χαίρων καὶ προθυμούμενος;» (Ποῖος θὰ δεχθῇ μὲ προθυμίαν καὶ χαρὰν νὰ τεθῇ ἐπικεφαλῆς τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ;).

15. Ψαλμὸς ια' 7.

16. Λουκᾶ κδ' 32.

17. Πρὸς Α' Κορινθίους ε' 16.

18. Α' Κορινθίους ε' 13.

Μετά τή Λειτουργία

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΣ ΚΑΤΣΟΥ-ΚΑΝΤΑΝΗ

Μετά τή λειτουργία
πλάϊ στή θάλασσα
τό κύμα τραγουδάει
τή νέα μέρα
ἀμέτρητα θότσαλα
φιλοξενούν,
ρουφούν ἀχόρταγα
τόν ἥλιο
κι ἐσύ
«ἐπί πόλου ὄνου καθήμενος»
μέ τό τροπάρι —ἀντίδωρο—
στό στόμα,
ἀφημένος στά δήματα
τοῦ μικροῦ παιδιοῦ
νά συνεχίζεις τή δοξολογία
στόν δείξαντά σοι τό Φῶς.
Πέτρινη ἐκκλησοῦλα
γεμάτη λογισμούς, προσευχές,
μοσχολίδανο,
κάθε της πετραδάκι
καί καημός,
ἱκεσία,
ν' ἀνταμώνει μέ τοὺς ψιθυρισμούς
τῆς θάλασσας
στόν ἀχειροποίητο τροῦλλο.

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία
τοῦ Πατρὸς
καλημερίζεις τὰ οὐράνια
μέ τή χωμάτινη φωνή σου
καί τοῦ Υἱοῦ
κρατεῖς τό πῦρ
στά πῆλιγα χέρια σου
καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
ζεῖδωρος πνοή
χαριτώνει τό εἶναι Σου.
Ἄμήν.

Σταυρούλα Κάτσου - Καντάνη

ΚΑΥΧΗΜΑ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ

Μικρὸ ἀνθολόγιο

Ο ΑΛΛΟΣ ΜΑΣ ΔΡΟΜΟΣ: ΣΤΑΥΡΙΚΟΣ

Ὁ Σταυρὸς τελικὰ εἶναι τὸ πτυχίον στὶς ἐξετάσεις μας, στὸ μάθημα τῆς ὑπομονῆς. Τὸν φέρουμε ὑποφέροντας κι ἀγωνιώντας· δίχως ντροπὴ καὶ ὄνειδος. Μὲ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὸ ἤθος τοῦ ὄντως Σταυροφόρου ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἐσταυρωμένου ποὺ ζεῖ μέσα μας.

Παραπέρα οἱ κραυγὲς τοῦ πλήθους, οἱ λοιδορίες καὶ περιπαικτικὲς ἐκτιμήσεις, ποὺ συνοστοῦν τὴ μερίδα τῶν ἐντυπωσιακὰ «ἔξυπνων» καὶ φυσικὰ τῶν «καπάτσων» τοῦ αἵωνα μας.

...Καὶ μόνο στὴ γωνιὰ τὸ πρόσωπο τῆς Μάνας συσπασμένο καὶ νοτισμένο ἀπ' τοὺς λυγμοὺς ἀπομένει νὰ μᾶς κοιτάζει συμπονετικά, καθάρια, δίνοντάς μας ἔτσι τὴν ἐντύπωση, ὅτι μόνο γι' αὐτήν, γιὰ τὸ χατήρι της, θὰ πρέπει νὰ συνεχίσουμε: Μὲ μόνη σκιά, στὴν ἀύχμηρὴ καὶ καυτερὴ ἔρημο, τὴ Σκιά τοῦ Σταυροῦ.

Πίσω μας οἱ φωνὲς κι οἱ γέλωτες, ὅλο κι ἐξασθενίζουν. Ἐνῶ παραπέρα ἀρχίζουν ἄλλες.

Ἄς τὶς περάσουμε κι αὐτές. Ἡ Μάνα μας, ἡ Ἐκκλησία, στὴν ἄλλη γωνιὰ θὰ μᾶς περιμένει καὶ μὲ τὸν τρόπο της θὰ μᾶς παρηγορεῖ.

π. Κ. Ν. Καλλιανὸς
(Χριστοῦγεννα '93).

Ο ΠΑΤΕΡΟΥΛΗΣ

Πότε μ' ἔνα δραπάνι στὸ χέρι, πότε τὸ τσαπὶ στὸν ὦμο κατέβαινε γοργὰ ἄλλοτε πρὸς τὴν ρεματιά, ἄλλοτε πρὸς τὴ δεξαμενὴ ἢ τὴ ραχοῦλα.

— Σήμερα ποῦ θὰ εἶστε γέροντα;

— Τί ὥρα θὰ βαρέσει ἡ καμπάνα ἐσπερινό;

Ἦταν ἀπ' τὶς συνηθισμένες ἐρωτήσεις ποὺ κάναμε στὸν ἱερέα τοῦ χωριοῦ μας. Πατέρας ἔτρεχε παντοῦ. Σ' ὅποιον μάθαινε ὅτι ἀναγκευόταν. Μποροῦσες νὰ τὸν δεῖς μὲς στὸ λιοτύρι νὰ θερίζει, ἢ θεριστικὴ μηχανὴ ἦταν πολυτέλεια γιὰ τὴν ὄρεινὴ μας γῆ, νὰ κουβαλάει τὸν καρπὸ μὲ τὰ μουλάρια ὡς τὴ ραχοῦλα, νὰ σκάβει τὴ γῆ, νὰ ποτίζει τὰ λαχανικά. Σήμερα ἐδῶ, αὔριο ἐκεῖ, λὲς κι ὅλη ἡ γῆ τοῦ μικροῦ χωριοῦ μας ἦταν δική του. Πατέρας στοργικὸς ποὺ κοιτάζει,

Ὁ παπα - Χρῆστος, ἀκούραστος ἐργάτης.

ποιδ ἄπ' τὰ παιδιά του τὸν χρειάζεται περισσότερο.

Ὁ παπα - Χρῆστος, ἀκούρατος ἐργάτης, ἔτρεχε παντοῦ μέσα στὴ μικρὴ μας κοινωνία. Πάντων δούλος... τῶν ἀρρώστων, τῶν ὀρφανῶν, τῶν πτωχῶν... Πότε μάθαινε τὶς ἀνάγκες τοῦ καθενός...

«Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ...». Ἦταν τὸ ἀντίδοτο τοῦ πόνου. Ἡ μικρὴ μας κοινωνία τὸν ἐμπιστευόταν καὶ τὸν συμβουλευόταν. Ἀκούρατος. Μέρη κουβαλοῦσε ξύλα ἀπὸ τὸ δάσος ὄχι μόνο γι' αὐτόν, μὰ γιὰ τοὺς ἀνήμερους γερόντους... Κάθε δυσκολία τῶν χωρικῶν, κάθε πίκρα γινόταν καὶ δική του ὑπόθεση. Ἦταν ὁ οἰκειὸς κάθε οἰκογένειας. Τὸ ἄλογο τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Βιργκίλ Γκεωργίου, πάνω στὸ ὅποιο καβαλίκευε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ προφθάσει τὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων.

Τὸν θυμάμαι καλὰ —ἤμουν μικρὴ— ἓνα καλοκαιράκι ἀνεβασμένο στὴ σκεπὴ τοῦ φτωχικοῦ τῆς Δημήτραινας. Πόσο παρὰξενη μοῦ εἶχε φανεῖ ἢ εἰκόνα. Μὲ τὸ ράσο διπλωμένο πρὸς τὰ πάνω, πιασμένο στὴ ζώνη, νὰ διορθώνει τὰ κεραμίδια ποὺ ἔσταζαν τὸ χειμῶνα. Κι ἄλλη φορὰ θυμάμαι τὴ μητέρα νὰ διηγεῖται διάφορα περιστατικά, πὼς ξαγρυπνοῦσε νύχτες ὀλάκερες στὰ προσκέφαλα τῶν ἀρρώστων. Ὁρεινὴ, ξεχασμένη γῆ. Οὔτε αὐτοκίνητο, οὔτε τηλέφωνο, πολὺ περισσότερο γιατρός.

Μόνο τ' ἀπόγιομα ἀπόσταινε ἀπ' τὸν κάματο τῆς μέρας στοὺς ἑσπερινοὺς ὕμνους. Ὅταν ὁ ἥλιος κατέβαινε ὀλόχρυσος δίσκος πέρα κατὰ τὴ

δύση καὶ οἱ καρδιές μας φτερούγιζαν πρὸς τὸ μεγαλεῖο τοῦ δημιουργοῦ. Τότε ἔφερνε στὰ πόδια τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ πλούσιες τὶς εὐεργεσίες πρὸς τὸ ποίμνιό του. Πάντων δούλος. Θυμίαμα στὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων τὰ ἔργα του. Μετὰ τοὺς ἑσπερινοὺς ἔμπαινε στὰ παιχνίδια μας, στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν νιώθαμε πιότερο δικό μας, καταδικό μας, ἦταν ὁ πατερούλης τῆς μικρῆς κοινωνίας μας.

Καμιά φορὰ τὸν φτάναμε τὰ βραδάκια ὡς ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι του. Ὅλο τὸ παιδομάνι... Μπλεκόμεσταν μέσα στὰ ἐγγόνια του κι οἱ κάμαρες τοῦ σπιτιοῦ ἀντιλαλοῦσαν ἀπ' τὶς φωνές καὶ τὰ τραγούδια μας. Μᾶς εἶχε δώσει μιὰ καμαρούλα στὸ ὑπόγειο καὶ παίζαμε θέατρο. Οἱ γλάστρες μὲ τὰ βασιλικά, τὶς ὀρτανσίες, τὶς ντάλιες γίνονταν τὸ καταφύγιό μας, τὸ παλάτι μας. Ἡ πρεσβυτέρα, φιλάσθενη, ἔβγαζε ποὺ καὶ ποὺ τὸ κεφάλι τῆς ἀπ' τὸ παράθυρο τῆς κάμαρῆς τῆς καὶ μᾶς κοιτοῦσε ἀπὸ φόβο μὴ τῆς χαλάσουμε τὰ λουλουδικά, μὰ δὲν μιλοῦσε.

Ὁ παπα - Χρῆστος ἦταν ὁ πατέρας μας.

Σταυρούλα Κάτσου - Καντάνη
(Χειμῶνας - Ἔνοιξη 1992).

Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΟΥ

Μανούλα!

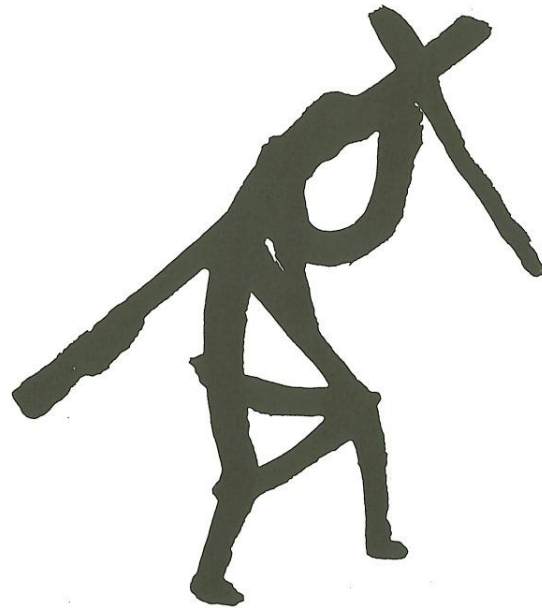
Πρὶν σοῦ στείλει ὁ Θεὸς τὸ σταυρὸ σου,
τὸν παρατήρησε ἐπισταμένα μὲ τὰ πάνσοφα μάτια
Του.

Τὸν ἐξέτασε μὲ τὴ θεία λογικὴ Του.
Τὸν ἔλεγε μὲ τὴ σώφρονα δικαιοσύνη Του.
Τὸν θέρμανε μέσα στὴ γεμάτη ἀγάπη καρδιά Του.
Τὸν ζύγισε καλὰ μὲ τὰ θεία χέρια Του μὴ τυχὸν πέ-
σει ἓνα χλιοστὸ πιὸ μεγάλος, ἓνα χιλιόγραμμα πιὸ
βαρὺς.

Ἔστερα

Τὸν εὐλόγησε μὲ τὸ ἅγιο ὄνομά Του
Τὸν μύρωσε μὲ τὴ χάρη Του
τὸν εὐωδίασε μὲ τὴν παρηγοριά Του
καὶ μετὰ
ἀφοῦ τὸν ξανακοίταξε ἄλλη μιὰ φορὰ ὑπολογίζοντας
τὸ θάρρος σου
ἐπέτρεψε νὰ σοῦ σταλεῖ σὰ θεϊκὸς χαιρετισμὸς ἀπὸ
τὸν οὐρανὸ
καὶ σὰν ἐλεημοσύνη τῆς λυτρωτικῆς ἀγάπης Του.

Μαρία Γουμενοπούλου
(1985)

**Ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς
(Ἀπόπειρα ἰχνογράφησης)**

Πρεσβυτέρου Κ. Ν. ΚΑΛΛΙΑΝΟΥ

Κάποτε πρέπει νὰ δεῖς τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ σου, πέρα ἀπὸ τὰ συμπλέγματα, τὶς μικρότητες καὶ φυσικὰ τὰ προσωπεῖα, πὸν ἀναγκάζεται ὁ καθένας μας νὰ φανεῖ μέσα στὴ στυγνὴ καθημερινότητα. Καὶ γιὰ νὰ κατορθώσεις νὰ δεῖς ψυχραῖμα καὶ οὐσιαστικὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συλλειτουργοῦ σου, θὰ πρέπει νὰ σφαιλίσεις τὶς πύλες τῆς ψυχῆς σου, ἀπ' ὅπου εἰσχωροῦν τὰ μηνύματα τοῦ ἔξω κόσμου καὶ μᾶς ἐπηρεάζουν, κάνοντας ἔτσι τὴν πρώτη σου κίνηση. Γιατί ἡ δεύτερη θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπιλογὴ μιᾶς ὥρας ἡσυχίας καὶ μοναχικῆς, ἔσως μετὰ τὸν ἑσπερινό, ὅταν ἐξατμίζεται ὁ θόρυβος τῆς μέρας καὶ τὸ μισόφωτο ἔρχεται μετὰ τὸ φῶς τῶν λαδοκάντηλων, νὰ σταλάξει στὴν ψυχὴ σου γλυκασμὸ κατάνυξης καὶ εὐλογίας. Νὰ σταθεῖς τότε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη, καὶ μετὰ ἤρεμη, σταθερὴ καὶ φιλόσοφο κατὰ Χριστὸν διάθεση, νὰ ἰχνογραφήσεις τὸ πρόσωπο τοῦ συλλειτουργοῦ σου, χωρὶς, ἀσφαλῶς, νὰ παραμείνεις μόνο στὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα πὸν συνθέτουν τὸ εἶναι του, μὰ νὰ προσπαθήσεις μετὰ διάκριση καὶ προσοχὴ νὰ εἰσέλθεις, ὅσο οἱ δυνάμεις σου τὸ ἐπιτρέπουν, καὶ στὸν ἔσω κόσμο

του γιὰ νὰ βγάλεις τὰ συμπεράσματά σου ἀβίαστος καὶ δίχως τὴν ἀντιπάθεια πὸν προκαλοῦν οἱ κάποιες, ἐπάδυνα, συνεργάσιμες στιγμὲς ἢ καὶ ἀκόμη τὴ συμπάθεια κάποιων ἐνθουσιωδῶς φιλικῶν συνομιλιῶν. Γιατί πρέπει νὰ γνωρίζεις πῶς, τόσο ἐσύ, ὅσο καὶ ὁ συλλειτουργὸς σου, «Θεοῦ ἐστε συνεργοί» (Α' Κορ. 3,9).

Τούτῃ τὴν ἀπόβραδὴ ὥρα, στὸ χῶρο ὅπου ζεῖτε ἐσύ καὶ ἐκεῖνος πασχίζοντας μετὰ κόπο καὶ δάκρυα νὰ διακονήσετε καὶ ν' ἀγωνιστεῖτε ὥστε νὰ πραγματώνεται κοινωνικὰ καὶ πολιτιστικὰ, στὸ ἐκάστοτε «ἐδῶ καὶ τώρα», τὸ λειτουργικὸ ἦθος τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως καὶ κοινωνίας» (π. Γ. Μεταλληνὸς) καλεῖσαι νὰ μιλήσεις στὸ Θεό, μετὰ εὐκρίνεια γιὰ τὸν ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργό σου καὶ φυσικὰ διάκονο τῶν Μυστηρίων Του.

Ἄφου τὸν δεῖς ἀκριβῶς ἀπέναντί σου μετὰ ὀλη του τὴ λαμπρότητα νὰ στέκει στὸ Ἱερὸ Βῆμα φορώντας τὴν καλοραμμένη στολὴ του, μαζί μετὰ τὰ διαδήματα ἐπανωκαλύμμαχο (ἂν εἶναι ἄγαμος), σταυρό, ἐπιγονάτιο καὶ φυσικὰ τὴ βεβαιωμένη ὑπεροχὴ του. Μπορεῖς, ἐπίσης, νὰ παρατηρήσεις τὶς ἀργὲς κινήσεις καὶ τὸ ὕφος του τὸν τρόπο συμπεριφορᾶς, νὰ κρατᾶ δηλ. μετὰ σιγουριὰ τὶς ἀποστάσεις ἀπ' ὅλους καὶ γιὰ ὅλα καὶ φυσικὰ τὴν ἀυξομείωση τῆς φωνῆς του ἀνάλογα μετὰ τὴν περίστασι. Ὅλα τούτα μπορεῖς τώρα, στὴ δικιά σου βεβαιωμένη ἡσυχία καὶ διακριτικῆ τοῦ ἄλλου ἐξέτασι (ὅπου ἀσφαλῶς πρέπει νὰ λείπει κάθε στοιχεῖο κατάκρισι καὶ ψεύδους) νὰ τὰ δεῖς, γιὰ νὰ κατορθώσεις νὰ βγά-

λεις τὰ συμπεράσματά σου. Γιατὶ τούτη ἡ ἐνασχόληση πολλὰ μπορεῖ νὰ σοῦ προσφέρει, ἀφοῦ ἡ διάθεση ἐδῶ φιλοσοφεῖ καὶ δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ στιγματίσει ἢ ν' ἀπορρίψει. Κι ὅπως εἶπε κάποιος καλὸς ποιμένας «σοφὸς εἶσαι στὴ ζωὴ περιλαμβανομένης καὶ τῆς χριστιανικῆς, ὅταν δὲν εἶσαι ἀπαιτητικὸς ἔναντι τῶν ἀνθρώπων» (π. Ἄλέξ. Ἑλτσιανίνωφ).

Μόνον ποὺ ἡ μελέτη αὐτῆ, ἡ προβολὴ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς πολιτείας τοῦ ἄλλου δὲ σταματᾷ στὰ παραπάνω, ἀλλὰ συνεχίζεται κι ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, ὅπου βλέπετε τὸ ἴδιο πρόσωπο τῆς ὑπεροχῆς, νὰ σέρνει κάποτε κουρασμένο, σχεδὸν γερασμένο τὰ βήματά του φορώντας, ὄχι τούτη τὴ φορὰ τὸν χρυσοποίκιλτο σταυρὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ του, μὰ τὸν ἄλλο, τὸν προσωπικό του σταυρὸ, τὸν ἀόρατο στὰ μάτια τοῦ κόσμου: τὸ σταυρὸ τῆς ὀδύνης, τῆς πίκρας. Τοῦ προσωπικοῦ του μαρτυρίου μιᾶς, ὅποιας καὶ νὰ ᾿ναι, ἐγκατάλειψης.

Κι ἀκόμη εἶναι δυνατὸ νὰ προσέξεις τὸ ἴδιο πρόσωπο σ' ἓνα χώρο δωματίου, πάλι δίχως τὴν ὑπεροχή, μὲ τὰ διαδήματα κρεμασμένα, μὲ συσπασμένο τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ὀδύνη καὶ τὰ δάκρυα νὰ δέεται γονατιστὸ μπροστὰ στὸν ἄλλο, τὸ Μεγάλον Ἐσταυρωμένο: ὄχι πιά μὲ προσεχτικὲς κινήσεις καὶ μὲ φωνὴ ποὺ αὐξομειώνεται, μὰ μὲ τὰ χέρια τεντωμένα λὲς καὶ γυρεῦν νὰ ψαύσουν λίγο οὐρανὸ, γιὰ νὰ ᾿ρθεῖ ἡ ἀνάπαυση καὶ ἡ εἰρήνη στὴ ψυχὴ καὶ νὰ κλείσουν τὰ βλέφαρα ἤρεμα κι εὐλογημένα καὶ μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ τρέμει, σὰν τὴ φλόγα τοῦ κεριοῦ στὸν ἄνεμο.

Ποιμαντικὴ γάμου καὶ οἰκογενείας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ*

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Ὀνομασία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως:.....
2. Ὀνομασία τῆς Ἑνορίας (Στὴν περίπτωση ποὺ ἡ Ἑνορία ἔχει Γραφεῖο ἢ Ποιμαντικὴ Ὁμάδα ἢ Ὑπηρεσία Οἰκογενειακῆς Συμπαραστάσεως):.....
3. Διεύθυνση:.....
(Πόλη ἢ χωριό, ὁδὸς καὶ ἀριθμὸς).....
4. Ταχυδρομικὸς κώδικας:.....
5. Τηλέφωνο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἢ τῆς Ἑνορίας:.....
(Πρόθεμα - ἀριθμὸς)
6. Ἡμερομηνία συμπληρώσεως:.....
7. Ὀνοματεπώνυμον ἀρμοδίου:.....

B. ΔΙΟΙΚΗΣΗ - ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

1. Μὲ πόσα μέλη ἔχει στελεχωθεῖ ἡ Ὑπηρεσία;.....
2. Πόσα μέλη εἶναι κληρικοὶ καὶ πόσα λαϊκοί;
(Ἀριθμητικῶς)
Κληρικοὶ Λαϊκοὶ

3. Ποιές είναι οι άρμοδιότητες - καθήκοντά τους;

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Μὲ ποιά κριτήρια ἔγινε ἡ ἐπιλογή τους;
(Κατάρτιση, ἐμπειρία, ἄλλα κριτήρια)

.....
.....
.....
.....

5. Πῶς διευθύνεται ἡ ὑπηρεσία;

.....
.....
.....

6. Ποιές είναι οι άρμοδιότητες - καθήκοντα τοῦ ὑ-
πευθύνου;

.....
.....
.....

7. Μὲ ποιά κριτήρια ἔγινε ἡ ἐπιλογή του;

(Κατάρτιση, ἐμπειρία, ἄλλα κριτήρια)

.....
.....

8. Ὑπάρχουν ἐπιμέρους ὑπηρεσίες;

Ὅχι Ναι

Ἄν Ναι ποιές εἶναι αὐτές;.....

9. Ὑπάρχει ἐσωτερικός κανονισμός λειτουργίας καὶ
ὀργάνωσης;

Ὅχι Ναι

Ἄν Ναι, παρακαλοῦμε συνάψατε σὲ φωτοτυπία.

10. Ποιοί εἶναι οἱ οικονομικοὶ πόροι τῆς ὑπηρεσίας;
(Προϋπολογισμὸς Ἰ. Μητροπόλεως ἢ Ἐνορίας.
Παροχές, δωρεές κ.λπ.)

.....
.....
.....
.....

Γ. ΚΙΝΗΣΗ ΓΑΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΖΥΓΙΩΝ

1. Πόσοι γάμοι τελοῦνται ἐτησίως στὴν Ἱερὰ Μητρό-
πολη;

.....

2. Πόσα διαζύγια ἐκδίδονται ἐτησίως;.....

.....

3. Πόσο χρόνο εἶχε διάρκεια ὁ γάμος;

(κατὰ προσέγγιση)

(α) 0- 5 ἔτη (β) 5- 9 ἔτη

(γ) 10-14 ἔτη (δ) 15-καὶ ἄνω

4. Πόσοι ἀπὸ τοὺς μελλονύμφους τελοῦν Β' ἢ Γ'
γάμο (κατὰ προσέγγιση).

α) Β' Γάμος: Ἄνδρες: %

Γυναῖκες: %

β) Γ' Γάμος: Άνδρες: %
Γυναίκες: %

Δ. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ

1. Περιγράψτε τὸ ἀντικείμενο μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται ἡ ὑπηρεσία σας;
2. Μὲ ποιὸς συνήθως τρόπους διακονοῦνται οἱ οἰκογένειες πού ζητοῦν τὴ βοήθεια τῆς ὑπηρεσίας σας;
3. Ἐκ τῶν οἰκογένειες πού ποικιλοῦνται μὲσφ τῆς ὑπηρεσίας σας:
 - α) Σὲ τί ποσοστὸ εἶναι οἰκογένειες πού διατηροῦν στενὴ σχέση μὲ τὴν ἐνορίας τους; % ἢ ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν ἀδιαφόρων % ἢ ἔρχονται ἀπὸ ἄλλες ἐνορίες κατόπιν συστάσεως %.

β) Ποιά εἶναι συνήθως ἡ ἡλικία τῶν συζύγων πού προσφεύγουν στὴν ὑπηρεσία σας;

Άνδρες	Γυναίκες
i. 18-34 ἔτη ☐	i. 18-34 ἔτη ☐
ii. 35-44 ἔτη ☐	ii. 35-44 ἔτη ☐
iii. 45 καὶ ἄνω ☐	iii. 45 καὶ ἄνω ☐

γ) Ποιὸ εἶναι τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν μελῶν τῆς ὑπὸ βοήθειαν οἰκογένειας:

	Άνδρες	Γυναίκες
i. Ἐκπαιδευμένοι%%
ii. Δὲν τελείωσαν Δημοτικὸ%%
iii. Ἐκπαιδευμένοι%%
iv. Ἐκπαιδευμένοι%%
v. Ἐκπαιδευμένοι%%
vi. Ἐκπαιδευμένοι ἢ Α.Ε.Ι.%%

δ) Σὲ τί ποσοστὸ οἱ γυναίκες τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἶναι ἐργαζόμενες;%.

ε) Ποιά εἶναι ἡ ἡλικία γάμου τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν;

i. 0-5 ἔτη ☐	ii. 5-9 ἔτη ☐
iii. 10-14 ἔτη ☐	iv. 15 καὶ ἄνω ☐

ς) Πόσα παιδιά ἔχουν συνήθως οἱ οἰκογένειες πού προσφεύγουν στὴν ὑπηρεσία;

i. κανένα παιδί ☐	ii. ἓνα ☐	iii. δύο ☐
iv. τρία ☐	v. τέσσερα καὶ ἄνω ☐	

ζ) Ποιά ζητήματα ἀπασχολοῦν συνήθως τὴν οἰκογένειες πού ζητοῦν τὴν συμπαράστασή σας;

.....
.....
.....
.....

η) Οί οικογένειες αυτές έχουν τακτική επαφή, μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασής σας, με την υπηρεσία;

.....
.....
.....

4. Υπάρχει συνεργασία της υπηρεσίας σας με άλλες που ασχολούνται με το ίδιο αντικείμενο (φορείς της Πολιτείας ή άλλων Ί. Μητροπόλεων), προκειμένου να βοηθηθούν περισσότερο οι οικογένειες που προσφεύγουν σε σ'α;

Όχι Ναι

Άν Ναι, με ποιές;

.....
.....

5. Στους χώρους της υπηρεσίας υπάρχουν οπτικοακουστικά μέσα;

α) Βιβλιοθήκη; Ναι Όχι

β) Βίντεο; Ναι Όχι

γ) Τηλέοραση; Ναι Όχι

δ) Μηχανή προβολής σλάϊτς; Ναι Όχι

ε) Κιν/φική μηχανή προβολής; Ναι Όχι

ς) Στερεοφωνικό συγκρότημα; Ναι Όχι

ζ) Ηλεκτρονικός υπολογιστής; Ναι Όχι

6. Έκδίδονται φυλλάδια ή δελτία ώστε να ενημερώνονται οι πιστοί πάνω σε θέματα οικογενειακού βίου υπό το πρίσμα της ορθόδοξης διδασκαλίας;

Όχι Ναι

i. Άν Ναι, ποιός είναι ο τίτλος του;

.....

ii. Κάθε πότε κυκλοφορεί;

Ε. ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Προκειμένου να βελτιωθούν οι τρόποι και οι μέθοδοι της Ποιμαντικής Διακονίας της Έκκλησίας προς τη σύγχρονη οικογένεια:

α) Ποιός είναι, κατά τη γνώμη σας, ο καλύτερος τρόπος οργάνωσης μιās Υπηρεσίας Συμπαραστάσεως Οικογενείας;

.....
.....

.....
.....

.....
.....

β) Σε ποιά ενδιαφέροντα ή προβλήματα που άφορούν στην οικογένεια θά πρέπει ή Έκκλησία να συγκεντρώσει την προσοχή της;

.....
.....

.....
.....

2. Ποιά, κατά τή γνώμη σας, πρέπει νά εἶναι τὰ κριτήρια καί ποιά ἡ ἐκπαίδευση πού εἶναι ἀπαραίτητο νά ἔχει κάποιος ὁ ὁποῖος πρόκειται νά διακονήσῃ μιὰ Ὑπηρεσία Συμπαραστάσεως Οἰκογενείας;.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Ποιοί, κατά τήν γνώμη σας, τύποι Ἐκπαιδευτικῶν προγραμμάτων εἶναι κατάλληλοι γιά τήν ἐκπαίδευση αὐτῶν τῶν λειτουργῶν;.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Σέ ποιές περιοχές γνώσης πρέπει νά δοθεῖ ιδιαίτερη ἔμφαση κατά τόν σχεδιασμό ἑνός Ποιμαντικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος γιά τήν οἰκογένεια;.....

.....
.....
.....
.....

5. Γράψτε μας τίς δικές σας παρατηρήσεις καί προτάσεις πάνω στά θέματα πού θίγει τὸ παρὸν ἐρωτηματολόγιο.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

* Ὅπου ὑπάρχει τετράγωνο, σημειώστε μὲ σταυρὸ τήν ἀντίστοιχη ἀπάντησή σας. Τὸ «Ἐρωτηματολόγιο» συμπληρωμένο, παρακαλοῦμε νά σταλεῖ πρὸς:
Ἄν. Καθηγητὴ Α.Μ. Σταυρόπουλο,
Θεολογικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Τομέα Χριστ. Λατρείας, Ἀγωγῆς καί Διαποιμάνσεως,
157 02 ΑΝΩ ΙΛΙΣΙΑ (Τηλ. 77.94.752).

Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ
Ἀνθολόγιο «ἔγκλειστης» λογοτεχνίας

Η ΟΜΟΡΦΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΥ

Θυμᾶσαι, ποὺ διαβαίναμε,
πιασμένοι χέρι - χέρι,
εὐτυχισμένοι καὶ οἱ δυὸ
στοῦ ἔρωτα τ' ἀστέρι;

Στὰ μάτια σὰν μὲ κοίταζες
«εἶσαι ὀμορφη πολὺ»
μοῦ ἔλεγες περήφανος
καὶ μοῦ ἴδινες φιλί.

Κι ὕστερα παντρευτήκαμε.
Καὶ κάναμε παιδάκι.
Καὶ δούλευες καὶ δούλευα
μὲ φλογερὸ μεράκι.

Μὰ ἦλθ' ἡ ὥρα ἡ κακή.
Μᾶς τσάκισεν ἡ μπόρα.
Ἐσὺ μέσα στὴ φυλακή,
κι ἐγὼ ἀπ' ἔξω τώρα.

Μονάχη, μὲ τὸ γιόκα μας.
Στενάζω νύχτα - μέρα.
Ἐγὼ χωρὶς τὸ ταῖρι μου
κι ὁ γιὸς χωρὶς πατέρα.

Ἐσκέπασα τὸ πρόσωπο,
κανεὶς νὰ μὴ μὲ δεῖ.
Παλεύω μὲ τὴ μοναξιά.
Μοχθῶ γιὰ τὸ παιδί.

Σὰν βγαίνω μὲς τὴ γειτονιά
μετρῶ τὴν «καλημέρα».
Μόν' στὸ παιδί μας τ' ἄλλα παιδιὰ,
μιλοῦν γιὰ τὸν πατέρα.

Ὅμως ἐλπίζω στὸ Θεό.
Προσεύχομαι πολὺ,
Νὰ ἔλθ' ἡ ὥρα νὰ σὲ ἰδῶ
στὴν πατρικὴ αὐλή.

Στρατῆς Χατζηπαναγιώτης

ΣΤΗ MANNA MOY

Μάννα, μὴν ἔλθεις στὸ κελλὶ
ποτὲ νὰ μὲ ζητήσεις.

Ἔτσι πὼς μὲ κατάντησαν
δὲν θὰ μ' ἀναγνωρίσεις.

Κουρέλι μ' ἔκαναν φρικτὸ
καὶ κόψαν τὰ φτερά μου.
Οὔτε καρδιά, οὔτε μυαλὸ
δὲν μοῦμειναν δικὰ μου.

Μανούλα, ἂν οἱ φίλοι μου
ρωτήσουνε γιὰ μένα
πές τους πὼς πήγα γιὰ δουλειὰ
ἐκεῖ στὰ μαῦρα ξένα.

Μάννα, σ' ὀρκίζω μὴν τοὺς πεῖς
πὼς μ' ἔχουνε δεμένο
δὲν θέλω νὰ τὸ κλάψουνε
δικό μου πεπρωμένο.

Μαννούλα, ἂν ἡ ἀγάπη μου
ψάξει δικὰ μου χνάρια,
πές της πὼς πήγα στὸ στρατὸ
ὡς τ' ἄλλα παλληκάρια.

Μάννα, σ' ὀρκίζω μὴν τῆς πεῖς
γιὰ τὸ φρικτὸ μου χάλι.
Δὲν θέλω ἐξ αἰτίας μου
νὰ σκύψει τὸ κεφάλι.

Χαράλαμπος Τσαουσίδης

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ!

Πολυαγαπημένε μου Πνευματικὲ Πατέρα,
εὐχομαι ὁ Κύριός μας νὰ σὲ γεμίζει
πάντοτε μὲ τοὺς καρπούς τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-
τος!

Γιὰ χρόνια τώρα προσεύχομαι καὶ δοξάζω
τὸν Οὐράνιο Πατέρα γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ ἔκανε
νὰ μαθητεύσω δίπλα σου γιὰ 1,5 περίπου χρόνο
στὸν Κορυδαλλό!!

Ἄληθεια! Θεέ μου...

πόσα ἔμαθα μέσα ἀπὸ τὴν σιωπὴ σου,
μέσα ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη ὑπομονή σου
πόση ἀγάπη δὲν ἀντλησα ἀπὸ τὰ μάτια σου,
πόσο κουράγιο καὶ δύναμη δὲν πήρα ἀπὸ τὴν
εἰρηνικὴ καὶ πονεμένη σου καρδιά!!!

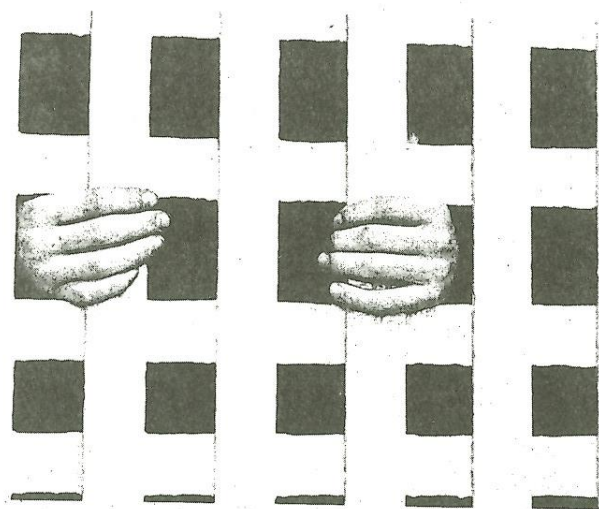
Πόσα μηνύματα δὲν πήρα παρατηρώντας τὰ
δικὰ σου βήματα ἢ μελετώντας κάθε σου λέξη!!
Πόσα μὲ δίδαξες γλυκὲ μου Πατέρα καὶ δά-
σκαλε

μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια σου τὴν ζωή!
Θὰ ἀκούω πάντα τὰ βήματά σου στοὺς διαδρό-
μους
τοῦ Κορυδαλλοῦ καὶ ἡ ἀγαπημένη σεπτὴ μορφὴ
σου θὰ μείνει γιὰ

πάντα χαραγμένη πάνω στην καρδιά μου, διότι
σὺ ἦσουν τὸ
μεταφορικὸ μέσον, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Κύριός
μας, γιὰ νὰ
μὲ βγάλει, πὺ ἐύκολα, ἀπὸ τὸν σκοτεινὸ τόπο,
στὸν τόπο τοῦ φωτός!

Μὲ ἀπειρη ἀγάπη καὶ σεβασμό,
ΣΠΥΡΟΣ Μ.

Υ.Γ. Ὁ ἀδελφὸς Ἀνδρέας ἦταν ὁ ξεναγὸς ποὺ
μοῦ ἔδειξε τοὺς δρόμους ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀκο-
λουθήσω μέσα στὴν πόλη μὲ τὰ φῶτα! Πρὶν ὅ-
μως ὁ Οὐράνιος Πατέρας εἶχε ὀδηγήσει τὴν ἀ-
γάπη μου γιὰ τὸν Λυτρωτὴ Χριστό!!

ΤΟ ΦΙΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΓΝΩΜΗΣ

Ἐνα γκριζο καὶ μελαγχολικὸ πρωινὸ βρι-
σκόμεναι στὴν πόρτα ἐνὸς ἀστυνομικοῦ κέντρου
ποὺ χρησίμευε γιὰ προσωρινὴ φυλακὴ. Ὑπῆρ-
χαν κι ἄλλοι ἄνθρωποι κοντὰ μου, ἄλλοι περα-
στικοὶ ποὺ στάθηκαν ἀπὸ περιέργεια, ἄλλοι γιὰ-
τὶ εἶχαν κάποιο συγγενὴ ἢ γνωστὸ τους. Περιμέ-
ναμε ν' ἀνοίξει ἡ πόρτα.

Σὲ λίγο ἄκουσα βήματα ποὺ πλησίαζαν κι ὑ-
στερα φωνὲς διαπεραστικές. Εξχώριζε ἡ φωνὴ
μιάς νέας γυναίκας ποὺ οὐρλιαζε. Ὅταν ἀνοίξε
ἡ πόρτα εἶδα ἕνα θέαμα ποὺ δὲν θὰ τὸ ξεχάσω
ποτέ: δυὸ ἀστυνομικοὶ κρατοῦσαν γερὰ ἀπὸ τὰ
μπράτσα, ὁ ἕνας ἀπὸ ἀριστερὰ καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ
δεξιὰ, μιὰ νέα γυναίκα. Δύο ἄλλοι πήγαιναν
μπροστὰ καὶ ἄλλοι δύο ἀπὸ πίσω της. Τὰ μαλ-
λιά της ἦταν ἀκτένιστα, ἀνακατωμένα, οἱ κρότα-
φοὶ της ἦταν μαῦροι ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Τὰ
ροῦχα της ξεσχισμένα καὶ μὲ κηλίδες ἀπὸ αἷμα.
Πάλευε γιὰ νὰ ἐλευθερώσει τὰ χέρια της ἀπὸ
τὰ ὄργανα τῆς τάξεως. Βλαστημοῦσε, καταριό-
ταν, κουνούσε ἄγρια τὸ κεφάλι της, ἐνῶ οἱ ἔξι
ἀστυνομικοὶ τὴν ἔσερναν στὸν διάδρομο. Τί νὰ
κάνω; ΣΕ ΜΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ΘΑ ΕΧΑΝΑ ΓΙΑ
ΠΑΝΤΑ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ! Σκέφθηκα: Νὰ
προσευχηθῶ; — Δὲν εἶχα καιρό. Νὰ τῆς δώσω
λεφτά; — Δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ πάρει. Νὰ
ψάλλω; — Θὰ ἦταν παράλογο. Μιὰ ξαφνικὴ ὤ-

θηση μ' έκανε νά προχωρήσω γρήγορα. Τήν φίλσα στο μάγουλο!

Ήταν έμπνευση θεϊκή! Δέν στάθηκα γιά νά τò σκεφθώ. Έπρεπε νά ένεργήσω άστραπιαία! Οί άστυνομικοί, κατάπληκτοι άπό τήν ένεργείά μου, ξεσφιξαν πρòς στιγμὴν τὰ χέρια της. Δέν ξέρω πòς, με κάποια προσπάθεια, έλευθέρωσε τὰ χέρια της, τὰ ένωσε, ενώ ó άέρας άνέμιζε τὰ άκατάστατα μαλλιά της, σήκωσε τὰ μάτια της στòν συννεφιασμένο ούρανò και φώναξε: «Θεέ μου!» Κατόπιν κοίταξε γύρω της σάν νά τ'άχε χαμένα και ξανά σήκωσε τὰ μάτια της στòν ούρανò: «Θεέ μου, ποιός λοιπòν με φίλησε; Άπό τòν καιρò που πέθανε ή δόλια ή μάννα μου, κανείς δέν με φίλησε». Σκέπασε τò πρόσωπό της με τὰ χέρια της και άφέθηκε νά οδηγηθεί σάν άκακο άρνάκι στò αυτοκίνητο τής άστυνομίας που θά τήν πήγαινε στήν φυλακή, έπαναλαμβάνοντας: «Κανείς ποτε δέν με φίλησε άπό τòν καιρò που πέθανε ή μάννα μου».

Μερικès μερες άργότερα, πήγα νά τήν έπισκεφθώ στήν φυλακή και βρήκα στήν πόρτα τήν έπιμελήτρια.

«Ναί», μου είπε, κουνώντας τὰ κλειδιά της. «Τήν είχαμε πολλès φορès έδω τήν καημένη. Νομίζω ότι δέν είναι πια στα καλά της, δέν κανει τίποτε άλλο άπό τò νά πηγαίνει πέρα - δώθε στò κελλί της και ρωτᾶ κάθε φορᾶ που μπαίνω: "Έξερετε ποιός μου έδωσε ένα φιλί;"».

Τήν παρακάλεσα νά μου έπιτρέψει νά μπώ στò κελλί προσθέτοντας: «Έξερετε, είμαι ή καλύ-

τερή της και ή μόνη της φίλη, αφήστε με νά πάω νά τής μιλήσω...».

Όταν μπήκα, είδα ότι είχε πλύνει τò προσώπό της — είχε ωραία μεγάλα μάτια — και μου είπε: «Έξερετε ποιός με φίλησε; Όταν οί άστυνομικοί με έφεραν έδω πριν λίγες μερες, κάποια γυναίκα βγήκε μέσ' άπό τò πλήθος και με φίλησε στò μάγουλο. Έξερετε ποιά ήταν;».

Κατόπιν μου διηγήθηκε τήν ιστορία της.

«Ήμουν τò μόνο παιδι τής χήρας μάννας μου. Όταν πέθανε ήμουν έπτά έτων. Ήταν πολύ φτωχιά, άν και άπό καλή οικογένεια. Πέθανε στò πίσω δωμάτιο ενòς ύπογείου, μέσα στò σκοτάδι. Λίγο πριν πεθάνει, με φώναξε, πήρε τò πρόσωπό μου στα δυò της χέρια, με φίλησε και είπε: Θεέ μου, λυπήσου τò φτωχò μου κοριτσάκι, όταν δέν θάμαι πια κοντά του, φύλαξέ το, φρόντιζέ το! Άπό τότε κανείς δέν με φίλησε στò πρόσωπο».

Και μετὰ ξαναρώτησε: «Ποιά μουδωσε εκείνο τò φιλί;».

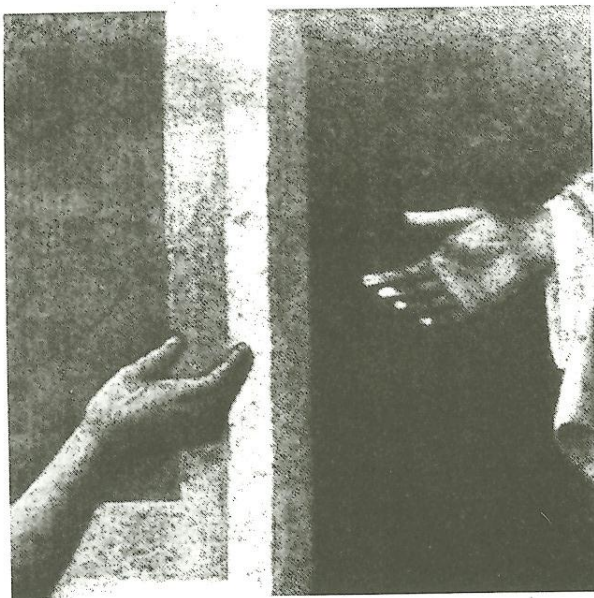
«Έγώ», τής απάντησα, «έγώ σε φίλησα!».

Κατόπιν τής μίλησα για Κείνον τού όποίου ή άγάπη είναι असुγκ्रिता πιδ τρυφερή και πιδ μεγάλη άπό τήν άγάπη οίουδηποτε άνθρώπου. Για Κείνον, που για νά μās έλευθερώσει άπό τισ άμαρτίες μας σταυρώθηκε, για νά μπορέσει νά μās χαρίσει τò φιλί τής συγγνώμης...

Βλέπω άκόμη μέχρι σήμερα στò πέτρινο πάτωμα τού κελλιού τή λιμουλά άπό τή γιατρεία, τήν παρηγοριά και τήν σωτηρία και πριν φύγει άπό τή φυλακή οί έπιμελήτριες όμολογούσαν

τὴν θαυμαστὴ ἀλλαγὴ τῆς. Στὴ συνέχεια ἔγινε, μετὰ τὴ χάρι τῶν Θεοῦ, τὸ μέσον σωτηρίας πολλῶν ἄλλων ποὺ ἦταν δεμένοι μετὰ δεσμὰ βαρεῖα σὰν τὰ δικά τῆς.

Ἄποδοση
Οὐρανία Μπόνη

Τομάζο Μαζολίνο (1383-1447), *Ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ταβιθά* (λεπτομέρεια). Ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ ἀφιερώματος στὴ συγγνώμη τοῦ περιοδικοῦ «autrement», τεύχος 4, Ἀπρίλιος 1991.

Τὰ ψηλὰ βουνὰ

τοῦ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

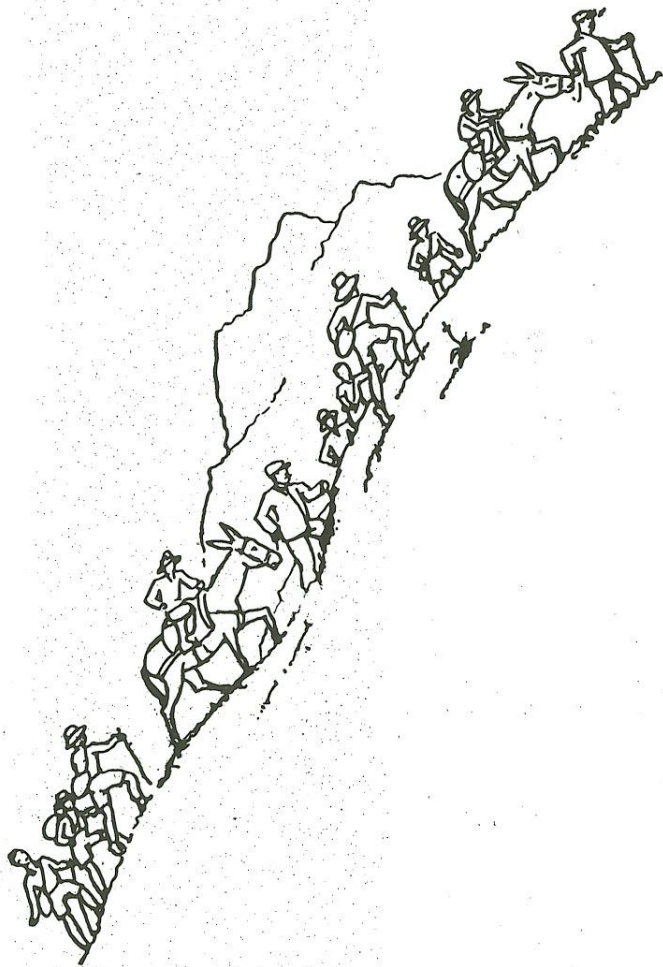
τὸ ψηλὸ μοναστήρι τοῦ Ἁΐ - Λιά, ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα, στέκονται οἱ καλόγεροι καὶ κοιτάζουν μακριά. Οἱ κάμποι καὶ οἱ λόφοι ἀπλώνονται ἀπὸ κάτω καὶ πρὸς πέρα λάμπει τὸ ποτάμι τῆς Ρούμελης σὰν ἀσημένιο. Κάπου κάπου ἕνας καλόγερος σηκώνει ἀργὰ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ δείχνει πέρα.

Πάντα στὸ ἴδιο ψῆλωμα στέκονται τέτοιες ὥρες, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ μπήκαν στὸ μοναστήρι. Ἄγναντεύουν ἀπὸ κεῖ τοὺς τόπους, ποὺ εἶναι πράσινοι τὸ χειμῶνα καὶ ξανθοὶ τὸ καλοκαίρι. Κι ἔτσι παρηγοριούνται, ποὺ δὲ βλέπουν ἀνθρώπους. Πενήντα ὀχτὼ σωστὰ χρόνια κοιτάζει ἀπὸ κεῖνο τὸ ψῆλωμα ὁ ἡγούμενος ὁ πάτερ Ἰωσήφ...

«Κάποιοι μᾶς ἔρχονται», εἶπε ἕνας καλόγερος καὶ ἔδειξε μετὰ τὸ χέρι του κάποιους ἀνθρώπους, ποὺ ἀνέβαιναν τὸν ἀνήφορο πρὸς τὸν Ἁΐ - Λιά.

Εἶναι τὰ παιδιὰ μαζί μετὰ τὸν κὺρ Στέφανο. Ἔρχονται στὸ μοναστήρι νὰ προσκυνήσουν, ὅπως τὸ ἤθελαν ἀπὸ τόσον καιρὸ.

Εὐχαριστήθηκε ὁ ἡγούμενος, ὅταν ἔφτασαν

καὶ τοῦ εἶπαν, πῶς ἔρχονται νὰ λειτουργηθοῦν.

«Κοπιάστε, τοὺς εἶπε, στὸ ἡγουμενεῖο».

Πρῶτα πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ νὰ προσκυνήσουν. Ἦταν παλιὰ ἡ ἐκκλησιὰ, ἴσαμε τετρακοσίων χρόνων. Ἄναψαν τὸ κερί τους, προσκύνησαν κι ὕστερα ἀνέβηκαν στοῦ ἡγουμένου.

«Τί νέα φέρνετε ἀπὸ τὸν κόσμο;» ρώτησε ὁ ἡγούμενος.

— «Ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ ἐρχόμαστε, πάτερ», τοῦ ἀπάντησε ὁ κὺρ Στέφανος.

Καὶ διηγήθηκε σ' αὐτὸν καὶ στοὺς καλόγερους, ποὺ ἦρθαν ἐκεῖ, τὸ ταξίδι τῶν παιδιῶν στὸ βουνό. Οἱ καλόγεροι, ποὺ σπάνια βλέπουν ἀνθρώπους, ἄκουαν μὲ προσοχὴ τὶς ἱστορίες τῶν παιδιῶν, τὸ ἀνέβασμα στὸν Ἀρατόβραχο καὶ τὸ χάσιμο τοῦ Φάνη, σὰ νὰ ἄκουαν καλὸ παραμῦθι.

«Νὰ ποὺ ἐγίνες καὶ σὺ μιὰ φορὰ ἐρημίτης σὰν κι ἐμᾶς», εἶπε ὁ πάτερ Δανιὴλ τοῦ Φάνη. Καὶ τὸν ἐχάιδεψε.

Ὁ κελάρης ἔφερε τὸ δίσκο μὲ τὸ γλυκὸ καὶ μὲ τὸ κρύο νερό. Κι ὅταν ξεκουράστηκαν τὰ παιδιά, βγήκαν νὰ ἰδοῦν τὸ μοναστήρι. Γύρισαν στὸ περιβόλι, ποὺ τὸ φυτεύουν καὶ τὸ σκαλίζουν οἱ καλόγεροι. Πήγαν στὶς συκιές κι ἔκοψαν γλυκὰ σύκα. Εἶδαν πάρα πέρα τὶς καρυδιές καὶ τὶς βελανιδιές, εἶδαν καὶ τὰ ὀρθὰ κυπαρίσσια, ποὺ στέκουν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια καὶ φυλάγουν τὸ μοναστήρι.

Ο ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

τις ἔξι τὸ δειλινὸ σήμανε ἢ καμπάνα. Ὁ Φάνης μπήκε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ στάθηκε σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ σὲ στύλο.

Ἐκεῖ ἦρθαν ὕστερα καὶ τ' ἄλλα παιδιὰ. Ὁ κὺρ Στέφανος ἀνέβηκε σ' ἓνα στασίδι. Ἡ ἐκκλησιὰ ἦταν σκοτεινὴ καὶ εἶχε μιὰ εὐωδιὰ σὰν ἀπὸ βᾶγια.

Ὁ Φάνης ἔβλεπε στοὺς τοίχους καὶ στὸ θόλο παλιᾶς ζωγραφιᾶς ἁγίων. Τὸ πρόσωπό τους ἦταν μαυρισμένο ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, μὰ τὸ φωτοστέφανο, ποὺ εἶχαν γύρω στὸ κεφάλι τους, ἔλαμπε.

Πρῶτος μπήκε μέσα ὁ πιὸ γέρος ἀπ' ὅλους τοὺς καλογέρους, ὁ πάτερ - Ἰωσήφ, σκύβοντας τὴ ράχη καὶ τρέμοντας στὰ πόδια του. Μ' ὅλα τὰ γερατεῖά του πέρασε ἀπ' ὅλες τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ἀσπίαστηκε, τὴ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κατὰ τὴν τάξη τῶν ἁγίων, κρυφοπέλνοντας τὸ τροπᾶρι τοῦ καθενός. Ἐπειτα σύρθηκε στὸ στασίδι τοῦ ἀριστεροῦ ψάλτη καὶ κάθισε μὲ πολὺν κόπο.

Ὁ πάτερ - Γαβριήλ, ὁ λειτουργός, ἀνοιξε ἀλαφρὰ τὴ δεξιὰ πόρτα τοῦ ἱεροῦ, ποὺ εἶχε ζωγραφισμένο τὸν ἀρχάγγελο μὲ τὸ ἀστραφτερὸ σπαθί, καὶ μπήκε μέσα. Φόρεσε τὸ πετραχήλι του καὶ εἶπε: «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Τότε ἄρχισε ὁ ἔσπερινός.

Ἐμπαινε στὴν ἐκκλησιὰ κάθε τόσο ἓνας κα-

λογέρος πολὺ σιγά, σὰ νὰ ἦταν μιὰ σκιά, καὶ πήγαινε σ' ἓνα στασίδι. Ἐκεῖ πιά στεκόταν ἀκίνητος, σαλεύοντας μόνο κάποτε τὸ χέρι γιὰ νὰ σταυροκοπηθῇ.

Ὁ πάτερ - Ἀμβρόσιος ὁ ἀγιορείτης, ποὺ εἶχε τὴ λιγερὴ φωνὴ καὶ ἤξερε τὴν ψαλτικὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ βιβλία, ἔψελνε, χωρὶς νὰ κουνᾶ καθόλου τὸ κεφάλι οὔτε τὸ χέρι. Τὸ ἔλεγε ἀσάλευτος, σὰν κολόνα τῆς ἐκκλησιᾶς, γιατί ἔτσι ψέλνουν στὸ Ἅγιον ὄρος. Ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ ἀπαντοῦσε ὁ πάτερ - Ἰωσήφ. Μόλις ἀκουόταν ἡ φωνή του.

Ἄμα ὁ παπὰς εἶπε τὴν τελευταία εὐχή, οἱ καλόγεροι κατέβηκαν ἀπὸ τὰ στασίδια τους, σταυροκοπήθηκαν καὶ βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ ἓνας ἓνας.

Τελευταῖος ἔμεινε ὁ πάτερ - Ἰωσήφ καὶ ἄρχισε πάλι, τρέμοντας στὰ πόδια του, νὰ προσκυνᾶ τὶς εἰκόνες μὲ τὴ σειρὰ τους. Ἀφοῦ ἔκαμε ὦρα πολλὴ νὰ τὶς ἀσπαστῇ, βγῆκε ἀργοπατώντας καὶ κρυφολέγοντας τοὺς ψαλμοὺς μέσα στὰ χεῖλη του.

Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τράβηξε πέρα στὸ περιβόλι, βρῆκε τὴν ἄσπρη γίδα του δεμένη στὸ φράχτη καὶ τῆς ἔδωσε νὰ φάη ἓνα δροσερὸ κλαράκι. Ἐπειτα πήγε καὶ κλείστηκε στὸ κελὶ του.

ΤΟ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟ

ὁ βράδυ μετὰ τὸ φαγητὸ οἱ αὐλόπορτες τοῦ μοναστηριοῦ ἔκλεισαν μὲ βαριὰ σίδηρα. Μὰ πάλι χτύπησε ἡ καμπάνα.

«Εἶναι ἄλλος ἔσπερινὸς αὐτός», εἶπε ὁ κὺρ Στέφανος στὰ παιδιά. «Εἶναι τὸ ἀπόδειπνο».

— «Δὲν τὸ ἔχομε στὶς δικές μας ἐκκλησιές», εἶπε ὁ Φάνης.

— «Στὸν κόσμον αὐτὰ δὲ γίνονται», εἶπε ὁ ἠγούμενος· «στὰ μοναστήρια ὅμως εἶναι ἀλλιῶς κανονισμένο. Ἐμεῖς οἱ καλόγεροι μιὰ δουλειὰ ἔχομε, τὴν προσευχή».

Πάλι οἱ καλόγεροι μπήκαν στὴν ἐκκλησία ὅλοι, ὡς κι ὁ πάτερ - Ἰωσήφ.

Στὸ στασίδι ἕνας καλόγερος διάβαζε ψαλμοὺς ὥρα πολλή...

Ἡ ἐκκλησιὰ ἦταν κατασκότεινη. Ἄλλο φῶς δὲν εἶχαν μέσα παρὰ μόνο ἕνα κερί, ἐκεῖνο ποὺ κρατοῦσε ὁ καλόγερος, γιὰ νὰ βλέπη στὸ βιβλίο.

Καθὼς διάβαζε, τὰ παιδιά ἔβλεπαν τὴν ὄψη τοῦ νὰ φέγγη ἀπὸ τὸ κερί μὲ κόκκινο καὶ ζωηρὸ φῶς, σὰ νὰ καίγεται.

Ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

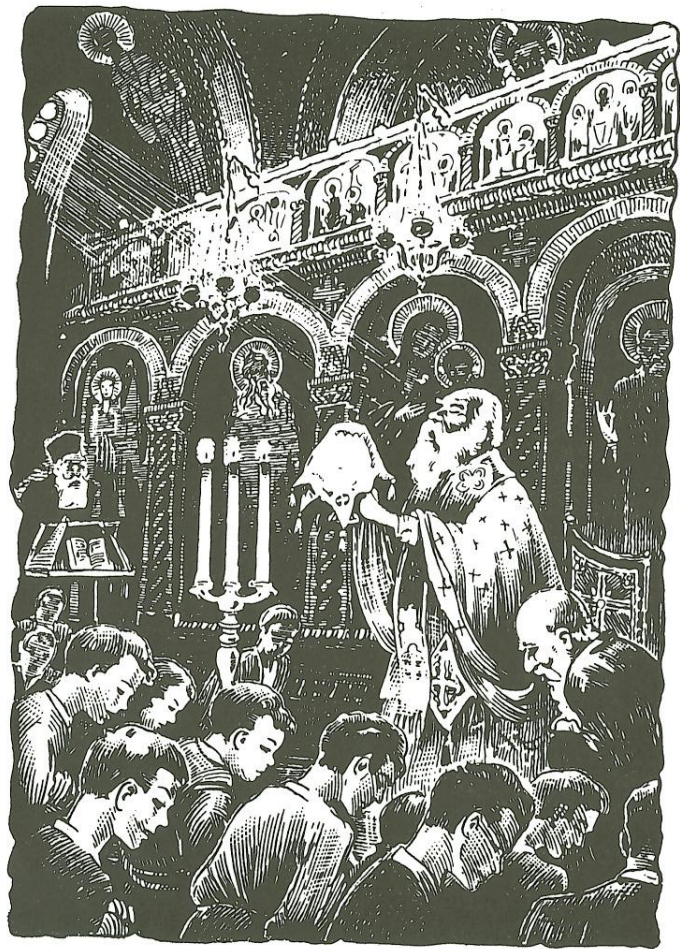
τὴ λειτουργία τῆς ἄλλης ἡμέρας, ποὺ ἦταν Κυριακή, ξύπνησαν καὶ πῆγαν ἀπὸ τὴ νύχτα ἀκόμη. Ἄκουσαν τὸν ὄρθρο. Γαλάζιο φῶς φάνηκε τὴν αὐγὴ ἀπὸ τὰ παράθυρα κι ἔδιωξε τὸ σκοτάδι τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν ὕστερα μπήκε ὁ ἥλιος, ἡ λειτουργία ἔγινε πὶδ ὥραία. Ὁ παπα - Γαβριὴλ λειτουργοῦσε ἀργά, σιγόφωνα καὶ μὲ τάξη. Ὁ πάτερ - Σεραφεῖμ κι ὁ πάτερ - Ἀγάπιος κι ὁ πάτερ - Δανιὴλ στὰ στασίδια τους, κρατώντας τὰ μακριὰ κομπολόγια, ἔλεγαν πότε καὶ πότε κανένα τροπάρι. Ὅταν ὁ πάτερ - Ἀμβρόσιος ἔψαλε τὸ χερουβικό, τί γλυκὰ ποὺ ψῆλωσε τὴ φωνή του! Οἱ καλόγεροι καὶ τὰ παιδιά σκύβοντας προσκυνοῦσαν τὰ ἅγια, ποὺ ἔβγαιναν ἀργά.

Ἐκεῖνη τὴ στιγμή θαρροῦσες, πὼς τὰ εἰκονίσματα ἀκοῦνε χαρούμενα τὴν ψαλμωδία. Ὁ Φάνης ἔνιωθε, πὼς ἡ ψυχὴ του πετοῦσε μαζὶ μὲ τὰ ἐλαφρὰ σύννεφα, ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ θυματήρι...

Ἀμέσως, ἅμα πῆραν τὸ ἀντίδωρο, ὁ κὺρ - Στέφανος μὲ τὰ παιδιά ἀσπάστηκαν τίς εἰκόνες, φίλησαν τὸ χέρι τῶν πατέρων καὶ ξεκίνησαν.

Εἶχαν νὰ κάμουν πολὺ δρόμο, γιὰ νὰ γυρίσουν στὶς καλύβες. Ἐφευγαν ὅλα εὐχαριστήμενα καὶ στὸ δρόμο θυμόνταν ἀκόμη τὴ λιγερὴ φωνὴ τοῦ πάτερ - Ἀμβρόσιου.

Ἀπὸ πέρα γύρισαν κι εἶδαν ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ μοναστήρι. Φαινόταν ἄσπρο σπιτάκι μέσα σὲ δέντρα ἡσυχα, μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΡΘΡΩΝ

Τὰ ἄρθρα τοῦ παρόντος τόμου ἔχουν ληφθεῖ ἀπὸ τὸν «Ἐφημέριο». Παραθέτουμε τοὺς τίτλους σύμφωνα μὲ τὴ σειρὰ τοῦ πίνακα περιεχομένων καὶ σημειώ- νουμε ἐντὸς παρενθέσεως ἔτος καὶ ἀριθμὸ σελίδων.

Ὁ Πρόλογος δημοσιεύτηκε ὡς *Ποιμαντικὴ πολλα- πλῶν διαδρομῶν* (1994: 176-177, 192-193). *Ποιμαντικὴ φωτογραφία* (1992: 310-311)· *Τὰ ἐκπληκτὰ μάτια* (1993: 116-117)· *Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν* (1994: 128-129)· *Ἡ θεωρία τῶν ἀ-πιθανοτήτων* (1994: 152-153)· *Περιπέ- τειες σὲ δύο κόσμους* (1993: 168-169, 184-185)· *Σκέψεις γύρω ἀπὸ μία ἔκδοση...* (1994: 60-61)· *Προετοιμασία γιὰ τὴν ἱερωσύνη* (1992: 88-89)· *Οἱ ἐνορίες καὶ ἡ ἱ- στορία τους* (1993: 152-153)· *Καύχημα τῶν ἱερέων* (1994: 96-97). *Ἐστω καὶ στὸ παραπέντε* (1993: 72-73)· *Οἱ ἀποφάσεις καὶ οἱ δυσκολίες τους* (1993: 240-241)· *Ἐνα χρόνο μετὰ...* (1992: 352-353)· *Τρία χρόνια με- τὰ...* (1994: 392-394)· *Καὶ ὁμως, εἶναι δυνατόν...* (1993: 56-57)· *Ἡ καλὴ ἀναφορὰ* (1993: 88-89)· *Ποιμαντικὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης* (1994: 352-354). *Ἀνθρώπι- νες σχέσεις* (1993: 16-17)· *Ἀπὸ τὴ μία στιγμή στὴν ἄλλη* (1992: 184-185)· *Τὰ αὐτονόητα...* (1993: 41-42)· *Μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα* (1992: 240-241). *Ἐν πο- ρεῖα...* (1992: 208-210)· *Ἐκκλησία καὶ ἐλληνικὴ κοινω- νία* (1992: 272-273)· *Μαθήματα Ἀρχιτεκτονικῆς* (1992: 56-57, 72-73)· *Ἡ Εὐρώπη τῶν γονέων* (1992: 336-

338) *Ἐκκλησία, γάμος καὶ οἰκογένεια* (1994: 15)· *Ὁ κρατούμενος καὶ ἡ οἰκογένειά του* (1993: 296-297, 312-313, 328-329)· *Ἄτομα μὲ εἰδικὲς δυνατότητες* (1994: 216-217). *Ἐνας εἶναι ὁ κόσμος μας* (1992: 168-170)· *Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι δικός μας* (1992: 320-322)· *Ἱστορίες μὲ ζῶα* (1992: 376-378)· *Αἰγαιοπελαγίτικες σελίδες* (1993: 272-274)· *Στὰ ψηλὰ βουνὰ* (1993: 208). *Καλοκαιρινὰ* (1994: 248-249)· *Φθινοπωρινὰ* (1994: 280-281). *Πῶς ἱερέως σχῆμα καὶ ὄνομα ὑποδύεσθαι πρὶν...* (1992: 90)· *Μετὰ τὴ Λειτουργία* (1992: 89)· *Καύχημα τῶν ἱερέων, μικρὸ ἀνθολόγιο* (1994: 112-113)· *Ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς* (1993: 18-19)· *Ποιμαντικὴ γάμου καὶ οἰκογενείας, ἐρωτηματολόγιο* (1994: 16-18)· *Ὁ κρατούμενος καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἀνθολόγιο «ἐγκλειστης» λογοτεχνίας* (1993: 360-362)· *Τὰ ψηλὰ βουνὰ* (1993: 209-210).

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

σὲ ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν «Ἐφημέριο»

1. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, τ. 1. Ἀθήνα 1983, 176 σ.
2. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, τ. 2. Ἀθήνα 1984, 168 σ.
3. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, τ. 3. Ἀθήνα 1985, 184 σ.
4. Μορφές ποιμαντικῆς διακονίας. Ἀθήνα 1986, 168 σ.
5. Σύγχρονοι ποιμαντικοὶ προβληματισμοί. Ἀθήνα 1988, 133 σ.
6. Ἡ θερησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ (ψυχολογικὴ προσέγγιση). Ἀθήνα 1988, 28 σ.
7. Ἀνάπτυξη (νέες προοπτικὲς - θεολογικὴ προσέγγιση). Ἀθήνα 1988, 20 σ.
8. Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη. Πρόσωπα καὶ κείμενα (βιβλιογραφικὸς ὁδηγὸς ἐρευνητικῶν γυμνασμάτων). Σὲ συνεργασία Βαρβάρας Γιαννακοπούλου. Ἀθήνα, Σειρὰ «Πνευματικὴ Γεωγραφία», 1988, 53 σ· 1991, 29 σ.
9. Θεραπευτικὴ διακονία. Ἀθήνα 1989, 122 σ.
10. Στὸν πηγαμὸ γιὰ τὴν Εὐρώπη (ἡ εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση). Ἀθήνα 1989, 24 σ.
11. Ἡ Πληροφορικὴ στὴ ζωὴ μας (προβληματισμοὶ καὶ ἐφαρμογὲς στὸν ἐκκλησιαστικὸ χῶρο). Ἀθήνα 1989, 44 σ.
12. Χάος καὶ δημιουργικότητα (μιά ποιμαντικὴ σύσκεψη στὴν Ἀσσίζη). Ἀθήνα 1989, 28 σ.

13. Ποιμαντική τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀθήνα 1992, 190 σ.
14. Ἀναπληρωματικὴ γονικότητα καὶ ἄλλα κείμενα. Ἀθήνα 1992, 36 σ.
15. Ἡ βασιλικὴ δρῦς (μνήμη Γέροντος Πορφυρίου). Περιλαμβάνεται καὶ ἡ Ἐπιστολὴ πρὸς τὰ πνευματικά του παιδιά. Ἀθήνα 1992, 14 σ.
16. Θάνατος καὶ ἐσχατολογία (μὰ ὀρθόδοξη ἀποψη ζωῆς). Ἀθήνα 1992, 40 σ.
17. Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν. Ἀθήνα 1995, 300 σ.

★

Ἄρθρα τοῦ συγγραφέα ἐν εἶδει προλογικῶν σημειωμάτων περιλαμβάνονται καὶ σὲ ἀνάτυπα ἀπὸ στήλες τοῦ «Ἐφημερίου» ποὺ ἐπιμελεῖται ὁ ἴδιος (*Οἱ εἰδικοί σὰς ἐνημερώνουν, Πνευματικὴ γεωγραφία κ.ἄ.*).

1. Γ. Χρ. Εὐθυμίου, Ἐθελοντικὴ αἰμοδοσία στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ (χρονικό). Ἀθήνα 1988, 24 σ.
2. Ἀντώνη Γκλίνου, Τὰ προβλήματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν. Ἀθήνα 1988, 24 σ.
3. Θ. Ψαριώτη, Θεολογικὴ οἰκολογία (μνήμη π. Ἀμφιλοχίου Μακροῦ). Ἀθήνα 1988, 22 σ.
4. Lucien Morgen, Ἀπὸ τὸ φῶς στὸ μυστήριο (μετάφραση Στάθη Γιαννῆ). Ἀθήνα 1988, 24 σ.
5. Antoine Vergote, Ἡ ψυχολογία τῆς ἀπιστίας (μετάφραση Στάθη Γιαννῆ). Ἀθήνα 1994, 48 σ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα, τηλ. 7210.734, Fax 7238.149